PARTIZÁN-PORTYA

M. NAUMOV

MIHAIL NAUMOV

PARTIZÁNPORTYA

MIHAIL NAUMOV

PARTIZÁN-PORTYA

(EGY PARTIZÁNPARANCSNOK NAPLÓJA)

ZRÍNYI KATONAI KIADÓ
BUDAPEST, 1984

A mű eredeti címe:

Михаил Наумов
Западный рейд
Киев, Издательство
политической литературы Украины 1980

Fordította: Nyirő József

ÚJBÓL UKRAJNA!

1943. június 30.
Moszkva

A Tverszkoj bulvár 18. számú háznál megkerülöm a Puskin-szobrot, s a Gorkij utcán, majd a Leningrádi úton megyek tovább. Ismerős házakat látok, feltűnik a Belorusz pályaudvar, a Határőr Főiskola épülete. A hársak és a juharfák mögött a Dinamo stadion látszik. És a tereket virágszőnyeg borítja: virágzik a burgonya...

Már messze mögöttem van a Tverszkoj bulvár, ahol most a Partizánmozgalom Ukrajnai Törzse, az UK(b)P Központi Bizottsága és az USZSZK Népbiztosainak Tanácsa székel. De úgy érzem, még mindig ott vagyok a Központi Bizottságban, Grecsuha elvtársnál, s vele meg Fomiccsal beszélgetek. Így hívjuk Porfirij Fomics Kumanykát, a megszállt szumi terület illegális területi pártbizottságának titkárát...

Fomiccsal 1941. január elején találkoztam a hinyeli erdőkben. Mit éltünk át mi akkor! A „Fomics" név akkor egyszerre jelentette a cservonojei kerületi pártbizottságot, majd pedig a szumi területi pártbizottságot és a partizánmozgalom helybeli törzsét. A hinyeli és a brjanszki menetek idején pedig a mi partizánalakulatunk mindenkor Fomics ökle, jobb keze volt. Osztoztunk a sikerekben és kudarcokban. Így volt ez 1943 elejéig. Megelégedéssel gondolok rá, hogy Kumanyka mellett járhattam ki a partizánharc iskoláját.

Fél évvel ezelőtt a brjanszki területen váltunk el egymástól. A párt Központi Bizottságának határozata értelmében partizán magasabbegységünket kettéosztottuk. Fomics néhány osztaggal a brjanszki erdőben maradt, én pedig két osztagot lóra ültettem, és portyára indultam délnek...

És most újból találkoztunk a Központi Bizottságban. Én éppen lábadoztam, a kremli kórházból kerültem ki, ahová közvetlenül május elseje előtt szállítottak be a pinszki területről, ő pe-

dig szabadságról érkezett, valószínűleg Szibériából, ahol kitelepített családja élt. Mindketten az ellenség mögöttes területén végrehajtandó bevetésre készültünk. Az én partizánjaim akkoriban nehéz napokat éltek át a pinszki mocsarakban. Nem voltak jobb helyzetben a szumi partizánok sem: reménytelen helyzetbe kerültek a brjanszki erdőben, amelyet szinte légmentesen körülzártak a büntetőosztagosok...

Hármasban beszélgettünk – Grecsuha, Fomics meg én. A téma az volt, mikor leszünk készen a bevetésre, s hol és hogyan juthatunk el az ellenség háta mögé. Már napok óta erről tárgyaltunk.

Akkor már fél hónapja volt, hogy kikerültem a kórházból, és készen álltam az indulásra. Felszerelésünk a moszkvai repülőtéren volt, de még nem kaptunk repülőgépet.

Igaz, a Partizánmozgalom Ukrajnai Törzsében biztosítottak, hogy minden kérésemet teljesítik, s hogy a páncéltörő puskákat és a lőszert legkésőbb a mai nap folyamán berakják és eljuttatják az ellenség hátába a partizánokhoz. De a törzsnek nehézségei voltak. Először is kevés repülőgép tartozott közvetlen alárendeltségébe, igénylő viszont sok akadt, s mindenkinek segíteni kellett.

Ezért mentem újból a Központi Bizottságba. Egy hét alatt ez már a harmadik kihallgatás. Azt kértem, legalább három repülőgépet adjanak, s váltig bizonygattam, hogy a partizánoknak égetően szükségük van a páncéltörő gránátokra, huszárkardokra, nyeregre, sóra!...

Fomics pedig a saját partizánjai számára kért repülőgépeket. Merthogy az ő partizánjai nyomorúságos helyzetben vannak a brjanszki erdőben. Haladéktalanul segítségre van szükségük!...

– Manőverezni kell – tanácsoltam Fomicsnak. – Miért csücsülnek a szumi partizánok a brjanszki erdőben? Menjetek el onnan!

De Fomics egyre köti az ebet a karóhoz:

– Arról szó sem lehet! Ha beledöglünk, akkor is teljesítjük a feladatot!

– Milyen erőkkel? Ki maradt még ott?

Fomics öklével az asztalra csapott:

– Hogyhogy ki? Pjotr Andrejevics Goncsarov, a kerületi pártbizottság titkára van ott! És a hilaiak meg a szeregyinobudaiak Nyerusszaja mögött? És Hanzin meg Nalivajko dandárja Vorozsba térségében? És a gluhovói meg a sosztkai osztag?... Hiszen mi a Brjanszki Frontnak segítünk!

Fomiccsal nem érdemes vitatkozni, nekem különben is meg-

van a saját feladatom: a pinszki mocsarakba repülök a magam osztagaihoz, ahol lesz saját gondunk bőven...

Biztosítottam Grecsuha elvtársat, hogy még ma repülök, akár egyetlen Douglasszel is.

1943. július 2.
Mocsár, 30–40 kilométerre délre Zsitkovicsitől

– Ma fontos útra indultok: az „Erdei mese" körletébe – mondta a személyzetnek felszállás előtt Valentyina Sztyepanovna Grizodubova. – Legyetek óvatosak visszafelé is – figyelmeztette őket, azt jelezve ezzel, hogy különösen nagy felelősséget ró majd rájuk az a rakomány, amelyet az „Erdei mese" repülőtéren felvesznek.

És máris ott vagyunk egy homokos földnyelven a pinszki mocsárban, amely, mint a térkép mutatja, körös-körül sok tucat kilométer szélesen terpeszkedik.

Amint kiszállok a repülőgépből, ott találom Gyemjan Szergejevics Korotcsenkót, a KB titkárát. Vele van T. A. Sztrokacs tábornok, a Partizánmozgalom Ukrajnai Törzsének főnöke és N. A. Kuznyecov, az ukrán Komszomol KB titkára.

Üdvözöljük egymást. Nagy sebtében még azt tanácsolom a pilótáknak, hogy ne menjenek toronyiránt Moszkvába, a nappalt töltsék Belorussziában a partizánok repülőterén, éjszaka aztán már könnyebben átjutnak a front fölött is...

Korotcsenko körülbelül három hónapot töltött a partizánok körében, részt vett sok menetben és harcban, részletesen tanulmányozta a partizán magasabbegységek és osztagok tevékenységét, segítette őket tanácsaival. Több értekezletet is tartott, ezeken arról volt szó, hogyan lehet javítani a párt- és Komszomol-szervezetek munkáját.

Korotcsenko május végén a partizán területen (Kartyenyicsi faluban) értekezletre hívta össze az UK(b)P illegális Központi Bizottságának tagjait és Ukrajna hét legnagyobb partizán magasabbegységének parancsnoki és politikai állományát. A kétnapos értekezleten a partizánosztagok harctevékenységének és politikai munkájának eredményeit vitatták meg. Megállapodtak abban is, milyen gyakorlati teendőket kell végezni, hogy az ukrajnai partizánok végrehajtsák a harctevékenység tavaszi–nyári tervét.

Június elején csatlakozott Korotcsenkóhoz Sztrokacs tábor-

nok, az ukrajnai törzs főnöke operatív munkatársak egy csoportjával. Korotcsenko és Sztrokacs meglátogatta mindazokat a magasabbegységeket, amelyek a partizán területen harcban álltak az ellenséggel, megadták nekik a szükséges segítséget. Mindegyik magasabbegység számára kijelölték a konkrét feladatokat. Most pedig visszaindultak Moszkvába.

Amint az éjszakai csendben már a repülőgép búgását sem lehetett hallani, Szaburov magasabbegységének emberei, akik a repülőteret biztosították, elvonultak a földnyelvről. Mielőtt eltávoztak, figyelmeztettek bennünket, hogy az ellenség valahol egészen közel van. Tehát résen kell lenni.

A partizánok azonban semmit sem tudtak magasabbegységünk tartózkodási helyéről. Kereshettük őket a végeláthatatlan mocsarakban...

Nem éppen irigylésre méltó helyzet: akárhová lép az ember, vízbe toccsan a lába; a térképen körös-körül csupa ingovány... Csak kis égszínkék foltok jelzik az alig járható és teljesen járhatatlan mocsarak körül elterülő tavakat. Úgy határoztunk, hogy elrejtjük az értékes rakományt, amit Moszkvából hoztunk: leveleket, újságokat, sőt, szappant, fegyvert, lőszert, a moszkvai és turkesztáni fiatalok ajándékait. Felkészülünk a hitleristák esetleges támadására, tűzkésszé tesszük a magunkkal hozott géppisztolyokat és géppuskákat.

Öten vagyunk: a félszeg, napbarnított arcú Anatolij Sziplivij politikai tiszt, aki a sztyeppi portya kezdetén a harmadik jampoli osztag komisszárja volt, s Harkov közelében jutott át a Nagy Földre; Valentyin Georgijevszkij hadnagy, bőbeszédű, szikár, szőke kubányi fiú, kiváló aknász, robbantó szakember; Pása Akatkin törzsőrmester Voronyezsből, akit a magasabbegység repülőtéri szolgálatának parancsnokává neveztek ki; Kolja Korsok, egy hinyeli fiatal, de tapasztalt harcos, aki engem kísért el Moszkvába.

Elkezdjük ásni a nyirkos, csodálatosan laza vörös homokot. Már pirkad, sietnünk kell. Bármikor megjelenhetnek a fasiszták, és harcba kell szállnunk velük. De hadd jöjjenek – van mivel védekeznünk!

Váratlanul, mintha az égből pottyantak volna, helybeli belorusz partizánok kerültek elő. Kiderül, hogy Szaburov emberei útközben találkoztak velük, és ők küldték őket hozzánk, hogy legyenek segítségünkre. Parancsnokuk egy tagbaszakadt legény, Tomilov nevezetű. Tomilov rögtön felajánlotta, hogy rendelkezésünkre bocsát két pár ökröt szekérrel cserébe két géppiszto-

lyért és egy huszárkardért. Megegyeztünk abban, hogy adunk neki egy betárazott géppisztolyt meg egy karabélyt. De ami a kardot illeti...

– Hiszen micsoda fegyver a kard! – próbálom lebeszélni. Végtére az erdőben nem is lehet használt venni. Csak akadályoz a mozgásban.

Más helybeli partizánok toppantak elő, és ez meggyorsította alkudozásunkat. Fél óra múlva már meg is voltak rakva a szekerek, és útitársaim nagy büszkén elhelyezkedtek a zsákokon. Készen állt az expedíció! Indulhattunk, csak egy baj volt: egyikünk sem értett az ökrökhöz. Kellett egy hajtó meg egy vezető. De nem olyan egyszerű embert találni.

Szerencsére Tomilov ezen is segített. Mellénk adott egy bozontos, tizenhat éves forma fiút, hogy vezessen el bennünket a magasabbegység támpontjára, s egyúttal hajtsa az ökröket. Ennek pedig az az ára, hogy „becsületszóra" meg kell ígérnem: a fiút felfegyverezve küldöm vissza Tomilovhoz.

Szívélyes búcsút vettünk a beloruszoktól, s elindultunk az ismeretlenbe. A fiú az első szekéren ül, és nógatja az ökröket.

– Hajsz! Hajsz!

Én mellette lovagolok az ő lován.

Panaszos hangon nyögtek, nyikorogtak a fakerekek, amelyek sohasem láttak kenőcsöt. Az ökrök kinyújtott nyakkal, hosszú, kajla szarvukat kecsesen ingatva óvatosan lépkedtek a vízben rövid, erős lábaikkal, megkeresték az alig észrevehető nyomokat, s lassan cammogva húzták a szekereket a mocsaras vidéken át, ahol csak imitt-amott látszott egy-egy árva fenyő. És körös-körül mindent sűrű, szürke köd borított...

A PINSZKI TERÜLETEN

Telnek, múlnak az órák. Már rég felkelt a nap. Halvány sugarai már áttörnek a ködön. Lábunk alatt halványzöld sás zizeg. Hol itt, hol ott kis szigetek elmosódó körvonalai rajzolódnak ki, a szigeteken néhány magas fenyő árválkodik, lombjuk messziről sapkának látszik. A víz hol egészen sekély, hol meg az ökrök nyakáig ér. De az ökrök csak mennek, olykor-olykor isznak a vízből. Néha szinte az az érzésem, hogy ezek a lajthoz hasonló szarvas lények nem a földön járnak, hanem lassan úsznak előre, konokul kergetve a buborékokat a víz színén, hiszen csak ezek mutatják az utat, amelyhez igazodni kell...

Nem rejtjük el az érdemrendeket és az érmeket, tüntetően viseljük rangjelzéseinket, de a fegyvert nem tesszük le a kezünkből. „Csatahajóinkról" – a fiúk így nevezték el mókás kedvükben a szekereket – géppisztolyok és géppuskák tucatjai meredeznek minden irányban, készen arra, hogy bármely pillanatban fergeteges tüzet zúdítsanak a támadókra.

– Ki tudja, mennyi ideig kell kitartanunk, ha támad az ellenség! – szorgoskodik a nyughatatlan Georgijevszkij hadnagy. – Mindenre fel kell készülnünk.

Sziplivij és Korsok nyugodt. Mindketten tapasztalt partizánok, a géppuskasorozat, mint Korsok állítja, nekik csalogányok „csattogása". Körülöttünk minden csendes. Nehéz elhinni, hogy közel van az ellenség.

Fel kell húznom a lábam, hogy át ne ázzon a csizmám. Aggódom, nehogy elázzanak az iratok, a dohány, a só, a szappan, hiszen az ilyesmi itt megfizethetetlen kincs.

De ekkor a ritkuló ködben valami erdőféle bukkan elő.

– Állj! Ki vagy?

Talán Szaburovék őrsége? De túlságosan ismerős hangok ezek. Nézem az arcokat: az ám! Hiszen ezek a mi eszmanyi fiaink! A régi „Vörös" osztag partizánjai.

Örvendünk a találkozásnak. Kezet szorítunk Juferov és Romaskin tüzérekkel, Fegya Volosztnyikovval.

Ez aztán a találkozás! Természetesen pihenőt rendelek el.

Gratulálnak szerencsés megérkezésünkhöz, az előléptetésekhez. Egyre csak váll-lapjainkat, a rendjeleket nézegetik. Bujanov vállon veregeti a megférfiasodott, katonásan öltözött Korsokot.

– Most már én sem vagyok akárki – tréfálkozik Bujanov. – A nevem: „Zászlóaljparancsnok–7". Ő meg – mutat Fjodorra – a hetedik zászlóalj komisszárja.

Csodálkozunk: miért alakultak az eszmanyi partizánok zászlóaljjá? És miért hetedik zászlóaljjá?

Volosztnyikov megmagyarázza: még a brjanszki erdőben, amikor csatlakoztak Szaburovékhoz, így nevezték el őket a konspiráció kedvéért; Volosztnyikov büszkén újságolta, hogy az eszmanyiak részt vettek Kovpak és Szaburov hősi portyáján, amikor eljutottak a Pripjatyhoz. Vaszin géppisztolyosainak százada tört utat Kovpak partizánjaival együtt, s foglalta el a hídfőt Lojevban. És a várost is Kovpak partizánjaival együtt foglalták el.

A fiúk elmondják, hogyan keltek át a Dnyeperen.

– A terep olyan a folyónál, mint a tenyerem – emlékezik visz-

sza Volosztnyikov. – Csupa ártéri rét, vízzel elöntve, sehol egy domb, sehol egy bucka, de még egy bokor sem...

Elővesz egy albumot, amelyet az eszmanyiak állítottak össze, s „amelyben minden benne van". Szoroka partizán, a múltban tanító, már lapoz, látom, hogy a lapokat nagy szeretettel fejlécekkel és záródíszekkel látta el egy partizán grafikus. Mindegyik lapról eszmanyi fiúk ismerős, kedves arca néz rám: Prosakov, Zimnyikov, Talahadze, Kominy, Bukatyin, Makin, Gulinyin, Szacskó, Vlaszenko, Moroka, Brodszkij, Tyeresin, Kiszeljov, Kulkin, Juferov...

Szoroka megilletődve keresi azt a helyet, ahol az ő írása van a Lojevért vívott harcról, és olvassa:

„Koromsötét éjszaka van, a hideg szél csontig hat. Hullámok nyaldossák a lejtős bal partot. A zajló jég csattog, csikorog. Parancsnokunk, Vaszin műszaki hadnagy, aki halászladikon jött vissza Lojevből, jól kihasználta ezt a zajt.

Most hídfőt kell foglalni. És mi, a legbátrabb vadászok, beülünk az első ladikba. Ott volt Vlaszenko Georgij, Talahadze Vologya, Logvinov Szemjon, Mironov Petro meg én, Szoroka. Gyorsan ellökjük magunkat a parttól. Evezünk. A hullámok átcsapnak a törékeny lélekvesztőn. Hogy el ne süllyedjünk, marokkal meg sapkákkal merjük ki a jeges vizet. Megállapodunk abban, hogy ha a ladik nem marad meg a vízen, gázolva és úszva kelünk át a folyón.

Éppen csak a túlsó parton kikötött kompokat kellene megszereznünk! És már ott is van több ladik Vaszin géppisztolyosaival a kompok mellett. Zajtalanul elfogjuk az őrszemeket.

Az utcán háztól házig szaladunk. Váratlanul kell megsemmisítenünk a helyőrségi parancsnokságot. De az őrszemnek még van annyi ideje, hogy riadóztasson. Vaszin vezényel: »Előre! Futás!«

A parancsnokságnál heves harc kerekedett. Az ellenség az ablakokból és a padlásokról pokoli tüzet zúdított ránk. Golyószórók tüzével válaszoltunk, kézigránátokat dobtunk a parancsnokság épületére.

A harc hamar véget ért. 72 németet öltünk meg vagy ejtettünk foglyul. A raktáruk is a zsákmányunk lett. Búza, árpa, méz, vaj, só, lőszer és fegyver volt benne. Maga a polgármester vezette végig a raktárakon komisszárunkat, Volosztnyikovot..."

A fiúk elmondják, hogyan éltek Marlinban, a lengyel telepesek körében, hogyan vadásztak a vasúti szerelvényekre Olevszk közelében, hogyan mentek át Szlucsba – Bereznóba, Gorodnyi-

cára, ahol megünnepelték a Vörös Hadsereg fennállásának huszonötödik évfordulóját.

– Így van ez, testvérek! – mondja Sziplivij ábrándozva. – Ti éppen azokban a napokban voltatok Szlucsban, amikor mi a Vorszklából és a Dnyeperből itattuk a lovainkat.

A fiúk kérnek bennünket, hogy mondjunk el nekik mindent, amit az ukrajnai partizánok haditetteiről tudunk. Sokat hallottak Kovpak és Fjodorov magasabbegységeinek merész vállalkozásairól. Röviden elmondom nekik, amit tudok, de sajnos az nem valami sok. A Partizánmozgalom Ukrajnai Törzse érthető okokból egyelőre sok mindent titokban tart.

1943. július 7.
Mocsár Zsitkovicsitól délre

Már egy napja Szaburov partizánjainak vendégei vagyunk. Letelepedtünk a parton. Még azt is nehéz megmondani, miféle part az: kisebb folyóé vagy pataké, amely az égerfák között bujkál? Vagy talán itt van a széle a mocsárnak, amely nyáron sem szikkad ki? Ülünk a szekér alatt, a szúnyogok ellen sátrat csináltunk az ejtőernyőből, és égerfaágakkal álcáztuk magunkat. Gőzölög a föld. Eső szemerkél.

Egyik cigarettát a másik után szívom. A szám keserű, száraz. Lehet, hogy a dohányfüsttől, de az is lehet, hogy a víztől: a víz barna, sötét. Eszembe jutnak Preobrazsenszkij doktornak, a Kreml orvosának tanácsai: „Sohase igyon forralatlan vizet, vigyázzon, nehogy meghűljön..." Jó tanács, de nem nekem...

Szaburov rádiósai segítségével keresem a magasabbegységemet. Hívójeleit halljuk valahonnan az éterből, de a gyalázatos időjárás miatt a mi rádiónkat alig hallják.

Óránként megyek a rádiósokhoz, kérem őket, hogy újra meg újra ismételjék a rádiótáviratot, amelyben utasítom Melnyik századost, a törzs főnökét és Kiscsinszkij komisszárt, hogy sürgősen vegyék fel a kapcsolatot velem és haladéktalanul küldjenek lovasokat értünk. De csak nincs normális kapcsolat. Magam sem vagyok biztos benne, hogy jelenleg valahol a két mocsári falu, Hrapuny és Tonyezs közelében vagyunk. Azt sem tudjuk, hol vannak a fasiszták. Ellentmondó híreket hallunk róluk.

Az elmúlt éjszaka tévedésből rendeltek el riadót. Egész éjjel szaladgáltak, elvesztettek néhány felszerelési tárgyat, elhagytak néhány szekeret, reggelre pedig visszatértek a régi helyükre.

Most már megtettek minden elővigyázatossági intézkedést: tilos hangosan beszélgetni, csoportosan közlekedni. A táborhely megközelítési útjait aláaknázták. Mintha minden elaludt és helyben megdermedt volna. De a fényes nappal csöndjét hatalmas robbanás törte meg: egyszerre két akna lépett működésbe. Aztán kiderült: saját embereink léptek aknára – az orvos és a filmoperatőr...

A szomszéd szekér alatt írók heverésznek. Anatolij Sijan, Jakov Bas... Vidáman nevetgélnek. Levelet fogalmaznak Adolf Hitlernek:

„... Kankutya nemzett, szuka ellett a világra... Hát nesze neked, kutya fattya, döfés a hátadba! Közöljük: élünk, makkegészségesek vagyunk..."

Sijan könyvet ír „Partizán terület" címmel. Jól megy a munka, a könyv érdekesnek ígérkezik.

Éjszakára végre megörvendeztetett bennünket a rádió: „A tavaktól tíz fő elindult. Felderítő parancsnok". Tíz fő... Érthetetlen kockázat. Hiszen miféle fedezet ez az ellenség hátában: egy raj? Hiszen az erdő tele van fasisztákkal. S ráadásul az én partizánjaim meg Szaburov táborhelye között széles mocsár terül el, a Gali-mocsár. Légvonalban van vagy hetven kilométer a távolság. Ideérnek-e?

Leszállt az alkony. Nyomasztó a csönd. A németek gyanúsan hallgatnak. Vajon mit főznek ki?

1943. július 4.
Ugyanott, a mocsarakban

Reggel. Az öröm leírhatatlan. Tíz lovas van a szekerem mellett!

Ismerős, ragyogó arcok: az aranyszőke Andrejka Ljah, az Asztahov testvérek, Roman meg Ilko, Vologya Kernozsickij, az öltözködésre sokat adó belorusz, a moszkvai Kolka Grizlov, aki mindig együtt van Petya Gvasevval, fiatal cserkesz pajtásával; és két fiatal partizán: Vaszja Bogacsov és Misa Nyemolot. Mögöttük újoncok állnak: a szikár, cigánybarna Donat Nyecsiporenko meg Szerafim Hrjacskov. Látni rajtuk: tényleges katonák, valamelyik bekerített egységtől kerültek a partizánokhoz.

Azt mondják: útközben sehol egyetlenegy fasisztával sem találkoztak! Az út Ozera faluig, ahol a magasabbegység táborozik, teljesen biztonságos: a fiúk szinte egy szuszra tették meg ezt

a távolságot. Nem is aludtak. Boldogok, hogy hibátlanul ideteláltak a megjelölt koordináták alapján. Igazuk is van! Ez még tapasztalt nyomolvasó számára sem lett volna könnyű feladat!

Dohányt, kétszersültet, konzerveket, illatos szappant adtam fiatal barátaimnak. Még a lovaknak is adtam egy-egy csomag kétszersültet, hogy erőre kapjanak. A fiúk még lombot is szedtek nekik.

Gyorsan útra keltünk. Tizenhat főnyi csoportunk a szekerekbe fogott négy ökörrel még jóval este előtt eljutott Szaburovék őrszemeinek vonala mögé. Most kitűnő ló és könnyű, vadonatúj nyereg van alattam. Útközben Lelcsiciről, a partizánok repülőterén rakott tüzekről beszélgettünk. Elmondták a fiúk, hogy már május végén és utána egész júniusban vártak.

– Egyszer közlik ám Moszkvából – mondta Roman: – „Értékes rakomány repül, fogadják leszálláskor..." Mi rögtön valamennyien a repülőtérre siettünk, Malikovhoz! Felszerelve mindennel, amire ilyen esetekben szükség van. Nem aludtunk, egész éjjel őrködtünk. Végre megérkezett a repülőgép. Látjuk, hogy alezredesek szállnak ki belőle – Kiscsinszkij komisszár és Taraszov doktor. Persze örülünk nekik, bemutatkozunk, összecsókolózunk a szívesen látott vendégekkel, de mégis szomorúak voltunk, hogy maga nem jött velük... Azt mondják, jön még egy repülőgép. Megint csak nem alszunk, rakjuk a tüzeket. A gép meg is érkezik. S kiszáll belőle Szergej Kszenzov, Petro Velicsko, Zsenya Verhovszkij, Tolik Svejcarszkij...

Így mendegéltünk: beszélgettünk, tréfálkoztunk, olykor keseregtünk, néha még egy kis irónia is vegyült a beszédbe. Én pedig mindezekben partizánjaim életét látom az új, erdei körülmények között.

– Hát így élünk – folytatja Roman Asztahov –, mint a békák a mocsárban. Egyszer majdnem az egész tábor egy tölgyfa körül futkosott, hogy elbújjon egy Messerschmitt géppuskasorozatai elől. Kolka Grizlovot a német kis híján lesöpörte a gép farkával a lóról, de Kolka szerencsére időben leugrott előle.

És újból kacagás. Ilyenek ezek a fiúk: tréfálkozva, nevetve számolnak be még olyan esetekről is, amelyek az életükbe kerülhettek volna.

Főleg az élelmezésre panaszkodtak, mert az bizony itt korántsem olyan volt, mint az ukrán sztyeppeken, ahol a megszállók raktárai, magtárai, takarmánytelepei mindennapos zsákmányaink voltak. Persze ott is előfordult, hogy éheztünk, de ezt elfelejtették, mint ahogy minden rosszat elfelejt az ember...

Kettes oszlopban vonultunk át Hrapunyon, Vezsicán, Csermenyen. Vilijában megálltunk pihenőre. A nyílt utcán kipányváztuk legelni a lovakat. A fáradt lovak mohón nekiláttak a friss, nedvdús fűnek. Senki sem taposta le. A falubeliek az erdőben rejtőzködnek a bombázások elől. A falvak általában kihaltak. Ha nem látnám a szorgalmasan megművelt földeket és kerteket, azt hihetném, hogy az egész pinszki terület néptelen: a házakon nincsenek ablakkeretek, még az ajtókat is levették a gondos gazdák, nincsenek háziállatok sem. Valahol a mocsarakban találtak menedéket ezek az emberek, s ősember módjára élnek. Az asszonyok szalmakunyhókat készítettek maguknak, ahol pedig férfiak is maradtak, gerendából ácsoltak kis faházakat, a tetejüket befedték nyírfahánccsal, még valamilyen tűzhelyeket is raktak. Mondanom sem kell, hogy amikor hideg van, nem élvezet lakni bennük: a füst marja a szemet, köhögtet, nyáron pedig a muslicák nem hagyják élni az embert. Viszont viszonylag biztonságos. Körös-körül láp terül el, és sokáig tart, amíg ember lakta vidékre át lehet vergődni rajta, oda, ahol gyermekhangok hallatszanak, ahonnan juhok bégetése, kecskék mekegése, tehenek bőgése hangzik. A férfiak kötelessége, hogy védelmezzék a kunyhók lakóit, és olyan fegyvereket szerezzenek, amilyenek éppen akadnak. Látni lehet itt a legkülönfélébb puskákat, kezdve a kováspuskával, de akad vadászlándzsa, vasvilla és házilag készített dárda is. Ezek az emberek önként áldozták fel falvaikat a felszabadító háború oltárán, hogy ne legyen menedéke az ellenségnek. De amint megjelennek a partizánok, a helybeliek rögtön előkerülnek.

A falubeliek most is kenyeret és vajat hoztak, két öregember valahonnan egy nagy disznót terelt. Meghallgatták a moszkvai híreket, eltették a friss újságot, azután elkísértek bennünket a falu széléig.

Amikor elvonultunk a faluból, az emberek újból elrejtőztek a távoli mocsarakban.

1943. július 7.
Velikije Ozera falu, Pinszktől délkeletre 80 kilométerre

Út nincs. Vízben gázolunk, találomra.

Még egy nap „fülig a vízben", mint Ljah mondja, és az erdőben egy kis homokos szigetre bukkanunk, amelynek közepén egy pár fenyőfa áll, parányi földön pedig ritka, csenevész, alacsony,

vékony kalászú rozs sárgállik. A sziget után még egy, aztán egy harmadik következik, köztük a víz a lónak térdig, néha szűgyig ér. Végre közelébe érünk a bokroknak, amelyek között valami fehérlik. Egészen közel megyünk. Kiderül, hogy fehérneműszárad. Itt van a „Vörös" osztag tábora.

Köszöntöm a fiúkat. Sorakozót rendelek el. Megkérdezem: nem érzik-e úgy, hogy túlságosan sokáig üldögélnek Belorussziában? Szasa Scsikolgyin, az osztag Komszomol-szervezője vidáman csillogó szemmel válaszol: közigazgatásilag Ozera falu a rovnói területhez tartozik, tehát ez Ukrajna!

Ezen aztán jót nevetünk, mert tudvalevő, hogy a rovnói területen levő Ozerából csakis a pinszki területen át lehet Ukrajnába jutni. Igen, az életük nem valami vidám itt: csak ökörhúst esznek. Nincs só, kenyér, zöldség. Taraszov, az orvos elmondja, hogy sok partizánnak mozognak a fogai, kihullik a haja.

– Skorbut! – panaszolja, és sorban mindenkinek kiosztja a vitamintablettákat, hozzátéve, hogy ott helyben, a szeme láttára nyeljék le őket. Látom, hogy a fiúk torkig vannak a tablettákkal.

Amikor a partizánok megtudták, hogy hamarosan véget ér a mocsári élet, és portyára indulunk, rögtön megvidámodtak. Tréfálkoztak, nevettek.

– Már a könyökünkön jön ki a C-vitamin! – kacsint rám Kuzma Bateha, az eszmanyi partizánok gazdasági főnöke. – Nincs semmi értelme!

– Nem igaz, ez nagyon értékes orvosság! – tiltakozik a doktor nyomatékosan. – Egyetlen tabletta egy napig fenntartja a szervezetet, pótolja a gyümölcsöt és a főzelékféléket!

A doktor körülményesen elmagyarázza a vitaminok gyógyító tulajdonságait. Bateha hallgatja és mosolyog:

– Nézze, doktor elvtárs, amikor Ukrajnában portyáztunk, a vendégszerető gazdasszonyok nem ilyen vitaminokkal tiszteltek meg bennünket!

– Ó, hát persze! – bólint rá a moszkvai orvosunk. – Van jó néhány népi vitaminos táplálék is. Például a sóska, a vöröshagyma, a torma, a fokhagyma. Ezekben is nagyon sok C-vitamin van.

De Batehának egyáltalán nem ez kell. A magyarázat hallatán olyan képet vág, mintha citromba harapott volna.

– Egy nyavalyát torma! Én a mi igazi ukrán vitaminjainkról beszélek! A fiúk is nekem adnak igazat, ők tudják, mifélék ezek a vitaminok.

Bateha a tekintetével segítőtársat keres.

– Na, mondd már, Tyimoha!
És Tyimofej Sztadnyik az ujjain kezdi számlálni:
– Tojásvitamin... sonkavitamin...
– Sóvitamin – toldja meg valaki.
– Csirkevitamin, vajvitamin?
– Meg a borvitamin! – fejezi be nagy kacagás közepette a felsorolást Bateha, amivel végleg zavarba hozza a doktort.
– Ez a mi partizán orvosságunk! És Ukrajnában ilyen vitaminokból rengeteg van! – nevetnek mindannyian, mintha máris jóllaktak volna vitaminos eledelekkel.
– Jól megmondta Bateha! Még az orvoson is kifogott! – szélednek szét nevetgélve a partizánok. Csak Bateha nem készül eltávozni, óvatosan közeledik az orvoshoz egy darab papírral egy kis moszkvai dohányért, és behízelgően mondja:
– Ne búsulj, Mihajlo Mihajlovics! Minek nekünk azok a tabletták! Elvégre nem patikában vagyunk, vagy igen?
A doktor elkomorodva tisztogatja egy fadarabbal a pipáját, nem tudja, hogy leteremtse-e Batehát vagy nevessen.
Sokáig, késő éjszakáig tanácskozunk a tisztekkel. A párt azt a feladatot adta, hogy a pinszki mocsarakból a legrövidebb úton jussunk ki a Tyetyerev folyóhoz, egészítsük ki sorainkat emberekkel, szerezzünk lovakat és erősítsük meg a magasabbegységet.

1943. július 6.
Ugyanott, az erdő Ozeránál

Csak mielőbb ki a mocsárból, Kijev környékére!
Nem sokan vagyunk, mindössze három osztag. Háromszázhatvan harcos. Van kétszáz géppisztolyunk és géppuskánk. Töltényünk, igaz, van elegendő. Marhahúskészletünk is tisztességes eleven állapotban – vagy harminc tehén. Ez egyszersmind tej a sebesültek és a betegek számára. De az ember kevés. Csak keret magasabbegység vagyunk.
Az osztagok pártszervezetei nagy vérveszteségeket szenvedtek nemcsak a sztyeppi portya idején, hanem a Pripjatynál vívott májusi harcok során is. A hinyeli osztagban csak négy kommunista van, a csernovojeiben hét, a konotopiban néhány nemrég felvett tagjelölt.
Ma még egy lépést tettünk a pártszervezet további erősítésének útján. Megalakult a magasabbegység pártbizottsága, amelynek én is tagja lettem. Titkárnak Sz. I. Kszenzovot választottuk

meg, a Partizánmozgalom Ukrajnai Törzsének ejtőernyősét, jelenleg politikai vezető, a múltban iskolaigazgató volt Beloruszsziában. Tapasztalt partizán. Mennek a dolgok. A pártszervezet utánpótlási lehetőségei jók. A sztyeppi portya minden egyes részvevőjéért kezeskedhetek, ajánlom őket tagjelöltnek.

A pártbizottság első ülésén káderkérdéseket is eldöntöttünk. A hinyeli osztag parancsnokává kineveztük Sziplivij politikai vezetőt, aki velem együtt érkezett, az osztag komisszárja Murakin százados, ugyancsak az ukrajnai törzs ejtőernyőse lett, akit egyébként már a magasabbegység Komszomol-szervezőjévé is megválasztottak, az osztaghoz törzsfőnökként K. V. Sztyepanov ejtőernyős százados került. Ők léptek a helyébe Anatolij Incsin hadnagynak, az osztag korábbi parancsnokának, akit gyógykezelés végett Moszkvába szállítottak, valamint Ivan Govorov komisszárnak és Kuzma Sztupics törzsfőnöknek, akik elestek a sztyeppi portya során.

Új parancsnokságot kapott a konotopi osztag is, itt Kocsemazov százados helyett, aki Golovanyevszknál esett el, és Mitrofan Budas politikai vezető helyett, akit a Pripjatynál vesztettünk el, a parancsnok Vologya Szamoroka, donyeci bányász, az osztag veteránja lett, politikai vezető pedig Petro Petrikej, konotopi illegális kommunista. Törzsfőnöknek Fegya Lobacs századost neveztük ki, aki ugyancsak részt vett a sztyeppi portyában.

A „Vörös" osztag parancsnokává Ivan Borov hadnagyot, politikai vezetővé Ivan Korenszkijt neveztük ki. A törzsfőnök egy ejtőernyős lett, Fjodor Jurcsisin politikai vezető, Jurij Dorosenko százados helyett, aki Vinnyicánál esett el.

Mindnyájan tapasztalt parancsnokok, akik ismerik a helyzetet és az új feladatokat. Most már csak minél több ember kell a harci alegységekbe. És persze minél több ló!

Abban reménykedem, hogy embert is, lovat is találunk Kijev környékén! Lovakért már útra kelt egy felderítő csoport, tizenhat fő, ez egyúttal diverzáns csoport is, tapasztalt aknászok vezetik: Jevgenyij Verhovszkij és Pjotr Velicsko főhadnagy.

1943. július 12.
Drozgyin falu, Pinszktől délkeletre 110 kilométerre

A faluban pártértekezletet tartottunk, lényegében összevont taggyűlést.

A rádió jelentette: a kurszki sztyeppen véres ütközet folyik.

A mieink pusztítják a fasisztákat. Harckocsik és repülőgépek ezreit semmisítették meg. Nekünk is tennünk kellene valamit. De a mocsarak fogságában vagyunk, és hiába törjük a fejünket, egyelőre semmi okosat nem tudunk kitalálni...

A hangulat nem a legjobb. Még Kiscsinszkij komisszár, ez az energikus, mindig tevékeny és fáradhatatlan, frontot járt ember sincs elragadtatva ettől. Taraszov doktor éppenséggel csalódott. A Kreml sebésze, alezredes, nem érzi valami jól magát ebben a kis kollektívában. Ráadásul az ellenség hátában! És még előttünk van a menet Kijev környékére, Ukrajna nyugati területeire...

Mindezt meg tudom érteni. Az elvtársak nagy reményekkel repültek ide, a magasabbegységhez, a valóságban meg lényegében mindent újonnan kell megszervezni.

A nyedrigajlovi osztagot átszerveztük géppisztolyos századdá a törzs őrzésére.

1943. július 16.
Blazsovo falu, Pinszktől délkeletre 110 kilométerre

Végre szárazon vagyunk! A közelben áthatolhatatlan falként sűrű erdő. Jóllakunk fekete áfonyával. Mindenkinek csupa sötétlila folt a keze, a szája, a ruhája.

– Ez az igazi vitamin! – örvendeznek a partizánok.

Az osztagok elszállásolták magukat Blazsovóban, ebben a főleg lengyelek lakta faluban. A védtelen, ijedt helybeliek, akiket kifosztottak az ukrán nacionalisták, leírhatatlanul örültek érkezésünknek. Kiváltképp nagy volt az örömük azért, mert nekik ajándékoztuk csordánkat, körülbelül negyven fejőstehenet. Nincs értelme tovább terelni a csordát a partizán terület határain túl, a vasúttól délre, amely már közel van. Ez a Szárni–Korosztyeny fővonal, lényegében a front vonala, amely elválasztja Poleszjét a sztyeppi Ukrajnától. Ott pedig már, ha megérjük, lesz élelem bőven.

Találkoztunk két moldovánnal, a brjanszki erdőből jöttek. Andrejev ezredes és Szljuszárjev, a második osztag parancsnoka ugyancsak délre akarnak menni: „égetően fontos". Csak hát az a kérdés: hogyan jutunk át a vasúton? Megközelítési útjai tele vannak torlaszokkal, drótakadályokkal, helyőrségekkel...

Elhatároztuk, hogy Andrejev és Szljuszárjev osztagaival együtt másnap áttörünk a vasútvonalon. Persze éjszaka, harcolva.

Tervünk a következő: mi és Szljuszárjev partizánjai megrohamozzuk Osztkit. Andrejev tőlünk valamivel keletre támad. Egyidőben kezdjük – éjfélkor.

1943. július 17.
Zalavje falu, Blazsovo közelében

Még egy nap az erdőben, áfonyán élve. Közelebb húzódunk a vasúthoz. Figyelőink már lesben állnak, legyező alakjában helyezkedtek el, tanulmányozzák a számunkra érdekes pályaszakaszt, ahol majd „átkelünk".

A fasiszták a töltés oldalába vájt oduikban ülnek. Az őrszemek és a géppuskák között legfeljebb háromszáz méter a távolság vagy még annyi sem. Hányan vannak, milyen erőket tudnak bevetni, hogy megakadályozzanak bennünket az átjutásban? A felderítőknek mindezt meg kell tudniuk.

Az este még messze van. Még nem kaptunk adatokat Gavriljuktól, a felderítés főnökétől, aki ezeket a maga külön útján szerzi be.

Aggódom a felderítőkért és a megfigyelőkért. Azt a parancsot kapták, hogy minél jobban közelítsék meg a vasutat, hasaljanak vagy üljenek ott észrevétlenül, amíg véget nem ér a hosszú nyári nap, s utána ugyanolyan észrevétlenül térjenek vissza.

Estére megérkezett tőlük a jelentés, hogy Osztkiban legfeljebb egy rajnyi német és vagy másfél tucat policáj van. Alig akarom elhinni. De Gavriljuk elmondja, hogy Rokitnóban (jobbra) és Olevszkban (balra) ugyancsak vannak helyőrségek, mégpedig tekintélyes létszámúak. Nem baj! Nekünk elég az Osztki–Rokitno vonalszakasz. Csak egy ugrás. De útban van egy vizesárok, amelyet megerősítettek cölöpökkel; a fogatoknak ez nem akármilyen akadály. Kész átkelőhely nélkül nem boldogulunk. Viszont közvetlenül a vasúti töltésnél áthatolhatatlan sűrű bozót van. Minden lehetőségünk megvan rá, hogy észrevétlenül odakússzunk és váratlanul csapjunk le az ellenség tűzfészkeire.

...Még nem sötétedett be, amikor elkezdődött előnyomulásunk Osztkihoz. Váratlan nehézség: át kell kelni egy mocsáron. Kisegítenek az ökrök, amelyeket Tomilovtól vettem. Még egyszer bebizonyosodott, hogy ezek az ökrök sehol sem süllyednek el. Kurta lábaikkal eveznek a mocsár mocskos vizében, vontatják a szekereket a hozzájuk kötött lovakkal a kétkerekű kordékkal együtt, amelyek alig látszanak ki a vízből. A mocsár után egy kis

sziget, majd megint mocsár következik... Amikor kiérnek a partra, az ökröket rögtön visszaviszik, hogy áthozzák a következő fogatokat. A szó szoros értelmében olyan lassan mozgunk, mint a teknősbéka!

Meleg, koromsötét éjszaka van, amikor megközelítjük a vasútvonalat. Ez a sötétség most szövetségesünk. Sikerült rejtetten előreküldeni elővédnek a konotopiak szakaszát Jerjomenko hadnagy parancsnoksága alatt Rokitnóba, ugyanilyen elővédet állítanak ki Andrejev moldovánjai is. A rohamcsoportot a legjobb felderítők kalauzolják: Roman Asztahov, Viktor Sajdurov és Szerafim Hrjacskov.

Éjfél van. Valahogy túlságosan nagy a csönd. Az osztagok készen állnak...

1943. július 18.
Osztrovok, erdő, Szárnitól keletre 55 kilométerre

Már rég felkelt a nap. Egy erdőben pihenünk, a pinszki területtől ugyanaz a vasútvonal választ el bennünket. Roman beszámol az éjszakai harcról:

– Siettünk. Nagy csöndben odalopóztunk az átkelőhelyhez, előrekúsztunk egészen a töltésig. Ekkor előbukkant egy fegyveres csoport. Minden jel arra vallott, nem is sejtik, hogy a közelben vagyunk. Odajött még egy csoport: világos, a szomszédos szakaszok járőrei találkoztak. Cigarettáztak, beszélgettek, aztán elmentek jobbra meg balra a vasúti töltés mentén.

Vártunk, amíg a járőrök jó messzire el nem mentek. Azt is ki akartuk deríteni, hányan vannak pihenőn a váltásból. Azután még közelebb kúsztunk, aláaknáztuk az egész torlaszt, átvergődtünk a drótakadályon. Odább észrevettünk egy lövészgödröt közlekedőárokkal, őrszem volt benne. A fasiszta kényelmesen sétálgatott az árokban, nem vett észre bennünket. A mellvéden elkezdtünk kúszni feléje. Jóformán lélegzetet sem vettünk...

De ebben a pillanatban rakéta röppent fel, és Jerjomenko elővédje géppuskatűzzel válaszolt rá. Az őrszem észrevett bennünket. Ijedtében megfeledkezett a fegyverről, döngette a bódé falát, ordítozott: „Támadás! Futás! Partizánok..." Utána meg gyorsan kereket oldott. A bódéból katonák szaladtak ki és elbújtak a vasúti töltés mögött. A hátuk jó célpont volt géppisztolyaink számára, de megtiltottam a tüzelést, hogy ne vonjam a felderítőkre az ellenség tüzét. Hiszen nekünk az a feladatunk, hogy mi-

nél nagyobb csöndben szétszedjük a torlaszt és letekerjük a szögesdrótot a sorompóról...

Alighogy a partizánok átszaladtak a síneken, az ellenség elkésve két oldalról heves tüzelésbe kezdett. Az osztagok többsége ekkorra már túljutott a vasúton. Átmentek a szekerek is. A németek a töltés hosszában tüzeltek, nyilván erőket dobtak át a szomszédos állásokból. Célzás nélkül lőttek: egyetlen embert sem vesztettünk.

Sűrű erdőben pihentünk. A legközelebbi faluban, Gyertyben egy ezrednyi bulbovista állomásozik (az Ukrán Népi Forradalmi Hadsereg tagjai). „Ukrán partizánoknak" nevezik magukat. Kiderül, hogy ők is a vasutat őrzik a „szovjetekkel" szemben.

1943. július 9.
Golisi falu, Zsitomirtól északnyugatra 150 kilométerre

A falu olyan váratlanul bukkant elő az erdőből, hogy a komisszár és a doktor, akik mellettem lovagoltak, elképedtek:

– Falu!... És országút két irányban...

– Meg utcák... És milyen tiszták, ünnepélyesek!

Megállítottuk a lovakat. A falu fürdött a felkelő nap sugaraiban, a cseréptetők vidáman csillogtak a verőfényben, valósággal káprázott a szemünk. Valahogy különösen vendégszeretőnek látszottak a takaros, fehérre meszelt házak pingált spalettáikkal. Az árnyas tó málnaszínű víztükre fürdésre csábított.

Az osztagok már felvonultak az útkereszteződéshez. Melnyik, a törzsfőnök fehér Táncosát hetykén megülve szétküldte a lovas futárokat, s a lovagló ostor nyelével mutogatta, ki hová menjen:

– Az Olevszk felé vivő utca a „Vörös" osztagé! – hadarta racscsolva. – A másik utcába, amelyik Jemilcsinóba visz, a „Halál a fasizmusra" osztag megy! Gorodnyica irányában hajtsanak végre felderítést és állítsanak ki figyelő őrszemet a hinyeli osztag emberei...!

Az oszlop szétszóródva elporzott az utcákban, amelyeket két oldalról a buján zöldellő gyümölcsösök és konyhakertek fogtak közre.

A fogatok a páncéltörő puskákkal és géppuskákkal előresiettek, hogy elfoglalják a helyüket mint előőrsbiztosítás. Már régóta ezt a rendszert alkalmaztuk: aki a falu szélén száll meg, a falu előtt őrséget és figyelő őrszemet állít ki, és felderítést küld előre,

egészen a következő faluig vagy a legközelebbi városig. Így a képzeletbeli sugarak mentén széles legyező képződik, s mintegy magától létrejön a magasabbegység körkörös védelme; a harcosok rajonként szállásolják el magukat a portákon, az őrszemek beássák magukat a falu szélén az út mentén; a lovas őrszemek elhelyezkednek a szomszédos tanyán, a szélmalomnál, egy uralkodó magaslaton vagy egy magas fánál.

A felderítők kislányokat, kisfiúkat vagy ősz szakállú aggastyánokat küldenek a legközelebbi városba, hogy „valamit sóra cseréljenek" vagy „meglátogassák asszonylányukat", „a rokonokat". A lovasok lerombolják és felégetik a hidakat, elvágják a távbeszélő- és távíróvezetékeket, megsemmisítik az elbámészkodó fasisztákat, a megszállók és a falusi igazgatási szervek élelmiszerraktárait. Nem kell minden esetben parancsot vagy utasítást adni mindenre, mint ahogy nem kell külön-külön meghajtani ugyanannak a gépnek mindegyik fogaskerekét: csak egyszer kell mozgásba hozni a lendkereket. Miután bevonultunk a faluba, mindenki teljesíti megszokott kötelességeit.

A lakosság körében sok barátunk és megbízható segítőtársunk van. Téved, aki azt hiszi, hogy csak háromszázhatvanan vagyunk! Együtt élünk a néppel és együtt szenvedünk vele. Ezért megszámlálhatatlan sokan vannak azok, akik segíteni akarnak nekünk.

A hadseregben egy „aktív szuronyra", vagyis egy harcolóra körülbelül tíz kisegítő, kiszolgáló katona és tiszt jut, nem számítva a munkásokat a gyárakban és a közlekedésben, a parasztokat a földeken és a legelőkön.

Számunkra pedig, amikor a nép körében vagyunk, a kiszolgáló és segítő személyzet a helybeli lakosság. A partizánok erődje a nép és csakis a nép, nem pedig az erdők sűrűje és a pusztaság. Ezért egész stratégiánk arra épül elsősorban, hogy minél szorosabban érintkezzünk a néppel. Háromszáz „aktív" a segítőtársak százaival megszorozva: ez a mi mérhetetlen partizán erőnk.

Utunkon Golisi az első nagyobb falu. Tőle délre egyre gyakrabban találunk majd ugyanilyen falvakat. S ott nem lesz hiányunk segítőtársakban és harcosokban. Azokban a kerületekben, amelyeken átvonulunk, újabb partizánosztagok, illegális csoportok alakulnak.

Felderítőink már érintkezésbe léptek a helybeli partizánok erdei táborával. Golisiban nincsenek hitleristák. A hídon vonulunk át. A helybeliek őrszeme úgy őrzi a malmot, mint szocialista üzemet. Csípős nyelvű futárjaink ugratják őket:

– Mit őrzöl? Talán hadititok?

– Inkább hajtanád meg a malomköveket, hogy lisztjük legyen az embereknek...

Az őrszem szelíden mosolyog, elragadtatott arccal néz utánunk.

A falu még alszik. Alszik az Uborty folyó is, amelyet évszázados fűzfák fognak közre. „Ejtőernyős újoncaink", ahogy még most is a komisszárt meg az orvost nevezi mindenki, szemmel láthatólag nyugtalanok:

– Miért nem húzzuk meg magunkat az erdőben? Minek kellenek nekünk házak? A lovaknak pompás rét van közvetlenül az erdő mellett! A helybeli partizánok is az erdőben tanyáznak...

Én csak nevetek Kiscsinszkij aggodalmaskodásán. Kedvem támad ugratni egy kicsit:

– Egész Ukrajna ilyen szép, Szergej Szemjonovics, mint ez a falu. Vagy nem ismersz rá? Ez itt már a kijevi Poleszje!

– Mindig csak a tréfán jár az eszed – háborog Kiscsinszkij. – Tessék, még egy utca! Bármelyik pillanatban akárhonnan betörhetnek a németek, ő meg a tájban gyönyörködik. Majd idelátogatnak a németek Olevszkből, akkor bezzeg megfeledkezel a táj szépségéről!

Minden ház lakatra van zárva. Lakatlan ez a falu is. Viszont az ablakkeretek, az ajtók, sőt a szobai virágok az ablakokban a helyükön vannak. Tehát valahol a közelben találhatók a házak gazdái.

Georgijevszkij hadnagy odaszól a fogatosnak:

– No, Mitro, megérkeztünk.

Kinyitja a kaput, az udvarban nagy pajta áll. Az orvos és a komisszár is befordult a szomszéd udvarba. Kifogják a lovakat, bekötik őket a színbe, álcázzák a szekereket.

– Aztán mire kell nekünk ez a porta a gazdák nélkül, hadnagy elvtárs? Talán táncolni fogunk a ház körül? – húzza el a száját a fogatos.

– Igen, majd guggolva fogod körültáncolni. Adj szénát a lovaknak...

Amíg a kútnál mosakodtunk, a gazdasszonyunk is előkerült. A kezében batyu. A batyuban vaj, sajt, vagy egy tucat tojás.

– Jó napot! Jöjjenek csak be a házba! – köszönt bennünket boldogan mint régi ismerős.

Szemmel láthatóan örül, hogy a jövevények nem törtek be arcátlanul a házba, ahogy a policájok és a fasiszták szokása volt. Meghatódott, hogy a fáradt, kiéhezett fegyveres legények türel-

mesen várják a gazdasszonyt. Kinyitja a ház ajtaját, és még kedvesebben kérdezi:

– No, fiúk, mit szeretnétek enni, mit készítsek?

– Borscsot, jó forró borscsot! – vágják rá a fiúk élénken.

– Van disznóhúsunk, marhahúsunk – szedegetik elő készleteiket a fiúk a zsákjaikból –, de a többiről, már megbocsásson...

Az asszony nem hagyja, hogy kimondják:

– Tudom, tudom, kedveseim! Mindjárt szelek kenyeret, a veremből meg hozok aludttejet, savanyú káposztát. Amíg azt megeszitek, én közben megfőzöm a borscsot.

A kenyér most ritka csemege számunkra. Ezen a vidéken nehéz dolog az őrlés. A gazdasszony is panaszkodik: a policájok fenyegetőznek, hogy felgyújtják a malmot, ha használják az emberek. A partizánok titokban őrölnek. Jemilcsinóban még rosszabbul állnak liszt dolgában: naponta csak 20 dekát szabad őrölni egy őrletőre. Hogyan lehet eltűrni ilyen galádságot? A fasiszták nem is mernek mutatkozni arra: a múlt évben az itteni falvak egy kilogrammot sem adtak adóba a hitleristáknak.

– Jemilcsinóba nem tudjuk elvinni a gabonát őrletni – panaszkodik az asszony –, de kézzel meg nehéz hajtani a malomkövet.

Ezért ma ünnep van a faluban: működik a malom, egyre szaporodnak előtte az őrletők, akadnak vállalkozók is, hogy hajtsák a malomköveket, amelyek a letűnt századok homályából kerültek elő...

Miután megreggeliztem, lepihenek a szénapadláson. Innen szemmel tartom a portákat és az egész utca életét. A többi poleszjei faluhoz hasonlóan ez a falu is kettős életet él: nappal az erdőben, éjjel bent a faluban.

A falu lényegében partizánosztag, s Dzerzsinszkij nevét viseli. A parancsnok fiatal tiszt: Gajnak hívják. Egyébként határőr, családneve Nyecsiporenko. Már járt nálam, vendégségbe hívott, kért egy kis lőszert, adtam is neki. Az osztag másik tisztje, Potajcsuk, jó barátságba keveredett a magasabbegység felderítőivel, komisszárunknak, Szergej Szemjonovicsnak pedig egy kitűnő világos pejlovat ajándékozott.

Gaj értékes ötletet adott: az itteni falvak – Mariampolje, Zabara, Kocsissin, Vlagyimirovka, Bronyica, Velikaja Glumcsa – lakosai nem annyira parasztok, mint inkább erdőgazdasági munkások. Vannak köztük asztalosok, kovácsok, ácsok. És nem kerül nekik nagy fáradságba, hogy az osztag számára elkészítsék a szükséges nyergeket.

Sietek, hogy a jó ötletet megvalósítsam. Már másnapra össze-

hívjuk az asztalosokat és a kovácsokat, adunk nekik háromszoros élelmiszeradagot, s beosztunk melléjük annyi segéderőt, amennyi kell. Az általunk elfoglalt falvak valamennyi kovácsműhelyének éjjel-nappal dolgoznia kell. S így minden egyes emberünknek lesz „szabályos", házilag gyártott nyerge, ez pedig a mi körülményeink között nagyobb szó, mint lovat szerezni.

Közben megjelent a ház gazdája is, bőbeszédű, s minden jel szerint szorgalmas ember, és mintegy véletlenül csak úgy ontja az ötleteket.

– Nem gond a ló sem – mondja mintegy nem is nekem, hanem a fiúknak –, a lengyel falvakban jó lovakat találtok, éppenséggel még különlegesen kiképzett lovakat is. Itt viszont a lovak javát már elvitték... De az lenne a legjobb, ha átmennétek a Szlucs túlsó partjára! Az ottani kulákoknak is jó lovaik vannak. A saját szememmel láttam, amikor harminckilencben arra jártam, Nyugat-Ukrajnában...

– Aztán tudsz-e lovagolni? – szögezte a kérdést Mitrónak, aki csakugyan nem tudta jól megülni a lovat. – Nem tesz semmit... Eleinte lepottyansz róla néhányszor, aztán megteszel rajta ötszáz versztát, és jó kozák válik belőled!

1943. július 20.
Ugyanott

Már harmadik napja Golisiban vagyunk. Minduntalan a nyergek járnak az eszemben. Tömegével készülnek a hevederek, a nyeregvázak, a kengyelek. De vas nincs elég. A távírópóznákról már minden kampót leszereltünk, kicsavartunk. A lovakkal jobb a helyzet: naponta húsz-negyven ló érkezik. Ez főleg két felderítőnknek, Velicskónak és Verhovszkijnak az érdeme.

– Nem értenek ezek hozzá! – ítéli meg a munkájukat a maga módján az öreg gazda, akinek mindenről van véleménye. – Ordítoznak, lármáznak, aztán csak hozzák a lovakat nyakló nélkül a faluba! Ahelyett, hogy kikötnék őket legelni az erdőben, hogy ne lássák meg őket a repülők, ne pusztítsák el őket bombákkal meg géppuskával. Ha jön a repülő, hova dugod őket?

– Hej, bátyám! – adja az okosat Georgijevszkij. – Nem katonaember maga. Minek kötnénk ki őket, hogy a bögölyök kínozzák szegényeket? Ha jön is a repülő, nem vesz észre semmit: nem tudja azt maga, mi a jó álcázás...

– Az ám, nem tudom! – nem hagyja magát az öreg. – Megél-

tem én már egyet-mást... Egyszer is körözött, körözött fölöttünk egy gép egyszál magában, aztán hozott magával három bombázót, és a réten legelő harmincöt ló egyszeribe mind odaveszett... Az én hajam három háborúban őszült meg: csak ti tudnátok annyit, amennyit én!

A falu fölött éppen motorzúgás hallatszik. Georgijevszkij erősködik, hogy legfőbb ideje nekilátni a derelyének, ami éppen elkészült, és a háziak leánya, a kedves Kláva, mindenkit asztalhoz invitál. Georgijevszkijjel bemegyek a házba derelyét enni, Mitro és az öreg meg fölszegett fejjel az eget fürkészi. Egy perc múlva hallom az öreg hangját, hogy vitatkozik a hadnaggyal:

– Nem „szitakötő", hanem bombázók!

– Nyilván bevetésre mennek, a frontra – köti az ebet a karóhoz Georgijevszkij.

– Majd meglátjuk... – mondja az öreg.

Nagyon finom a szederrel töltött derelye! Ráadásul tejfölös! Leülünk az asztalhoz, már tele a szánk derelyével, amikor egyszercsak halljuk, hogy bombák robbannak valahol az erdőben. Remegnek a ház falai, pokolian csörömpölnek az ablaküvegek.

– Na, mit mondtam? – szól be a gazda a tornácról, és máris fekete repülőgépek húznak el bőgve a ház fölött. De nem bombáznak. A falun kívül, rögtön a malom után, erdei tűz fehér füstje terjeng. Nemsokára robogva érkezik egy szekér, sebesülteket hoz: négy nőt és egy kamaszfiút. A kocsis harsányan kiabál:

– Orvost, orvost! Melyik portán találom meg az orvost?

De Mihail Mihajlovics már kint van az utcán:

– Ide, ide – tárja ki a kaput az asszisztensnője, Valjusa Zemszkova. – Hol érte magukat a bombázás?

– A kunyhókban... Van még ott tizenhárom sebesült, egyik asszonynak a lábát szakította le!...

– Értem! – mondja az orvos határozottan. – Máris megyek oda! Ezeket addig kötözd be, Valjusa! Adj mindenkinek egy injekciót, tetanusz ellen... Te meg, Zina, ne feledd az orvosi táskát és a zsákot – szól oda Selkovajához, a nővérhez.

Előkerül Kiscsinszkij, és megállapodunk abban, hogy ideje gondolkodnunk az áttelepülésen. Majd valahol másutt befejezzük a nyergek összeszerelését, már van belőlük vagy kétszáz darab.

1943. július 23.
Klenovaja falu, Zsitomirtól északnyugatra 140 kilométerre

Tizenkét géppisztolyost, két rádióst „Szeverok" típusú rádióval és két golyószóróst Verhovszkij és Velicsko parancsnoksága alatt kiküldtünk diverziós feladattal.

A csoport sikerei, amint ezt Melnyik, a törzsfőnök is megerősítette, valóban bámulatosak. A fiúk kisiklattak egy szerelvényt és egy páncélvonatot.

Korenszkij mondta el, hogyan történt. Kiértek egy olyan vonalszakaszra, ahová még sohasem jutottak el partizán aknászok, s ahol az őrség még nem volt túlságosan éber. Az egyik szakaszon Verhovszkij és Rugyenko helyezte el az aknákat, a másik szakaszon Velicsko és Korenszkij. Persze megtettek minden elővigyázatossági intézkedést, és idejében visszahúzódtak az erdőbe, ahol a rádiót hagyták.

Aztán reggel hatkor hatalmas robbanás hallatszott. És nem sokkal később még egy. Mindkettő a Szárni–Kleszovo szakaszon...

Tegnapelőtt külön ellenőriztük a helyszínt: először a mozdony repült a levegőbe, és tizenegy vagon zúzódott össze. A fasiszták páncélvonatot küldtek oda, azt meg a második akna siklatta ki. A fasisztáknak összesen több mint kétszáz halottjuk és sebesültjük volt.

Gavriljuktól is jó hírek érkeznek: csoportja tegnap Osztkitól keletre siklatott ki egy szerelvényt. Aknákra futott még egy szerelvény és egy vasútépítő vonat (ez magának Georgijevszkij hadnagynak a keze műve). Öt kisiklatott szerelvény – ennyivel máris hozzájárultunk a kurszki csatához.

Ez persze nem sok, de mit tehetünk, egyelőre még kevesen vagyunk. Majd ha erőt gyűjtünk, rendezzük sorainkat, akkor még nagyobbat ütünk.

1943. július 25.
Lipino falu, Novográd-Volinszkijtól északnyugatra 35 kilométerre

Hadseregünk szétzúzta az ellenség ahtirkai csoportosítását. A Tájékoztató Iroda hadijelentése a szumi és a poltavai területet említi!... Örülünk a harctéri sikereknek, de egyszersmind nagyon aggódunk Kovpakért: valami nincs rendben Apó körül. A Partizánmozgalom Ukrajnai Törzse utasít, hogy keressük meg, minden

lehetséges módon segítsük, s jelentsük, hogy mi a helyzet. Világos, hogy Kovpaknak nincs semmilyen rádiója, s a törzs aggodalma voltaképpen a Kárpátokból érkező híradáson alapszik, ahová Kovpak magasabbegysége a múlt hónapban jutott el.

1943. július 25.
Cservonaja Volja falu, Novograd-Volinszkijtől északnyugatra 50 kilométerre

Megkaptuk az UK(b)P Központi Bizottságának felhívását. Fokoznunk kell a harctevékenységet a közlekedési útvonalakon. Kérdezik: hol vagyunk, mit csinálunk? Rögtön válaszoltunk, jelentettük, hogy újból lóra ültünk, és megteszünk minden lehetőt és lehetetlent, hogy az ellenséges közlekedési útvonalakra mért csapásokkal segítsük a Vörös Hadsereget a hitlerista csapatokkal vívott nehéz harcaiban.

1943. július 26.
Bronyica falu, Novograd-Volinszkijtól északnyugatra 40 kilométerre

Valahol nem messze az erdőben tanyázik Iscsenko-Batya Csapajev osztaga. Az ő nevében meglátogatott bennünket Moszkovszkij elvtárs, komisszár. Vele volt Goncsaruk, a törzsfőnök helyettese, Korbany politikai helyettes és Rjabcsenyuk felderítő. Magukról azt mondták, hogy moszkvaiak, különleges rendeltetésű osztagot alkotnak. Az osztag még egészen fiatal, a németek bombázása veszteségeket okozott neki, nem is csekélyet: öt halott, tizenöt sebesült...

Természetesen segítséget küldtünk Mihail Mihajlovicsnak.

1943. augusztus 2.
Bronyickaja Huta falu, Novograd-Volinszkijtól északnyugatra 45 kilométerre

Ma éppen egy hónapja, hogy visszatértem Moszkvából. Úgy vehetjük, kijutottunk Ukrajnába, újból életre keltettük a lovasságot.

Pontosabban meghatároztuk a feladatot: nem Bukovinába me-

gyünk, ahogy még egy hete terveztük, hanem a Kremenyeci hegyekbe. Ott meg kell szállnunk a Lvov–Proszkurov (ma: Hmelnyickij) és a Rovno–Lvov közlekedési útvonalakat. Kiküldöm oda Velicsko főhadnagy felderítő csoportját.

Kiscsinszkij meg van győződve arról, hogy örömet szerzünk a Partizánmozgalom Ukrajnai Törzsének, minden száz harcosunkra öt kisiklatott szerelvény jut majd havonta! És milyen fontos közlekedési útvonalakon!

Melnyik nem osztja ezt az optimizmust. Szinte folyton visszavágyik Poleszjébe. Legalábbis pirospozsgás arcán, égszínkék szemében semmi jele sincs annak, hogy lelkesedik az újjászületett lovasságért. Gavriljuk ellenben, napbarnított arcú, ritkán mosolygó zömök fiú, az elmaradhatatlan lovassági karddal az oldalán, él-hal a lovasságért... De a kremenyeci hegyek őt sem vonzzák.

Mutatja a térképét:

– Látja, mennyi tanya és kis falu van azon a vidéken? Mintha mákkal szórták volna tele, olyan a térképen. Kulák népség... Határszéli telepesek! Az ám! Valamikor a sepetovkai városi pártbizottságon dolgoztam, azóta tudom, milyen istenhez imádkoznak...

– Szóval teszerinted ott mindenki nacionalista? – szállunk vitába vele én meg Kiscsinszkij.

– Persze nem mindenki, de van belőlük éppen elég – erősködik Gavriljuk.

A komisszár megmagyarázza Gavriljuknak, hogy Ukrajna nyugati területein természetesen más a helyzet, mint az itteni vidéken. A helybeli lakosságot megfélemlítették, terrorizálták, egyeseket megszédített a nacionalista propaganda. De ez nem azt jelenti, hogy az egész lakosság csupa „szemét népség". A helybeliek többsége vár bennünket, kész segíteni. A rendelkezésünkre álló értesülések szerint rendkívül nehéz körülmények között ott is tevékenykednek illegális csoportok, sőt még kisebb partizánosztagok is. Ezért nem lehet válogatás nélkül mindenkit nacionalistának minősíteni, mint Gavriljuk teszi.

Azután Gavriljuk is lehiggad, egyetért Kiscsinszkijjel, de továbbra sem lelkesedik érte, hogy arra a vidékre megyünk portyára.

Hármasban ülünk órák hosszat a térkép fölött. Azt mérlegeljük, hogy milyenek a politikai és a harci körülmények az új települési körzetben. Sok jel szerint szemmel láthatólag kedvezőtlenek.

Kiscsinszkij elnyargalt az osztagokhoz. Ott van Melnyik is. Helyettese, Gorobec őrnagy segítségével kiképzést tart a partizánoknak: „Lóra!", „Lóról!", „Lovakat fedezékbe!"

Alaposan tanulmányoznunk kell mindent, gondosan fel kell deríteni a terepet Kremenyec környékén. És mindenekelőtt meg kell keresnünk Kovpakékat: hol vannak és hogy megy soruk arrafelé, a Kárpátokban? Enélkül nem indulhatunk el.

1943. augusztus 4.
Mokroje falu, Rovnótól északkeletre 65 kilométerre

Megjött a válasz. Kovpak nagy bajban van!...

Rudnyev tábornok, úgy hírlik, elesett. Kovpak partizánjai kis harccsoportokban a Pripjaty felé tartanak.

Mindezt a lakosságtól tudjuk: a kollaboránsok terjesztik a rémhíreket. Felbolydult az egész nacionalista hangyaboly, amely ádázul gyűlöli a partizánokat. Ez vészterhes figyelmeztetés a mi osztagainknak, amelyek még nem eléggé erősek. És mégis el kell jutnunk a Szlucshoz, minél közelebb a bulbovisták fészkéhez.

1943. augusztus 5.
Sztaraja Huta, Rovnótól északkeletre 60 kilométerre

Befejezzük az egyelőre még kicsiny, de igen mozgékony és jól irányított lovasság szervezését és kiképzését. A partizánok már megtanulták a lovaglást és a lóápolást.

Öröm nézni, ahogy száguldoznak a fiúk a főutcán, ahogy a jól ápolt, felhevült lovak aranyszínű sörénye lobog. Nézők is vannak szép számmal, lengyelek meg partizánok, s elragadtatva kiáltoznak:

– Ezek aztán paripák!

– Valóságos táltosok!

– Ugyan honnan szerezték őket?

Andrejka Ljahnak, aki most már a segédtisztem, meg Georgijevszkij hadnagynak, a két ügyes szőke legénynek, különösen nagy szerencséje volt. Telivér pejlovak táncolnak alattuk, különösen szemrevaló a „kubányi kozák" Georgijevszkij lova.

– Az én lovamat a helybeliek mindössze egyszer látták, 1939-ben – mondja büszkén –, amikor a gazdája első ízben ülte meg. Amikor elkezdődött a háború, elrejtette a lovat az erdőben.

És amikor mi idejöttünk, maga hozta elő és nekünk adta, s elmondta a titkát: „Rejtegettem a németek és Bulba elől, ügyeltem rá, hogy senki se lássa, hangját se hallja... Négy évig senkinek sem említettem, nem mutattam. Most azonban nem tudom megállni a lovasság láttán: magam hoztam el. Vigyétek, nektek nagyobb szükségetek van rá, elvtársak. Segítsen az én lovam is kiverni innen az átkozott fritzeket!"

A lengyelek persze félnek a garázdálkodó ukrán nacionalistáktól, akik „szabad Ukrajnáért" harcolnak. Valójában a megszállókat segítik: üldözik a lengyeleket, az oroszokat és a velük egyet nem értő ukránokat. A megszállók felhasználják őket partizánmozgalmunk ellen. Ezek hát az ukrán nacionalisták vezérükkel, Boroveccal az élen, aki Tarasz Bulba* nevét bitorolja és a burzsoá nacionalizmus zászlajává tette itt, a Szlucs és a Goriny közötti területen.

A nacionalisták nem tudják megóvni a hitleristák közlekedési útvonalait! Már lóra ültünk. Nem rögtön nyugatnak megyünk, előbb ellátogatunk Kijev környékére. Kiegészítjük sorainkat emberekkel, növeljük az osztagok létszámát.

Magasabbegységünk szervezete jelenleg a következő: a magasabbegység törzse, parancsnoki szakasz, felderítő szakasz, három osztag, mindegyikben három raj. Egy-egy rajban egyelőre legfeljebb öt-hét harcos van. Fő erőnket a géppuskák jelentik: az osztag parancsnoka a géppuskák száma szerint alakít alegységeket.

Hogy ne húzódjunk szét útközben, korlátozom a szekerek számát: csak kétlovas szekereket engedélyezek, és csakis az állványos géppuskák, a páncéltörő puskák, a lőszer, valamint a súlyos betegek és sebesültek számára. Egy partizán lőszerkészlete 200 töltény és két kézigránát.

Idejében kidolgoztuk a harcászati felállást is: jobbszárny a „Vörös" osztag, balszárny a konotopi; a hinyeli osztag mindig középen rohamoz, illetve hárítja a rohamokat, egyúttal a törzset is védve. Úgy vélem, ez a szervezet lehetővé teszi a maximális mozgékonyságot és rugalmasságot a harcban.

Azt hihetnénk, nem nagy erő: 350 géppisztoly, géppuska és kard, de azonos gyalogsági tűzerővel szemben mi kétszer gyorsabban tudunk mozogni, háromszor akkora távolságot tudunk megtenni, szükség esetén pedig tízszer gyorsabban tudunk elsza-

*Tarasz Bulba, Gogol kozák törzsi közösségben játszódó kisregényének főhőse.

kadni az üldöző ellenségtől. Ráadásul a lovas harcos hosszú menetek idején jobban megőrzi erejét a harcra. Igaz, állóháborúban a gyalogság jobb. De elvégre a partizántaktika alapja nem az állóháború, amely egyébként csak az ellenségnek előnyös. A partizánoknak villámgyors csapásokkal kell megoldaniuk a harcfeladatokat, ehhez pedig elengedhetetlen az osztagok magas fokú mozgékonysága.

Kiscsenszkij komisszár és Melnyik törzsfőnök már sokszor hallotta tőlem, milyen előnyei vannak a lovasságnak a partizánháborúban. Nevetnek rajtam, hogy ennyire szerelmes vagyok a lovasságba, megszállottnak neveznek, habár sok érvemmel egyetértenek.

1943. augusztus 6.
Sztaraja Huta falu

Leírhatatlan az öröm: felszabadult Orjol és Belgorod! Felszabadult a hinyeli terület, Homutovka, Cservonoje, Gluhov, partizánjaink sok más szülőfaluja! Moszkvában tüzérségi díszössztüzek köszöntik a győzelmet!

Itt pedig mosollyal köszöntenek bennünket a lengyelek. Ma valamennyien összegyűltek a templomban, ahová engem is meghívtak. Leon atya néhány biztató szót szólt az egybegyűltekhez. Jólesik neki, hogy én is, meg valamennyi parancsnok, sőt komisszár is megjelentünk a misén. Mivel nagy gondot fordítunk rá, hogy a partizánok baráti kapcsolatot teremtsenek a lengyelekkel, kénytelenek vagyunk elfoglalni a díszhelyet a katolikus templom kórusán.

Zúg az orgona. Sok százan gyűltek össze a templom udvarán, s ájtatosan letérdelnek. Az isten segítségét kérik a bulbovisták ellen. Az utcán is sokan tolonganak. Többségük Bulba elől menekült a Szlucs túlsó partjáról. A kisemmizett, kifosztott emberek tömegei most Mokrojében, Mocsuljankában, Bronyiszlavkában, itt Sztaraja Hutában, a tanyákon szoronganak, s ránk, partizánokra bízzák életüket.

A partizán a lengyelek szemében védelem a fasisztákkal cimboráló hóhérokkal szemben. Ezért vonzódnak hozzánk. Az élet szertefoszlatja az előítéleteket, amelyeket a Pilsudski- meg Mikolajczyk-félék ültettek el a fejükben. Mi a dolgozó lengyelek igaz barátai vagyunk. Ezért vagyunk a templomban. Hadd lássa mindenki, hogy nem ördögök vagyunk, s hogy tiszteljük őket.

Talán megértik, hogy csak a szovjetek, a mi támadó hadseregünk mentik meg őket. „Talán" – mert még mindig vannak kételyeim. Mi az oka annak, hogy még erről az isten háta mögötti erdős vidékről is annyi leányt meg fiút hurcoltak el Németországba? Mi az oka annak, hogy miközben egyes lengyel családokat egy szálig kiirtanak a bulbovisták, más családok lagzit tartanak, a lengyel rendőrosztagok pedig, amelyeket a fasiszták alakítottak azzal a céllal, hogy nacionalista gyűlölettől hajtva irtsák az ukránokat, még mindig nem harcolnak a megszállók ellen, és nem állnak be partizánnak? Pedig már ezen a vidéken is megjelentek a lengyel hazafiak partizánosztagai. Mi az oka annak, hogy Bronislawski, ez az iskolázott tiszt, aki már régen megismerkedett velem, kitér a találkozók elől, nem hajlandó beszélni arról, hogy szervezzen lengyel partizánosztagot a mi segítségünkkel, Veronika pedig, aki szépen énekel a templomban és roppant ügyesen játszik a gitáron, és egyáltalán művelt, okos, kedves kislány, arra a javaslatomra, hogy álljon be partizánnak, így válaszolt: „Ne aludjak éjjel, éljek az erdőben, nélkülözzek? Könyörgök, mi értelme lenne?..." Persze a lengyelek sem egyformák. Egyesek beállnak partizánnak, mások csatlakoznak az AK-hoz*, megint mások jobbnak látják, hogy meghúzzák magukat, kivárják a jobb időket...

Ma a mise után Zosia közölte, hogy Leon atya meghívott magához ebédre bennünket – Kiscsinszkijt, Mihail Mihajlovicsot meg engem.

Ebédre salátát, húslevest, likőrt kaptunk, de volt ott még valami, amolyan paposan ízletes és nyugatiasan rafinált étel. Leon atya még tósztot is mondott a Vörös Hadsereg győzelmére, mi pedig a baráti és új Lengyelországra...

De azért elmondtam a véleményemet a papnak, egyenesen nekiszegeztem a kérdést: meddig fognak térden állni a megszállók előtt? Miért nem kelnek harcra a hitleristák ellen? De a pap pap maradt: jezsuita módon ravasz és kitérő választ adott. Azt mondta, hogy a papok nem foglalkoznak politikával...

– Igazán?! – lendültünk támadásba. – És Szepticki metropolita 1941. július elsejei főpásztori üzenete az egész papsághoz és minden hívőhöz? És hányszor kérték isten meg a szentek áldását a „felszabadító" Adolf Hitlerre? Ez talán nem politika?

– Ön a görögkeletiekről beszél, én pedig, mint tudja, katolikus pap vagyok – felelte a pap háborítatlan nyugalommal.

* A londoni lengyel emigráns kormány ellenőrzése alatt álló katonai osztagokhoz.

– De ön általában a papokat említette, és természetesen a keresztény papokat értette rajta. Nemde?

– De hiszen ön is tudja: én a nyugati kereszténység képviselője vagyok – Leon atya hangsúlyozta a „nyugati" szót, és szikráztak szürke szemei.

Nem volt miért titkolnunk: a római pápát nem nagyon ismertük...

Éjszaka áttelepültünk Klenovaja faluba, ahol egyszer már beszállásoltuk osztagainkat.

1943. augusztus 8.
Malaja Cvilja falu, Novograd-Volinszkijtól északra 17 kilométerre

Portyánknak rögtön az első lépéseit fájdalmas veszteség árnyékolta be. Alighogy hajnalban elindultunk Klenovajából, hatalmas robbanás hallatszott. Lovasjárőrünk egyik harcosa lovastul együtt odaveszett. Odavágtatok, ahol az akna robbant. Azonnal megismerem az elfehéredett, szeplős arcot. Ványa Tregubov, a magasabbegység ifjú, de tapasztalt harcosa az áldozat. Még annyi időnk sem volt, hogy sapkánkat levegyük, mert már sziszegtek, süvítettek körülöttünk a golyók, és osztagunk gyorsan harcrendbe fejlődött. A tűzre tűzzel válaszoltunk, de rögtön abba is hagytuk, mert előkerültek felderítőink, Roman, Ljah, Gvasev, akik éppen arról nyargaltak, ahonnan tüzelni kezdtek ránk. Nagy bánatunkra és leírhatatlan bosszúságunkra a helybeli partizánok aknázták alá az utat és nyitottak ránk tüzet tévedésből!

Mit tehetünk? Mégsem lenne helyénvaló megrohamozni őket...

1943. augusztus 11.
Szimoni falu, Zsitomirtól északnyugatra 75 kilométerre

Csapataink újból harapófogóba fogták Harkovot. Felszabadítottak több, számunkra is emlékezetes helységet: Lebegyint, Ahtirkát, Trosztyanyecet, Sztargorodokot, Mezenyevkát, amelyeket fél éve portyánk során már érintettünk.

A Vörös Hadsereg sikereiről szóló hírek új erővel töltenek el bennünket. Lelkesen készülünk az akcióra Barasi ellen, ez a helység kerületi központ a zsitomiri terület sztyeppi részén.

Úgy tervezzük, hogy elfoglaljuk a megszállók raktárát, ötszáz

puskát, az istállót, a bankot, a begyűjtőhelyet, a működő gép- és traktorállomást, megpróbáljuk magunkat a harcban. Ilyen próba nélkül valahogy sutának érezzük magunkat: hiszen az osztagok embereinek fele újonc, csupa fiatal, aki még nem esett át a tűzkeresztségen. Ugyan hogy viselkednek majd a tűzben és a portya alatt?

Pavel Sevcsenkónak, Gavriljuk helyettesének az adatai szerint Barasiban kevés a német. Van két ágyújuk. A falu közepén álló téglaépületet ötsoros drótakadály veszi körül. Felkészülünk és várjuk az estét. Messziről figyeljük az ellenség viselkedését. Az emberek, habár sokat hallottak a partizánokról, csodálkoznak vakmerőségünkön:

– Fiúk, mit csináltok? Nagy baj lehet ebből! A németek hamar itt teremnek Novogradból!

A házigazda, borostás arcú, idős, beteges férfi, elmond egy „történetet":

– Jártak már itt ilyenek, mint ti... – mondta. – Ők is vasárnap jöttek. Bekvártélyoztak. Ettek, aztán lefeküdtek aludni, akárcsak ti. Ki a szénapadláson, ki a csűrben, ki csak úgy egyszerűen a kertben. Délben meg beállítottak a civil ruhás németek meg a policájok. Hamis rangjelzéseket tűztek fel magukra. Szóval úgy jöttek be a faluba, mintha partizánok lennének. Az őrségnél az ostobák átengedték őket, s aztán hamarosan elkezdődött a tűzharc. Sok fiú mezítláb kereket oldott, néhányat megöltek, hármat meg elevenen elfogtak, és még a mieink közül is elvittek vagy harminc embert Novograd-Volinszkijba. Vigyázzatok, nehogy ti is így járjatok!

– Sebaj, papa, hadd jöjjenek, ha megunták az életüket – üti el a dolgot tréfával Petrikej, a „Halál a fasizmusra" osztag komiszszárja.

Úgy teszünk, mintha Sepetovka felé akarnánk menni és át akarnánk vágni a Rovno–Kijev műúton. A háziak füle hallatára hallgatom végig a lihegő felderítő, Szerjoga Puzanov jelentését, hogy milyen erősen őrzik a műutat, azon túl pedig a vasút húzódik, amelyet németek, magyarok és policájok őriznek. A megközelítési utak pedig alá vannak aknázva, s utunkon az ellenség erős lesállásokat rendezett be... Már ismerem Puzanovot: nem tud meglenni túlzások és ijesztgetés nélkül!

A háziak szeme tágra nyílik. Én meg félig-meddig ironikusan ismétlem Puzanov szavait:

– Azt mondod: erős az őrség? Azt mondod: rettenetesen erős?

Hogy áthatolhatatlan háromszög... És ha megkerüljük? Ehhez mit szólsz?

– De hogyan lehet megkerülni egy vasutat, amely keresztben húzódik előttünk? Páncélautók és páncélvonatok járőröznek a szakaszon – vágja ki magát Puzanov, aki nem ismeri tervemet.

– Nos, rendben van – mondom a felderítőknek –, pihenjetek, én meg még tanácskozom a térképpel...

1943. augusztus 12–13.
Szuski falu, Zsitomirtól északnyugatra

Harcban állunk Barasiért.

– Mit csináljunk, tábornok elvtárs? A mi tűzeszközeinkkel nem tudjuk elfoglalni az iskolát! Tíz géppuskával tüzelnek ránk! – néz rám tanácstalanul Fjodor Jurcsisin, a „Vörös" osztag törzsfőnöke.

– Nem tudjuk megsemmisíteni őket a falak mögött, a géppuskásunk, Zsenya Kaplan már ottmaradt a szögesdróton, sebesültjeink vannak, de még egyetlen helyen sem törtünk át – jelenti Petrikej, a konotopi osztag komisszárja.

Gruseckij százados, a felderítő járőr parancsnoka jelenti: a sötétben szemtől szembe került egy policáj lesállással. Foglyot ejtett... Barasiban már legalább kétszáz német van, közvetlenül alkonyat után érkeztek.

Ugyanezt jelenti Gavriljuk is.

Nehéz éjszakánk volt: roham rohamot követett, aggodalmak váltakoztak reménnyel és kételyekkel.

A hitleristák szívósan védekeztek, mi pedig fokoztuk rohamaink erejét. Aljosa Poliscsuk, a hinyeli osztag szakaszparancsnoka elsőnek foglalta el a gép- és traktorállomás színjét, üzemképtelenné tett egy traktort, lerombolta a javítóműhelyt, megsemmisített tekintélyes mennyiségű üzem- és kenőanyagot.

Hamarosan teljesen elfoglaltuk Barasit az iskola kőépülete kivételével, amelybe befészkelték magukat a fasiszták. A hitleristák órái meg voltak számlálva. Mégis éppen ezért életre-halálra harcoltak. Vissza kellett húzódnunk, hogy „kinyissuk a kaput", és a hitleristák az első lehetőséget megragadva rögtön megfutottak. Sok gyógyszert, kötszert, élelmet és számos jó lovat zsákmányoltunk.

Még le sem hűltünk a heves harc után, beszállásoltuk magunkat egy igen nagy területen elterpeszkedő faluban, Szuskiban.

Szigorúan szervezetten vonultunk vissza ide. Az akció eredménye: 15 ellenséges katona halott, megsemmisítettük a gép- és traktorállomás traktorparkját, a műhelyeket, a villanytelepet. De a legfőbb zsákmány: az egész felszabadított terület, amely most már a partizánharc támaszpontjává vált.

A falu mintha új életre kelt volna. Este nótaszó száll, de leányhang nem hallatszik, a hitleristák őket elhurcolták Németországba. Csak öregek meg gyerkőcök járják az utcákat csapatostul.

Egy csésze tea mellett közelebbről megismerkedem Gruseckij századossal. Repülő, Kijev fölött lőtték le. Volt nálunk már harcos és egészségügyi tisztes is, amíg a felderítők el nem ismerték, hogy belevaló gyerek. Így „lépett elő" aztán rajparancsnokká... Kérdeztem, hogy érzi magát, s elmondja, hogy elemében van, az egészségügyi tisztes munkájához nem nagyon fűlött a foga, most viszont már igazi feladatot kapott. A felderítésben mindig harcra késznek kell lenni. A felderítőnek mindig számolnia kell meglepetésekkel, előre nem látott akadályokkal, s ezért folyton résen kell lennie, szárazon kell tartania a puskaport. Ez pedig tetszik neki.

1943. augusztus 14.
Janovka falu, Zsitomirtól északkeletre 50 kilométerre

Nagy falu Malin várostól nem messze. Őrségeink vannak Bugyilovkában, Fortunatovkában, Usztyinovkában. A lakosság nagyon meg van félemlítve. Terrorizálják a csopovicsi és radomisli policájok. Egy partizán kétéves kisfián negyven sebet ejtettek szuronnyal. Jól látható helyeken ki van ragasztva Dau, a hitlerista hóhér rendelete.

A napokban felakasztottak egy öregembert, egy újabb „Szuszanyint".

A dolog így esett: partizánok vonultak el a falu közelében. Az öreg látta őket az erdőben, és örömét megosztotta a falubeliekkel. Valaki meg jelentette a hatóságoknak. Ráparancsoltak az öregre, hogy mutassa meg, hol vannak a partizánok. Az öreg az orruknál fogva vezette a fasisztákat meg a policájokat, úgyhogy a tizennyolc emberből csak néhányan úszták meg ép bőrrel, a többiekkel végeztek a partizánok. Kivégzése előtt ennyit mondott az öreg: „Azt akartátok, hogy mutassam meg a partizánokat, hát én megmutattam őket..."

Kérdezgetem az embereket: miféle osztag volt az? Most hol

lehetnek? Melyik erdőben történt az eset? Hová való volt az öregember, hogy hívták ezt a „Szuszanyint"?

Legenda-e ez vagy megtörtént tény; ez egyelőre nem világos, nincs is időnk utánajárni.

Gavriljuk jelenti, hogy Csopovicsi vasútállomására két katonai szerelvény érkezett, már el is kezdődött a kirakodás. Milyen céllal?

Engem a kijevi terület északi része, az erdőség érdekel. Mi a helyzet ott? Talán sikerül légi kapcsolatot létesíteni arra, mondjuk, a Moszkva–Csernobil irányba? Talán megalapozzuk partizán területünket? Talán sikerül valahol erős illegális szervezetre támaszkodnunk?

1943. augusztus 15.
Ugyanott, Janovkában

Meglátogattam a „Vörös" osztagot. Megkérdeztem, hogyan állnak a politikai nevelőmunkával. Eléggé jó intézkedési tervet mutattak, de engem jobban érdekeltek az eredmények. Belenézek a jelentésbe:

43. 7. 13. Drozdiny falu	Taggyűlés: tagjelölt felvétel *(Kszenzov)*. Komszomol-taggyűlés: Mudragel partizán tettének megvitatása; Komszomol-tag ajánlása a pártba való felvételre *(Murakin)*. A Tájékoztató Iroda hadijelentésének felolvasása a helybeli lakosság és a harcosok előtt *(Guszakov)*. Beszélgetés a Vörös Hadsereg sikereiről *(Sumara)*.
43. 7. 14. Drozdiny falu	Beszélgetés a harcosokkal a Vörös Hadseregről és a „Hitszegő" című brosúra felolvasása *(Scsekolgyin)*. Harci röplap kiadása *(Szaveljev)*.
43. 7. 27.	Beszélgetés: a téma: „A partizánok kapcsolatai a lakossággal" *(Scsekolgyin)*. A Tájékoztató Iroda hadijelentésének felolvasása *(Davigyenko)*.
Golisi falu 43. 7. 26.	Beszélgetés a helybeli lakossággal a termés betakarításáról és a németek elől való elrejtéséről *(Murakin, Scsekolgyin)*.
43. 7. 29. Sziszki falu	Beszámoló a falu lakosai és az osztag harcosai előtt a nemzetközi helyzetről *(Murakin)*.

43. 7. 30. Mocsuljanka falu	Beszélgetés a helybeli lakossággal, a téma: „A szláv népek a német fasizmus elleni harcban" *(Kszenzov)*. Komszomol-gyűlés. Tagfelvétel a Komszomolba. A portya feladatai *(Murakin, Guszakov)*. Beszélgetés a lakossággal, a téma: „Kik a bulbovisták és a banderisták?" *(Scsekolgyin)*. Harci röplap kiadása *(Scsekolgyin)*.
43. 8. 3. Klenovaja falu	Beszélgetés a harcosokkal a portya időszakára szóló feladatokról *(Korenszkij)*. Beszámoló a helybeli lakosság előtt a termés betakarításáról és a megszállók elől való elrejtéséről *(Kszenzov)*.
43. 8. 6. Sztaraja Rudnya falu	Beszélgetés a harcosokkal és a helybeli lakossággal Orjol és Belgorod felszabadításáról *(Korenszkij, Scsekolgyin, Szaveljev)*.
43. 8. 9. Cservonij Bor falu	Párttaggyűlés az osztagok egész parancsnoki állományának részvételével. Napirend: A fegyelem menetben. A harcosok és a parancsnokok ébersége *(Kszenzov, Borov)*.
43. 8. 13.	Beszélgetés a harcosokkal a lovak kíméléséről *(Korenszkij, Scsekolgyin, Szaveljev)*.

Látom, az osztagban kellő szinten van a politikai munka. Ennek örülök. Elképzelni is nehéz, milyen nagy volt a hatásuk a helybeli lakosság számára tartott előadásoknak, a beszélgetéseknek. Az emberek mohón lesték a partizán előadók és propagandisták minden szavát. Elmondtuk nekik az igazat a harctéri helyzetről, beszámoltunk arról, hogy a szovjetország óriási erőfeszítéssel minden lehetőt megtesz a fasiszta hordák szétzúzása érdekében.

Minden ilyen beszélgetés és előadás után a helybeliek egész csoportjai kérték, hogy vegyük be őket partizánnak. Voltak köztük serdülő gyermekek éppúgy, mint aggastyánok. Sokan fegyverrel jöttek, de legalább is kézigránátokkal. Emlékszem, a ház udvarán, ahol megszálltam, lárma támadt. Kimegyek, kérdezem:

– Mi baj van?

– Ez a papa teljesen eszét vesztette, mindenáron be akar menni magához – mondja az őr.

– Mit kíván? – kérdezem a borzas szakállú, gubancos hajú, alacsony, sovány öregtől. Kezében öreg puskát szorongat. Dühösen csillog a szeme, miközben hadarja:

– Nagyságos tábornok elvtárs! Micsoda rend ez? Mondtam a parancsnokainak, hogy vegyetek be az osztagba, fiúk, puskám is van. Azok meg csak nevetnek rajtam. Te csak üldögélj a kemencepadkán, azt mondják, nem való vagy te partizánnak.

Az öreg benyúl jó mélyen az inge alá és elővesz két rozsdás kézigránátot gyutacs nélkül.

Az öreg harcos láttán kitör belőlem a nevetés.

– Nehogy azt higgye, hogy nem értek én ehhez – sértődött meg az öreg. – Hála istennek, harcoltam az első világháborúban és a polgárháborúban is.

Kénytelen voltam bevenni az öreget partizáncsapatunkba. Egész jó, leleményes, gyors észjárású felderítő vált belőle.

A KIJEVI TERÜLETEN

1943. augusztus 17.
Hodori falu, Kijevtől északnyugatra 85 kilométer

A magasabbegység elfoglalt további három falut: Menykovkát, Gorodcsint, Hodorit. A lakosság kitörő lelkesedéssel fogadott bennünket: az emberek kitódultak az utcára, az asszonyok szemében örömkönny csillogott; mindenki igyekezett kitenni magáért, hogy jól tartsa a partizánokat azzal, amije van. Itt még nem jártak partizánok. De érződik Kijev közelsége; az emberek bátrabbak, sokan jelentkeznek az osztagokba. A helybeli lakosoknak kiosztottunk 200 mázsa búzalisztet és 500 marhát, mindezt a szomszéd faluban, Menykovkában zsákmányoltuk a megszállóktól. Megsemmisítjük azt, amit meg kell semmisíteni, és kiosztjuk az embereknek, amit ki kell osztani. Igyekszünk megakadályozni a lakosság teljes kifosztását, amiben a hodori falubíró különösen buzgólkodott.

– Nincs életünk tőle, állandóan munkára hajt, megfojtott a beszolgáltatással – panaszkodtak az asszonyok.

Elküldtem Georgijevszkijt és Ljahot a falubíróért. De már késő: valaki agyonverte baltával a saját házában. Igen, a kutyának kutyahalál dukál!

Fellélegeztek az emberek a szomszéd falvakban is. Lovasjárőreink gyorsan elterjesztették a partizán rendet az Irsától a Tyetyerevig.

De nekünk nem szokásunk, hogy sokáig üldögéljünk egy helyen. Még sok falu vár ránk. Menetre készülünk.

Újból az utcákon tolonganak a falubeliek. Élénken beszélgetnek. Harmonika szól. A nép a védelmezőt búcsúztatja. Háziasszonyunk arcán csorog a könny: a leánya, Tonyecska mindenáron velünk akar jönni; ápolónő, és nem bírja tovább, hogy rejtőzködjön, hogy állandóan rettegésben éljen, mikor viszik el Németországba.

A hirtelenszőke, kékszemű teremtés, akiből csak úgy árad a fiatalos üdeség, egy kicsit hasonlít orvosunkra, Valjusa Zemszkovára, s már riadtan, de boldogan ül az orvos szekerén, magához szorítja az egészségügyi táskát.

A lovas szakaszok hármasával oszlopba sorolva elhagyják a vendégszerető falut. Bátorító szavakat hallani mindenfelől:

– Még visszajövünk, emberek!

– Ne hagyjátok, hogy elhurcoljanak benneteket Németországba!

– Ne adjatok egy szem gabonát se a megszállóknak!

– Hej, Nagyezsda, gyere ide, hadd csókollak meg búcsúzásul!

És nekivágtunk a poros utaknak, az álmatlan éjszakáknak és harcoknak – már a kijevi területen...

1943. augusztus 17.
Raszki falu, Kijevtől északnyugatra 65 kilométerre

...Utolértem Ruszajev élszázadát, ebben volt Ivan Borov, az eszmanyiak „Vörös" osztagának parancsnoka. Amikor a század bevonult Rudnya Jaclovszkajába, a szélső ház ablakából csörömpölve kihullott az üveg, és a keretben abban a pillanatban megjelent egy géppuska csöve. A többi ház ablakain és ajtajain ingben, gatyában halálra rémült SS-katonák ugráltak ki. Felderítőink géppisztollyal tüzeltek rájuk. Kiderült, hogy az élszázad túlságosan gyorsan nyomult előre, a nyomába ért a felderítőknek, ahogy mondani szokás, a sarkában volt. És most kénytelen vagyok visszafordulni, hogy megállítsam az osztagot, feltartóztassam az úton, mielőtt az erdőbe ér. Most már nem volt értelme, hogy az Irsa hídján át vonuljunk be Jaclovkába, a folyón túl elterülő faluba. Aggasztott a magasabbegység háta is: mindössze két kilométerre húzódik a vasútvonal. Világos, hogy miért tudtunk átvágni a vasúton „zaj nélkül": természetesen szándékosan engedtek át bennünket, hogy azután az Irsa és a vasút között végezzenek velünk. Tehát kelepcébe csaltak bennünket!

Az osztagok felkészültek a harcra, miközben Ruszajev élszáza-

dának és Roman Asztahov felderítőinek tüze fedezte őket. Valamerről páncélautók motorbőgése hallatszott. Az eszmanyiak és a felderítők lovai megriadva bevágtattak az erdőbe.

Amikor rájöttem, hogy a fasiszták hátba akarnak támadni bennünket a vasút felől, kiküldtem oda Sziplivij hinyeli osztagát.

A helyzet percről percre bonyolultabb lett, annál is inkább, mert Ruszajev századát Rudnya Jaclovszkajában gyakorlatilag elvágták tőlünk. Kiküldöm hozzá Georgijevszkij hadnagyot azzal a paranccsal, hogy a század az erdőben vonuljon kelet felé.

Georgijevszkij elvágtatott Borovhoz és Ruszajevhez. Egy idő múlva a hátunk mögött, a vasút felől hosszú mozdonyfütty hallatszott. Úgy éreztem, hogy abban a pillanatban valami megpattan bennem: a magasabbegység mögött bezárult a gyűrű. Lelki szemeimmel már láttam, hogy megszórnak bennünket gránátokkal a páncélvonat lövegei, hogy dőlnek ki a derékba kapott fák. De ami a következő pillanatban történt, még a rohamra induló SS-katonákat is megdöbbentette. Mögöttünk hatalmas robbanás hallatszott, és az erdő megtelt a kisiklatott vagonok dörejével, recsegésével, ropogásával.

A lövöldözés egy időre abbamaradt: mindkét fél fülelt, hallgatta a pokoli zajt, amit a kisiklatott szerelvény okozott. A csendet csak páncéltörő puskás harcosaink törték meg. Ivan Csurkin és Viktor Sajdurov lőtte az útkanyar mögül előbukkanó páncélautókat.

– Ez igen... Hallotta? Működésbe lépett az aknám! Bizonyosan páncélvonat. Megismerem a recsegéséről! – kiáltott fel Georgijevszkij boldogan.

– Jól van – mondom –, derék fiú vagy. Ez talán kiránt bennünket a csávából. De Borovnak megmondtad, amit kell?

– Természetesen!

A földre lapulunk, és átszökellünk másik fedezékbe. A harcosok a fatörzsek, tuskók mögött fekszenek és tüzelnek. Összekötőket küldök Melnyik törzsfőnökhöz azzal a paranccsal, hogy vonja vissza az osztagokat 90 fokos szögben elfordulva kelet felé. Fedezetnek pedig tíz percre hagyja vissza Lobacs főhadnagy szakaszát.

– És nekem mi a feladatom? – kérdi máris a fáradhatatlan Georgijevszkij.

– Vezesd a trént az erdőben. Az irány szigorúan kelet. Sztyepanov századosnak mondd meg, hogy szedje össze egy csoportba a lóvezetőket a lovakkal együtt és vezesse őket mind a trén után.

Sikerült gyorsan elszakadnunk a hitleristáktól, akik már táma-

dásra készültek. Miután hátunk mögött maradt a felbolydult méhkasra emlékeztető Irsa vasútállomás, megálltunk pihenni egyet. A közelben egy fatelep volt, működött a gatter. Sziplivij oldalbiztosító osztaga elfogta az erdészt. Az erdész halálra volt rémülve, reszketett szederjes ajka, és még jobban reszketett, amikor meglátta a vörös csillagokat a sapkáinkon, meg a váll-lapokat.

– Elvtársak, én könyvelő vagyok... Azért lettem erdész, hogy enni tudjak adni a gyerekeimnek... Nem tettem semmi rosszat...

– Nyugodj meg. Senki sem bánt. Te leszel a vezetőnk. Az utakat el kell kerülnünk, csakis a sűrű erdőben haladhatunk. Ide kell eljutnunk – mutatom neki a térképen –, Raszki faluhoz, itt van, ennél a magassági pontnál.

– Kiismeri magát a térképen? – néz áthatóan az erdészre Kiscsinszkij.

– Igen, persze, innen hat kilométer.

– Akkor vezess!

– De hát hogyan, elvtársak? Hiszen megtudják a németek...

– Szamárság. Nekünk éppen az kell, hogy a németek ne tudják meg – mondom türelmesen az erdésznek.

Ezután már gyorsan haladunk. Az erdész persze tudja, merre vezessen bennünket az erdő sűrűjében.

Habár az ellenségtől elszakadtunk, tele vagyok aggodalommal: hol lehet Roman Asztahov a felderítő szakasszal, hol van Ivan Borov, az eszmanyiak parancsnoka az élszázaddal?...

Georgijevszkij esküszik rá, hogy ők is elszakadtak. És az, hogy Rudnya közelében hamarosan megszűnt a lövöldözés, és egyáltalán csend telepedett az erdőre, azt jelenti, hogy a fiúk már nincsenek veszélyben. De éhesek szegények. El is fáradtak bizonyosan. Alig vonszolják magukat gyalogszerrel a hőségben. A lovaik és következésképpen az élelmiszerkészletük is a nyeregre kötözött átvető zsákokban itt jönnek utánunk...

Egy tölgyfa alatt ülök, meredek partfal tetején. Alattam kéken csillog a sarló alakban kanyargó Tyetyerev víztükre. Melnyik az átkelést irányítja, az emberek és a lovak átmennek a túlsó, kijevi oldalra, Raszkiba, ahol csak a kémények fehérlenek. A fasiszta büntetőosztagok még márciusban földig rombolták a falut.

A konotopi osztag már Raszkiban van. Itt is hitlerista fedezőcsapat vár ránk, de a konotopiak menetből elsöpörték. Felderítőket küldünk ki, hogy keressék meg Borovot és Asztahovot az embereikkel.

A helyzet egy cseppet sem vigasztaló: a fasiszták természetesen az Irsánál keresnek bennünket, és itt találtak meg, a Tyetyerevnél. Pontosan az erdő szélén, a folyópart keskeny darabján lánctalpak friss nyomai.

Kalauzunk azt mondja, hogy ezek tegnapi nyomok. De ettől egyáltalán nem lesz könnyebb a szívem: ha tegnap itt voltak, ma is itt teremhetnek...

Nézem a túlsó partot, a széles rétet, ezen az oldalon meg a fák alatt alvó harcosokat. Magam is legszívesebben leheverednék, de előbb a térképen kell keresnem alkalmas helyet, hogy megszállhassunk. Lassan telnek a percek. Hol van Ruszajev százada, hol van Borov, merre lehet Asztahov a felderítőivel? Este van már, amikor a figyelő őrszem örvendező hangját hallom:

Jönnek! Megkerültek a felderítők!

Valóban, látom a távcsővel: lent jönnek a domb alján az ösvényen. De valahogy kicsi a csoport, nem nagyobb egy szakasznál.

Embereket küldünk eléjük lovakkal.

Asztahov és Borov végre nálam van. Nehéz helyzetbe kerültek. A németek kutyákkal üldözték őket. A karjukban hozták sebesültjeiket, Calkót és Morozt. Szakadatlan tűzben manővereztek, folyton változtatták az irányt. Ezért is keveredtek el. Előbb áttörtek az Irsához, hogy igyanak és egy kicsit felfrissüljenek. Azután találtak egy kis szigetet, és észre sem vették, nyomban elaludtak a sűrűben – jelenti a színtiszta igazságot Borov. Roman talált rájuk. Felébresztette őket. Borovnak nincsenek halottjai, a sebesülteket mind magukkal hozták.

Romannál rosszabb a helyzet: elesett és a harcmezőn maradt Valja Drozdova felcsernő. Senki sem tudja pontosan, hogyan történt. Talán Grizlov meg Puzanov jobban tudja. Magamhoz hívom és kikérdezem őket. Azt mondják, hogy egy géppuskasorozat végzett vele, amikor átmászott egy kerítésen. Utolsónak...

– Ejnye, ejnye – dorgálom őket. – Hogyan hagyhattátok, hogy ő maradjon utolsónak?

A fiúk fejüket lehorgasztva hallgattak.

És hátha Valja csak megsebesült... Természetesen meg kell keresni... De erről a helyről sürgősen el kell vonulnunk: hiszen kelepcében vagyunk. Alig négy kilométerre van innen egy nagy helyőrség Tyetyerev vasútállomáson, s hat kilométerre van Rudnya Jaclovszkaja, amelyben hemzsegnek a riadóztatott SS-katonák.

És egy karnyújtásra van Kijev, legfeljebb ötven kilométer. Itt

minden lépésért partizánvérrel kell fizetni... A háború mindenütt áldozatokat követel, és sok partizán elesik még, életét áldozva a hazáért...

1943. augusztus 19.
Erdtlen, Kijevtől északnyugatra

Kiscsinszkij komisszárral meglátogattuk a sebesülteket. Egy szekéren hárman fekszenek: Verhovszkij, Zabijaka, Korenszkij.

Egyívású fiúk, harmincévesek, erősek. Golyók találták el őket. Az egyik az ikrájába kapta a golyót, a másik a farába. Jó mélyen aludtak. Szunyókált az ápolónő, fiatal szőke teremtés. Korenszkij mellett ott van a füzete. Kiscsinszkijjel elolvassuk a mai bejegyzést:

„...9 óra 20 perc. Erdőben állunk. Körül a falvakban német helyőrségek vannak, a gabonát őrletik és erődítményeket építenek, minden jel szerint védővonalat. Örülünk, hogy a németek visszavonulni készülnek a Dnyeper mögé, de másrészt magam is aggódom, mert többszörösen be vagyunk kerítve. Azt beszélik, itt kell hagynunk a trént a tyetyerevi erdőben, és át kell ülnünk lovakra. Fogalmam sincs róla, hogyan lovagolok majd átlőtt lábszárral!... Lehet, hogy kénytelen leszek végezni magammal, vagyis golyót ereszteni a fejembe?"

Kiscsinszkij bosszúsan csóválja a fejét, halkan káromkodik:

– Ökörség! Kishitűség! Honnan veszi a rémhíreket, hogy a trént itt hagyjuk?

Olvassuk tovább:

„Érzem, hogy gyorsan felépülhetnék, Zina Selkova ápol, rendkívül gondoskodó, valósággal olyan, mintha édes nővérem lenne. A hazának kell köszönetet mondania érte, hogy ilyen figyelmes a sebesültekhez és általában a betegekhez..."

– Magától értetődik, gondunk lesz a köszönetre – Kiscsinszkij egyre komorabb.

Már egy kicsit messzebb jártunk, amikor így szóltam a komisszárhoz:

– Ne feledd, hogy egy partizán számára a sebesülés, ráadásul portyán, szörnyűbb, mint a halál...

A sebesültek megoldatlan problémát jelentenek. De ma nemcsak a sebesültek vannak rossz hangulatban, hanem a szó szoros értelmében mindenki. Már harmadik napja éhezünk. És nincs ivóvíz. Ülünk, mintha gyökeret eresztettünk volna. Várnunk kell.

Addig kell várnunk, amíg a fasiszták végleg szem elől nem tévesztenek bennünket. Ezt pedig csak úgy érhetjük el, ha meghúzzuk magunkat az erdőben. Minden mozgást teljesen megszüntettünk a közvetlen őrség vonalán túl. Senkinek sem szabad kilépnie a körkörös védelem vonalán. Az őrszemek parancsot kaptak, hogy lőjenek mindenkire, aki megszegi a parancsot...

Két nap víz és élelem nélkül. Mindenki tudja, hogy nekem sincs egyéni élelmiszertartalékom, takarmányom sincs egy gramm sem. Az emberek beásták magukat a földbe. A lovakat kikötötték az égerfaerdő sűrű bozótjában. A lovak vizet keresve a homokot kapálják a lábukkal, de sajnos víz nincs. Nem találnak vizet az emberek sem, akik néhány helyen mély gödröket ástak. A térképről leolvassuk, hogy táborhelyünknél a folyó szintje vagy hetven méterrel mélyebben van. És nyilván rég nem esett az eső. Az erdészek házikói leégtek. A kutak tele vannak dögökkel, rönkökkel. A fatörzsek megszenesedtek. Az öreg erdőben a tűz martaléka lett minden: nincs rőzse, nincs fű, még egy árva tobozt sem találni. Tegnapelőtt éjjel vonultunk át ezen a felperzselt területen, nyomainkat aláaknáztuk. Helyenként hitleristákba ütköztünk, akik hol elinaltak, hol tüzet nyitottak „minden neszre".

A fasiszták persze keresnek bennünket. Jelzik ezt a mögöttünk ropogó aknák. Nem olyan egyszerű üldözni bennünket.

Elviselhetetlenül tűz a nap. A szomjúság valósággal gyötrő. Egyetlen orvosság ellene az, ha alszunk. De már kialudtuk magunkat, és most még jobban kínoz az éhség. És milyen jó lenne fürödni egyet!

Döbbenten látom fiatal doktornőnk, Valjusa Zemszkova lesoványodott arcát. Alighanem csak a könnyeiben mosdik. A tapasztalt partizánok már régen megszokták az éhséget, Valjának azonban még szokatlan, nehezen viseli el. Még nem jött bele a partizánéletbe.

Hogyan öntsek lelket belé, amikor nem hogy élelmünk, de még vizünk sincs? És hogy bírják a sebesültek? A többieknél is jobban szenvednek.

A Maska ló, amelyet Valjusa száron tart, patájával túrja a homokot abban a reményben, hogy megtalálja az éltető nedűt. Körülöttünk minden hervadt. És nemcsak iszonyú éhesek vagyunk, hanem mocskosak is. Véreresek a szemek, cserepesek az ajkak. Még a fenyők is mintha könnyeznének: az üszkös fekete törzseken gyanta szivárog. A fiúk nem tudom honnan vették az ötle-

tet, gyantával kenegetik cserepes ajkukat. Irgalmatlanul csípnek a böglyök, amelyek ellepték a lovakat...

Kiscsinszkijjel elhatározzuk, hogy összehívjuk a kommunistákat és az agitátorokat. Még egy fél nap szigorú együtt tartás, türelem, álcázás, csend. És semmi csellengés az erdőben, nincs gombaszedés, békén kell hagyni a som- és áfonyabokrokat is. Táborhelyünk ugyanolyan kihaltnak látszik, mint az egész felperzselt erdő. A kaszásokat és egyáltalán mindenkit, aki erre téved – férfiakat, gyerekeket, nőket – feltartóztatjuk. Velünk kell maradniuk, amíg nem kerekedünk fel innen...

Ma este átkelünk a Tyetyereven. Megkeressük a gázlókat, s ha kell, úszunk. És senki se aggódjon, hogy szomjan halunk. Hiszen alig fél versztára van az a hely, ahol az Irsa és a Tyetyerev találkozik. Hamarosan módunk lesz rá, hogy mindenki annyit igyon, amennyi jólesik, megmosakodjon, sőt megfürödjön...

Tíz percig tartott a gyűlés, nem volt sem elnökség, sem elnök. De abban megegyeztünk, hogy véget vetünk a pániknak és a mindenféle rémhíreknek! Utána az árkokban folyik a beszélgetés.

Esteledik. Időnként távoli robbanások hallatszanak: aknáink robbannak az erdei ösvényeken. A hitleristák leckét kapnak abból, hogyan kell járniuk a partizánösvényeken... És a fasiszták bizonyára azt hiszik, hogy már nem vagyunk az erdőben.

1943. augusztus 22.
Golubijevicsi falu, narodicsi kerület, Kijevtől északnyugatra

...Szerencsésen leszivárogtunk a mogyoróbokrokkal benőtt meredek parton, elkerültük a hitleristák által elfoglalt falvakat a túlsó parton, este átkeltünk a Tyetyereven, és természetesen végre oltottuk gyötrő szomjúságunkat. Fejest ugrottunk a folyó langyos vizébe! Élveztük a hullámok simogatását! A nyári éjszaka sötétsége eltakarta az ellenség szeme elől ezt a kapkodó és nem éppen biztonságos átkelést. Kitörtünk a fasiszták gyűrűjéből, rögtön megkerültük a német helyőrségeket a partközeli falvakban – Kuhariban, Zaprudkában, Hanovban, Ivankovban –, és zajtalanul elfoglaltuk Unyin falut, ahol már reggel négy órakor enni kaptak az emberek, és kifújhatták magukat a lovak is.

Ezután közvetlenül az ellenség orra előtt felgyújtottuk egyidejűleg az összes hidat a Kijev–Ivanov országúton, s ügetésben elindultunk a másik kerületi központ, Rozvazsev felé. Hajnalban

a podgrajnovi erdőben váratlanul rábukkantunk az ivankovi partizánosztagra, amely éppen pihenőn volt. Az ivankovi partizánok – lehettek vagy nyolcvanan – először megrökönyödtek, amikor észrevették, hogy ismeretlen lovasok gyűrűjében vannak, de hamar megismertek bennünket. Elmondták, hogy Rozvazsev környékén a fasiszták védelmi létesítményeket építenek a majdani arcvonal számára, és hogy az utászegység, amely a lakossággal végezteti az erődítési munkálatokat, Oliv faluban van, az iskolában elszállásolva.

Elhatároztuk, hogy haladéktalanul megrohamozzuk az utászokat, a faluhoz közel egy liget szélén fejlődött fel lovas alakzatunk. Az utászok, mint a fiúk mondják, egy szál gatyában futottak szét. A védelmi csomópont – a hosszú, deszkákkal kibélelt, gerendafödémes lövészárkok, a közlekedőárkok, a bunkerek gerendázata, a fa-földerődök – a tűz martaléka lett. A fiúk az égetésre mozgósították az egész falut, a parasztok az erődítményekhez hordták a tüzelőanyagokat, amit csak találtak – szalmát, szénát, rőzsét, deszkákat, gerendákat, amit a németek szállítottak ide Kijev német védelmének építése végett...

Az Oliv fölött terjengő sűrű füst a magasban összeolvadt az ivankovi műút hídjainak füstjével, s ez talpra is ugrasztotta az egész fasiszta bandát, amely nyomban megindult új szálláskörletünk felé. Sztaraja Hutában voltunk, Rozvazsev közelében. Az egész nap azzal telt el, hogy rohamokat vertünk vissza: az eszmanyiak őrhelyén Pavka Kandibin rajparancsnok páncéltörő puskával két ellenséges harckocsit lyukasztott ki. Ez még jobban felbőszítette a fasisztákat.

Estefelé már szinte rengett a föld és az ég a motorok dübörgésétől. Akárcsak tavasszal, amikor a Déli Bug felől vonultunk át ezen a vidéken, minden oldalról bekerítettek bennünket. Akkor éjszaka szakadtunk el tőlük a berkek és a ligetek labirintusán át. Egy helybeli erdész, Sztyepan Nyedaskovszkij, malini illegális kommunista volt a kalauzunk.

És most újból ott vagyunk, ahol el kell dőlnie, megvalósul-e vagy füstbe megy az a reményem, hogy lesz saját repülőterünk és „területünk". Azóta nem lett jobb a helyzet. Bazarban, Habnojében, Csernobilban, az erdő mélyén meghúzódó falvakban: Volkovban, Ragyenkában, Kraszjatyicsiban, Novije és Sztarije Szokoliban, Kabaniban, Razjezsajában, Kraszilovkában, sőt még a legeldugottabb erdei településen, Cseremosnyában is ötven–kétszáz hitlerista fészkel. Tapasztalatból tudjuk, mennyire reális itt az a veszély, hogy bajba kerülünk. Alig tizenöt kilomé-

terre innen, a Zvizdali patak partján esett el Ivan Anyiszimenko, magasabbegységünk feledhetetlen komisszárja...

– Napnál is világosabb – vonja le a következtetést Gavriljuk –, az egész kijevi terület meg van tömve fasisztákkal. Értesüléseink vannak: a megszállók minden áron helyre akarják állítani az Ovrucs–Csernyigov műutat és az egész moziri utat. Itt egy napunk sem lesz harc nélkül. A kifosztott falvakban nem találunk sem élelmet, sem takarmányt. Nekem tetszik az Irsa vidéke – mutat a térképre –, és egyáltalán a Zsitomir–Malin–Korosztyeny háromszög...

Érdekes hírt közöl: Janovban, a Pripjaty mellett létesített katonai táborban fellázadt egy vlaszovista zászlóalj. Hatszáz doni és kubányi kozák átállt a partizánokhoz, nem vállalta a partizánok elleni harcot. Leöldösték „saját" németjeiket, szekérre pakoltak mindent, amit a raktárban találtak, felgyújtották a laktanyaépületeket, átkeltek a Pripjatyon és a Dnyeperen, s most partizánokként harcolnak a csernyigovi területen, valahol Osztyernél vagy Nyezsinnél...

Elállt a lélegzetem: miért ne próbálkoznánk meg mi is azzal, hogy bomlasszuk a szlovákokból és magyarokból álló ellenséges alakulatokat?

Azon töröm a fejem, hogy talán nem ártana elmennünk az osztyeri partizánokhoz. Ez nem is lenne különösebben nehéz. A Dnyeper igen sekély, és a csernyigovi területtől csak a folyó választ el bennünket. Ott meg lehetne szervezni a magasabbegységnek szánt küldemények átvételét...

De Sztrokacs tábornok mintha kitalálta volna gondolataimat, rádiótáviratban kategorikusan megtiltja, hogy átkeljünk oda. Meg tudom érteni: nálunk nélkül is elég partizán van ott. Sztrokacs tábornok közli az UK(b)P Központi Bizottságának újabb utasítását: a magasabbegység portyázzon a Jobbparti Ukrajnában, a kijevi területen és a kirovogradi terület északi részén, itt lépjen kapcsolatba azokkal a partizánokkal, akik Csigirin, Szmela és Znamenka körzetében tevékenykednek.

Magamhoz hívatom a komisszárt, az orvost, Melnyik törzsfőnököt és Sziplivijt, a hinyeli osztag parancsnokát.

Megvitatjuk a kérdést: hogyan hajthatjuk végre jobban az utasítást, a portyázást a kijevi területen.

– Hogy miképpen portyázzunk – mondja Kiscsinszkij élénken –, az tulajdonképpen világos dolog. – Ma már irigylésreméltóan mozgékonyak vagyunk. Az is tiszta ügy, hová menjünk.

Csak az a bökkenő, hogy hogyan tartsuk magunkat ezekben a központi kerületekben?

A komisszár sűrű fekete szemöldöke a homlokára szökik:

– Az isten verje meg, nem tudom – tárta szét a karját. – Menjünk talán az usomiri erdőségbe?... Talán kezdjük újból a Szlucsnál?

Vagyis van min törnünk a fejünket, habár magamban már döntöttem: holnap hajnalban elindulunk a portyára. De erről egyelőre nem szólok senkinek sem...

A nap Vaszkovciban ért véget, a „Vörös" osztagnál, ahol vidám vacsorázásba csöppentem. A partizánok egy csizmáért fizettek a gazdának.

– Régi adósság – világosított fel Borov nevetve.

Kiderült, hogy amikor a Déli Bugtól vonultunk át ezen a falun, ugyanennél a gazdánál szálltak meg. És a csizmáját „kölcsönvették" a parancsnok számára. Partizánjaink azokban a napokban csak ígéretet tehettek arra, hogy majd fizetnek érte. De ma bőkezűen fizettek. A gazda egy lovat kapott jutalmul, éppen felderítésből tért vissza, s igencsak becsiccsentve, vidáman gesztikulálva meséli, hogy a környező falvakban a német helyőrség nagyon meg van ijedve. Azt hiszik ugyanis, hogy Bovkun és Zbanackij magasabbegységeihez tartozó lovashadosztály vagyunk, ezek a partizánalakulatok ugyanis állítólag elkezdték az átkelést erre az oldalra. Híresztelés szerint Kijevtől Csernyigovig felkelt az egész lakosság. Mindenütt a partizánok az urak.

Az emberi szó – akár a tenger hulláma – jót is, rosszat is hord magával. Most pedig tartja a népben a lelket. Gavriljuk valósággal beleszeretett a csernyigovi területbe: a felkelés az ő értesülései szerint is tény. Ez az a terület, ahol megszámlálhatatlanul sok ember áll készen, hogy feltöltse osztagainkat. A doni és a kubányi kozákokat meg, akik „szecskává aprították" a hitleristákat Janovban, felhasználhatnánk a fő közlekedési útvonalakon: a breszt-litovszki műúton Kijevnél, Znamenkánál és Kazatyinnál, a sztyeppi közlekedési csomópontokon. Hadd tegyék jóvá bűnüket kemény harcokban... A komisszár megpróbálta rábeszélni Korenszkijt, hogy „pattanjunk át" a Dnyeperen, Zbanackijhoz. De Korenszkij még nem épült fel sebesüléséből, mondja az orvos. Ráadásul haladéktalanul odább kell állnunk innen...

1943. augusztus 28.
Sersnyi falu, Korosztyenytől délkeletre

Újból menetben vagyunk. Poleszjéből Zsitomir körzetébe tartunk. Paradoxon, de minél messzebbre kerülünk a nagy erdőktől, annál könnyebb a szívünk. Az a benyomásunk, hogy a Poleszjét blokád alatt tartó hitlerista csapatok hátában megtaláljuk partizán területünket. Így szolgált nekünk annak idején a hinyeli erdő a brjanszki partizán területen.

Hát akkor reszkessenek itt is a hitleristák a hátukért! Rákényszerítjük őket, hogy itt is két fronton harcoljanak!

Ha elszaggatjuk a távíró- és telefonvezetékeket és leromboljuk a hidakat, ez a vidék utak és hírközlés nélkül marad. A bizonytalanság és a félelem megbénítja a megszállók közigazgatási apparátusát. Sem az utászok, sem a vonalvizsgálók, de még a rendőr- és csendőrosztagok sem bírnak velünk, a lovas partizánosztagokkal. Erre csak ellenséges gépesített magasabbegység képes. De az sem tudja utolérni a lovasságot, amely szabadon manőverez Poleszje és a kijevi terület rétjein és szántóföldjein, erdeiben és mocsaraiban!

Úgy hallottuk, hogy a hitleristák gépesített egységei még mindig bekerítve tartják Golubijevicsit és Vaszkovcit, ahol nemrég voltunk; a fasiszták a kijevi terület északi részén keresik a partizánokat, de mi közben már idejöttünk, Zsitomir körzetébe.

Megkerültük Malint és Csopovicsit, végignyargaltunk a műúton, halálra rémítettük a magyarokat, szétugrasztottunk néhány rendőrőrsöt, s útközben megsemmisítettük a közigazgatási épületeket, a cséplőgépeket, a szeparátorokat, s egyúttal felgyújtottuk a hidakat. Az út mentén és a vasút közelében elterülő nagy sztyeppi falvakban, Szkuratiban, Nyedaskiban és Kszaverovban pihentünk és megetettük a lovakat. Az utat rögtön aláaknáztuk, és fényes nappal kisiklattunk egy vonatot...

És milyen sokan vártak bennünket! Vödörszám hozták a vizet, kosárszám az almát, köcsögökben a tejet, s egyre csak jöttek elénk öregek, gyerekek, asszonyok vegyesen. Szemükben örömkönny csillogott, de szívüket nagy fájdalom nyomta: csak Kszaverovban 310 fiatalt adott a gazember falubíró a fasiszták kezére, hogy elhurcolják őket Németországba!

A helybeli partizánok az éjszaka folyamán körülvették a falubíró házát, megpróbálták elfogni, de a hétpróbás gazember kereket oldott, s még egy fiatal partizánt meg is sebesített. A fiúk keresztüllőtt mellkassal találták meg a sebesültet a gaz között.

Szegény fiú könyörgött, hogy vigyük magunkkal. Mihail Mihajlovics, az orvosunk tehetetlenül széttárta karját:

– Hogy vigyük magunkkal?... Moszkvában még autón sem szállítanak ilyen súlyos sebesültet. Teljes nyugalomra van szüksége...

Az orvos mégis megoperálta a fiút, és magunkkal vittük. Mosolyog szegény. Örül a váratlan szerencsének, hogy megmenekült. Azt mondja, a gaz közül figyelte, hogyan szaladnak szét a hitleristák...

Még nappal átvonultunk több nagy falun, Vladovkán, Genrihovkán, Melenyin, Gyeszjatyinán, Sztarikin és Sersinyin. Mindenütt szétosztottuk a Szovjet Tájékoztató Iroda hadijelentéseit, amelyeket a tábori nyomda sokszorosított, szovjet dalokat énekeltünk.

„Harkov felszabadult!" – közölte az örvendetes hírt a röplapunk. A megszállás alatt sínylődő szovjet emberek szemükben örömkönnyekkel olvasták.

A háborúban nem mindig kell ágyúknak dörögniük. A fasiszta büntetőosztagok csak hadd pocsékolják a benzint, kínozzák az úttalan utakon a járműveket, rohangásszanak csak a partizánok nyomát keresve; csak szaglásszanak az erdőkben a csendőrök és ügynökeik, ne aludjanak az ellenséges helyőrségek, amelyeket riadóztattak Zsitomir, Korosztyeny, Fasztov és Kijev elővárosaiban; parancsnokaik hadd hajkurásszák riadtan beosztottjaikat, hadd fogja el a csüggedés a hitlerista katonákat és tiszteket, akik sohasem tudhatják, hol éri őket utol a partizánok bosszúja, mert a partizánokat nem lehet ártalmatlanná tenni ezen az égő földön – ennyit érnek a mi partizán portyáink, még ha ilyen „békések" is!

1943. szeptember 3.
Dobriny falu, Korosztyenytől délkeletre 35 kilométer

Megérkeztek a sztyeppek hősei, a belaja-cerkovi, tyetyijevi partizánok, együtt vannak mind, akik a kijevi terület déli részéről valók.

A parancsnokuk Zoszim Seleszt. Erős, mint a tölgy. Magas termetű. Rengeteg tapasztalatot szerzett, már a polgárháborúban is harcolt, akkor is partizán volt.

Megismerem: alig fél éve találkoztunk Gorogyiscsénél, a pusztovarovi átkelőhelynél.

– Jablonovkában – igazít ki Seleszt. – Polikarp Atamanyeko házában.

– Úgy van!... És ki is volt még ott akkor? Nem Sutyenko, a kerületi pártbizottság titkára?

– Szupinszkij – igazít ki Seleszt újból.

Emlékezetemben megelevenedik az akkori nap és este egész képe: zuhogva dübörög a Rosz vize a gránitgát falán, s lovasaink áttörnek, leküzdik a vízesést, amelynek robaja elnyomja a Belaja Cerkovnál folyó harc zaját...

Arra már nem emlékszem, miről volt szó, mit tudtunk segíteni az illegális kommunistáknak. Akkor az volt a legfőbb gondunk, hogy együnk, kialudjuk magunkat, megmosakodjunk, megszárítkozzunk és mielőbb megetessük a lovakat. Minél gyorsabban át kellett jutnunk ezen a vidéken, az utakon, az akadályokon, megkerülve Fasztovot, Zsitomirt, Kijevet, Ovrucsot, hogy végre eljussunk Belorussziába, ahová a Déli Bugtól igyekeztünk...

Örülünk, hogy találkoztunk Seleszttel és osztagával, amely egy időre eltűnt a szemünk elől.

– Merre jártatok? Talán elrejtőztetek a „katakombákban"?

Azt mondja, nem. Sajátos taktikát alkalmaztak: ahogy beállt a tél, az egész osztag illegalitásba vonult, és vártak addig, amíg meg nem jelentek az első levelek a fákon.

– De hol húztátok meg magatokat?

– Beálltunk dolgozni az üzemekbe. A brigádvezető Nazar Donyec volt, egyúttal a törzsfőnökünk is. Húsz harcost beosztott az ozerjai cukorgyárba – mondja Seleszt. – Szergej Vaszilenko, az illegális pártszervezet tagja a partizánok egy részét bejuttatta a csuprizovi cukorgyárba. Mások a gép- és traktorállomáson kaptak munkát. Mit tehettünk volna mást: alkalmazkodnunk kellett a helyi körülményekhez.

Így tettek hét kerületben...

Az osztag három csoportból alakult: a mokrokaligiriből (Zoszim Seleszt), a volodarkaiból (Nyikolaj Baraskov), a belajacerkovi városiból (Krizsanovszkij, Volosina, Sutyenko). Több mint háromszáz partizán és aktív illegális harcos! Rengeteg különféle akciót hajtottak végre a belaja-cerkoviak is.

Gyűléseket tartottak, röplapokat terjesztettek; figyelmeztették, intették az embereket; az ingadozókat, akik beálltak az ellenség szolgálatába, megbüntették, ahogy rászolgáltak; gépeket rongáltak meg, szétdúltak igazgatási és parancsnoksági épületeket, toborzó irodákat, használhatatlanná tettek hírközpontokat,

traktorokat, kombájnokat, cséplőgépeket, szeparátorokat – nem is lehet felsorolni mindazt, amit az osztag végzett.

Seleszt röviden beszámol a partizánosztag akcióiról:

Volodarkától délre lefegyverezték a lobacsovi rendőrőrsöt. A rendőröktől elvettek öt puskát, töltényeket, más felszerelési tárgyakat. Az akcióban Kandiba, Malinyin, Ignatov, Barcsenko vett részt.

Pilipcsában lefegyverezték a rendőrőrsöt, Gyengorovban a cukorgyár őrségét. Zsákmányoltak 13 puskát töltényekkel, felgyújtottak egy megrakott gépkocsit. Az akcióban Baraskov, Csesznokov és Dumcsev vett részt.

Volodarka kerületi központban lefegyverezték a hídőrséget. Egy hitleristát megöltek, egy másikat pedig bedobtak a Rosz folyóba; Sztaviscsében lefegyverezték a kerületi rendőrséget; Kapsarovban rajtaütöttek a cukorgyár őrségén, megöltek négy németet, magukhoz vették az összes lőszert és a fegyvereket. Ebben az akcióban kitűnt Baraskov, Sirokij, Krasznozsen, Mahajev, Jevgenyija Berezjuk, Tyekla Tkacsenko, Malkin, Drobisev, Tyitov.

Skarovkában egy partizáncsoport Seleszt vezetésével az ellenség jelszavát felhasználva lefegyverezte az őrséget. 39 puskát, 2 pisztolyt, 40 kézigránátot, 2500 töltényt, 30 komplett egyenruhát, bakancsokat, csizmákat zsákmányoltak. A helybeli lefegyverzett policájokat hazaengedték „gondolkozni".

A Volodarka–Belaja Cerkov műúton 75 szekeret, négy tehergépkocsit, egy személygépkocsit zsákmányoltak. A kísérőket lefegyverezték, megsemmisítették. 400 embert, akiket erőszakkal Németországba akartak hurcolni, hazaengedtek. Az akcióban többen kitűntek.

A Sztrizsevka–Pjatyigori országúton tűz alá vettek három tehergépkocsit, megöltek 11 hitleristát, sok zsákmányt ejtettek: 116 puskát, egy gépkocsit, 25 köpenyt, 18 takarót, egy rakétapisztolyt, rakétákat, egy aktatáskát azoknak a kommunistáknak és szovjet aktivistáknak a névsoraival, akiket a Gestapo le akart tartóztatni. Ugyanennek a csoportnak a tagjai tűz alá vettek és megsemmisítettek négy darab üzemanyag-szállító gépkocsit, megsemmisítették a rendőrőrsöt Kozsankában, az őrsparancsnokot megölték, szétrombolták a hírközpontot. Az akció során öt puskát, egy pisztolyt zsákmányoltak, az erdőben pedig agyonlőttek két motorkerékpárost.

A kropivnyi erdőben a partizánok harcban megsemmisítettek tizenegy banderistát, hetet pedig megsebesítettek. A harcban Tyi-

tov, Barcsenko, Oszadulin, Moszkalenko vett részt. Ugyancsak ők Bikov faluban megsemmisítettek 12 hitleristát, az állatokat, amelyeket a hitleristák el akartak hajtani, visszaadták a parasztoknak.

Az osztagnak nem sikerült kisiklatnia ellenséges szerelvényeket, a kijevi terület déli része túlságosan sűrűn lakott, és elárasztották az ellenséges csapatok. A partizánok a helyi körülményekhez alkalmazkodva mégsem hagyták nyugton a fasisztákat és csatlósaikat, a nacionalistákat, állandó rettegésben és feszültségben tartották őket, s megmentették a rabságtól és a Gestapo terrorja elől a szovjet embereket.

Galina Volosina, a belaja-cerkovi városi osztag partizánleánya könnyes szemmel mondta el, milyen bestiális gaztetteket követtek el a hitleristák és cinkosaik.

Ezek az emberségükből kivetkőzött gyilkosok Galina Szviridoma nővérén, Natalján és három kisgyermekén töltötték ki haragjukat. Elevenen tépték szét a gyermekeket az anyjukkal együtt. Az apjukat meg, Sztyepan Rugyenkót, felnégyelték, feldarabolták... Ugyanilyen sorsra juttatták a banderisták és a gestapósok Zoszim Seleszt családját is; felperzselték az egész portát, két serdülő fiát, Vologyát és Petyát, férjezett leányát, Ligyiját a csecsemőjével együtt elevenen elásták, s föléjük dobtak egy agyonlőtt tehenet.

Ugyancsak bestiálisan meggyilkolták Vlagyimir Sutyenkónak, az illegális kerületi pártbizottság titkárának anyját, apját, feleségét. A gestapósok kivégeztek sok tucat illegális harcost: férfiakat, nőket, fiúkat és leányokat. Az osztag pedig a harcokban legalább harminc halottat vesztett; ezek a hősök a Rosznál, a Nyeva, a Kubány partján, a Moszkva folyónál, a Kámánál, a Belaja folyónál születtek...

Ilja Krizsanovszkijt, a belaja-cerkovi városi osztag parancsnokát és szervezőjét a gestapósok bekerítették, Ilja az utolsó töltényig tüzelt, végül bennégett a házban...

– Azért jöttünk – mondja Volosina –, hogy segítséget kérjünk maguktól.

Igen, mennünk kell a Roszhoz. Ez beleillik tervünkbe.

A HÁROMSZÖG

1943. szeptember 4.
Sersnyi falu, Korosztyenytől délkeletre 20 kilométerre

Szergej Moroz, Gavriljuk küldönce egyedül bement az erdőbe, és az életével fizetett: lefejezve találták meg. A banderisták műve. Miközben a mieink Morozt keresték, az erdőben rábukkantak búvóhelyükre, de gyáván elmenekültek, nem bocsátkoztak harcba. Ez a nacionalista banda már egy fél hónapja folyton a szomszédságunkban van: mi a falvakban, ők meg valahol a közelben az erdőben, és meglehetősen nagy osztag, lehetnek vagy százötvenen, rendkívül óvatosak, s ezért mindig kicsúsznak a kezünk közül.

Egyszer a bozótosban egyik rejtekhelyünket az éj leple alatt öt banderista közelítette meg. Az őrszem rájuk kiáltott. A banderisták eltűntek, mintha ott sem lettek volna.

A banderisták egyáltalán nem harcolnak a németek ellen. Lvovban kiadott röplapokat terjesztenek, szédítik az embereket, azt híresztelik magukról, hogy „a szabad Ukrajnáért harcolnak". Mint a helybeliek mondják, piszkos, eltetvesedett, elcsigázott emberek, nyugatiasan öltöznek és galíciai akcentussal beszélnek. Könnyes szemmel emlegetik „édes hazánkat, Ukrajnát". Nappal mint koldusok járják a házakat, kéregetnek, amit kapnak, tarisznyába rakják: mintha afféle kolduló barátok lennének. De azért persze húst is akarnak. Ezért éjszakánként belopakodnak a falvakba, és szovjet partizánoknak álcázva magukat elhajtják az udvarból az utolsó tehenet, és elvisznek mindent, ami a kezük ügyébe kerül.

A helybeli lakosság gyűlöli őket. Egyszer sem fordult elő, hogy valaki önként beállt volna közéjük.

Nyikolaj Szvincickij, a hinyeli osztag egyik újonca elmondta, hogyan agitálnak a banderisták a maguk Ukrán Partizán Hadserege mellett...

Usztyinovkában történt, még a tavasszal. Egyik este három férfi állított be az erdőből, német géppisztolyokkal, s lengyel sapka volt a fejükön. Ketten bementek Kucsinszkij kovács házába, a harmadik az utcán maradt.

Nemsokára Szvincickijt is a kovácshoz hívták.

– Jó napot – köszönt Szvincickij oroszul. De azok ráförmedtek:

– Miért nem ukránul köszönsz? Hiszen ukrán vagy, nem?

A kovács, aki addig meg sem nyikkant, most megszólalt:

– Röpcédulákat mutattatok nekem. Ha lehet, adjátok oda neki – mutatott Szvincickijre. – Ő iskolázott ember, én meg nem igazodtam el rajtuk.

A jövevények elmosolyodtak, és átadtak Szvincickijnek egy kis formátumú füzetet, amely a lvovi nyomdában készült.

A füzet felhívta az ukránokat, hogy lépjenek be az Ukrán Partizán Hadseregbe, már csak azért is, mert Oroszországnak és Németországnak elkerülhetetlenül befellegzik, elvéreznek az elkeseredett harcban, és akkor az ukránok a maguk belátása szerint rendeznek el mindent.

– Hallottál a zaporozsjeiekről? – kérdezték a banderisták. – Mi is zsaporozsjeiek vagyunk. Igaz, még csak most szervezkedünk, és kicsiny a hadseregünk, de hamarosan igen erős lesz – repülőgépekkel, harckocsikkal, gépkocsikkal. Amerika segít bennünket. Most Amerikában tanulnak a tisztjeink – páncélosok, repülők. Te a középiskolai végzettségeddel ugyancsak hamar tiszt lehetnél, ha velünk tartanál. A németek és a szovjetek ellen harcolunk az önálló Ukrajnáért. Saját kormányunk lesz. A kolhozokat feloszlatjuk, mindenki földet kap: aki az Ukrán Partizán Hadsereg soraiban harcolt, az nagyobb földet kap, ott, ahol akarja. A magunk földjén fogunk gazdálkodni, ahogy hajdanában... Tehát döntsd el: kivel tartasz? Velünk vagy a vörös partizánokkal? – szorongatták a fiút a banderisták.

Amikor látták, hogy szavaiknak nincsen foganatja, az árulók azt mondták:

– Egyelőre kételkedsz az erőnkben, de hamarosan magad fogod látni a saját szemeddel, amikor majd lóháton nyargalunk át a falun, és rázendítünk az ukrán nótákra! Akkor majd magad szaladsz utánunk...

Szvincickij a kezembe adta a brosúrát. Nagyon jó papír. Szép betűk. Egyáltalán komoly és éppen ezért igen veszélyes propaganda.

De nem csupán a propagandáról van szó. A banderisták irtják az illegális kommunistákat, leöldösik a partizánokat, és ezzel a megszállókat segítik.

Vaszja Szidorenkótól, egy helybeli illegális kommunistától kaptam a következő írásos beszámolót. Az apját, Mihail Szidorenkót, egy nagy illegális szervezet vezetőjét, a banderisták halálra kínozták.

„...Még ez év tavaszán Nyugat felől az erdeinkbe jött az uk-

rán nacionalisták, a banderisták bandája. Azt hazudták, hogy elfoglalták Kijevet és hat óra hosszat a kezükben tartották... Amikor látták, hogy a fiatalok gyűlölik a megszállókat, és alig várják, hogy harcolhassanak ellenük, puskákat hoztak, azt mondták, fegyvert adnak mindenkinek, aki hajlandó velük együtt harcolni a németek ellen. A banderista agitátorok sokáig időztek a falunkban, mivel ez a falu a legnagyobb ezen a vidéken. Fényes nappal is megjelentek, amíg nem voltak a közelben a lovas partizánok, dicsekedtek az erejükkel, a fegyvereikkel, röplapokat terjesztettek. Amikor meg rájöttek, hogy agitációjuk nem jár sikerrel, partizánoknak álcázták magukat, megpróbáltak befurakodni illegális szervezetünkbe.

Egyik éjjel, amikor a barátaimmal – Vaszja Onyiscsenkóval, Szása Kuckóval, Nyikolaj Okszanyenkóval – Visevicsi határában a partizán összekötőket vártuk, a sötétben váratlanul fegyveresekbe ütköztünk. Szekereken jöttek. Azt mondták, Karaszev partizánjai, most éppen behúzódnak az erdőbe, miután kemény harcokat vívtak a fasisztákkal. Nyikolaj Okszanyenko felült nekik, örült, hogy bekerülhet a partizánosztagba, és ezt azon nyomban meg is mondta. Egy szuszra elfújta, hogy nagy, de gyengén felfegyverzett szervezetünk van, fegyver nélkül pedig nem lehet bekerülni azok közé a partizánok közé, akikkel kapcsolatot tartunk. Azt is elmondta, hogy a falu közepén két leány vár bennünket, Natasa és Valja, az említett partizánok összekötői.

A fegyveresek azt mondták erre, hogy noha nagy veszteségeket szenvedtek a harcban, segítenek felfegyverezni mindnyájunkat, mivel sikerült fegyvereket zsákmányolniuk. Csak gyűjtsük össze egy helyre az embereket, hogy átadhassák nekik a fegyvereket.

Ez nekem már szöget ütött a fejembe. Közben az első szekérhez odament egy bőrkabátos férfi és megkérdezte:

– Nos, mi a helyzet, parancsnok?

A parancsnok sürgősen bemutatta a bőrkabátost mint komisszárt. Oroszul kezdtek beszélni. De a „komisszár" hangja ismerős volt nekem. Rögtön eszembe jutott, hogy ez a banderisták egyik fejese, járt is Viscsevicsiben, és elkiáltottam magam:

– Banderisták! Szaladjatok!

Én a rozstábla felé szaladtam, és sikerült is kereket oldanom. Másfél óra múlva csatlakoztak hozzám a többiek is, kivéve Okszanyenkót, aki a banditák kezébe került. Megkötözték, elvitték magukkal. De amikor átkeltek a Tyetyereven, leütötte az őrét és megszökött. Lőttek utána, szerencsére eredménytelenül. Elfog-

ták Natasát és Valját is. Elvitték őket az erdőbe, a Tyetyerev túlsó oldalára, és Krimoktól nem messze megkínozták és kivégezték őket...

Ugyan hogy összpontosítsunk itt minden erőt a diverziós munkára, a sínháborúra? Ki fog harcolni akkor a bandák ellen? Itt nem segít a vasúti szerelvényeknek szánt akna. Itt a nép közt kell élnünk, a falvakban, a tanyákon. Hiszen ezek a bandák csaknem közvetlenül Kijev mellett garázdálkodnak!... Szédítik, félrevezetik a fiatalokat, buzgón segítenek a megszállóknak, még tizennégy éves gyerekeket is elhajtanak kényszermunkára Németországba!

A német kényszermunka... A falvakban sírva, átkozódva beszéltek róla. A fasiszta gazemberek valóságos hajtóvadászatot rendeztek, hogy összeszedjék a fiatalokat, és válogatás nélkül elhurcolják őket a gyűlöletes Reichbe. Különösen sokat szenvedtek a leányok. A kijevi területen hallottuk és tanultuk meg az alábbi dalt, amely úgy hatott ránk, mint egy német kényszermunkára hurcolt leány jajkiáltása. A partizánok soraiban gyorsan elterjedt ez a dal:

Ég veled, kedves, utolsó levelem ez,
Többet tollat kezembe nem veszek.
Bárki kapja is kezéhez,
Neked írok benne, csak neked.
Most neked írok, holnap már elvisznek,
Messze útra megyek, szomorú útra.
Ég áldjon, kedves, s ha én már nem leszek,
Felejts el engem, de gondolj a bosszúra.

Becsületünkre legyen mondva, van még hallásunk, nem süketültünk meg a „sötét erdőkben". Már egy hónapja portyázunk a háromszögben Zsitomir, Korosztyeny és Kijev közelében. A fiatalok partizánlóra ülnek. Mindenütt növekednek az osztagok. Okos, derék fiatalok álltak be közénk: Nyikolaj Szvincickij és Nágya Mohort Usztyinovkából, Ványa Rogacsenko Krasznoborkából, Fegya Levkovics Fortunatovkából, Nágya Joszipcsuk és Grisa Berezovszkij Janovkából, a Zsurbenko fivérek, Vaszilek Kalabuny, Válja Jenyko és Nyikolaj Szmaglij Malinból, Ványa Belosickij és Oszip Loszinszkij Korosztisevből, a Golovatyin fivérek Makrovscsinából, Begun és Jevdokimenko Radomislből, Ignat Kucsinszkij Csopovicsiből, Gálja Belcsenko és a Csuvasin testvérek Irpenyből, Pása Szuhaja Bruszilovból, Kosztyik Har-

csenko Potyijevkából, Vaszil Pancsenko Sersnyiből, Maruszja Hilja Szicsovkából, Kolja Saporenko Volodarszk-Volinszkijből... Csupa harcos komszomolista a kijevi és a zsitomiri illegális szervezetből. És utánuk még fiatalok százai és ezrei várnak sorukra azok közül, akik 1941-ben tizennégy vagy tizenöt évesek voltak. Már felnőttek, megedződtek az illegális harcban, a megszállókkal szemben kifejtett ellenállásban, a táborokból és a nyugat felé indított vonatokról való szökésekben; csak hívó szavunkra várnak!...

Nagyon erős lovas diverzáns csoportjaink vannak. Velicsko meg Asztahov szüntelenül szerelvényekre vadásznak a Korosztyeny–Kijev vonalon, egyszerre több helyen aknázzák alá a pályákat. Egy másik lovascsoportot Verhovszkij és Kszenzov parancsnoksága alatt a Zsitomir–Fasztov és a Kijev–Fasztov vonalra küldtünk ki diverziós akciók céljából. A partizánok derekas munkát végeztek. Már kisiklattak 15 katonai szerelvényt, tönkretettek 15 mozdonyt, 132 vagont, 14 pőrekocsit, megsemmisítettek, megsebesítettek, harcképtelenné tettek 1130 hitleristát. Leromboltak tíz kilométernyi távbeszélő- és távíróvezetéket a vasútvonal mentén. A korosztisevi osztag partizánjaival együtt megsemmisítettek három vajüzemet az andrusevi kerületben, 15 tejbegyűjtő állomást, 18 cséplőgépet. Petrovkában lefoglaltak és kiosztottak a lakosságnak 650 szarvasmarhát, amelyeket a hitleristák raboltak össze. A Cendrovszkij testvérek osztagának segítséget nyújtottak ahhoz, hogy megbízható emberek révén összeköttetést teremtsenek Zsitomirral. A Cendrovszkij fivérekkel együtt agitáltak az „önkéntes rendőregységben", s ennek eredményeképpen vagy százan megszöktek az erdőbe, beálltak partizánnak.

Ki sem látszunk a munkából. Egy nyugalmazott fasiszta tábornok vállalata elkezdte egy keskenyvágányú vasút építését Zsitomir és Csernobil között, hogy összekösse az ukrán Poleszje vasútjait és műútjait, s így könnyebben rabolhassák ki ezt a hatalmas területet. A keskenyvágányú vasútnak hadászati jelentősége is lehetett volna az arcvonal mentén, ha a németek a Dnyeper és a Pripjaty vonalán építenek ki védelmet a támadó Vörös Hadsereggel szemben.

A csernyahovi koncentrációs táborba már összeterelték az embereket, s elkezdték a földmunkákat, amikor a „Halál a fasizmusra" osztag rajtaütött a táboron, és szélnek eresztette az „építőket". A kövér „főnök" reszket a partizánok előtt, mint a nyárfalevél, még véres hasáról is megfeledkezik, amelyet elég

mélyen felhorzsolt egy páncéltörő golyó. Még idejében kidobta a kocsiból a halott sofőrt, és most a proletár szolidaritásra próbál hivatkozni:

– Ich bin sofőr... Szerelő. Arbeiter...

A fasiszta megfeledkezett a zsebében lapuló iratairól. De nélkülük is látjuk, kivel van dolgunk! Befellegzett neki! Befellegzett a vállalatának is!

A tábornok hamar rájött, hogy nem dőlünk be a meséjének, s ekkor az égre kezdett pislogni, ahonnan repülőgépek zúgása hallatszott. De hiába reménykedett. Az egyik fasiszta gépből fekete füst csapott ki, s a gép fekete füstcsíkot húzva maga után ereszkedni kezdett. Szerafim Hrjacskov géppuskásai szedték le.

Örülünk, hogy véget vetettünk a vállalkozásnak. Emlékszem, március végén partizánjaink Kodránál – ugyanitt, a kijevi területen – szétverték a fasiszták egy gépkocsioszlopát. Ott is azt kiabálták nekik: „Munkások vagyunk!" Ezek a „munkások" SS-egyenruhát viseltek. Akkor nagy erdőségeket mentettünk meg a Todt-szervezet fejszéitől, most pedig a szovjet embereket mentjük meg a kirablástól, a fiatalokat pedig az elhurcolástól.

Jelenleg az osztagok külön-külön tevékenykednek. Helyi harcokat vívunk az Irsa és a Tyetyerev közti térségben.

Misa Szaveljev, a „Vörös" osztag egyik századának parancsnoka, aki tambovi farkasnak nevezi magát, és a harcban is mindig jókedvű, elmondja, hogyan ütöttek rajta a német kolóniákon, a Volksdeutschok önvédelmi csapatain. A partizánok megsemmisítették a cséplőgépeket, a gőzgépeket, a traktorokat, s fegyvert, felszerelést, lovakat zsákmányoltak.

– Hiába várja Hitler az ukrán búzát még a Volksdeutschaitól is – toldja meg a beszámolót Szaveljev.

Igaz, az akció során veszteségei is voltak az osztagnak. Elesett Mihail Filatyenko, Szavva Blazsenko, Mihail Szimonyenko. Fortunatovkában temették el őket. Persze fáj a szívünk a három fiatal életéért, de ezeket az életeket a hazáért áldozták. Éppen ezért tisztelnek minket az emberek, ezért beszél a nép nagy szeretettel a harcos fiúkról. Az emberek most már nem menekülnek láttunkra, nem bújnak el, mint még három hete is. Bíznak bennünk, mint jó barátokban. És mind segítenek nekünk, szívélyesen fogadnak bennünket.

Mindenki igyekszik jól tartani a partizánokat, gondoskodni róluk. S a malini, radomisli, potyijevkai, csopovicsi, csernyahovi, volodarszk-volinszkiji kerület falui már alig várják „fiaikat". A lovas partizánok megérkezése nagy ünnep a helybeli lakosság

számára. Csak azok igyekeznek messzire elkerülni őket, akik annak idején megszöktek a frontról, vagy akiknek policáj rokonuk van.

Újabb partizánosztagokat szervezünk: a potyijevkait és a csopovicsit. Már megtaláltuk a szükséges kapcsolatokat. Megvannak a szervezők is. Dobriny faluban Alekszandr Fedcsuk hadnagy és Sztyepan Szajcsenko politikai helyettes dolgozott. Jók a kapcsolataik. Figyelemre méltó a katonai pályafutásuk is. Erre az útjukra, amely a szülőföldjükre vezet, Podviszokoje falunál indultak el, amelynek közelében 1941-ben bajba kerültek a 12. hadseregünk csapatai... A potyijevkai osztaghoz elküldtük Avraam Griscsenkót, egy helybeli tanítót is, aki részt vett Kovpak magasabbegységének kárpáti portyájában, s még sebesülten került hozzánk...

Ezek a tisztek a mellékük beosztott géppisztolyos csoportokkal a magasabbegység oltalma alatt újabb lovasosztagokat szerveznek. S gyakorlatilag kimeríthetetlen lehetőségünk van rá, hogy növeljék az osztagokat. Csak lássanak munkához.

Felvettük az érintkezést a Tyetyerev vidékén működő illegális szervezettel. Vaszja Szidorenko részletes jelentést készített, amelyet, mint mondja, maga az édesapja is aláírt volna a tragikusan elpusztult elvtársakkal együtt.

„...Azok közül, akiket ismertem – írta Vaszja –, a szervezet vezetőségének tagjai a következők voltak: Mihail Danyilovics Szidorenko, 1925 óta párttag, Vaszilij Zincsuk, Vaszilij Gyidok, ugyancsak kommunisták, továbbá a következő komszomolisták: Nyikolaj Okszanyenko, fedőneve Lipat, Alekszandr Jarmolenko, fedőneve Bubon, mind illegalitásban dolgoztak.

A szervezet aktív tagja volt Pjotr Minovics Onyiscsenko, pártonkívüli, de a hazához és a párt ügyéhez határtalanul hű ember.

Mindegyiküknek volt egy három-öt tagú csoportja. Újoncokat csak úgy vettek fel, hogy előbb próbára tették őket, és csakis akkor, ha a csoport többi tagja és az egész szervezet vezetői egyetértettek ezzel. 1941 augusztusában a jelenlétemben vették fel Konsztantyin Artyemenko tizedik osztályos komszomolistát, aki később az egyik legaktívabb tagja lett az illegális szervezetnek, majd pedig beállt partizánnak.

A visevicsi szervezet, amelynek több tucat tagja volt, kapcsolatot tartott a belaja-krinyicai szervezettel. Gyakran volt alkalmam elkísérni oda édesanyámat, Anna Romanovna Szidorenkót, aki ott Ligyija Kolomarenkóval, Nagyezsda Zsudrával és Valentyina Novickajával találkozott. A találkozók a falu szélén voltak Kaza-

kevicska néni házában. Mások is voltak ott: Motya Jevdokimenko, továbbá két üveggyári munkás, Afanaszij Verhovszkij és Nyikolaj Jevszejenko, valamint a belaja-krinyicai illegális szervezet néhány más tagja.

Tudtam: apám ugyanilyen kapcsolatot tart Veprinnel és Radomisllel.

Szervezetünk serdülő korú tagjai kezdetben fegyvereket gyűjtöttek. Ivan Jarmolenko, aki jól ismerte a környék erdeit és azokat a helyeket, ahol nagy harcok folytak Kijev védelme idején, azzal az ürüggyel gyűjtött fegyvereket, hogy elesett hozzátartozóit keresi.

A belaja-krinyicai csoport ugyanígy kezdte. Saját szememmel láttam, amikor Szergej Zelinszkij, Vitalij Dvornyikovszkij és Petro Zsudra – Nagyezsda Zsudra öccse – kiszerelt egy géppuskát egy lelőtt repülőgépből. Akkor mohával tömött zsákokban elvittek egy géppuskát, négy puskát töltényekkel és két láda trotilt.

Egy hét múlva ugyanezek a fiúk még egy géppuskát találtak Migalki közelében, ugyanott kiástak húsz kézigránátot és öt puskát.

1941 végén az illegális szervezet tagjai megszervezték a röplapok kiadását. Leleplezték az ellenséges propaganda hazugságait, hogy Leningrád és Moszkva kapitulált, és felhívták a bekerített szovjet katonákat és a foglyokat, hogy álljanak be partizánnak. Később, 1942-ben, a röplapok arra hívták fel a lakosságot, hogy ne menjen Németországba, és ne adjon gabonát a hitleristáknak. A röplapok a radomisli nyomdában készültek, ahol Nyikolaj Tkacsenkónak, a *Borba za Szocializmus* című újság egykori szerkesztőségi titkárának befolyása volt mint illegális kommunistának. A kész röplapokat Okszana Zarickaja és Andrej Vahovszkij révén juttatta el hozzánk.

Ezen kívül a szervezet még a Malin–Borogyanka pályaszakaszon és Tyetyerev vasútállomáson is dolgozott.

Rendszeresen járt ide Nyikolaj Okszanyenko és apám testvére, Nyikolaj Danyilovics Szidorenko. Néha lelkesen és igen elégedetten tértek vissza. Engem ebbe a munkába nem vontak be, és apám kategorikusan megtiltotta, hogy érdeklődjem e munka iránt, s hogy egyáltalán kérdezősködjem...

Így kezdődött. De közvetlenül Újév előtt valaki elárulta a szervezetet. Az összes vezetőt: apámat, Zincsukot, Gyidokot, Onyiscsenkót ugyanakkor letartóztatták, az állatorvosi laboratóriumba hurcolták, egész éjjel kínozták őket, majd reggel úgy, ahogy voltak, véresen, összetört csontokkal, kocsira tették és Radomislbe vitték valamennyiüket.

A kinzásokban bestiális kegyetlenséggel vettek részt a Pecek, Ponty és Kanca fedőnevű policájok.

De a megkínzott vezetők helytállása és bátorsága megmentette a lebukástól a szervezet többi tagját. A hóhérok ekkor a szovjet aktíván töltötték ki haragjukat. Bestiálisan megkínozták Szavva Grabart, a veprini szovjet egykori elnökét, agyonlőtték helyettesét, Mihail Abramovot. Az ellenség magához ragadta a hatalmat: Veprin falubírója Gyjacsenko, az SZVU* egykori tagja, titkára Szemiklet, egy csavargó pópa lett: az „állami gazdaságban" elöljáró lett a másik Grabar, ugyancsak az SZVU tagja; a petrovkai „állami gazdaságban" pedig Minyenko nevezetű egykori kulák. Visevicsiben egy Sztasenko nevezetű ember lett az elöljáró, ez a harmincas években ellenforradalmi bandát szervezett. Belaja Krinyicában nacionalista árulók, kulákok garázdálkodtak: Szunyevics, az üveggyár igazgatója, Zsigajlo művezető, Kuravszkij policáj és a német nemzetiségű Jusztina Karlovna.

Nemsokára elvitték apám testvérét, Nyikolaj Szidorenkót is. Bár nem találtak közvetlen tárgyi bizonyítékot, fényes nappal agyonlőtték; attól féltek, hogy bosszút áll apám megkínzásáért. Belaja Krinyicában elfogták Ligyija Kolomarenkót, Vera Zelinszkaját és Nagyezsda Zsudrát is, megkínozták és kivégezték őket.

De az illegális szervezet ügye tovább élt. Belaja Krinyicában újabb szervezet jött létre, ennek a következők voltak a tagjai: Vaszil Szidorenko, Ivan Onyiscsenko, Pavel és Vaszil Oszadcsij, Alekszandr Jerjomenko, Mihail Kucserina, Ivan Predko és Vaszil Artyemenko.

Megalakult és az erdőbe vonult egy partizánosztag, amelynek gerincét a következők alkották: Petro Zsudra – a kivégzett Nagyezsda Zsudra testvére –, Vologya Keszarszkij, Ivan Dorosenko, Dmitrij Gurovics, Bronyiszlav Kunyickij, Joszif Baranovszkij...

Andrej Kocsura engem is bevett Okszanyenko csoportjába.

Meglehetősen jól konspiráltunk, például egyik jó barátom, Szása Kucko semmiről nem is sejtett semmit, amíg a partizánosztagban nem találkoztunk. Általában sok elvtársunk úgy végezte a veszélyes és szükséges munkát, hogy nem is tudta, hogy szervezetünktől kapta a feladatot. Továbbra is érintkezésben voltunk és együttműködtünk a belaja-krinyicai és a veprini csoportokkal. A kapcsolatot ezután is anyám, valamint Kosztya Artyemenko,

* SZVU – Szpilka vizvolenyija Ukraini – szovjetellenes, ellenforradalmi szervezet.

Andrej Kocsura, Alekszandr Jermolenko és más elvtársak révén tartottuk.

A fasiszták akkoriban fiatalokat toboroztak Németországba, fűt-fát ígértek nekik. Minden tőlünk telhetőt megtettünk, hogy meghiúsítsuk a toborzást, amely rendszerint azzal végződött, hogy összefogdosták és erőszakkal kényszermunkára hurcolták a fiatalokat.

Hozzáláttunk egy rendszer kiépítéséhez, hogy figyelmeztessük a lakosságot a fenyegető veszélyre. A tervezett razziáról tudomást szereztünk az illegális szervezetnek azoktól a tagjaitól, akik beépültek a rendőrség kötelékébe, ezenkívül éjszakai ügyeletet is tartottunk.

A razzia rendszerint hajnalban kezdődött. A németek és a policájok gépkocsikon a faluhoz hajtottak, leugráltak, s aztán egyre szorosabbra fogták a gyűrűt a falu körül.

Mi azonban, amikor meghallottuk, hogy gépkocsik közelednek, riadóztattuk az embereket, és munkához láttak a hírvivők. Aki csak tehette, elrejtőzött vagy elszökött. Olyan jól működött a riasztás, hogy a több mint kétezer portából álló óriási faluban a fiatalok mind elrejtőztek.

A németek sztálingrádi veresége után sok új taggal gyarapodott a szervezet. Ekkor még fontosabb lett az a feladat, hogy fegyvert szerezzünk. Az illegális szervezet tagjai csak akkor küldték a partizánosztagba, amikor már valóban nem maradhattak tovább a lakóhelyükön, de az osztagba nem vettek fel fegyvertelenéket.

Elkezdődött tehát a fegyvergyűjtés. Először új rejtekhelyet kerestünk, mert a raktár titkát magukkal vitték a kivégzett vezetők... Javítgattuk a rossz vagy teljesen használhatatlan fegyvereket. A fegyverműhelyt először a mi házunkban rendeztük be. A műhely ellátta a partizánokat fegyverrel, gyógyszerrel és kötszerrel.

Megismerkedtünk idősebb elvtársakkal is, egykori bekerített katonákkal és hadifoglyokkal, akik a faluban rekedtek. A vezetőjük Vaszilij Kuzmenko egykori komszomolista vezető és Alekszandr Bojko tiszt lett. Hozzájuk csatlakozott Pavel Oszadcsij, Ivan Klimenko, Maruszja Bojko ápolónő. Ezek az elvtársak mind tagjai lettek szervezetünknek, amit rögtön meg is éreztek a policájok, mert továbbálltak a faluból Radomislbe. A helyzet igazi urai most már mi, az illegális szervezet tagjai voltunk. Kiléphettünk végre az illegalitásból. Az elszállításra begyűjtött tejet, tojást, tejszínt gyakran egyenesen a partizánosztagnak küldtük,

Zsudrához. A hatóságok által összerabolt állatokat is visszaadtuk tulajdonosaiknak. Ennek érdekében a falu szélén a partizánok lesben álltak. Amikor közeledett a csorda, a partizánok leadtak néhány lövést. A csordát kísérő őrök erre megijedtek, s hogy a bőrüket mentsék elmenekültek.

Ilyen körülmények között az ellenségnek nem volt nehéz a nyomunkra akadnia. De az éjszakákat nem otthon töltöttük, félig legálisan éltünk. Én például gyakran barátom, Ivan Onyiscsenko csűrjében aludtam. Szülei nemcsak rejtegettek, hanem enni is adtak, úgy gondoskodtak rólam, mint saját fiukról. Itt rejtőzködött Alekszandra Kucko is. Emlékszem egy esetre, amely kis híján az életembe került. Az egyik legaljasabb és legkegyetlenebb policáj, Pecek, tudta, hogy nappal, amikor a rendőrök megjelennek, még ha civilben vannak is, elrejtőzünk, s egy este belopózott a csűrbe.

Amikor hajnal előtt odamentem, láttam, hogy alszik valaki a szénán, de azt hittem, hogy a gazda, és én is ledőltem, hogy aludjak. Már világos volt, amikor zizegés riasztott fel. Körülnézek, hát látom ám, hogy mellettem ül az aljas áruló, apám hóhéra, akinek lelkén több tucat ember vére szárad. Pecek rengeteg embert juttatott a Gestapo kezére, s legtöbbjüket megölték vagy elhurcolták Németországba. A partizán bíróság távollétében halálra ítélte, de akit nem fogunk el, azt nem lehet kivégezni... Ő pedig rendkívül ravasz volt, s ráadásul a szerencse is kedvezett neki a döntő pillanatban mindig kereket tudott oldani.

Fölöttébb nagy volt mindkettőnk csodálkozása, amikor megláttuk egymást! Két ádáz, engesztelhetetlen ellenség – és most itt vagyunk egymástól karnyújtásnyira!

Ő negyvenéves, én meg csak tizenöt múltam... Az első pillanatban még örültem is, hogy ilyen szerencsém van, s megfeledkeztem róla, hogy fegyvertelen vagyok, és hogy ez a találkozás rám nézve rosszul végződhet. Rögtön észbe kaptam: ha ez a gazember itt van, akkor bizonyára közel vannak a társai is. Mint egy macska, leszöktem a szénapadlásról, a bokrok között beszaladtam a kukoricásba és elrejtőztem. Peceknek annyi ideje sem maradt, hogy utánam lőjön...

Ekkor egész bandájával együtt berontott a házunkba. Anyám és Ljuba nővérem nem volt otthon. Haragjukat úgy töltötték ki, hogy felforgattak, összetörtek mindent, ami a kezük ügyébe akadt. Megtalálták a rejtekhelyet is, de a fegyverek már nem voltak ott.

Világos volt, hogy tovább nem maradhatok a faluban. A szer-

vezet engedélyezte, hogy beálljak partizánnak. Elhíresztelték, hogy egyik éjjel Visevicsiben egy partizánakció során eltűntem a lovakkal együtt. Nagyon aggódtam anyámért, nővéremért és nagyanyámért. Szerencsére hamarosan erős lovas partizán magasabbegység jelent meg vidékünkön. Ez a magasabbegység beolvasztotta soraiba egész illegális szervezetünket, sőt azokat is, akik kedvezőbb alkalomra vártak...

Ennek a helyi illegális szervezetnek a története jellemző arra a háromszögre, amelyben tevékenykedünk: lebukások, áldozatok. A Gestapo által kivégzett apák helyére fiaik álltak. A megszállók elleni harc egy napig sem szünetelt.

A SZAKADÉKON ÁT

Huta Dobrinszkaja, Korosztyenytől délkeletre 26 kilométer

A kis faluban alig fért el magasabbegységünk, lovaink rögtön kiitták az egész vizet a kutakból. A lakosság elképzelhetetlenül szegény: a megszállók elrekvirálták a teheneket, csaknem valamenynyi fiatalt elhurcolták Németországba. Nem látni sem vöröshagyma-, sem fokhagymafüzéreket a tornácokon. Megindulási körletet foglaltunk el itt, hogy a következő éjjel átvágjunk a Zsitomir–Korosztyeny műúton, és elvonuljunk a „háromszögből".

A magasabbegységből egyesek az erdő, a pinszki partizánterület felé pislogtak. Néhányan úgy vélik, hogy ideje visszamennünk az erdőbe, hogy túlságosan fejünkbe szállt a dicsőség és fölöslegesen kockáztatunk. Az osztagokból rémhírek érkeztek, hogy ellenséges páncélosok kerítenek be bennünket, hogy fölöslegesen kockáztatunk, és nem szabad így kitennünk magunkat az ellenség támadásának...

Nekem más a véleményem. Semmi kedvem sincs behúzódni az erdőbe, s ráadásul folyton látom ezt a kifosztott, védtelen, koldusszegény falut... A kérdést a kommunisták elé terjesztem, vitassuk meg taggyűlésen. Parancsot is adhatnék, de nem szabad semmibe venni a többiek véleményét, s nem szabad figyelmen kívül hagyni mindazokat, akikből a kollektíva áll, s akik nélkül nem lehet élni, még kevésbé harcolni, ráadásul az ellenség hátában... Szeretném valahogy egyeztetni a különféle véleményeket... Igaz, nekem tartalékban van egy meglehetősen nyomós érv, az UK(b)P Központi Bizottságának utasítása, amelyet kötelesek

vagyunk végrehajtani. Ezenkívül nem mehetünk el innen addig, amíg vissza nem tér Verhovszkij és Kszenzov diverzáns csoportja Fasztov mellől, Velicsko és Asztahov csoportja pedig Korosztyeny környékéről. Egyébként elment hozzájuk Gavriljuk, felderítő helyettesem is, akit köteles vagyok megvárni, és akinek a véleményét ugyancsak figyelembe kell vennem.

Persze közvetlen közelünkben, a szomszédos falvakban jócskán vannak fasiszták. Ám támadni nem mernek. Nyilván erősítésre várnak. Az a taktikájuk, hogy páncélgépkocsikkal együtt beássák magukat és lesben állnak. A mi taktikánk pedig az, hogy nem ülünk egyhelyben, manőverezünk. Gyors helyváltoztatásainkat rendszerint éjszaka hajtjuk végre...

Átmegyek küldöncömhöz, Andrejka Ljahhoz. Közrefognak a barátai: a poltavai Vladlen Goncsarovszkij, az uráli Nyikolaj Bozsko, a moszkvai Petya Naszonov és a Cserkesz Psimah Ovasev, mindegyikük eleven emlékeztető a sztyeppi portyára. Mindig nevetgélő, szellemes, fürge és bátor fiúk! Sohasem csüggednek, mindig készek tűzbe menni, nekimennek akár az ördögnek is! Könnyű velük a harc.

– Haraphatnék valamit... – mondom. – Valahogy megéheztem...

De „harapnivalójuk" nincsen: adnak egy tojást pálinkával – igyam ki! a nyomaték újabb nyers tojás, azután még néhány tojás. Kenyér nincs egy morzsa sem. Nem éppen összkomfortos a partizán élete...

A reggeli néhány percig tart. Megköszönöm a fiúknak, erősködöm, hogy tisztességesen jóllaktam. S ők megértően nevetnek rajta.

A reggelizés közben a fiúk elmondják, hogy Turcsenkában ellenséges gyalogság rakodott ki az állomáson.

Ez sajnos igaz. Az imént jött meg onnan Pavlo Sevcsenko, Gavriljuk helyettese. Az erdőből saját szemével látta a kirakodást. Az érkező csapatok további megfigyelésével Fedcsukot és Szajcsenkót bízta meg, a csopovicsi osztag embereit.

1943. szeptember 8.
Zlobicsi falu, Korosztyenytől délkeletre 12 kilométer

A taggyűlésen éppen elkezdtük megvitatni, hogy mit tegyünk: portyázzunk-e itt vagy húzódjunk az erdőbe és a pinszki mocsarakba, amikor váratlanul megjelent Gavriljuk.

Elmondta, hogy fényes nappal egymagában lovagolt át több

nagy falun: Gyeszjatyinin, Melenin, Sersnyin és Szicsovkán. Légvonalban legalább 25 kilométert tett meg.

– Egyetlen kutyát sem láttam az egész úton! – jelenti Gavriljuk.

Vakmerőségéért meg kellett dorgálnom. Ezután Mihajlo Mihajlovics, az orvosunk szólalt fel, mintha kitatlálta volna gondolataimat:

– Meglehet, hogy ez fölösleges kockázat, de az a tény, hogy egy partizán katonai egyenruhában egész nap lovagolt az ellenség által megszállt területen, ráadásul Kijev közelében, sokat mond. Végtére is megteremtettük itt a magunk partizán területét, nem igaz? Minek menjünk el innen?

Most már mindenki arról beszélt, hogy eddig minden jel szerint rosszul ítéltük meg a kialakult helyzetet.

Gavriljuk tíz napot töltött Velicsko és Asztahov csoportjában, s amit tapasztalatairól elmondott, az még inkább megerősítette meggyőződésem, hogy a döntésem helyes: itt kell maradnunk a háromszögben.

Velicsko és Asztahov harcosai, mint Gavriljuk elmondta, nem ülnek ölbe tett kézzel. Csoportjuk ma már egy egész lovasszázad, s mély gyökereket eresztett négy faluban, amelyeket Gavriljuk ma a saját szemével látott. Ezek a gyökerek elérnek egészen Csopovicsiig. Aknászaink több mint tíz ellenséges szerelvényt siklattak ki. Gavriljuk eközben mélyfelderítést végzett Korosztyenyben – egészen a Gebietskommissariatig. Még ennél feljebb is bejuttatta embereit...

Amikor Gavriljuk megtudta, miről tanakodunk, azt mondta, hogy inkább egyedül is itt marad, de nem megy az erdőbe semmi pénzért sem! Gavriljuk következtetése így szólt: az ellenség eddig még sohasem féltette úgy a bőrét, mint most. Korosztyeny Gebietskommissarja és a zsitomiri terület birodalmi biztosa pánikba esett, érzik, hogy megbénítja őket a partizán lovasság. Kénytelenek éhezni vagy legalább századnyi katonát küldeni a legközelebbi faluba tejért és tojásért. Ezeknek a gyáva alakoknak fogalmuk sincs róla, hogy mi a helyzet a terület központi kerületeiben, ahol még mindig nem kezdődött el a cséplés... Gavriljuk azt javasolta, hogy üssünk rajta az első cséplőközponton, amely, mint állítja, Zlobicsiban kezdi a cséplést, ahová vagy száz kozák őrizete alatt Németországból szállítottak cséplőgépeket és gőzgépeket...

A taggyűlés határozott: a háromszögből nem megyünk el, még erőteljesebb csapásokat mérünk a megszállókra.

Déltájban, amikor a cséplőközpont egész őrsége az iskolai étkezdében tanyázott, három lovas partizánosztag lecsapott a központra és a laktanyává átalakított iskolára.

Az eredmény: égnek a cséplőgépek, ég az iskola, az őrségből hírmondó sem maradt, a halottak közt német tisztek is vannak, s még a farkaskutyáik is kiszenvedtek. A zsákmány: 25 puska, két géppuskás kocsi, sok töltény, 80 teljes egyenruha és bakancs, két láda kézigránát. A lefoglalt gabonát, valamint néhány száz szarvasmarhát eljuttatjuk partizán falvainkba – Gyeszjatyinibe, Sersnyibe, Sztarikibe, Gyermankába.

Sajnos a rajtaütés során veszteségeink is voltak. A falu főterén temettük el Fjodor Jurcsisint, az eszmanyiak törzsfőnökét, Mitya Sztyepanyenko géppuskást Sziplivij osztagából. A roham közben estek el. Díszsösztűzzel búcsúztattuk őket, s gyűlést tartottunk a sírnál. A jelenlevők megesküdtek, hogy még bátrabban folytatják a harcot, s még elszántabban irtják az ellenséget!

A ház udvarán ülök, a foglyokkal beszélek. Tizenöten vannak itt abból a száztízből, akik nem lőttek, hanem kezüket felemelve rögtön megadták magukat. Valamennyien idősek. Vörös szakálluk, vastag ujjuk, kérges tenyerük arra vall, hogy parasztok. Valamennyien a Don mellől valók.

Kérdezem: miért álltak az ellenség szolgálatába?

A válasz mindig ugyanaz:

– Hát mert parancsba adták.

– Behívtak...

– Kényszerítettek...

Újabb kérdés: akarnak-e partizánnak állni? Lemosni a gyalázatot, jóvá tenni bűnüket, amit a szovjet haza ellen elkövettek?

– De még mennyire!... Természetesen...

– Éppen azért adtuk meg magunkat...

Azt mondjuk nekik a komisszárral: „Megkegyelmezünk és beosztunk benneteket az osztagokba. Érdemeljétek ki a bocsánatot a fasiszták elleni harcokban!..."

Pavloszkijnál, a politikai vezetőnél már ott a felhívás, amely az ő nevükben szól a németek szolgálatában álló többi kozákhoz. A felhívás lényege az, hogy álljanak át fegyveresen a partizánok oldalára, alakítsanak partizánosztagokat és irtsák a megszállókat.

Mind a tizenöten aláírták a felhívást, lakóhelyüket is feltüntették. Az újdonsült partizánoknak rögtön visszaadtuk fegyvereiket, és azt kívántuk nekik, hogy becsületesen és bátran harcoljanak a fasiszták ellen.

1943. szeptember 12.
Dubovik tanya, Zsitomirtól északkeletre 42 kilométerre

Újból úton vagyunk. Sok falun átvonultunk, tegnap egy napot töltöttünk a kertek közt megbúvó Ljahovajában. Rengeteg almát ettünk. Mindenütt nagy vendégszeretettel fogadtak bennünket, és segítettek minden olyasminek a megsemmisítésében, aminek a megszállók hasznát vehették; használhatatlanná tettük a traktorokat, a cséplőgépeket, a hidakat és a távíróvezetékeket. Déli irányban, Zsitomir felé tágítjuk a háromszöget. Minden jel arra vall, hogy a megszállók nem boldogultak a csépléssel. Dubovikban vagyunk, Potyijevkától két kilométerre.

Le akarunk csapni a falura. De Potyijevkát nagyon megerősítették. A németeken kívül a faluban van egy önálló légiós egység is, amelyet fogoly örményekből alakítottak. Hangulatukat jól ismerjük: valamennyien hajlandók átállni hozzánk. Pavlo Sevcsenko legalábbis ezt állítja: értesülései amellett szólnak, hogy a rajtaütés teljes sikerrel jár majd. Sevcsenko elmondja, hogy bement Potyijevkába, eljuttatta az örményekhez a röplapokat, amelyeket a „kozákok" nevében nyomtak Zlobicsiban. És állítólag meg is állapodott valakivel, hogy az örmények átállnak a partizánok oldalára. Meg vagyok győződve róla, hogy kell tennünk egy lépést feléjük.

A ház ablakából nézem a széles országutat, a lekaszált búzatábla aranyszínű tarlóját. Nagyon meleg van, valósággal perzsel a nap.

Már megreggeliztünk. Csend van. Potyijevka mintha kihalt volna. Sevcsenko egyre hajtogatja: az örmények ma átállnak hozzánk. Mindjárt feltűnnek a parlamenterek. Így szól a terv. Így állapodtak meg, ez az ő „felderítői operatív kombinációja".

Potyijevkában szép számmal vannak hitleristák és policájok is. Hozzájuk ultimátumot intézünk: jöjjenek át hozzánk teljes fegyverzettel vagy mind egy szálig megsemmisítjük őket.

Garantáljuk az életüket, megígérjük nekik, hogy jóvátehetik bűnüket fegyverrel a kézben a megszállók elleni harcban.

Mielőtt megtettük volna ezt a lépést az örmények felé, a párttaggyűlésen alaposan meghánytuk-vetettük a dolgot. Mérlegeltük az összes érveket és ellenérveket. Nem feledhetjük, hogy olyan emberekkel van dolgunk, akik elárulták hazájukat. De nem hagyhattuk figyelmen kívül azokat a körülményeket sem, amelyek erre késztették őket. Az örmények többsége a német haláltáborokból jelentkezett légiósnak. Így okoskodtak: ha megdöglünk a tábor-

ban, ugyan kinek van haszna ebből? Mégis jobb túljárni az ellenség eszén: elfogadjuk tőle a fegyvert, aztán majd ugyanezzel a fegyverrel könyörtelenül irtjuk a megszállókat, bosszút állunk szégyenünkért, megaláztatásunkért, szenvedéseinkért. Ebben persze volt logika, és nekünk kötelességünk volt számolni vele.

De a legfőbb, ami a légiósokhoz való közeledésre késztetett bennünket, az az UK(b)P Központi Bizottságának és a Partizánmozgalom Ukrajnai Törzsének utasítása volt, hogy minden eszközzel bomlasszuk az ellenséget, állítsunk át a magunk oldalára katonákat és tiszteket az ellenséges alakulatokból, legyenek azok szlovákok, magyarok, policájok, vlaszovisták vagy akár németek.

Parancsnoki harcálláspontunk a falu szélén egy házban volt.

Már délelőtt tíz óra van. Rekkenő hőség, fülledt a levegő. Potyijevka felől nesz sem hallatszik, és teremtett lélek sincs a széles, egyenes országúton.

De ekkor a lapos plató fölött por száll a magasba: jönnek! Megjelent egy gyalogos oszlop éle. Szuronyok csillognak egymás mellett. Legalább 300 ember. Az oszlop mögött nagy trén, hatalmas porfelhőt kavar. Nincs velük sem felderítés, sem fedezet.

Különös... Egyébként nem mint ellenség jönnek hozzánk...

– Megadják magukat! – ujjong Pavlo Sevcsenko.

Ám valaki elhamarkodva tüzet nyit. Az oszlop egy szempillantás alatt szétfröccsen, és a katonák fedezéket keresnek a mezőn.

„Csalás, hiszen ezek németek! Tűz, tűz, elvtársak!" – hangzott a kiáltás a mi oldalunkról.

1943. szeptember 13.
Bugyilovka, Zsitomirtól északkeletre 50 kilométerre

...A katonák rögtön felfejlődtek a harchoz... És támadást indítottak Dubovik ellen, szökellve törtek előre, de hamarosan kénytelenek voltak megállni. Hozzáláttak, hogy beássák magukat...

Több géppuskával tüzeltek. Mint kiderült, a géppuskatűz nem szedett áldozatokat sorainkból. Egy vagy másfél órát vártam, azután áthelyeztem a parancsnoki harcálláspontot Dubovik mögé egy cserjésbe. Itt ért utol lélekszakadva két lovas, Oborszkij és Zinyevics, a potyijevkai policájok parlamenterei. Mint kiderült, Pavlo Sevcsenko az ő közvetítésükkel „kombinált". A parlamenterek azt mondták, hogy az ultimátumot megkapták, hogy a po-

tyijevkai policájok még az éjjel átállnak hozzánk. De semmit sem tudtak mondani a támadó örményekről, szándékaikról...

Beszélgetésünknek a bombázók támadása vetett véget. Kénytelenek voltunk elvonulni a cserjésből. Egy bombaszilánk súlyosan megsebesítette Ivan Borovot, az eszmanyiak parancsnokát. A bombázás kisebb megszakításokkal csaknem estig tartott. Rengett a föld, rengett minden körös-körül. De a bombák a réteken, a kis bozótosokban robbantak.

A légiósokkal körülbelül két óra hosszat álltunk harcban, de veszteségünk nem volt. Néhány örmény elkúszott egészen a kertek aljáig, de aztán visszahúzódtak. Vajon miért alakult így a helyzet? Gavriljukot, Csernist és Georgijevszkijt bízom meg, hogy derítsék fel, mi történt. Sevcsenko továbbra is állítja, hogy azok az örmények, akiket előzőleg a falvakban látott, nagyon jóindulatúak voltak a helybeli lakossághoz. Érdeklődtek, hogyan juthatnának el a partizánokhoz, s partizánnak vallották magukat.

– Ezek nem a fasiszták bérencei! Egyenesen egy lengyel koncentrációs táborból hozták őket Turcsenkába – bizonykodik Sevcsenko.

Magam is szeretnék hinni ebben. Óvatosan jegyzem meg:

– Haj, testvér, partizánnak vallani magát és partizánnak lenni, az két különböző dolog...

1943. szeptember 14.
Berkovka falu, Kijevtől északnyugatra 110 kilométerre

Szeretnék segíteni Ivan Borovnak, az eszmanyiak parancsnokának. Ezért is foglaltuk el az erdei falvakat, s nyomultunk egészen közel Malinhoz. Malinban állandóan nagy német helyőrség tartózkodik. De a németek elrejtőztek, szilárd védelmet építenek ki.

Ivan Borov állapota súlyos; szilánk fúródott a hátába, átment a tüdőn, de megrekedt a mellkasában...

Meglátogattam. A műtét minden jel szerint sikerült. Már jókedvű volt a fiú, folyton vizet iszik. Orvosunk, Mihail Mihajlovics megmutatja az „acélbogarat", amelyet eltávolított a sebből.

Sokat szenvedett szegény fiú! Szörnyű fájdalmai lehettek, amíg az úttalan utakon rázkódott a lovon ilyen állapotban! Ráadásul még műtét közben is tartania kellett magát, amikor Valjusa minden erejét összeszedve megpróbálta kihúzni a csipesszel az átko-

zott „bogarat", de elsőre nem sikerült, és kezdhetett mindent elölről. Borov csak a fogát csikorgatta, hiszen nincs érzéstelenítés. A legjobb esetben egy pohár kisüsti, a nagyobb bátorság kedvéért. Ivan utóbb elmondta, hogy a sebesülés után még vagy 300 métert szaladt, húzta maga után a géppisztolyt, amíg el nem vesztette az eszméletét. Misa Jermolenko, a küldönce térítette magához vízzel, odahívta a nővért, Zina Selkovát, megkereste Taraszov doktort... S utána lóháton hozták a zsombékos, kiszáradt mocsárban, így zötykölődött vagy harminc kilométert, de mire megérkeztek, már éjjel volt, műtétről szó sem lehetett.

Most már elmúlt a veszély, már nem köp vért, nem perzseli a láz.

Egy szekéren fekhelyet csináltak neki, felfüggesztőket készítettek fűzfavesszőből, s alája rugalmas gallyakat tettek. Így szállítjuk a súlyos sebesülteket. Hiszen nincs állandó kötözőhelyünk és kórházunk, sebesültjeink mindig velünk vannak: pihenőben is, menetben is, s gyakran harcban is.

A sebesülteknek akkor a legnehezebb, amikor csak toronyiránt megyünk, úttalan utakon. Csak ők a megmondhatói, mit állnak ki a sok zötykölődés és rázkódás közben!...

Borovnak szerencséje volt: megmentették. Még „fédereket" is kapott. Talán ezért is kerekedett olyan jókedvük az eszmanyi fiúknak Scserbatovkában. A zöld lomboktól árnyas udvarokban ropják a táncot, harsog a nóta, a hetedik határban is hallani!

1943. szeptember 17.
Potyijevka helység, Zsitomirtól északkeletre 48 kilométerre

A német hadsereg szürkéskék egyenruhájában került elém a magas, szikár Oszipjan hadnagy, a nagyon eleven, feketeszemű Szajjan tiszthelyettes, a zömök, vörös hajú Szárkiszjan tiszthelyettes és a beteges, inas, idős Arutyunjan, aki mint a Vörös Hadsereg politikai vezetője mutatkozott be...

Légiósok...

Feszes vigyázzban állnak, minden idegszáluk megfeszült, izgatottak, meg vannak rendülve. Megkövülten néznek a szemembe, és alig állnak a lábukon a belső feszültségtől. Oszipjan jelent:

– A 814. zászlóalj önálló százada az örmény légióból... fellázadt, elvonult Potyijevkából, hogy egyesüljön a partizánokkal, hogy harcoljon szovjet hazánk ellenségei ellen, hogy... Nem vagyunk árulók! Itt a helyünk, szovjet katonák vagyunk!...

Egy pillanatra elszédült, megingott, levegő után kapkodott, s ekkor odaléptem hozzá, azt mondtam:

– Mindent tudunk. Vártuk magukat. Partizánok lesznek. Mindent jóvá tesznek a fasiszták elleni harcokban. Lemossák a gyalázatot... – és kezet fogtam mindegyikkel.

Amíg ebédeltünk, megtudtuk, hogy Arutyunjan illegális csoportot szervezett az úgynevezett „Kaukázusi légió" koncentrációs táborának örmény szektorában. A tábor a lengyelországi Puławyban volt, ott gyűjtötték össze őket, ott kaptak kiképzést, s onnan kerültek a zsitomiri területre. Arutyunjan húsz éve tagja a pártnak, tagjelölt Oszipjan is; Szajjan és Szárkiszjan pedig komszomolista. Illegális szervezetüknek legalább ötven tagja volt. Már Puławyban elhatározták, hogy elszöknek az erdőbe, s átállnak a partizánokhoz. Nem saját akaratukból kerültek a légióba, a körülmények kényszerítették őket. A hitleristák mindent elkövettek, hogy támaszra tegyenek szert a kaukázusi népek körében, s azt híresztelték, hogy lám, a Kaukázus fiai a német hadsereggel „vállvetve" és „kéz a kézben" harcolnak! Sem időt, sem energiát, sem pénzt nem sajnáltak rá, hogy felkutassák az örményeket; kiválogatták őket a foglyul ejtett sebesültek közül; átkutatták a megszállt körzeteket és az isten háta mögötti tanyákat, hogy megkeressék a fogságból megszökött, bujkáló örményeket, még a börtönökből is szabadon engedték őket, hogy megszervezzék a légiót, s ebben buzgón segítették Hitlert az örmény dasnak* emigránsok.

A sors pokoli örvénybe vetette ezeket az embereket. Éheztek, ütlegelték, rugdosták, a kétségbeesésbe hajszolták őket, meggyalázták emberségüket. A fasiszták agyonlőtték sok elvtársukat, mind igaz szovjet hazafiak voltak. De az életben maradottak közül a legjobbak, elsősorban a kommunisták és a komszomolisták, segítettek a szerencsétleneknek, hogy magukhoz térjenek, segítő kezet nyújtottak nekik, s ennek köszönhető, hogy ma átjöttek a szakadékon, amely elválasztotta őket a szülőhazától.

Megbeszélték: áttör a partizánokhoz az egész zászlóalj. Fellázad ugyanúgy, ahogy fellázadt az első zászlóalj a kaukázusi arcvonalon, Majkopnál, valamint az örmények második zászlóalja útban Hollandia felé. A 814. zászlóalj felkelését szeptember 20-án tervezték, de Oszipjant letartóztatás, a vezetőket főbelövés, az

* A dasnak párt csak egy része az örmény emigrációnak. A többség az 1915-ös török mészárlás elől és után menekült külföldre, akik jobbára ellenszenvvel viseltettek a fasizmussal szemben.

egész egységet pedig újabb koncentrációs tábor fenyegette. Ezért nem vártak huszadikáig, hanem már ma átjöttek a partizánokhoz, és nem az egész zászlóaljjal, nem ezer katonával, hanem egy századdal, kétszázötven harcossal. Ugyanez volt az oka annak is, hogy nem álltak át hozzánk már Dubovikban. Ráadásul akkor kétszáz SS-katona állt a hátuk mögött. Az SS-katonák erődítményekben rendezkedtek be. Még hátra volt a feladat, hogy kifüstüljük őket, s ebben a tekintetben nagy reményeket fűztünk az örményekhez. Ők pedig nem vették le elragadtatott tekintetüket rólunk, partizán tisztekről, rendjeleinkről és arany váll-lapjainkról. Csodálkozásukat látva megmagyaráztam a dolgot:

– Ezzel is hangsúlyozni akarjuk, hogy szilárdan állunk földünkön, még ha megszállták is.

– Semmit sem rejtegetünk abból, ami a miénk, szovjet – mosolygott Kiscsinszkij és Taraszov. – Meggyőződésünk, hogy az igazi partizán büszke, engesztelhetetlen, és nemcsak gyűlöli a betolakodó megszállókat, hanem megveti azt, aki fél tőlük, és egész viselkedésünkkel, egész megjelenésünkkel ezt éreztetjük a helybeli lakossággal. Ezért fontos, hogy folyton közöttük legyünk.

– Nincsenek sem földfedezékeink, sem sátraink – mondtam. – Nem terelünk magunk után teheneket, nem viszünk magunkkal gulyáságyút, nem készítünk ki bőrt bakancsnak és felszerelésnek, nem őrlünk magunknak lisztet. Akármelyik ukrán vagy belorusz faluban otthon vagyunk, mindegyik falu egyszerre szabóműhely és mosoda, egyszóval az a támaszpont, amely ellátja minden szükségessel a partizánokat.

Elmondtam az örményeknek, hogy a lovas partizánok taktikájának az alapja az állandó manőverezés. Ez felborítja a hitleristák számításait, akiknek hamis elképzeléseik vannak a partizánharcról. Hiszen a légiósoknak is azt verték a fejébe, amikor kiképezték őket a hátországi „őrszolgálatra", hogy a partizánok magányos fanatikusok, akik az erdőkben és a mocsarakban bujkálnak.

Persze Gyermanka vagy Sevcsenkovo tanya, ahol most vagyunk, nem az álmaink netovábbja. És vázoltam a tervet: még ma csapást mérünk a pityijevkai helyőrségre, és már reggel beszállásoljuk magunkat oda, a kerületi központba, amelyet kiépítünk a partizánharc főhadiszállásává a Zsitomir–Korosztyeny–Kijev háromszögben.

– Megszállni Potyijevkában? – csodálkozott az orvos, Mihail Mihajlovics.

– Elfoglaljuk Potyijevkát? – kapta fel a fejét Gavriljuk.

– Ez azért kockázatos – tárta szét a karját Kiscsinszkij. – A vendégeink sem aludtak még, s legalább ötven kilométer van a hátuk mögött – adott hangot kételyeinek Szergej Szemjonovics is.

– Igen, igen! Ne ellenkezz, Szergej Szemjonovics! Gavriljuk, te se vitatkozz – győzködtem velük. – Minden óra késlekedés azzal jár, hogy a katonákkal és a potyijevkai lakossággal még több erődítési munkálatot végeztetnek el, s olyan erődítményeket építenek, hogy nem tudjuk sem szétzúzni, sem elfoglalni őket, ha nem csapunk rájuk meglepetésszerűen... Ne feledjétek, hogy ez az ellenség utolsó támaszpontja a Zsitomir felé vezető úton.

– De hiszen te magad mondod, hogy nem lehet elfoglalni az erődítményeket! Csak tarlókon át lehet megközelíteni őket! Honnan veszünk tüzérséget? – heveskedett Kiscsinszkij.

– Már hogyne foglalnánk el, ha Potyijevka számunkra híd a hazába! Ha ezer ördög védi, akkor is a becsület hídja! – mondtam a tiszteknek, s ők egyetértettek velem. Kijelentették, hogy ha kell, azon minutában rohamra indulnak, és elfoglalják Potyijevkát.

Elengedtem a tiszteket az osztaghoz.

Fél óra múlva Kiscsinszkijjel és Gavriljukkal megszemléltem az osztagot, amely kettős rendekben felsorakozott. Oszipjan jelentése után kimondtam azt a szót, amely megdobogtatta a szíveket:

– Jó napot, elvtársak!

Megható pillanat volt ez, amikor válaszként nem a sablonos „Erőt, egészséget..." hangzott, hanem valami vulkanikus erő tört fel, s forró lávaként elárasztotta a hosszú utcát, a határt, az erdő szélét. S az égő, fekete szemek százaiból könny pergett, mint áldást hozó tavaszi eső. Az „elvtárs" szó elvágta a kővel megterhelt kötelet, amely lehúzta ezeket a megtévedteket a szakadék fenekére...

Gratuláltam nekik, hogy ismét visszatértek közénk, s megkérdeztem, emlékeznek-e az esküre, amelyet a hazának adtak, és készek-e harcolni az ellenség ellen, vállvetve a többi partizánosztaggal.

– Utolsó csepp vérünkig!...

A felcsattanó „hurrá!" megerősítette a harci szellemüket.

Megparancsoltam, hogy szereljenek fel ötven szekeret, s az éj beálltával szekereken vigyék az örményeket Potyijevkához. Ez a nap sokak számára emlékezetes maradt. Nagy volt az öröm. Mindenfelől hangos beszélgetés, nevetés hallatszott.

Érthető is volt az örmények öröme: megjárták a megpróbálta-

tások poklát. Végre nem foglyok és nem légiósok többé, és most bosszút állhattak a légiós bélyegért azokon, akik meg akarták gyalázni lelküket!

A lengyelországi Puławyban, Deblinben és Leginowóban szögesdrót mögött dresszírozták ezeket az embereket, s igyekeztek kiölni belőlük minden érzést, minden emberit.

Estére megérkeztek a falvakból a felszerelt szekerek, és éjfélre az örmények valamennyi osztagunkkal együtt felvonultak Potyijevkához.

Az örmények „győzelem vagy halál!" jelszóval indultak rohamra, és rögtön kézitusát kezdeményeztek. Ebben a harcban kétszáz SS-katona és 300 policáj állt szemben velünk. Az SS-katonákat Zsitomirból vonták ide, a policájokat a keleti körzetekből. De a támadók elszántsága, önfeláldozása nem ismert határt, a bosszúvágy is fűtötte őket. A hitleristák nem állták a rohamot. Nem mentették meg őket a lövészárkok, a bunkerek sem.

Már pirkadt, amikor Oszipjan megérkezett a magasabbegység parancsnoki harcálláspontjára, és jelentette, hogy a parancsot végrehajtották. Potyijevkát elfoglalták, Vagan Abovjan szakaszparancsnok elesett. Még nem számolták meg az ellenség halottjait, de akármennyi ellenséges katonát semmisítettek is meg, tette hozzá Oszipjan, még mindig kevés. Én is így gondoltam.

Potyijevka az örmények számára csak a kezdet. Csak a híd! A legfontosabb az, hogy bizonyítottak; szétzúzták, kiverték a rablókat a barlangjukból! Megfutamították őket.

– Most már bízunk bennetek, derék emberek vagytok! Így mondd meg az osztagnak – mondtam Oszipjannak. – És tolmácsold köszönetemet – mindenkinek!

Oszipjan határtalanul boldogan, a fáradtságról megfeledkezve rohant Potyijevkába.

A magasabbegység bevonult Potyijevkába, hogy megünnepelje az ukrajnai örmény partizánosztag születésnapját. Oszipjan úgy járt-kelt, mint akinek névnapja van.

– Nézzék: elvégre új életet kezdünk – mondta új ismerőseinek. Sohasem volt még ilyen hangulatuk a fiúknak. Elfelejtettek nevetni!

A fekete szemű, fekete hajú, szorosan összeforrott és fegyelmezett örmény katonák és tisztek közül már sokat ismerek. Köztük Szuren Tunanov orvost, Mukucs Karapetjan felderítő főnököt, aki végzettségére nézve történész, Tigran Naszhuljan törzsőrmestert, aki a rosztovi területen Csaltirban született. Valamennyien kitűnően beszélnek oroszul, s ezért most ők a legbeszédesebbek, legközlékenyebbek.

Tigran kezdte a tréfálkozást, az ugratás első célpontjául éppen a parancsnokot szemelte ki:

– Hallod-e, Oszipjan, ezek csúnyán megsértettek téged harc közben. Ha jól értettem, azt mondták rád: „kutya"!

– Köszönöm szépen – hárította az oldalvágást Oszipjan. – Ez szerintem a legnagyobb dicséret. Attól féltem a legjobban, hogy az ellenség nem így vélekedik rólam!

– Én meg azt hittem, a sértéstől fejedbe száll a vér, és még elszántabban aprítod őket! – mondta a magáét egyre Naszhuljan.

Nevetgéltek, vidáman beszélgettek az emberek, három nyelven záporoztak az élcek – ukránul, oroszul és persze örményül.

Magabiztosan és jókedvűen kezdi új életét az örmény osztag. Oszipjan váltig állítja, hogy sohasem volt ilyen hangulat a fiúk között.

– Bebizonyítottuk, hogy kik vagyunk valójában!

– És még jó néhányszor be fogjuk bizonyítani! – toldja meg Martin Szephanjan, az aknavetősök parancsnoka. Lelkesen magyarázza, hogy nem minden mesterlövész képes úgy célba találni, ahogy ők rámolták be 82 mm-es ajándékcsomagjaikat a hitleristák fészkeibe.

Én is elégedett vagyok: nőtt az erőnk, a partizán háromszöget kiterjesztettük Zsitomirig. A magasabbegységet parancsban tájékoztattam az örmény partizánosztag megalakulásáról. Úgy határoztunk, hogy az örményeket nem osztjuk be kisebb csoportokban a magasabbegység egységeibe és nem váltjuk le parancsnokaikat. Ellenkezőleg, a szakaszparancsnokok század-, a rajparancsnokok szakaszparancsnokok lettek. Az örmények alegységeit feltöltöttük kaukázusiakkal a magasabbegység más osztagaiból.

A potyijevkai akcióval elkezdődött a Puławyban szervezett úgynevezett Örmény Légió ezer fős 814. zászlóaljának felbomlása. A „légiósok" egyenként és csoportosan az erdőbe, a partizánokhoz szöktek. Sokan hozzánk igyekeznek. A szomszédos, radomisli kerületben például az örmények elpusztították a hitleristákat és behúzódtak a tyetyerevi erdőkbe. Megszöktek az örmények Novograd–Volinszkij, Korosztisev, Zsitomir helyőrségéből is, és feltöltötték a mi örmény osztagunkat.

Igyekeztem hangsúlyozni, hogy teljesen megbízunk bennük, s ezért a magasabbegységnek csak három veteránját küldtem az új osztagba. Ivan Mihajlovics Kozeha, ez a nagyszerű és egyszerű ember, aki töviről hegyire ismerte a rendet és a partizánszokásokat, az ellátási főnök helyettese lett náluk, Fegya Lobacs fiatal

százados törzsfőnök, Jurij Pavlovszkij politikai vezető, újságunk szerkesztője pedig komisszár lett. Enélkül is meglehettünk volna, de Oszipjannak szüksége volt segítségre, mert nem ismerte a partizánélet minden csínját-bínját.

Hiszen nálunk minden – a politikai munka, az anyagellátás, a hadianyagutánpótlás, a híradás, a nyilvántartás, a jelentésrend, a harckiképzés, a napirend, a belső helyőrségi szolgálat – sajátosan van megszervezve, eltér a hadseregben szokásostól.

Közben nem hagy nyugton a gondolat: képes lesz-e ez a három elvtársunk kellő tapintatot és megértést tanúsítani az új partizánok iránt? Le tudják-e küzdeni az ebben az esetben érthető viszolygást és bizalmatlanságot azokkal az emberekkel szemben, akik tegnap még az ellenséget szolgálták? Hiszen könnyű, de még milyen könnyű megsérteni az embert gyanakvással, bizalmatlansággal. De sértődött, s még inkább magunkra haragított emberekkel nem lehet harcolni.

Pavlovszkij összehívta az osztagot, és először is azt mondta az újoncoknak, hogy szólítsák csak egyszerűen Jurij Afanaszjevicsnak. Azután felolvasta a Pravdából azt a cikket, amely arról szól, hogy a szumi haláltáborból a mieink kiszabadítottak 2000 hadifoglyot.

– A megszállók halálra rémültek, pánikba estek – tette hozzá Pavlovszkij. – A város körül a vasúti hidakat a partizánok felrobbantották. Levegőbe röpítették a hidat a városban is. A vasúti szerelvények felszaggatott síneken vesztegeltek.

A megszállók ekkor gyalogosan akarták tovább hajtani a foglyokat. Térdig érő hóban mezítláb, éhesen alig vonszolták magukat a legyengült emberek. Az őrök fegyverrel hajszolták őket, aki elmaradt, ott helyben agyonlőtték...

Az örmények mindezt tudták maguk is, annak idején nekik is részük volt ilyesmiben. Ezért lepődtek meg annyira rajta aztán, hogy a komisszár is, Lobacs százados is egykori hadifogoly, akit a partizánok szabadítottak ki!

– A mi kiszabadításunkért a legjobb partizánok adták életüket – mondta Pavlovszkij megindultan. – A „Halál a fasizmusra!" konotopi osztag veteránjai voltak. Ez az osztag még 1941-ben alakult. Sohasem felejtjük el Jevgenyij Bajgyin hadnagyot, az osztag törzsfőnökét, Nyikolaj Moroz hadnagyot, a géppisztolyosok parancsnokát, Ivan Anyiszimenkót, a magasabbegység komisszárját, akik a szetyeppei portya során vesztették életüket...

A haza életéről, a támadó Vörös Hadseregről lovas partizánjaink híreket visznek a falvakba, s tartják a lelket, a győzelembe

vetett hitet a nép milliós tömegeiben. Az ítélet és a bosszú utoléri azokat, akik kiszolgálták a megszállókat.

– Ezek vagyunk mi, partizánok, akik közé most beálltatok. Legyetek hát méltók ehhez a dicsőséghez és azokhoz, akik szent vérükkel itatták magasabbegységünk harci útját! – fejezte be a beszédet Pavlovszkij komisszár.

Pavlovszkij után Lobacs, a törzsfőnök és Vologya Turov, a „Halál a fasizmusra!" osztag egyik századának parancsnoka szólt az örményekhez. Turovot is ugyanabból a táborból szabadítottuk ki. Az örmények meghatottan hallgatták őket, s a szó jó értelmében irigykedtek, hogy magasabbegységünk ilyen nagy harci utat járt be!

Kozeha röviden beszélt, de szavai kitörölhetetlen nyomot hagytak az újoncokban.

– Egy policáj úgy akart érdemeket szerezni az ellenségnél – mondta –, hogy megölte gyermekeimet és feleségemet. Rájuk gyújtotta a házat, s ők bent égtek. Ez a gazember a testvérem volt...

Nem tudott parancsolni a szívének, s kicsordult a könny a szeméből. Könny csillogott az örmények szemében is. Ahogy elnéztem az elszánt, szomorú arcokat, a gyűlölettől izzó szemeket, arra gondoltam: miért hittünk rögtön ezeknek az embereknek? Hiszékenység ez? Az éberség hiánya? Nem és nem! Hiszen nem tévedtünk! Mi hát a rejtély nyitja?

Gondolom: az emberség, a bizalom. Emberek, akik bajba kerültek, bennünk is meglátták az embert. S a bizalomért bizalommal fizetnek, határtalan hittel és odaadással. Az emberségért emberséggel, a barátságért barátsággal. Ennyi az emberi lelkek titka és kulcsa...

1943. szeptember 19.
Ugyanott, Potyijevkában

– Eleget gubbasztottunk az erdőkben, az isten háta mögötti falvakban! Foglaljuk el a kerületi központokat a sztyeppei vidékeken! – ilyen volt lovasaink hangulata.

Potyijevka a partizán háromszög központja lett. Az események hihetetlenül gyorsan követték egymást. Lovasságunk, beleértve az aknászok csoportjait is, Korosztyenytől Pasztovig és Kijevig tevékenykedett. Az örmény osztagot szekerekre ültettük, s így mozgékonyabbá vált. Nagyon gyorsan szerveződik a potyijevkai lovasosztag. Erősödik az erdei, csopovicsi osztag. Az ellenség

Orjoltól és Kijevtől visszavonul a Dnyeperhez, de itt is vannak veszteségei.

Egyik pihenő alkalmával megkérdeztem Oszipjant: miért nem jöttek át hozzánk szeptember 12-én Dubvikban?

Kiderült, hogy miért: északkelet felől vártak bennünket, holott Dubovik délkeletre volt Potyijevkától.

Századukat, mondta Oszipjan, kiküldték a tanyákra gabonáért. A katonáknak még töltényük sem volt: mindössze öt töltényt kaptak egy puskához. És elhamarkodott akcióval nem akarták csapásnak kitenni a többi századot... Meg aztán a németek a sarkukban voltak.

– Amikor megtettük az út felét – folytatta Oszipjan –, lövéseket hallottunk. Gondoltam: „Biztosan a partizánok". Megparancsoltam a szakaszoknak, hogy feküdjenek le és ássák be magukat.

Springer, a helyőrség parancsnoka dührohamot kapott:

– Auf, auf, vorwärts! Marsch, marsch!*

– Azt akarta, hogy induljunk rohamra. Nekünk viszont eszünk ágában sem volt! Beástuk magunkat a tarlón. Volt aki lőtt, persze a vakvilágba... Karapetjan, a szállító szakasz parancsnoka, sürgősen fedezékbe vitette a lovakat, Potyijevka szélső házai mögé. A gabonával megrakott szekerek is visszafordultak, megelőzték a nehéz társzekereket. Láttuk, hogy a partizánok is csak a látszat kedvéért tüzelnek, csak néha-néha csattant egy-egy lövés.

De azután a partizánok teljesen abbahagyták a tüzelést. Erre mi is abbahagytuk. Odakiáltottam Springernek: „Vissza kell vonulnunk: a századnak nincs tölténye, a partizánok bekerítenek, a szárnyakon megkerülnek!..." Persze ezt csak úgy mondtam... Springer viszont dühöngött, adta a bátort: hiszen ott vannak az erődítményei, a partizánok nem tudják bevenni őket. Elküldött egy altisztet, hogy hozzon lőszert. De szekér nincs egy darab sem! Nekem viszont akkor csak az járt az eszemben: nem találtak-e el véletlenül a mieink valakit a partizánok közül? vezényelek: „Hamar vissza!" Csak vissza! Nem szabad megengedni, hogy egyenként szökjünk át a partizánokhoz. A németek halomra lövik a többieket, és ugyan miféle parancsnokok vagyunk, ha a maradékkal megyünk a partizánokhoz? Elvégre nem lenne bizalom irántam, és egyáltalán: ki tudja, mivel végződik az egész?

Igen, csak vissza! Jelt adok a parancsnokoknak: „Lefújva. Mindenki hozzám". Visszavezettem a századot Potyijevkába. Felsorakoztattam, megköszöntem a pontos parancsteljesítést.

* Föl, föl, előre! Indulj, indulj!

Persze mindenki tudta, miről beszélek. Még egyszer emlékeztettem az embereket a legfontosabbra: „Maradjunk mindig együtt. Döntsünk együtt. Csakis együtt cselekedjünk".

A németek is összeültek tanácskozásra. Engem nem hívtak. Különben is aligha mentem volna el erre a tanácskozásra. A németek bombázókat hívtak, hogy elűzzék a partizánokat...

Sevcsenkóra nézek:

– Hogy tévedhettetek ekkorát?

– Hát csak kombináltunk... – mentegetőzik bizonytalanul.

Minden jó, ha a vége jó...

1943. szeptember 20.
Gyermanka falu, Zsitomirtól északra 55 kilométerre

Tovább gyarapodunk. Fasztovból visszaútban Verhovszkij és Kszenzov magával hozta Kucserenko és Taratuta korosztisevi osztagát. Akármelyik partizánparancsnok megirigyelné ezt a diverzáns csoportot!

A korosztiseviek főleg a Berlin–Kijev-front föld alatti kábel robbantására specializálták magukat, vagyis, mint a fiúk mondták, magát Hitlert bosszantották.

Nagyon szépen gyarapodtak a potyijevkaiak: már lovasuk is volt vagy kétszáz. Zömükben keménykötésű legények. Többségben voltak a kiképzett katonák. Igaz, fegyverzetük gyenge, szedett-vedett volt. De a felszerelésük nem rossz, többnyire zsákmányolt. Látni rajtuk: meggyűlt velük a bajuk magyaroknak is, németeknek is! Csak nem eléggé erélyesen tisztítják meg a kerületet a hitlerista bérencektől, s erre szigorúan fel is hívtam Griscsenkónak, az osztag parancsnokának a figyelmét.

Rádión kérem Sztrokacs tábornokot, hogy küldjön minél több fegyvert: géppuskát, géppisztolyt, páncéltörő puskát és páncéltörő gránátot. És már meg is érkezett a válasz: még ma fogadjuk a repülőgépeket a leszálláskor... Pása Akatkinnal, feladat nélkül régóta unatkozó repülőtéri főnökünkkel kiszemeltük a megfelelő helyet a réten, és hozzáláttunk a leszállóhely előkészítéséhez. A terepegyengetésben a helybeli lakosság is segít. Verejtékes arccal dolgoznak a helybeli partizánok is Fedcsenko és Szajcsenko osztagaiból. A repülőtér éjfélre készen lesz. Rádión közöljük Moszkvával az ismertetőjeleket, fogadkozunk: készen állunk bármilyen típusú repülőgép fogadására...

Rádión közlik a legújabb harctéri híreket. A kurszki–orjoli

kiszögellésben és Harkov körzetében csapataink nagy győzelmet arattak. Feltartóztathatatlanul nyomulnak előre a Dnyeper felé! Ez érezhető itt, az ellenség hátában is. Csapatostul jönnek hozzánk a helybeliek! Nem győzzük fogadni őket. Sok új alegységet szervezünk az osztagokban. Az újoncokat menet közben, a gyakorlatban képezzük ki, helyi jelentőségű harcokban, járőrözés közben meg beszerző akciók során, amikor takarmányt, élelmet meg jó lovakat keresnek.

Ma már egyharmadnyival többen vagyunk, mint tegnap. Az egységet osztagokra osztottuk, s mindegyik osztag számára kijelöltünk egy-egy szektort. Az osztagok már negyedik napja széles arcvonalon tevékenykednek, fegyvert és lovakat keresnek, s szüntelenül portyáznak a német helyőrségek területén a bresztlitovszki aszfaltút mentén. A „Vörös" osztag például az elmúlt napokban tíz faluban járt: Nyerazsban, Zsagykiban, Szelecben, Oszovkában, Roszovkában, Dobrinyban, Bukiban, Bucskiban, Szicsovkában... Nagy területen tevékenykedünk, és körülbelül 50 falut foglaltunk el, ami körülbelül két közigazgatási kerületnek felel meg.

Az erőknek ez a szétbontakoztatása most célszerű mint önvédelmi rendszabály, de ez jó abból a szempontból is, hogy fokozhatjuk az agitációs munkát a lakosság körében, és megakadályozzuk a megszállókat a vidék kifosztásában.

1943. szeptember 21.
Buki falu, Zsitomirtól északra 50 kilométerre

Elképesztő feladat: magasabbegységünk parancsot kapott, hogy foglaljon hídfőt Szvaromje faluval átellenben, hogy biztosítsa pontonhíd építését a Dnyeperen. Kijevtől 30 kilométerre északra!

A feladatot igen rövid idő – három nap – alatt kell végrehajtani. Megbirkózunk-e vele?

A térképet nézem: a távolság 140 kilométer, útközben át kell kelni három folyón, a Tyetyereven, az Edvizsen és az Irpenyen. Ráadásul a Kijev–Ivankov országút. Persze nem könnyű feladat... A legnagyobb nehézség az, hogy a feladat végrehajtására nagyon kevés időt kaptunk! De a parancs parancs.

Ígérik, hogy küldenek fegyvert és lőszert. Fel kell készíteni és csoportosítani kell a repülőtérnél az osztagokat, és mindezt a legnagyobb titokban, hogy az ellenség ne szerezzen tudomást róla. Nyomatékosan megkérem Borisz Kozlovot, rádióközpontunk

főnökét, hogy ügyeljen a titoktartásra. Az adást szüntesse meg, a vett rádiótáviratokat ne mutassa meg senkinek. Egyébként a figyelmeztetés fölösleges: rádiósaink – Nyikolaj Agafonov, Klava Malaskina, Dasenyka Kresztyanyinova, Oleg Lukomszkij és Voljam Lobacsov – tudnak titkot tartani.

A törzsnek pedig fokoznia kell a felderítést minden irányban. Fedezőerőkkel kell biztosítani a Bukiban berendezett leszállóhelyhez vezető minden utat és rejtett megközelítési utat. Teljes létszámban a leszállóhelyhez állítom ki az örmény osztagot.

A repülőgépek fogadásáról nem szólok még a törzs munkatársainak sem, a dnyeperi feladatról pedig meg sem nyikkanok.

1943. szeptember 22.
Mircsa falu, Kijevtől északnyugatra 90 kilométerre

100 kilométerre vagyunk Szvaromjétól. Két napra van szükségünk, hogy időben odaérjünk.

Pedig pihenni is kell, meg kell etetni a lovakat; meg kell várnunk az estét, mivel az arcvonal közelében nappal nem lehet oszlopban vonulni.

Az örmények körében töltöm az időt. Oszipjan, a parancsnokuk megsebesült. Zlobicsiban az örmények harcba bocsátkoztak egy SS-zászlóaljjal, Oszipjan egy századdal a zászlóalj hátába került, hogy lecsapjon rá éppen akkor, amikor támadásra indul az örmény osztag másik része ellen, amelynek az volt a feladata, hogy magára vonja a zászlóalj tüzét.

„Utat engedj: átmegyek támadásba!" – adott jelt Oszipjan rakétákkal. A hitleristák azt hitték, hogy megérkezett az erősítés, s Oszipjan végrehajthatta merész tervét. Az SS-zászlóalj fejvesztetten menekült.

Az örmények örülnek a Bukiban és Zlobicsiban elért sikereiknek.

A németek viszont felbőszültek. Hiszen közvetlenül az orruk előtt fogadtuk a századnyi szállító repülőgépet. Azon az éjszakán, amikor a repülőgépek érkeztek, a hitleristák vissza akartak vágni a kudarcokért, és az erdőben próbálták megközelíteni a repülőteret. Ám nem sikerült meglepniük bennünket, méltó fogadtatásban részesítettük őket. A frissen kapott ágyúkból, aknavetőkből és páncéltörő puskákból hatalmas tüzet zúdítottak a partizánok az ellenségre. Mintegy nyolcvan ellenséges katona maradt a harcmezőn. Talán a többiek sem úszták volna meg ép bőrrel, de ne-

künk abba kellett hagynunk a csatát... A magasabbegység elindult Szvaromje felé...

Oszipjannak egy golyó szétroncsolta a térdét. Oszipjan egy szekéren fekszik lombsátor alatt, s vidáman társalog aknavetőseivel.

– Miért maradtatok el, kénytelen voltam összekötőket és felderítőket küldeni értetek? – faggatja Martin Szephanjant, az aknavetősök parancsnokát. Az meg csak nevet hamiskásan:

– Hogyan állhattam volna tovább parancs nélkül? Senki sem mondta: állást változtatni! A szakaszunk a legtávolabbi szárnyon volt.

Én meg csak hallgatom őket. A hosszú, lassú beszédből kiderül, hogy a németek zárt sorokban vonultak, az aknavetősök azonban földre kényszerítették, majd felugrasztották őket, s akkor következtek a géppuskásaink.

– Amikor a németek elindultak a „lélektani" rohamra – folytatta Szephanjan –, minket nem vettek észre, mert lövészárkokban voltunk, az épületek mögött. Szigorúan megparancsoltam az embereknek, hogy ne lövöldözzenek vaktában, engedjék minél közelebb a németeket, és közvetlen közelről tüzeljenek rájuk. Huszonöt percig ritkítottuk soraikat, amíg ki nem gyulladtak mellettünk az épületek, akkor aztán kénytelenek voltunk állást változtatni és elvonulni. A falun át nem mehettünk. Égett minden, füst borította a falut. Kerülőutat kellett keresnünk. A legjobb az lesz, gondoltam, ha átvágunk a mocsáron. Gallyakat törtünk, rőzséből raktunk utat, hogy átkelhessünk, aztán megkerestük az osztag nyomait. Két óra hosszat jöttünk, amíg utolértük az oszlopot. Az elvtársak figyelmeztettek: ne kerülj Oszipjan szeme elé. Pedig nekem jelentenem kellett, hogy hány némettel végeztünk!

Parujr Melkonjan, Oszipjan küldönce is megszólal ekkor. A nyurga, fürge fiú megsebesült, de nem szállt le a lóról, s tovább teljesítette kötelességét. A jobb keze kendővel van átkötve.

A kendőt Bukiban adta neki egy asszony. A fejéről vette le.

– Esküdni mernék rá – mondja Parujr lelkesen –, hogy ez volt az utolsó kendője! És megfogadtam, hogy ha életben maradok, a háború után a legszebb kaukázusi kendőt küldöm el ennek az asszonynak! Meg is mondtam neki, ő meg csak sírdogált: „Adjon isten neked egészséget, fiam, kergesd el az ellenséget földünkről, és akkor újból lesz minden Ukrajnába meg a ti Kaukázusotokban is..." Hát ilyen asszony volt!

Örülök, hogy az örményeknek jó a kedvük, hogy egyre csak tréfálkoznak, nevetnek. Leplezetlenül gyönyörködöm bennük, ahogy a szekereken ülnek, amelyek elé már befogták a lovakat.

Az örmények már kivívták a partizánok megbecsülését, pedig alig két hete vannak nálunk. Igaz, a partizán számára két hét nagy idő, különösen ha nem rejtőzik az ellenség elől, hanem keresi és pusztítja szüntelenül!... Az örmények becsülettel álltak minden kemény próbát. Igen, az örmény osztag összeforrott, jól összekovácsolódott alegység. És a harcban mindig élen járnak a kommunisták. Aramaisz Oszipjan, Szuharics és Asot Arutyunjan, Zsora Bagdaszárjan, Armen Tukaszov, Mukucs Karapetjan, Petrosz Jegojan, Pavlovszkij, Lobacs, Kozeha – mind rátermett vezetők, mindenki látja, hogy a kommunisták az élcsapat. Mindenben példát mutatnak a pártonkívülieknek – a harcokban is, a mindennapi életben is.

A magasabbegység óriási oszlopba felfejlődve vonul a végelathatatlan mezőkön. Megkapó látvány! Vonulnak az emberek, akik bármely pillanatban készek életüket áldozni a hazáért! Ugyan ki tud leigázni és térdre kényszeríteni ilyen népet! Senki, soha!

Magasabbegységünk többnyire éjszaka menetel. Az emberek nappal alszanak. Eközben én megszervezem a felderítést, gondoskodom az őrizetről. Éjszaka pedig, amikor mindenki ébren van, a szekérderékban alszom a szénán, egy nagy fekete suba alatt. Minél gyorsabb az ütem, annál mélyebben alszom. Ha megállnak, vagy lassul az ütem, rögtön felébredek, és felnézek a csillagos égre: emlékezetből kiismerem magam. Sötét, csillagtalan éjszakákon tájolóval ellenőrzöm az irányt.

Az osztagokban élénken tárgyalják az előző éjszaka eseményeit, amikor Moszkva hét Douglast küldött Bukiba a leszállóhelyünkre. Sok partizán alaposan kibeszélgette magát a pilótákkal. Megölelgették a pilótákat és a navigátorokat, elhalmozták őket kérdésekkel, hogy mi újság Moszkvában, hogy szolgál a párt és a kormány vezetőinek egészsége, mi a helyzet a fronton. Mohón vetették rá magukat a friss újságokra, könnyes szemmel olvasták őket. És milyen boldogan ragyogtak fel a szemek, amikor a partizánok megtudták, hogy levelet küldhetnek haza!

1943. szeptember 23.
Mircsa falu

Újabb félezer partizánnal gyarapodtunk. Magasabbegységünk olyan, mint az összepréselt rugó. Minél közelebb van Kijev, annál erősebb, annál nagyobb a létszáma. Megyelevka faluban ma velünk együtt töltötték az éjszakát Kijev környéki osztagok: Koro-

tyuk százados makarovi, Kuznyec és Novik kijevi osztaga, valamint a radomisli osztag, másként második makarovkai osztag, amelynek parancsnoka egy egészen fiatal fiú, Pjotr Zsudra, a belaja-krinyicai üveggyár munkása. Azt mondják, első ízben töltik az éjszakát falun. Nem akartak elválni tőlünk. Korotyuk és Kuznyec kérvényt ír, hogy vegyük be őket magasabbegységünkbe.

Nagyon jókor találkoztunk a helybeli partizánokkal.

Most már vannak a környéket jól ismerő kalauzaim, összekötőim, felderítőim közvetlenül Kijevből. Korotyuk százados makarovkai osztaga engedte nekünk át őket. A makarovkaiak mintegy előkészítették az utat a magasabbegység számára a Tyetyerevtől az Edvizsig. Onnan a Dnyeperig kijeviek vezetnek majd bennünket.

Közeledünk Szvaromjéhoz. Felderítőket küldök ki a faluhoz – Kuprijan Marcsenkót 86 géppisztolyossal. Zsudra biztosított, hogy ez az igen tapasztalt partizán mindent megtesz, amit kell: megtalálja az utat az arcvonalon át, megteremti magasabbegységünk szükséges érintkezését a Vörös Hadsereg előnyomuló egységeivel. Kuprijan Marcsenko igencsak igénytelen külsejű, háziszőttes parasztruha van rajta. Ám a lova tüzes, fürge, a lovas csuklóján lovaglópálca ezüst gombbal, a lábán meg magas szárú csizma van. Mélyen redőzött szikkadt arcát ritkás szakáll borítja. A szeme olyan, akár a sasé. Ilyen a küldöttünk, akiről legendák szólnak a Tyetyerev vidékén...

1943. szeptember 26.
Majdanovka falu, Kijevtől északnyugatra 50 kilométerre

Rádión közölték velünk, hogy a korábbi feladat megváltozott, nem kell Szvaromjéba mennünk, mert már késő.

Csaknem ugyanazon az útvonalon megyünk vissza, Belaja Krinyica és Visevicsi irányában, ez a két falu egymással átellenben van a Tyetyerev két partján. Csak most éreztük meg, mit jelentett a németek számára Kijev környéke, amelyhez oly görcsösen ragaszkodtak. Tegnapelőtt, alighogy átkeltünk a Tyetyereven, mindjárt az első faluban, Majdanovkában 200 főnyi hitlerista helyőrségbe ütköztünk. Volt velük egy hadifogoly utászszázad, azért hajtották ide a foglyokat, hogy felszedjék az aknákat a tyetyerevi erdőkben. A foglyok rögtön megadták magukat, néhányan szétfutottak. De hatvanhét fő rögtön beállt a mi utász

alegységeinkbe. A németeket, akik ellenállást tanúsítottak, megsemmisítettük.

Már esteledett, amikor megszálltunk Majdanovkában. Éjfél után megtámadtak bennünket a németek: erősítés érkezett Kijevből. Sikerült megkaparintaniuk egy ágyút Sziplivojtól, de az örmény század ellenlökéssel visszaverte őket. A németek szétszóródtak a mezőn, de hajnal tájban sokkal nagyobb erőkkel rohamra indultak. Kénytelenek voltunk kiüríteni Majdanovkát: harcolva vonultunk az erdők felé, Peszkovka és Migalki irányába, aknazárakon át. Igaz, a fasiszták ebben a harcban két harckocsit, két páncélautót és négy katonákkal rakott teherautót vesztettek, de szívósan folytatták a támadást, aknavetőkkel és tüzérséggel lőtték az erdőt, ahol vonultunk.

Kénytelenek voltunk az aláaknázott erdőátvágáson vonulni, szigorúan tartva magunkat a parancshoz: „egy lépést se tégy az ösvényen kívül". Előttünk ökrök mentek, üres szekereket húztak. Az ökrök még mindig a pinszki elsüllyeszthetetlen vontatóink voltak, amelyek kihúztak bennünket a mocsarakból.

A partizánok oszlopba sorakoztak, megtettünk minden elővigyázatossági intézkedést, s elkezdtük a menetet az erdő belsejébe. Az ökrök előtt futkosó Zsudri, egy nagy fekete kutya hamarosan aknára lépett. Aztán újabb dörej: odalett az első ökör, s mire eltakarították maradványait az útról, akna robbant a másik alatt is. Ennyi áldozat árán átjutottunk az aknamezőn, és elszakadtunk az SS-alakulatoktól...

Naplómból hiányzik három hét. A hiányt Ivan Borovnak és Ivan Korenszkijnak, a „Vörös" osztag parancsnokának és komisszárjának a jegyzeteivel pótolom.

Korenszkij. 1943. IX. 28. Szakad az eső. Újból a repülőtéren vagyunk, Zamiriben. Reggel nyolcra elhelyezkedtünk Dobriny faluban nappali pihenőre. A sebesültek bosszúsak: már négy éjszaka hiába várták, hogy elszállítsák őket.

Borov. 1943. IX. 29. 11 órakor megszólaltak az aknavetők és a géppuskák Bukiban és Bucskiban, ahol a hinyeli és az örmény osztag van elszállásolva. Napról napra több hitlerista van a falvakban. Néha már harctéri egységekkel is dolgunk van.

Korenszkij. 1943. IX. 30. Janovka. A konotopi, a kijevi, a hinyeli és az örmény osztag a potyijevkai kerület falvaiban szállt meg. Gyakori összetűzések német járőrökkel. Most az a feladatunk, hogy elfoglaljuk Usztyinovka falut a csopovicsi kerületben, ott kell töltenünk az éjszakát.

Borov. 1943. X. 1. Usztyinovka. 4 órakor Koharov harcos éb-

resztett, közölte, hogy németek érkeztek a faluhoz. Fellőttük a fehér rakétát. Azután vörös rakéta és géppisztolysorozat. Az osztagot riadóztattuk. Engem, akárcsak a többi sebesültet, az erdőbe visznek, ahol az osztagunk gyülekezik. A faluban csak a konotopiak alegységeit hagytuk. A németek aknavetőkkel tüzelnek, néhány épület kigyulladt. A harc déli 12 óráig tartott, a németek utána elvonultak Csopovicsi felé.

Korenszkij. 1943. X. 1. A mai napot, míg élek, nem felejtem el. Nemhiába álmodtam, hogy lassan haldoklom és emberek temetnek gyertyával a kezükben... Lövöldözésre ébredtem. Az osztag parancsot kapott, hogy rögtön vonuljon Bugyilovka felé (délnyugatnak), én meg megparancsoltam Sztadnyik törzsfőnöknek, hogy tartsa a védelmet...

Idő és papír kellene, hogy leírjam a részleteket, nekem azonban sem időm, sem papírom. Röviden, én nem az osztaggal mentem Bugyilovka felé, hanem a konotopiakkal Rubanka felé, vagyis délnek... Azután jelentettem a tábornoknak, mi történt, és akkor derült égből a villám: lefegyvereznek, letartóztatnak „a németek megmentéséért", azért, mert nem csaltam őket magam után Bugyilovkába, kelepcébe...

A szívem vérzik, kész vagyok rögtön meghalni, ha valóban hibás vagyok. Mi lesz velem? Nem tudom, milyen döntést hoz a magasabbegység parancsnoksága, de szenvedek, mint egy igazi halálraítélt. Számomra ez a letartóztatás rosszabb a főbelövésnél. Hisz mi egy főbelövés? Egy pillanat, és kész. Én meg még nem használtam a hazámnak. Nincs szó, nehéz írnom. Befejezem.

Korenszkij. 1943. X. 2. Még mindig őrizetben vagyok. A parancsnokságnak az a véleménye, hogy helyezzenek vissza korábbi beosztásomba, legyek ismét a csoport politikai vezetője. Nekem mindegy: megyek akár egyszerű partizánnak is. Hiszen nem a beosztásért harcolok, hanem a hazáért, a rang engem nem érdekel. Milyen nehezen telt el ez a két nap! Szinte elviselhetetlen volt! Hálás vagyok: meglátogatott Zina, tegnap hozott harapnivalót... S mivel Zina alighanem Moszkvába repül, odaadtam neki ezt a naplót, hogy megmaradjon.

Korenszkij. 1943. X. 4. Újból század politikai vezető vagyok. Úgy kell munkához látnom, hogy lemossam a szégyenfoltot, a letartóztatást. A fiúk mind örülnek, hiszen már régóta én vagyok a politikai vezetőjük, sokat tettem itt a fegyelem megszilárdítása, a harcosok nevelése érdekében...

Borov. 1943. X. 8. Sztariki. Derült idő. A lombok bronzvörösben játszanak. Valamennyi osztag összegyűlt az Irsa partján,

ahol tegnapig álltunk. A parancsnoki állomány értekezletet tartott. Elhatároztuk, hogy osztagokra tagolódunk szét, és mindegyik osztag önállóan tevékenykedik. Kijelöltük a szektorokat. A mi osztagunk arra kapott parancsot, hogy legyen a magasabbegység törzse mellett.

Korenszkij. 1943. X. 9. Zamiri. A falu az országút mellett fekszik, amelyen gyakran vonulnak német csapatok Csopovicsiből a turcsenkai vasútállomásra. Este kimentünk a repülőtérre, Zabranojéba. Repülőgép nem érkezett. Diverzáns csoportunk visszatért a harci vállalkozásból: kisiklatott hét szerelvényt a Rosztov–Kijev vasútvonalon.

Borov. 1943. X. 10. Zamiri. A magasabbegység törzse mellett vagyok, osztagom Gyermanka faluban tartózkodik. Aláírták a parancsot: Moszkvába szállítanak gyógykezelésre. Parancsnokká Verhovszkijt, komisszárrá Murakin századost nevezték ki. Éppen csak elkezdték felolvasni a parancsot az osztag előtt, amikor Gyermanka ellen támadást indítottak a németek, akik 18 gépkocsin érkeztek. Sztadnyik egy századnyi lovassal a konotopiak segítségére sietett Bulgakiba. A németek, akik sokkal többen voltak, háromszor indultak rohamra ellenük, ágyúkkal lőtték őket, sok épület kigyulladt, de a partizánok kitartottak és nem adták fel a falut. Tíz óra hosszat tartott a harc. A tábornok a hinyelieket kiküldte, hogy támadják hátba a németeket. A németek erre megijedtek és megfutamodtak, hátrahagyva 160 halottjukat és sebesültjüket.

Korenszkij. 1943. X. 10. Bugyilovka. Heves harc volt ma. Osztagunk kétszer ment rohamra Bugyilovkából Bulgakiba; a harmadik roham során kivertük a németeket, s nagy veszteséget okoztunk nekik. Kilőttünk három gépkocsit. Nekünk halottunk nincs, de hárman megsebesültek: Vaszjanovics, Tyitov, Paulov. Igen elkeseredett és egyenlőtlen harc volt. A németek 25 gépkocsin és két könnyű harckocsival érkeztek. De mi győztünk!

Az a próbálkozásom, hogy Moszkvába juttassam a naplómat, nem sikerült: nem jött repülőgép. Igaz, jött egy, megvilágította a repülőteret, és ledobott négy bombát! De nem tett kárt semmiben: a tisztáson nem tartózkodott egy lélek sem, csak az égő máglyák voltak ott.

Borov. 1943. X. 11. Reggel hatkor indultunk Zamiriból. Elérkeztünk Usztyinovkához, ott azonban németek voltak. Rövid lövöldözés után visszahúzódtunk Sevcsenkovo tanyára, éjszaka pedig újból kimentünk a repülőtérre Zamiriba.

Borov. 1943. X. 12. Huta Potyijevszkaja. Alighogy megreggé-

liztünk, Zamiriban a „Vörös" osztagot megtámadták a németek: negyven gépkocsin érkeztek, de kitértünk a harc elől. Az egész magasabbegység átkelt a Tyetyereven, Kodra mellett. Vagy ötven kilométert meneteltünk.

Korenszkij. 1943. X. 14. A Tyetyerev túlsó partján az erdőben állunk. A potyijevkai kerületből eljöttünk. Ott már nem maradhattunk tovább, a vidék tele van fasiszta csapatokkal, lélegezni alig lehetett tőlük. De lesz ez még másként is.

1943. X. 15. Policájok rálőttek felderítő járőrünkre Krimok faluban. A fiúk ott hagyták a lovakat, egy felderítő nem tért vissza – Ványa Tolsztikin. Bizonyos, hogy él, valahol az erdőben bolyong.

Borov. 1943. X. 16. Erdőben állunk. Belaja Krinyicát védjük. Itt töltöttük az éjszakát. Reggel, még meg sem reggeliztünk, a németek tűz alá vettek bennünket a bal partról. A lövöldözés 17 óráig tartott. Most aztán egyszerre jöhet a reggeli, az ebéd meg a vacsora...

Korenszkij. 1943. X. 8. Menykovka. Újból étkelünk a Tyetyereven. Egész nap ebben a faluban és a menykovkai erdőben harcoltunk. A németek megpróbáltak két oldalról támadni, de mindenütt visszavertük őket. Meghalt Kolja Korsok, a hinyeli osztag egyik századának politikai vezetője, aki fiatal kora ellenére a „hinyeli gárda" veteránja volt. Meghalt Anatolij Poluscsenkov főhadnagy, szakaszparancsnok is. Örökké éljen emlékük..."

Ezzel be is fejezem Borov és Korenszkij naplójának idézését.

1943. október 19.
Visevicsi, Kijevtől északnyugatra 60 kilométerre

Nem alszanak a háziasszonyok: dagasztják a tésztát, és sütnek, amíg erejükből futja. Éjjel-nappal dolgoznak; három sütésnyi kenyeret kell elkészíteniük, ennyi lisztet utaltunk ki nekik, a partizánok fát is vágtak hozzá.

Nekünk is megvan a magunk dolga: tartjuk Visevicsit és az átkelőhelyet, nem engedjük a közelébe az ellenséget, amely Radomisl felől a völgyben támad.

Legalább egy ezrednyi német gyalogság támad bennünket. A németek a veszteségekkel nem törődve rohamoznak. Elfoglalták Paszeka tanyát, elárasztották Mezsiricskát, Zabolotyot, Velikaja Racsát. Szívósan támadnak, Visevicsiben meg egyre füstölnek a kémények...

Csak az örmény osztagot vetettük harcba. Az osztag a falu nyugati szélét védi. Oszipjan távollétében Pavlovszkij komisszár a parancsnok.

Örményeink sikeresen vizsgáznak állóképességből. Már jócskán büszkélkedhetnek zsákmánnyal is: listájukon szerepel egy egészségügyi vonatoszlop – 70 málháskocsi, 8 autóbusz, 6 teherautó, 150 ló; sok egyenruha, fehérnemű, 500 gyapjútakaró, fegyver lőszerrel és... francia bor demizsonokban...

Mi a veszélyesebb: egy lőporos hordó, egy boros hordó vagy egy támadó hitlerista ezred? Persze, a szesz veszélyesebb! A sebesült Oszipjan nyugtalankodott, lovat kért magának.

– Mi az ördögnek kell ellenlökésekkel próbálkozni! Minek kell a támadók hátába kerülni, amikor maguk jönnek hozzánk – a csupasz tarlón, fényes nappal? Mi szükség van rá, hogy ott hagyják a lövészárkokat, a tulajdonképpeni erődöt, a falut, ahol minden egyes ház géppuskafészek lehet!

Én is ezt mondtam Pavlovszkijnak. Három alkalommal nem engedélyeztem, sőt megtiltottam, hogy az örmények megkerüléssel kísérletezzenek, s hogy erre embereket vegyenek igénybe. Úgy látszik azonban, hogy egyeseknek a fejét megzavarta a francia bor...

Ruben Akopjan raja a támadók hátába került. Német egyenruhába öltözve a tyetyerevi part füzesén át az ellenséges parancsnoki harcálláspont közelébe lopóztak.

– Testvérek, ne támadjátok saját honfitársaitokat! Álljatok meg! A Vörös Hadsereg már Kijevnél van! – kiáltotta oda az ellenséges katonáknak a rajparancsnok. Azt hitte, hogy a támadók légiósok vagy vlaszovisták, és azt remélte, hogy majd a németek ellen fordítják fegyverüket. Csakhogy ezek SS-katonák voltak, akik a parancsnoki harcálláspontot és a törzset fedezték. Egy pillanatig dermedten álltak, eldobták fegyverüket, és magasba emelték karjukat. Azután a tisztjük jelére szétugrottak, és a mögöttük hasaló géppuskások megsorozták a partizánokat. Sokan el is estek közülük.

Majd amikor a többiek megpróbálták kisegíteni a bajból Akopjan rajá t, további veszteségeink voltak. Elesett Jurij Pavlovszkij komisszár és Ivan Kozeha hadtápfőnökhelyettes. Az ő helyükre most Pjotr Velicsko és Zoszim Seleszt lépett, a belajacerkovi osztag parancsnoka...

1943. október 20.
Ugyanott, Visevicsiben

Sok újság van. Először is, rádiós tiszteket dobtak le hozzánk. Egyiküket, egy századost, segítenünk kell abban, hogy eljusson Korosztyeny körzetébe, ahol majd ezzel az igen fontos közlekedési csomóponttal foglalkozik, valamint Zsitomirral...

Készülékének őrzésére beosztottam a legjobb géppisztolyosok egy csoportját, köztük Vaszja Szidorenkót, aki a legtapasztaltabb az illegális munkában. Beosztom mellé még a csopovicsi osztagot is, amely mostantól mint felderítő–diverzáns osztag működik majd, mégpedig közvetlenül a front szükségleteinek ellátására.

Egy ejtőernyős is érkezett, Leonov főhadnagy. Magával hozta a Partizánmozgalom Ukrajnai Törzsének 1943. szeptember 18-i parancsát. A parancs értelmében együtt kell működnünk Sitov, Szkubko, Oduha, Olekszenko partizán magasabbegységeivel.

Bal oldali szomszédom Szaburov magasabbegysége, a sávhatár köztünk a Szárni–Kijev vasútvonal. Jobb oldalon a breszt-litovszki műút határolja területünk. Közös célunk: Kijev.

Abban a reményben, hogy találkozunk a többi magasabbegységgel, portyáztunk, hol az Irsa partján harcoltunk, hol visszahúzódtunk a Tyetyerev völgyébe. Felkészültünk rá, hogy hamarosan bevonulunk Kijev körzetébe. Még két éjszaka, és az erdőben leszünk a város közvetlen közelében.

1943. október 21.
Homovka falu, Kijevtől nyugatra 55 kilométerre

Csendes az erdő, ma helyben állunk. Várjuk az estét. Most még csak reggel van, végre jut annyi időm, hogy átolvassam a kijevi osztag naplóját, Misa Gyjacsenko „emlékeztetőül" felfirkantott jegyzetét.

Szinte egyetlen pontos dátum sincs benne, csupán ennyi: „tél", „tavasz", „nyár"...

Körülbelül száz rendkívül rövid, tömör feljegyzés, határozott, lendületes írással. Gyjacsenko még 1941 telén elkezdte a naplóírást.

1. 1941 tele. Az emberek úgy járnak, mint a pestisesek. A legnagyobb szórakozás a kártya.

2. Találkoztam olyan fiúkkal, akikre számítok: Dany (iljuk), Nyik(olajenko), Bud (nyik).*

3. Kártyázunk és egyúttal megtudakoljuk a lakosságtól, hol láttak eldobott fegyvert.

4. Németek jöttek adóért. Lövik a tyúkokat, ordítoznak: „Asszony, tojást!", elviszik a disznókat, elhajtják a teheneket.

5. A policájok szaglásznak, elszedik az emberektől a „kincstári holmikat", elfogják a fogságból megszökött vöröskatonákat.

6. A kerületi bíró Borogyankiból falugyűlést hívott össze, a „Szabad Ukrajnáról" locsogott.

. . . . . .

9. Kijevben éhínség van.

10. Néhány ismerősöm tanácstalan; nem tudják, mit tegyenek. Néhányan elmentek dolgozni.

11. Embereim és az árulók tanulmányozása Kozinciben befejezve. A fegyverekről az adatok összegyűltek.

12. Megállapodtunk: mindegyikünk meglátogatja kijevi ismerőseit, felderíti, kivel lehet érintkezésbe lépni.

. . . . . .

15. Beállt a fagy. A falunak bárányból bundákat, meleg sálakat, kesztyűket és botosokat kell beszolgáltatnia. Az emberek nevetnek, az istállókban keresik az ócska lópokrócokat, amelyekkel a borjúkat takarták le, és érmelegítőket varrnak Hitler csapatai számára.

16. A városi emberek a falvakat járják, hogy csereberéljenek: mind híreket hoznak, és mind dühösek a megszállókra.

17. . . . . .

18. . . . . .

19. . . . . .

20. . . . . .

21. . . . . .

22. . . . . .

23. Klavgyijevóban voltam az öreg Poljakovnál. 12 megbízható felfegyverzett embere van, hajlandók bármilyen feladat végrehajtására.

24. . . . . .

25. . . . . .

26. . . . . .

* A feljegyzésekben minden név rövidítve szerepel a konspiráció érdekében. A továbbiakban a neveket a könnyebb olvashatóság kedvéért teljesen kiírva közlöm.

27. . . . . .
28. . . . . .
29. Vaszilek Poljakov (az öreg Poljakov fia) két rádióműszerésszel, Mihnyeviccsel és Haritonovval, összeszerelt egy rádióvevőt. Hallgatták Moszkvát, lejegyezték a hadijelentést, kézzel sokszorosították, elküldték Kijevbe, Vorzelba, a kerület több falujába.

. . . . . .

33. Kozincitől nem messze az erdőben két aknamező van. Több ezer pompás „szerkentyű" diverziók céljaira! De most be vannak fagyva. Várunk az olvadásig.

. . . . . .

40. Leesett a hó. Az erdőben találtam öt láda kézigránátgyutacsot. Mások találtak kézigránátokat és tele géppuskarakaszokat is.
41. Éjszaka hárman kint voltunk az erdőben. Szereztünk némi fegyvert.
42. A klavgyijevói fiúk is találtak fegyvert. Én megosztottam velük a gránátgyutacsokat.
43. . . . . .
44. . . . . .
45. . . . . .
46. Mindennap vesszük a Tájékoztató Iroda hadijelentését, sokszorosítjuk, eljuttatjuk Kijevbe, Vorzelba, Klavgyijevóba, Kozinciba, Rubezsovkába.
47. . . . . .
48. . . . . .
49. Tömeges szabotázs. A mieink rongálják a berendezéseket a vasút helyreállításánál.
50. Meghiúsítjuk, hogy a fiatalokat Németországba szállítsák. Már mindenki tudja, ott kényszermunka vár rájuk.
51. Klavgyijevóba nem mehetek többet: megfigyelnek. Poljakov azt mondta, menjek az erdőbe a fiával, Vaszilekkel...
A németek meg azt írják az újságokban, hogy hamarosan elfoglalják Sztálingrádot.

Ezekből a rövid naplójegyzetekből kiolvasható a kijevi partizánosztag megalakulásának, megerősödésének és haditetteinek története. Minden egyes sora a szovjet hazafiak bátorságának és rendíthetetlenségének tanúbizonyítéka. És ami a legfőbb: a kommunisták alkották az osztag összetartó erejét!
Magamhoz hívatom Gyjacsenkót:

– Derék fiú vagy, Misa! Nagyon érdekes, hasznos feljegyzések ezek!

Gyjacsenko éppen akkor tért vissza a klavgyijevói erdőből és Kozinciből. Magával hozott 250 harcost, akiket Nyikolajenko és Szereda választott ki és küldött hozzánk létszámkiegészítés végett. Igaz, csak a felének van fegyvere. De nekünk sok tartalék fegyverünk van. Éppen tegnap újból összeszedtük az ejtőernyőn ledobott géppisztolyokat.

Olvasom K. I. Szeredának, a kijevi helyi osztag parancsnokának a jelentését: már nem csoportjuk van, hanem két osztaguk. Az állomáson zsákmányoltak egy fegyverekkel megrakott vagont. Az akciót az illegális kommunista Dubrovszkij vezette, aki bevonta Zsenya Tyiscsenko komszomolista leány barátnőit. Kézben vittek el három állványos géppuskát, 28 puskát, több más fegyvert és sok különféle lőszert. Aláaknázták a vasúti töltést és a műutat is. Levegőbe röpítettek 8 gépkocsit, megöltek 27 németet, s légvédelmi géppuskákat és géppisztolyokat zsákmányoltak. A marjanovkai úton lesben álltak, rálőttek egy német személygépkocsira.

Döntök: Gyjacsenkót Harita összekötővel, Vaznyikkal és a kijevi osztag egy géppisztolyos csoportjával együtt előre küldöm. Figyelmeztetni kell Nyikolajenkót és Szeredát, hogy mérsékeljék a harci aktivitást és a hitleristák elleni támadásokat, mivel a magasabbegységnek arra van szüksége, hogy teljesen titokban tartózkodhasson a klavgyijevói és a kozinci tölgyerdőkben.

Gyjacsenko, mielőtt útnak indulna, kísérőket hagy hátra a magasabbegység számára: Kátya Tkacsenkót és barátnőjét, Maruszja Homenkót. Náluk jobban senki sem tudja elvezetni az oszlopot, különösen az Edvizs folyó közelében, ahol a terep ismerete nélkül még magányos vándor sem tud átkelni a mocsáron és a folyón.

A TÖLGYESEKBEN KIJEV KÖZELÉBEN

1943. október 24.
Erdő, Kijevtől nyugatra 25 kilométerre

3300 partizánunk ásta be magát a klavgyijevói erdőkben. Ellenőrizzük a nagy kiterjedésű árnyas tölgyest, sok nyaralótelepet és tanyát. Hihetetlen, hogy az ellenség eddig nem szánta rá magát

a támadásra. Nyilván fél, attól tart, hogy Vatutyin tábornok valamilyen kelepcét készít nekik.

A Dubrovo-Leninszkojéba, Kozinciba és Nyemesajevóba járó policájok azzal dicsekszenek, hogy tudják, kik ásták be magukat az erdőben. Karapetjan felderítő csoportjával szétkergetett és részben megsemmisített egy német tüzérfelderítő osztagot, amely távbeszélő vezetéket épített, és megfigyelőt ültetett a legmagasabb tölgy csúcsára a hátunkban az Edvizs folyó partján.

A németek minden valószínűség szerint repülőgépeket akarnak bevetni ellenünk. Az ellenség a közeli falvakban páncélos egységeket von össze. A levegőben repülőgépek köröznek. Az erdőben, nyomasztó, feszültséggel terhes csönd honol. Kevés a víz. A lovak ismeretlen okból elhullanak. Elsőnek az én pejem múlt ki. Rossz nézni a természetellenesen szétálló lábú szerencsétlen állatok felpuffadt hasát. Alighanem mérgezés történt. Szerencsére a másik lovam, a kedves Szürke, ezen az éjszakán a szekér mellett állt, és sértetlen maradt. Nem érünk rá keresni a tetteseket. Fel kell készülnünk, hogy egyetlen ugrással közvetlenül Kijevnél teremjünk. Útközben számolnunk kell az erősen mocsaras Irpeny folyóval. A folyó legfeljebb tizenöt kilométerre van, azt remélem, hogy ezt az utat megtesszük az éjszaka első felében. Ezt a menetvonalat tanulmányozzuk a térképen, ahol minden könnyű és egyszerű. Faggatjuk a helybeli lakosokat...

– A papíron nem zavarnak a horhosok... – lép hozzám Kiscsinszkij komisszár. – De csak próbálja meg az ember, hogy átjusson rajtuk!... Ott tölteni az éjszakát, jóságos anyám! És ki kezeskedik róla, hogy a túlsó parton kolbászból van a sövény? Hogy nem géppuskák várnak ránk? Aztán próbáljunk meg átkelni a folyón golyózáporban!...

Minden valószínűség szerint eleinte a mezőt átszelő völgyben vonulunk, majd átgázolunk a tőzeges Bucsa patakon, utána átvágunk a nagy bozótoson és újból a mezőn, és csak ezután közelítjük meg tulajdonképpeni célunkat, az Irpeny folyót. A folyó ártere mocsaras, széles. A túlsó partján erdő van, amely egészen Kijevig húzódik.

Tudjuk, hogy a német állásokat az Irpeny, az Edvizs és a Tyetyerev vonalán két páncéloshadosztály védi. Ezek Kijev német védelmének tartalékai. Ami magát Kijevet illeti, mondanunk sem kell: ott talán egy tucat páncéloshadosztály is van. Ez túlságosan nagy erő, noha nekünk csak kisegítő szerepünk van a Vörös Hadsereg csapatainak Kijev felszabadítása érdekében előkészített hadműveletében.

1943. október 25.
Ugyanott az erdőben, Nyemesajevo állomás közelében

Felbecsülhetetlen segítséget nyújt nekünk Leonova, Mindics, Nyikolajenko és Jaszolova felderítő hálózata. A hálózat főleg leányokból és öregasszonyokból áll. Túlzás nélkül mondhatom, hogy mindent látnak, mindent hallanak és mindent tudnak. Kapcsolataik szálai elvezetnek egészen a Krescsatikra, Kijev főutcájára. Titkos összekötőik vannak a nyaralótelepeken, Klavgyijevóban, Nyemesajevóban, Kicsejevóban, Vorzelban, Bucsában, Gorenkában, Puscsa-Vogyinában.

Leonova és Nyikolajenko a hálózat révén értékes felderítő adatokat szerez, s ezeket mi rögtön átadjuk a front felderítő csoportfőnökségének.

Közeleg az éjszaka. Az osztagok a megindulási vonalon állnak. Szekeremnél gyülekeznek a lovas felderítők, a vezetők, Nyikolajenko és Mindics, a helyi partizánok parancsnokai, s Maruszja Leonova a leányok csoportjával. Készek elvezetni bennünket a Krescsatikig. Külön csoportban állnak kilenc osztagunk „hivatásos" parancsnokai és komisszárjai: Sziplivij és Petrikej, Borov és Korenszkij, Szamoroka és Csurkin, Oszipjan és Velicsko, Kuznyec és Novik, Korotyuk és Sevcsenko, Kucserenko és Taratuta, Fedorenko és Lopata, Zsudra és Paskevics. Mindenre készen várják az indulás percét. Komor elszántság tükröződik arcukon. Mindenki hallgat, várja a jelt a cselekvésre. Én meg sehogy sem tudom levenni szemem a térképről, nem szánom rá magam, hogy kiadjam a már aláírt parancsot, noha ezt már kívülről tudják a parancsnokok és a komisszárok.

Végignézek körém gyülekezett harcostársaimon, a mindenre kész parancsnokok és komisszárok arcát fürkészem. Csak egyetlen szó kell, és belevetik magukat a tűzbe, rárontanak az ellenséges harckocsikra, belegázolnak az Irpeny ingoványába, amelyet golyózáporral áraszt el az ellenség.

Ebben a pillanatban megjelenik Borisz Kozlov, a főrádiósunk, s hozza D. Sz. Korotcsenkónak, a párt Központi Bizottsága titkárának rádiótáviratát. Hangosan felolvasom:

„Naumovnak, Kiscsinszkijnek. Elvonulni nyugatra. Ismétlem: csakis nyugatra! A korábbi feladat érvénytelen."

A parancsnokok arcán felenged a feszültség. Odaszólok Melnyik törzsfőnöknek: „Visszamegyünk!" És már diktálom is a parancsot Nyikolajenkónak és Mindicsnek.

„044. sz. parancs 1943. 10. 25-én.

Nyikolajenko és Mindics maradjon a klavgyijevói erdőben. Dolgozzon a felderítő csoportfőnökségnek, hogy segítse a frontot. Derítse fel és vezesse rá a térképre az összes ellenséges lövészárkot és tüzelőállást, teljesítse az ejtőernyős tisztek minden kérését.

Robbantsa fel az irpenyi és a bucsai vasúti hidat, hogy a németek ne tudják elszállítani Kijevből a rabolt javakat, és ne tudják szervezetten kiüríteni a várost.

Biztosítsák a célmegjelölést, amikor repülőgépeink a szállásheleyeket és a raktárakat bombázzák.

Gondoskodjanak a nem szállítható sebesült elvtársakról, rejtsék el őket az aknamezők védelmében, a kijevi és a borodjanszki osztag szálláshelyein."

Most pedig haladéktalanul vissza az úton, az ellenség hátába. Egy óra múlva megkapta a parancsot a magasabbegység is. Előre, nyugat felé! Ez volt a tartalma.

1943. október 26.
Zabujani erdő, Kijevtől nyugatra 50 kilométerre

– Páncélosok balról!

– Páncélosok jobbról!

Váratlanul jelentek meg, a letarolt földeken járőröztek, bekapcsolt fényszórókkal keresték vonuló oszlopunkat. De az ellenséges harckocsik személyzetének nem akarózott előjönni a páncél védelme alól, s nem is vettek észre bennünket. Megálltunk a mező közepén, s úgy figyeltük, hogy az ellenséges harckocsik időnként előbukkannak a sötétből, majd újra eltűnnek a porfelhőben. Harcra nem került sor.

Így telt el az éjszaka. Ezalatt megtettünk néhány tucat kilométert a teljesen nyílt sztyeppi terepen, amely a klavgyijevói erdő és a zabujani tölgyerdő között húzódik.

Szótlanul vonultunk, pihenő nélkül. De amikor az emberek megpillantották az erdőt, amelynek körvonalai kirajzolódtak a szürkéskék reggeli ködben, egyszerre hallatszott a megkönnyebbült sóhaj:

– Megérkeztünk!

Kéveként vágódtak el az emberek a fagyos földön, és rögtön elaludtak. Fáradtan horkannak a lovak is, őket még tovább kellett terelni, hogy ne kerüljenek az ellenséges páncélosok szeme

elé. A partizánok mélyen alszanak, mohón szívják magukba a tiszta, friss levegőt.

– Megjönni megjöttünk – mondja Kiscsinszkij gondterhelten –, de még nem érkeztünk meg!

A zseblámpával megvilágított térkép fölé hajolunk, és az egyetlen lehetséges döntést hozzuk: haladéktalanul előre, a Tyetyerev túlsó partjára, ahol a falvakban lovaink egy részét hagytuk, s jó rejtekhelyeken nyergeket is eldugtunk. Az erdei falvakban nem tudjuk elkerülni az ellenséges helyőrségeket, de a tölgyesek csendjében nappal is lehet vonulni, csak erőnk legyen elég.

És újból sorakozó.

– Kijevi osztag – az oszlop élére!

A kijeviek kabátban, zakóban, német és magyar köpenyben, zsákmányolt sapkával a fejükön, vagy éppen fedetlen fővel követik Pjotr Himics előőrsét. A fiúk egy sovány gebével húzatnak egy „Makszim" géppuskát, a géppuska ugrálva zötykölődik a földből kiálló gyökereken, s kegyetlenül zörög.

A kijevieket a makarovkaiak követik. Elöl lovagol Paszjko hadnagy csendőrcsákóban és zsákmányolt viaszosvászon esőköpenyben. Vörös kis bajusz, hamiskás szem, minden mozdulatában hetykeség.

Paszjko Oszipjant ugratja. Gyakran hátratekint, s az örmények parancsnokát utánozva kiáltja:

– Szaporán, szaporán, előre, Jereván!

Oszipjan szélesen mosolyog a szekérről, csillognak fehér fogai. Nevet a többi örmény is!

A végét nem látni oszlopunknak. Az örmények után a szumi partizánok vonulnak, a veteránok, a magasabbegység megalapítói: a hinyeliek, az eszmanyiak, a brjanszki és a hinyeli hadjáratok résztvevői, a sztyeppi portya hősei. Őket követik azután a belaja-cerkovi, korosztisevi, radomisli partizánok...

Nyugtalanul cserregnek a szarkák, csapongva röpdösnek a szajkók. A nap elgyengíti, elbágyasztja az embereket, fénye áthatol a tölgyek lombján, s megpihen a lehullott világossárga nyír- és nyárfaleveleken.

Egyszer csak kiáltások hallatszanak:

– Németek! Lovas németek elöl!

Valóban, a hitleristák a vasúti töltésen állnak, és a ló farkához kötött géppuskára mutogatva majd szétpukkadnak a nevetéstől. Policájoknak nézték a partizánokat, s orosz kiáltásokkal üdvözlik őket:

– Ha-ha-ha! Siettetek? Elfáradtatok? Már egy géppuskát sem bírtok el?

Himics először még azt hitte: a mieink. De ebben a pillanatban oldalt páncélosok jelentek meg, lövések csattantak, robbanó lövedékek pukkanása hallatszott. A kijeviek oszlopa megtorpant. Kuznyec torkaszakadtából kiabál:

– Félre az útról! Feküdj! Harchoz!

A fasiszták is a helyükre rohantak, lehasaltak a géppuskák mögé, és tüzelni kezdtek. Ugyanakkor valahol jobbra és balra is megszólaltak a géppuskák.

Himics a dörejt túlharsogva vezényel:

– Tűz!

– Hevedert, hevedert ide!

– Jaj-jaj!

Valaki hátrarohant, valakit találat ért, s a partizán arccal a hűvös földre bukott. Dörögnek a lövegek, a géppuskák a bokrokat nyírják. A parancsnokok igyekeznek túlharsogni a harci zajt: „Kúszva előre, előre!..." Lovak nyargalásznak lovasok nélkül, emberek szaladnak hátra. Kiáltások mindenfelé:

– Hova mégy? Megölnek!

– Eltaláltak!

De egyszer csak tisztán kihallatszik a hangzavarból a harsány kiáltás:

– Kommunisták, előre! Hurrá!... Roham!

– Hurrá! – visszhangozták mindenfelől, és az emberek egymást megelőzve előrerohantak.

– Előre, előre, testvérek!

– Jaj, anyám!

– A hazáért! – A mindent túlharsogó elnyújtott kiáltás végigzúgott az erdőn. Megszólalt a partizán tüzérség.

– Hurrá! – hömpölygött előre az emberáradat, s már átcsapott a vasúti töltésen. Az oszlop felfejlődött, és széles arcvonalon rohamozott.

A hitleristák nem állták a rohamot. Futottak, amerre láttak, s halottakat és sebesülteket hagytak hátra. Hosszú vonatoszlopuk – számos málháskocsi, amelyekbe igáslovak voltak befogva – a zsákmányunk lett.

Jobbra, a vasút mentén, Himics szakasza üldözte a menekülőket, balra lövegeink lőtték a páncélosokat. Mindenki elfeledte a fáradtságot és az álmatlan éjszakát. Már nevetés, tréfálkozás hallatszott. A kiéhezett harcosok közrefogták a németek tábori konyháját.

– Testvérek! Makaróni, hús!

Marékkal szedték a forró, gőzölgő makarónit.

Valaki diadalmasan kiáltja:

– Itt egy szekér kenyér!

Sürgősen megszervezzük a zsákmány – a lőszer, a fegyverek, az élelmiszer – összeszedését.

Paszjko egy térképtáskát mutat Kuznyecnak.

– Idesüss, nálam van az őrcsapatok parancsnokának parancsa.

S már fordítja is a partizánok elleni büntető akciókról szóló parancsot, amelyet maga Scheer tábornok írt alá.

Az osztagok fele arra az esetre számítva, hogy még megütközhetünk az ellenséggel, szétbontakozva vonul. A magukhoz tért hitleristák aknavetőkkel lövik azt a helyet, ahol az összecsapás történt.

Közben megtettünk vagy négy kilométert, s az erdőben pihenőt tartottunk. Valahol mögöttünk harckocsik motorzúgása hallatszik. Mindenesetre körkörös védelemre rendezkedünk be, és gondosan álcázzuk magunkat. De a harckocsik várakozóan megállnak. Az erdő fölött, csaknem a fák koronáját súrolva, tüzérségi felderítő gépek köröznek.

A hadtáposok szétosztják a zsákmányt: a kurta farkú, széles szügyű igáslovakat, a lőszerrakaszokat, az aknákat, a kézigránátokat és egyebeket.

A harcosok beásták magukat, s rögtön elaludtak. Lepihentek a parancsnokok is. Az ellenség aknavetői és ágyúi még mindig az előbbi pontot lövik. Gránátok robbannak. A németek azt remélik, hogy valahol pihenőhelyünkön csapnak le ránk.

Kiscsinszkijjel és Melnyikovval értékeljük egyáltalán nem irigylésre méltó helyzetünket. Scheer parancsából kiderül, hogy valaki elárult bennünket, s ez rögtön azután történt, hogy elindultunk a klavgyijevkai erdőből. Hiszen még tegnap reggel senki, jómagam sem tudtam, hogy nyugat felé indulunk, mivel az erre vonatkozó parancs csak este érkezett meg. És fél nap sem telt el, az ellenség már Zabujannál várt bennünket. Kétségtelenül Scheer ügynökei dolgoztak. A tábornok megbízható adatokat kapott, s volt rá ideje, hogy döntsön és szétküldje a parancsot. S ami a legfőbb: az ellenséges egységek már meg is érkeztek a számukra kijelölt helyekre.

– Fantasztikus – vonja össze a szemöldökét Kiscsinszkij –, de tény! Már a pusztában kivetették ránk a hálót. Csakugyan, mintha pókhálóban lennénk... Egy zászlóaljat szétvertünk ugyan, de, mint kiderül, ez csak egy ujj Scheer öklén...

– Még annyi sem, a két öklén egy kisujj – igazítja ki Gavriljuk, és újból elolvassuk Scheer parancsát, s azt számolgatjuk, mennyi a von Tschammer parancsnoksága alatt álló egységek létszáma.

Úgy határozunk, hogy megvárjuk az estét. Egyelőre pedig igyekszünk minél gondosabban rejtőzni, beásni magunkat, pihenni.

Mindent mérlegelni kell. Egy hármas gyűrű közepén vagyunk. A belső gyűrű önálló zászlóaljakból áll, amelyek a mocsaras Guszka és Belka patakok partján, a tőzegkitermelő telepeknél várnak ránk. Néhány kilométerre vagyunk tőlük.

A középső gyűrű a „Brandenburg" SS-ezred páncélautóiból, harckocsijaiból és rendőri erőkből áll.

A harmadik gyűrűben a 213. őrhadosztály egységei állnak, a műút vonalában és lejjebb a Tyetyerev mentén helyezkednek el.

„Szorosan körülzárni és megsemmisíteni a partizán csoportosítást, nemcsak csoportok, de még egyes partizánok sem törhetnek át a Tyetyereven" – így szól a parancs, és von Tschammer hadosztályparancsnok végre lehetőséget kapott rá, hogy visszavágjon a partizánoknak.

Úgy kezdődött ugyanis a dolog, hogy a fasiszták ezen a vidéken intenzív fakitermelésbe kezdtek. Arra számítottak, hogy több ezer tonna gyantához és terpentinhez jutnak itt, furnér- és hordógyárat akartak építeni, új vasutat fektettek le. Volt mit rabolni: a „zöld arany" több száz kilométer hosszúságban terült el.

Maga Himmler is járt itt. Ukrajna valamennyi körzetéből összehívta az SS és az SD, a rendőrség és a csendőrség parancsnokait, s elmondta, hogy ötven év múlva a Kárpátoktól az Urálig nem marad egyetlen szláv sem, hogy Németország végrehajtja a második nagy népvándorlást – németeket telepít Ukrajnába, az ukránokat pedig elkergeti a tundrába. Himmler befejezésül megígérte, hogy az SS munkatársai birtokokat kapnak Ukrajna legjobb földjein.

Ám a fasisztáknak nem adatott meg, hogy megvalósítsák terveiket. A Vörös Hadsereg a fronton szorongatja őket. Mi partizánok pedig birtokba vettük az erdőket, kezdve a Kijev–Zsitomir műúttól és onnan északra, egészen a belorusz Poleszjéig. Von Tschammer kénytelen volt lemondani a fakitermelésről.

...Besötétedett. Újból úton vagyunk. A keskeny, egyenes ösvényt szorosan közrefogják a fenyőfák. A telihold hol elbújik a gyorsan vonuló felhők mögött, hol újra kikandikál. Szél suhog a fák lombjai között. Zajtalanul vonul az oszlop. Csak hébehóba zöttyen egy-egy szekér a földből kiálló gyökereken.

És egyszer csak kék, világoszöld fények lobbantak előttünk. Valami reccsen. Rakéta szállt sisteregve a magasba. Géppuskák kezdtek vad kelepelésbe... De hirtelen minden elcsendesedett. Az oszlop éléről jelentik, hogy hitleristák tüzeltek ránk közvetlen közelről, majd elrejtőztek. Tizennégy partizán megsebesült.

– Feküdj! Senki se mutatkozzon! – fut végig a parancs az oszlopon.

Előremegyek. Az előőrsöt érte a csapás, Jerjomenko hadnagy szakaszát, ő maga is megsebesült. A sötétben kötözik be a sebesülteket. A fiúk tudják, hogy a csöndet nem szabad megtörni, s szótlanul tűrik a fájdalmat.

Mindenfelé rakéták lobbannak. Ám a sötétség nemcsak bennünket rejt, hanem az ellenséget is. S az ellenség ott van mindenütt: a tanyákon, a magaslatokon, az útkereszteződésekben, az erdőszéleken. És mindenütt géppuskák várnak ránk...

Mit tegyünk?... Támadjunk, amikor még arra sincs lehetőségünk, hogy szétbontakozzunk? Vonuljunk vissza? De hova? Nincs hátországunk, sem szárnyunk, körös-körül csak ellenség van: búvóhelyeken, lesben, reteszállásokban...

Nyomott hangulatban van mindenki. Borovka felől, a kijevi úton szüntelen motorzúgás hallatszik. Az ellenség szorosabbra fogja a gyűrűt. Tudja, hogy kelepcében vagyunk, és most mindent megtesz, nehogy áttörjünk. Felderítőink félóránként jelentik Komarovkából – ez egy kis erdei falu tőlünk másfél-két kilométerre –, hogy egyre újabb fasiszta csapatok érkeznek. A felderítők a sötétséget kihasználva közvetlenül a kertekből figyelik az ellenséges erősítés felvonulását.

Nyugtalan csendben telik el az éjszaka. A déli irány le van zárva, az utat nyugati irányban átvágta a harckocsioszlop. Közvetlenül mellette vagyunk. Ha abbamarad a harckocsik vonulása Komarovka felé, talán sikerül észrevétlenül átjutnunk az úton. De ha nem: akkor rohamozunk az egész osztaggal!...

Reggelre teljesültek reményeink. A harckocsikkal telezsúfolt falutól alig egy kilométerre átjutottunk az úton.

Hideg, szeles volt az idő, amikor a magasabbegység Komarovkától néhány kilométerre megállt. Beástuk magunkat. A lövészárkokban párosával elhelyezkedtek a géppuskások, figyelik az utat. A mogyoróbokrok gallyain át látni, hogy vég nélkül vonulnak a fáradt német katonák oszlopai, páncélautók előzik őket bőgve, igáslovak húzzák a szekereket. És mind Komarovkába tartanak.

A kijeviek a rövid pihenőt kihasználva eltemetik az elesett

elvtársakat – Ivan Tretyakot és Jurij Csuvasint. A menet körülményeihez alkalmazkodva temetnek: nincs gyűlés, nincs díszössztűz. Kiscsinszkij komor arccal állítja össze a veszteséglistát.

– Ivan Levkovics, Tarasz Prokopenko, Ványa Rusazkovics, Szemjon Burlakov – sorolja emlékezetből az elesett kijeviek nevét Afanaszij Novik komisszár. Belepillant a jegyzetfüzetébe, és hozzáteszi:

– És Visevicsiben még hárman: Borisz Celovanszkij, Afanaszij Vahovszkij és Kolja Gyenyiszenko...

Taraszov doktor valamit jelöl a füzetében, s megszólal:

– Jurij Pavlovszkij, az örmény osztag komisszárja, Ivan Kozeha...

S így folytatja a nevek sorolását Novik, majd Korotyuk, tőle Petrikej veszi át a szót, s végül Zsudra megemlíti a radomisliek nyolc halottjának nevét.

Sírhalmok! Ugyan hová nem jutott belőletek...

Hagytunk sírhalmokat a Déli-Bugnál, a Szulánál, Rosznál és Tyaszminnál, Jatranyban és Szinyuhában... Meg a Pripjatynál – itt halt hősi halált Korolkov pártszervező, itt esett el két osztagparancsnok – Scsebetun és Budas, s velük együtt tíz derék harcos.

1943. október 27.
Veprin falu, Kijevtől északnyugatra 60 kilométerre

Napról napra hidegebb van. Csillagos az ég, tehát derült időre számíthatunk. Sietünk, hogy még az éjszaka leple alatt átkelhessünk a Tyetyereven. Az osztagok éjjel két órára elérték a folyó partját.

– Talán csak nem úszva kelünk át? – kérdi valaki.

– Ki mer itt úszni? Hiszen már jégkéreg van a vízen!

– Én meg úszni sem tudok – vallja be szemérmesen Nágya Szologyuk, a kijevi osztag orvosa. És hallom a hangján, hogy egész testét rázza a hideg. Viszont az öreg, tapasztalt partizánok hencegve gázolnak bele a vízbe.

– Hé, aki megszomjazott, most igyon, van itt víz bőven!

– Te meg vetkőzz le, és melegítsd meg a vizet, nehogy hörghurutot kapj!

– Csak náthát ne kapjak! Azt mondják, Napóleon a nátha miatt vesztette el a borogyinói csatát!

– Én meg hogyan jutok át a puskával meg a gyógyszerekkel,

ha nem tudok úszni! – panaszkodik a makarovkai osztag fiatal ápolónője.

– A fene egye meg, csupa jég itt minden, és az orrom hegyét sem látom.

Sötétség, káromkodás, vízcsobogás. A lovakat erőszakkal taszigálják a vízbe a partról. A lovasoknak jobb a dolguk: ki a ló sörényébe, ki a farkába kapaszkodik, mások a ló hátán maradva törik a Tyetyerev vékony jegét.

A gyalogosok batyuba kötik ruhájukat, a fejük fölött tartják, a mellükkel törik a jeget, összeverődve úsznak, ki hogy tud. Az emberek lélegzete majd eláll, annyira megdermeszti egész testüket a hideg, a foguk vacog, és nem tudnak parancsolni neki. Minden izom összehúzódik. A szív szaporábban ver. Végre érzik a partot a talpuk alatt. De a levegőn még kegyetlenebbül mar a hideg és megfagy a víz a testükön. Ezer meztelen legény rohanja meg Veprin falu házait. Rohannak, szaladnak a görbe utcákban, ellepik a házakat, s halálra rémisztik az álmukból felébresztett lakókat. Az öregasszonyok ijedten hányják a keresztet magukra, a fiatalabbak lesütik szemüket. A fiúk meg nyikkanni sem tudnak, egy szót sem tudnak kinyögni, annyira vacog a foguk. Törülköznek, szárítkoznak, facsarják a vizet a ruhájukból. De amint egy kicsit átmelegedtek, megered a nyelvük.

– Hej, mamám, de jól jönne most egy tojásrántotta meg egy kupica pálinka...

– Jaj, kedvesem! – tér magához a háziasszony. – Hát ugyan honnan lenne nekem pálinkám? – És már dugja a kemencébe a nyaláb szalmát, és a tűzre teszi a serpenyőt.

Valamelyik tréfamester iránytűt fektet a tenyerére, és odatartja a gazdaasszony elé:

– Nézze csak, mama, ezt a műszert. Ez előtt nincs titok. Ez a műszer mindent megmond a partizánnak: azt is, hogy ki hazudik, azt is, hogy ki rejteget pálinkát...

A néni ijedten nézi az iránytű mutatóját.

– Jaj, istenem! Jaj, drága sólymaim! Hát nem megfeledkeztem arról a pálinkáról, ami a Szent Miklós mögött maradt a régi főzetből.

S a néni az éjszakai látogatók diadalmas kacagása közepette nyúl a szentkép mögé, ahová az iránytű ugráló tűje mutat...

A közelgő hajnal sietésre késztet, és az oszlop hamarosan újból menetel. Visszanézek és gondolatban búcsút veszek a kékeszöld messzeségtől. Viszontlátásra, tyetyerevi erdők!

1943. október 29.
Erdő Malintól délre, Kijevtől északnyugatra 80 kilométerre

Végre jelentést kaptam Kuprijan Marcsenkótól. Nem a rádiót használta, hanem összekötők útján küldte, és persze ezzel a számomra felbecsülhetetlen értékű időből sok elveszett. Kuprijan jelenti: „Átjutottunk a rozvazsevi, valamint az ivankovói kerületen (de mikor történt ez!) Dimer körzetében találkoztunk a Vörös Hadsereggel. A hadianyagot, amelyet utunk során a német páncéloshadtest törzsében és más törzsekben zsákmányoltunk, teljes épségben átadtuk frontunknak." Csodálatos! Csak azt nem értem, minek kellett harcba bocsátkozniuk a németekkel és kockáztatniuk a legfontosabbat, azt, hogy minél előbb és észrevétlenül eljussanak Szvaromjéba? Hogy Kuprijan miért bolygatta meg a darázsfészket, annak csak allah a megmondhatója. Egyébként talán még meg is tudom érteni: a kínálkozó lehetőséggel élve törlesztett a hitleristáknak – hiszen először állt rendelkezésére jelentős géppisztolyos osztag. Ez a szándéka kitűnik a jelentés folytatásából:

...Egy összekötő, Nyina Cukan helybeli komszomolista leány segítségével a partizánok leütötték az őrt, elfogtak két tisztet, elkapták a páncéloshadtest parancsnokának a segédtisztjét, kényszerítették, hogy mutassa meg a tiszti hálót, és ott örökre álomba szenderítettek mindenkit, aki a kezük ügyébe került... Arról sem feledkeztek meg, hogy magukkal vigyék a főszakácsot a fogoly konyhai munkásokkal együtt. A foglyok beálltak közéjük partizánnak, nekik adták a géppuskákat, amelyeket a policájoktól zsákmányoltak. Zarugyje falunál foglyul ejtettek még három németet, akik két szekéren mentek valahová. Az ő segítségükkel megállítottak egy gépkocsioszlopot. Ellenőrizték a gépkocsikat, kiderült, hogy mind üres. Négyet közülük felrobbantottak, ötöt felgyújtottak, azután elrejtőztek egy újabb, csapatszállító gépkocsioszlop elől, majd tüzet nyitottak rá, és hét ellenséges katonát megöltek. Ivakino falunál korán reggel foglyul ejtettek 13 kísérő őrt, kiszabadítottak és hazaengedtek 300 munkást, akik az erdőirtáson és az útkarbantartáson dolgoztak, a fafeldolgozó üzemet a körfűrészekkel és a szállító járművekkel együtt megsemmisítették.

A felderítők ezután egyenesen a Dnyeperhez mentek, egy korábban foglyul ejtett sofőr segítségével, szerencsésen megkerülték az ellenség állásait és leshelyeit. Közreműködött ebben egy fogoly német műszaki tiszt is, akinek a térképe Kuprijan kezébe

került. A térképen be volt jelölve minden erődítmény a páncéloshadosztály sávjában. Ugyanaz a német sofőr Rogovcsenko géppuskással és Nyina Cukannal együtt egy tábori repülőtéren észrevétlenül odalopakodott egy repülőgéphez, és géppuskatűzzel – gyújtólövedékekkel – felgyújtották. Marcsenko osztaga ezenkívül még öt hidat is felrobbantott. Kuprijan szavai szerint teljesen „észrevétlenül" hatolt át az ellenséges állásokon, és teljesen „csöndben", abszolút „konspiratívan", „körültekintően és óvatosan" tevékenykedett...

Gavriljuk lelkes: „Derekasan dolgoztak! Ragyogóan végrehajtották a feladatot!"

Felderítésünk nagy szolgálatot tett az egész frontnak: igen értékes adatokat szerzett, megkaparintotta még az ellenséges védelemben kiépített erődítmények térképét is, s ráadásul „nyelveket" is vitt magával – egy hadmérnököt, meg a hadtestparancsnok segédtisztjét!

„Ilyen ez a Kuprijan Marcsenko. A magányos partizán!" – jutott eszembe Zsudra megjegyzése. Zsudra mondta el azt is, hogyan tángált el egyszer Marcsenko egy hórihorgas férfit, aki meghúzta magát otthon a kemencepadkán:

– Mért nem harcolsz? – ordította, s kancájáról lehajolva végigvágott a lovaglóostorral a langalétán. – Harcolj, be kell fejezni a háborút! Nem tudod, hol a helyed? Na, majd én megmondom, nesze, nesze! Látod, ott van Radomisl. Látod? Ott németek vannak. A folyón túl, az erdőben meg banderisták vannak! Potyijevkában meg partizánok! Válassz: kivel és ki ellen. Csak siess, mert a háború véget ér, nem lesz érkezésed! Fogd a puskát, lődd akár az ördögöt, csak ne ülj otthon!...

Ilyen ez a Kuprijan. Nem tudott meglenni „robbantásos" agitációja nélkül még akkor sem, amikor különösen fontos felderítést hajtott végre ellenséges csapatoktól zsúfolt területen.

Frontövezet. A Radomisl–Malin országúton gépkocsioszlop haladt. Folyton mozgásban vannak. Korenszkij naplójában ez áll erről:

„Amikor mi a klavgyijevói erdőben voltunk, a németek átfésülték a tyetyerevi erdőket. Három láncban vonultak az erdőben. Így fésülték át az irsai erdőket is, amikor mi a tyetyerevi erdőben voltunk. Jelentették a parancsnoknak: A banda áttört kelet felé. Most meg valószínűleg azt írják majd: A banda áttört nyugat felé."

1943. november 1.
Gyeszjatyini falu, Korosztyenytől délkeletre 12 kilométerre

Találkoztunk a csopovicsi diverzáns felderítő osztag járőrével. A parancsnok egy fiatal partizán, Vaszja Szidorenko. Elmondja, hogy szétugrasztottak egy policáj szakaszt, 40 lovat zsákmányoltak és megsemmisítettek egy személyautót. A policájok szándékosan hajtották át a mi lovainkat a falvakon, hogy elmondhassák: „Ezek Naumov lovai. Az egységét megsemmisítették."

– Hogy lehet ez? Hárman szétugrasztottak egy egész szakaszt?

– Vágtában nyargaltunk át a falun, s egyszer csak egy pajta mögül lovasok bukkantak elő, majdnem beléjük ütköztünk. Egyik harcosom, Ivan Bombarder vágtázott elöl, olyan erővel állította meg a lovát, hogy az felágaskodott, s erre az egyik német ijedtében torkaszakadtából ordította:

– Partizánok! – ez elég volt ahhoz, hogy az egész szakasz nyakába szedje a lábát.

Változnak az idők: a megszállók egyre jobban félnek a partizánoktól, és egyre több a partizán Ukrajnában. A csopovicsi csoport, Fedcsenko és Szejcsenko csoportja már osztaggá növekedett, erősen megvetette a lábát az erdőkben Korosztyeny körül. A rádiós Csigiriben települt, Korosztyenytől fél kilométerre. Az osztag fiatal felderítő lányai nemcsak a vasútállomást vették megfigyelés alá, hanem a közlekedési csomópontot is, számon tartották az áthaladó gépkocsioszlopokat és vasúti szerelvényeket. A százados naponta kétszer küld üzenetet.

1943. november 2.
Melenyi falu, Korosztyenytől délkeletre 22 kilométerre

Holnap elmegyünk a háromszögből, a helybeli osztagok pedig maradnak. Hadd oltalmazzák a lakosságot a megszállókkal szemben, óvják a gabonát és a jószágot.

Kilenc osztag marad itt, összesen mintegy ezer ember. Hála Plakszinnak, ezeknek az osztagoknak épségben megvoltak a lovaik. Ám ő nem akarja átvenni az osztagok parancsnokságát, nem akar megválni tőlünk. Melnyik viszont kérte, hogy osszam be Grabcsak diverzáns osztagába. Nem tartóztatom. A magasabbegység törzsfőnökének tisztével ideiglenesen Gavriljuk századost bízom meg, aki emellett eddigi beosztását is megtartja.

1943. november 4.
Bjelka falu, Zsitomirtól északnyugatra 80 kilométerre

Ma reggel a sűrű köd leple alatt váratlanul megjelent a „Brandenburg" SS-ezred több mint száz csapatszállító gépkocsival és páncélautóval. Az SS-katonák az autókról rögtön tüzet nyitottak ránk, majd a páncélautóktól kísérve rohamra indultak. Örültek, hogy végre megleptek bennünket, de nyilván nem tudtak erődítményeinkről, amelyeknek ugyan tetejük már nem volt, félig romba dőltek, viszont lőréseiket még használni tudtuk. Jó szolgálatot tett nekünk a jó öreg megerődített körlet! A harc egészen estig tombolt. A makarovkai és a korosztisevi osztag partizánjai rettenthetetlenül harcoltak. Az eszmanyiak „Vörös" osztaga két ágyút zsákmányolt az ellenségtől. Az örmény osztag a kijevieket és a konotopiakat kisegítve visszanyomta az ellenséget. Makacs elszántsággal harcoltak az SS-katonák is. Hiszen parancsot kaptak: „Győzelem vagy halál!"

Nekünk is vannak halottaink. De az osztagokban kitűnő a hangulat.

– Elláttuk a bajukat! – ujjongtak a partizánok. – Nem futottunk el, hanem ők hordták el az irhájukat!

Rádiójelentést fogalmazok a Partizánmozgalom Ukrajnai Törzsének: csupán a mai napon nyolcórás harcban megsemmisítettünk 214 német katonát és tisztet, három páncélautót, öt gépkocsit, zsákmányoltunk két ágyút, hét géppuskát, ötven puskát, harminc géppisztolyt, sok lőszert...

Magasabbegységünk krónikájának következő sorait Georgijevszkij hadnagy feljegyzéseiből idézem:

„Az út tömve: emberek, lovak... Mindenki leszállt a lóról, az emberek megmozgatják a tagjaikat. A hinyeli osztag egészségügyi katonái meggyújtották a gazt, a szélben magasra csaptak a sárga lángnyelvek, füst terjeng a mező fölött.

Tréfálkoznak, nevetnek az emberek. Ekkor három lovas bukkan elő. Aggodalmas arccal vágtatnak elénk. Megismerjük Roman Asztahovot meg a testvérét, Iljuskát, valamint Vologya Kernozsickijt a magasabbegység felderítőit.

– Mi újság, fiúk? – kérdezgették őket, és Kernozsickij, aki leghátul nyargalt, odakiáltotta az embereknek:

– Hamarosan németeket fogunk aszalni. Innen négy kilométerre!

Elkezdődött a találgatás, hol lehetnek a németek, mennyien vannak, sikerül-e melegben tölteni az éjszakát? Felébresztették

a „szomszédoknál" vendégeskedő hadtáphelyettest a „Vörös" osztagból:

– Talpra, Batyeha, ébresztő: alighanem a te osztagod ma a sereghajtó.

– Igyekezz, németektől bűzlik a levegő!

Lebben a ponyva, kinéz mögüle Batyeha gyűrött arca.

– Hol vannak a németek? Ha kevesebb egy ezrednél, ne riogassatok!

Batyeha harsány nevetéstől kísérve visszabújt a ponyva alá.

Mitya Szamodov, egy magas, szőke fiú Arhangelszkből, bőrkabátban, Lenin-renddel a mellén, elmondja, milyen derekasan harcolt Batyeha Pervomajszkojénál, géppisztollyal leterített csaknem egy egész SS-szakaszt. A fasiszták a ház ablakait lőtték, Batyeha meg a füstölő mögött húzta meg magát, és tüzelt.

Elöl már ágyúk dörögtek. Az emberek a fülüket hegyezték.

Nagyokat vakkantva megszólaltak a német Mauser-puskák, s rögtön utána hosszú sorozatot eresztett egy Makszim-géppuska. Heves lövöldözés kezdődött elöl: az orosz géppisztolyok csattogása összevegyül a német géppuskák kelepelésével. Sivítva jött és már robbant is az első akna. A tréfálkozó kedvnek már nyoma sem volt. Mindenki feszülten figyel, hallgatja a harci zajt. A partizánok rövid géppisztolysorozatai hallatán néhányan megszólalnak: odapörkölnek a mieink a fritzeknek!

De amint tüzelni kezdenek a német aknavetők, a partizánok bosszúsan csóválják a fejüket:

– A fene egye meg őket! Nézd csak, hát nem aknákkal szórnak meg!

– Odanézzetek! – hallatszott egyszerre több felől is. Mindenki felkapta a fejét. Sokan lóra ülnek, hogy jobban lássanak. Három-négy kilométerre előttünk a sötét erdősáv mögül fehér füstfelhő gomolygott, s a füst hamarosan sárgára vált.

– Felgyújtják a házakat. Szóval felkötik a nyúlcipőt...

– Megkérték őket, hogy szíveskedjenek kiüríteni a lakásokat...

A csatazaj hol elcsitul, hol újból fellángol. Az erdősávtól jobbra fekete füst csap fel, s összeolvad a leszálló ködděl. Gépkocsik égnek.

Újabb három lovas vágtat az oszlop felé. A lovak tajtékosak, oldalukon ostorcsapások nyomai. A lovasok arca rögtön elárulja, hogy „arrafelé" komoly a helyzet.

Izgatott mozgolódás fut végig az oszlopon. A magasabbegység osztagonként szétbontakozik, megindult Szuski és Risavka felé..."

...Az SS-ezred a makarovkai osztagra mérte a csapást, de a partizánok fedezték magukat a romos erődítményekben.

Risavka ellen gyalogság nyomult sűrű csatárláncban. Volodarszk-Volinszkij felől gépkocsioszlop közeledett: vagy hatvan gépkocsi. Az oszlop megállt, a katonák leugráltak, kiszaladtak a mezőre. Rövid géppisztolysorozatokat eregetve szapora léptekkel közeledtek, úgy tartották a sorokat, mint valami díszszemlén.

– Láttunk már ilyen díszelgéseket! – mondta rekedten Velicsko, az örmény osztag új komisszárja.

– Jól van, csak gyertek, szerencsétlen fritzek! – dörmögte Gruseckij. – Engedjétek csak közelebb őket, fiúk, minél közelebb!

Elsőnek Roman Asztahov pörkölt oda nekik géppisztolyával, a zár úgy szórta magából a hüvelyeket, mint egy szökőkút; a fedezékből megszólalt Gyakov hadnagy géppuskája is. A partizánok közvetlen közelből tüzeltek, és a díszelgő alakzat szétugrott. A fasiszták a földre kényszerültek, és a németek aknákkal árasztották el fedezékeinket. A risavkai templom tornyából nyomjelzős lövedékekkel lőttek: mutatták a célt az aknavetőknek. A tüzérségi tüzet a Szuski melletti bozótosra összpontosították, ahol szerencsére nem volt egyetlen partizán sem. Anton Paszjko, a makarovkai osztag törzsfőnöke felkapta Gyakov golyószóróját, a kezébe nyomta a géppisztolyát, és eliramodott egy égő ház felé. A romok közül kimeredő kemence kitűnő tüzelőállás volt. Mire Paszjko felállította a golyószórót, a németek már alig száz méterre voltak tőle. Tisztán hallotta ordítozásukat, a dühös vezényszavakat. A Paszjkóval szomszédos fedezékben, Pavel Sevcsenko komisszár rendezkedett be. Sevcsenko betondarabokat rakott a lába alá, s közvetlen közelből tüzel a hitleristákra; két golyószóró meg Bezsaponnij hadnagy géppisztolya alkotja a komisszár tűzcsoportját.

Tompa dörrenés hallatszik tőlük jobbra: akna talált telibe egy fedezéket.

– Eltalálták a fiúkat! – a lövöldözés zaját túlharsogva kiáltja valaki Paszjko háta mögül.

– Nyikityin volt ott a hinyeliekkel!

– Fiúk, segítsetek jobb felé, ott közel vannak a németek!

Az usomiri erdő felől sűrű, tejfehér köd terjeng, ellepi a harcmezőt. Korotyuk százados, a makarovkaiak parancsnoka hármasával, ötösével küldi a partizánokat a telibe talált fedezékhez. A németek a halottakkal és a sebesültekkel nem törődve veszettül törnek Sevcsenko komisszár állása felé.

Golyók pattognak a kemence falán, amely mögött Paszjko hadnagy hasal, s Korotyuk százados odakiált neki a kútkáva mögül:

– Gyere vissza, Anton, észrevettek!

Paszjko semmit sem hallott a nagy zajban, és csak akkor ugrott a kemence fala mögé, amikor egy géppisztolysorozat kiharapott néhány téglát a kéményből. Néhány hatalmas ütéssel jó nagy lyukat csinált a kemence falában. Előretolta a géppuskát, maga mellé vette a rakaszokat, majd maga is bebújt a sötét kemencébe. A kemence szája éppen az út, a bozótos felé nézett, ahol vagy száz lépésre a német acélsisakok csillogtak.

Paszjko módszeresen megsorozta a bozótost, buzgón lyuggatta a német acélsisakokat. A kéményből darabokban hullott a korom, és a kemence ív alakú nyílását eltakarta a lassan hulló pernye, amely bár akadályozta a pontos tüzelést, ám jól álcázta a géppuska torkolattüzét. Paszjko mindaddig sebezhetetlen maradt, amíg a kemence nyílását el nem takarta testével egy páncélautó, amelynek tornyából nehézgéppuska hosszú csöve meredezett. Paszjko kénytelen volt kibújni a kemencéből.

– Elvtársak, páncélautó! – kiáltotta, miután fedezte magát a kútkáva mögött.

– Hol? – rohant hozzá Roman Asztahov.

Jobb kezében a géppisztollyal, bal kezében kézigránáttal ráordított Paszjkóra:

– Pán-cél-au-tó?

Paszjko megragadta Roman bőrzekéje gallérját, és odavonszolta a kútkáva mögé.

– Odanézz: az talán egy szénásszekér, mi?

A páncélautó valósággal okádta a tüzet. Végre Roman is meglátta.

– Ahá, látom már! – kiáltotta. Elsápadt, egész teste megfeszült, olyan volt, mint az ugrásra készülő vad. Kikapta a golyószórót Paszjko kezéből, a másik kezével megragadta a tárakkal teli zsákot, és megiramodott a páncélgépkocsi felé, amely már az úton állt.

– Roman! Roman! Hová rohansz?

– Vissza! Megölnek! – kiáltoztak utána.

Roman ekkor váratlanul megeresztett egy hosszú sorozatot. A páncélautó tornya erre feléje fordult, a nehézgéppuska lövedékeinek vörös csíkja a fedezéket pásztázta, s a beton fehér pora valósággal gomolygott a fal előtt. Roman újabb hosszú sorozatával elhallgattatta a páncélautót. Roman lassan hátrált. Eközben

Bezzaponnij, aki Roman segítségére sietett, elterült, fekete hajfürtjei a földre omlottak.

– Zsenya! Zsenya! – kiáltott a nővérért Ivan Nyecsaj. – A parancsnok, Korotyuk százados megsebesült!

Zsenya Panaszjuk rögtön ott termett a hívó szóra. Tőle balra is, jobbra is, mögötte is porzik a föld, ahol a golyók becsapódnak. Ivan Nyecsaj századparancsnok szökellve utoléri a leányt. De Zsenya egyszercsak feljajdul és lehanyatlik egészségügyi táskájára. Nyecsaj ölébe kapja, rohan vele a fedezék felé, de golyótól találva elvágódik.

– Parancsnok! Fogytán a lőszer! – kiált valaki.

Korotyuk arca megvonaglik: nem látni segítséget sehol, s jobb kezét sebesült bal karjára szorítja...

A németek elfoglalták Risavka felét, égnek a házak, a sűrű ködben és füstben csak a robbanó gránátok villanása látszik, meg a rőtvörös ég.

Vörös rakéták röppentek a magasba. A levegő remeg a géppuskák és a páncéltörő puskák szüntelen csattogásától. A váratlan és heves tűzcsapás megritkította az SS-katonák sorait. A partizán magasabbegység támadásba lendült.

A makarovkaiak és a kijeviek segítségére siet az örmény osztag: oldalba támadja az ellenséget. Alekszandr Tyitov százada is felkészült a támadásra.

– Rengeteg a német – mondja Tyitov levegő után kapkodva –, megfojtják a makarovkaiakat... mindenáron el akarnak intézni mindannyiunkat... értitek?

– Nincs mit megérteni! Vezényelj, Szaska!

– Ellátjuk a rohadtak baját, ne ázzunk itt tovább az esőben! – szólalt meg egy fiatal harcos.

– Szedjétek a lábatokat, szaporán, előre! – hallatszik Tyitov hangja az oszlop éléről.

Szemerkél az eső. Többünknek annyi ideje sem maradt, hogy bekapja a reggelit, s a fiúk most mérgesek, mint az ördögök.

A ködben géppuskák kelepelnek, német géppisztolyok csattognak, szaporán feleselnek velük a mieink, nagyokat dörrennek a páncéltörő puskák. És senkit és semmit sem lehet látni a ködben, csak a lövedékek és a kézigránátok villanásait.

– Erre, erre, ez az irány! – ordít torkaszakadtából Tyitov, hogy túlharsogja a harci zajt. – Tőlem jobbra és balra bontakozz szét!

A fiúk rögtön rohannak, hogy teljesítsék a parancsot. Nagy tűzerő a század – van négy német géppuskájuk, négy szovjet go-

lyószórójuk, három aknavetőjük, és a tetejébe még egy géppisztolyos szakaszunk!...

Jobbra halványan látni a ködben Oszipjan osztagát, balra pedig Konovalov századát a „Vörös" osztagból.

Alighogy lehasaltak, három páncélautó száguldott feléjük. Legfeljebb százötven méterre lehettek tőlük.

– Fűtsetek be nekik! – kiáltja a századparancsnok.

A páncélautók széthúzódnak, s mögöttük meggörnyedt alakok imbolyognak. Kik ezek?

Odakiáltunk:

– Örmények vagytok?

Válaszolnak:

– Azok ám! – És tűzzel árasztanak el bennünket. Sebesültek jajgatnak. A század viszonozza a tüzet, meghátrálásra kényszerítjük őket. Egy iramodással ott termünk a helyünkön, ahol ott maradtak a halottak és a sebesültek. Szemügyre vesszük őket – valamennyi német a „Brandenburg"-ból való. Nyekraszov szakasza lövi a páncélautókat. Az egyik kigyullad.

A másik szakaszból kiáltja valaki: „Barcsenko elesett!" Tyitov rögtön kinevezi helyére az új szakaszparancsnokot, Fegya Parhomenkót.

A közelben egy ágyú szólal meg. A gránát alacsonyan surrog a fejünk fölött. A ködben nem látni pontosan, hol lehet a löveg, de nem lehet többre, mint százötven méter.

Szaveljov századparancsnok odaszól Tyitovnak:

– El kéne kapni ezt az üteget. A köd is kapóra jön.

– Úgy van, kapjuk el őket! – kiáltják a harcosok.

– Hadd ismerjék meg ezek is a partizánokat!

– Ne a lövegpajzsokat döngessétek, pontosabban szórjátok az aknákat, aknavetősök!

Elhatározták, hogy jobbról és balról megkerülik az üteget. Nyekraszov szakasza leköti a tüzelőállásokat, a két század pedig kúszva mögéjük kerül.

Vörös és zöld rakéták röppennek az égre. Nem tudjuk, ki lőtte fel őket. A szomszédos Szuskiból kiáltozás hallatszik, lövöldözés zaja visszhangzik mindenfelől. A fiúk közül sokan ledobták az átnedvesedett sátorlapokat, bundákat, köpenyeket, még a zubbonyt és mellényt is, hogy könnyebben tudjanak kúszni.

Már csak néhány méterre vagyunk a céltól. Nem tudni, ki kezdte el a hurrázást, de olyan hangorkán támadt, hogy égnek állt a hajam!

A fiúk egy emberként indultak rohamra. Jobb kéz felől megszólalt két géppuska, és az ellenség megfutamodott.

A lövegek a kezünkbe kerültek, és rögtön tűz alá vettük velük a visszavonuló fasisztákat. Több száz gránátot is zsákmányoltunk, jut belőle bőven a fasisztáknak.

...A korosztisevi osztagban Fegya Tyeodorovics politikai vezető szakaszával fedezte a „Vörös" osztag szárnyát. Amikor az ellenség vagy százötven lépésnyire megközelítette az árkot, amelyben a szakasz meghúzta magát, a korosztiseviek tüzelni kezdtek. Az első össztűz úgy megritkította a támadók sorait, hogy az épségben maradt hitleristák egy pillanatra megdermedtek, majd elszaladtak. A mieink üldözőbe vették őket, s futtukban tüzeltek rájuk. Vologya Peleha fejéről levitte a sapkát egy golyó, amelyet egy sebesült SS-katona küldött utána. Vologya erre megfordult, s puskatussal hallgattatta el. A fiúk annyira belefeledkeztek az üldözésbe, hogy váratlanul nekiütköztek egy ellenséges fedezéknek. Szerencsére Golovatyin feltalálta magát: a géppuskájával hosszú sorozatot eresztett meg a lőrésre.

A korosztiseviek arcvonalszakaszán körülbelül negyven ellenséges holttest és sok tűzfegyver maradt.

Ebben a harcban nekünk nem volt veszteségünk, csak Nyegyelko harcos sebesült meg a térdén – robbanógolyó találta el –, meg Szergej Bunykov sérült meg, megúszta könnyű horzsolással.

...Már esteledett, de a harci zaj nem csitult. Az égő épületek világánál látni lehetett a partizánok szökellő alakját, ahogy egyre szorosabbra zárták a gyűrűt Risavka és Szuski körül. A szomszédos falu, Bjelka főutcájára a partizánok kitolták a zsákmányolt német lövegeket, s felállították az ugyancsak zsákmányolt géppuskákat is.

Már egészen besötétedett, amikor Korotyuk és Paszjko kimentek megszemlélni a harcmezőt. Elszórtan lövöldözés hallatszott. A nyomjelzős lövedékek fényes vonalakat rajzoltak az égre. Rakéták röppentek a magasba, fényük felvillant, majd kihunyt. A „vörös" osztag két partizánja meggörnyedve sátorlapon egy fekvő testet vonszolt.

– Kit hoztok, fiúk? – hajolt le a halotthoz Korotyuk.

– A korosztiseviekhez tartozik. Pancsenko szakaszparancsnok... – válaszolta valaki halkan.

Paszjko zseblámpával megvilágít egy elgondolkozó fiatal arcot, homlokán a szőke tincs alatt kerek folt sötétlik. Azonosítja a másik halottat, Ványa Tretyakot, a kijevi osztag századának politikai vezetőjét is...

– Amikor bekerítettük a löveget – újságolja ugyanaz a halk hang –, rávetettük magunkat az utóvédre, de aligha úsztuk volna meg szárazon, ha Ványa nem ér oda idejében a kézigránátjaival...

– Megszereztétek a löveget?

– Ezt a löveget nem. A németek felrobbantották, s maguk is ott pusztultak. De a két másik löveget megkaparintottuk.

A partizánok a tetemeket feltették egy szekérre.

Korotyuk és Paszjko megállt egy dombtetőn.

– Állj, ott valaki fekszik – mondta Korotyuk, és csőre töltötte pisztolyát.

A távolban, Risavka közelében, három rakéta röppent a magasba, és derengő világuknál jól látszott, hogy a fekvő alakon acélsisak van. A zseblámpával megvilágították. A német hanyatt feküdt, két karja széttárva. Mellette viaszosvászonból készült levéltárca valamilyen tabletták szóródtak ki belőle.

– A tabletták ezen már nem segítenek – mondta Paszjko.

...Hamarosan megindultak a partizánok oszlopai Szuski felé, majd tovább Bjelkába. Zseblámpák fénye táncolt a sáros őszi úton, prüszköltek a lovak, beszélgetni kezdtek az emberek. Az utcán a parancsnokság épülete előtt nagy csoport verődött össze a különböző osztagok tagjaiból. Cigarettázva élénken tárgyalták a harc eseményeit.

– Azt mondják, Asztahov egyedül ment neki a páncélautónak, amikor a németek megszorongatták a makarovkaiakat – jegyezte meg az egyik partizán.

– Bizony, fiúk, a közelébe se érünk mi Roman Asztahovnak – mondta Pavel Sevcsenko, a makarovkaiak komisszárja.

Kinyílt a parancsnoksági épület ajtaja. A partizánok a megvilágított ajtónyílásban látták, hogy két felderítőnk német tisztet kísér ki. A tiszt fején kötés volt.

– Nézzétek csak: halálfej van a karján!

– Kit visztek?

– Vezérkari tisztet fogtunk el – adta meg a felvilágosítást a kísérő felderítő. A „Brandenburgi" ezredből. SS-tiszt...

– Mondjátok már, fiúk, mi az, hogy „Brandenburg" – kérdezte az egyik partizán, miközben tekintetével kísérte a foglyot.

– Még nem hallottál a Brandenburgi kapuról, a berlini diadalívről? – válaszolt neki a makarovkaiak komisszárja.

– Igaz is – szólalt meg egy fiatal fiú. – Poroszországban van Brandenburg tartomány is...

– Most aztán jól elláttuk a bajukat. Írmagjuk sem maradt!

Gruseckij századossal néhány asszony ment a parancsnokságra. Egymás szavába vágva mondták el az asszonyok, hogyan kezdődött el a „haddelhadd" Risavkában:

– Nálam éppen kifőtt a barátfüle, és egy partizán betoppant hozzám, hogy harapjon valamit. Alig kezdett el enni, beállítottak a faluba a németek az autóikkal. Mondom a fiúnak: „Bújj el, németek!" Az meg erre kipattan a tornácra, s odapörköl nekik a géppisztollyal! De aztán visszajön hozzám a házba, azt mondja: „Ezek gyakran elrontják az ebédünket, de ezúttal azért is jóllakok barátfülével!" Az ablak alatt meg eközben már ott áll egy teherautó tele németekkel, de az én partizánom nem akarja ott hagyni a barátfülét, csak eszi egyre, kettesével, hármasával tűzi a villájára, még a tejfölben is megmártogatja – hadarja az asszony. – „Bújj el!" – kiáltom neki. Ő meg erre az ablakból eresztett a németekre egy sorozatot. Később a saját szememmel láttam, hogy a teherautóról kilenc halottat és tizennyolc sebesültet szedtek le a németek. A fiú meg közben átszaladt egy másik házba, s elrejtőzött...

– Nálam meg a veremben bújt el egy partizán – mondta egy másik asszony. – Kifordította a bekecsét, és a németek idevalósinak nézték. De amint a németek tovább mentek, utánuk lőtt a géppisztollyal. Dicsekedett: „Látja, néném, eltáncoltatom velük a gopakot a tiszteletére!" Egyet füttyentett, lóra kapott és elnyargalt a mező felé...

Én meg közben feljegyzem a hősök nevét, akik nem sorakoznak fel többé és nem nyargalnak lóháton már... Éppen húszan vannak azok, akik már sohasem kelnek fel az usomiri mezőről, ahol elestek a fasisztákkal vívott harcban.

Örök dicsőség nekik, akik életüket áldozták a Haza boldogságáért!

1943. november 5.
Bondarevka falu, Novograd-Volinszkijtól északkeletre 50 kilométerre

Ezen a napon még megöltünk vagy száz ellenséges katonát. Áttörtünk a nagy erdőkhöz. Osztagaink itt már széttagoltan, önállóbban élnek. Elrendelem, hogy minden parancsnok és politikai munkás vezessen naplót.

Először is megnézem Gavriljuk, Korenszkij, Gyacsenko jegyzeteit. Ők már régóta vezetnek naplót.

Az ő jegyzeteikből idézek:

Gavriljuk: Bondarevkában töltöttük az éjszakát. Az ellenség Ohotovkában éjszakai harcfelderítést folytat. Adatokat kaptunk: Kremnóban (tőlünk északra 20 km) csapatok rakodnak ki két szerelvényből. Belokorovicsiba (tőlünk északnyugatra 30 km) két gépkocsioszlop érkezett. Krivotyinba (tőlünk nyugatra 5 km) és a környező falvakba Jemilcsinóból kétezer német érkezett.

Korenszkij: Utóvédek vagyunk az erdőben, fogalmam sincs róla, melyik körzetben. A mai nap nevezetes az életemben. Egy éve léptem be a „Vörös" partizánosztagba, és azóta partizán vagyok. Jóban is, rosszban is volt részem. Most nincs rá idő, hogy az emlékeket idézzem.

Itt is nagy német csoportosítás üldöz bennünket. Tegnap egész nap védelemben voltunk, éjszaka úgyszintén. Most, azt hiszem, egy kicsit elszakadtunk az üldözőktől.

1943. november 6.
Az erdőben, Korosztyenytől nyugatra

Gavriljuk: Két osztaggal találkoztunk Malikov magasabbegységéből. Nehéz harcunk volt a németekkel.

Usica vasútállomásról vagy száz fasiszta támadta meg a „Halál a fasizmusra" osztagot, a támadók közül a mieink húszat megöltek, hatot foglyul ejtettek; két gépkocsit megsemmisítettek. Zsákmány: 16 puska, egy géppuska, 5000 töltény...

Gyacsenko: Erdőben szálltunk meg az Uborty folyó közelében Zubkovicsiban. A házak piszkosak. Sok helybeli lakos rühes. Szaska Dubovik kinevezte doktornak magát. Nágya Szologyuktól elkérte a fehér köpenyt, s magához vett egy nagy doboz rühkenőcsöt. Az egyik házban rendelőt nyitott. Szívesen járt hozzá a nép.

1943. november 7.
Zsubrovicsi falu, Korosztyenytől északnyugatra 55 kilométerre

Korenszkij: Ma van az októberi forradalom 26. évfordulója. Éjjel két óra. Egyelőre csend van.

Nagy örömhírt hallottunk: Kijev felszabadult! A helybeliek letérdelnek, hányják magukra a keresztet, Vörös Hadseregünk győzelméért imádkoznak.

1943. november 9.
Zubkovicsi falu, Korosztyenytől nyugatra 65 kilométerre

Gavriljuk: Nyugodtan élünk: Fertőtlenítjük a személyi állomány szálláshelyeit és ruházatát. Gorobec egy csoporttal elment lőszerért, amelyet a portya kezdetén rejtekhelyen raktároztunk el.

Korenszkij: Rendeztük sorainkat. Harci röplapot adtunk ki. Kifőztük a fehérneműt, hogy kiirtsuk a „háziállatokat", nagyon elszaporodtak a hadjárat során...

1943. november 11.
Ugyanott

Gavriljuk: Adatokat kaptunk: az ellenség a mi falunkon keresztül szándékozik Olevszk ellen vonulni. Elrendeltem az osztagok harckészültségét.

1943. november 13.

Gavriljuk: Elhatároztuk, hogy áttelepülünk Jancse-Rudnyába, s ha Jemilcsino szabad, elfoglaljuk. Felderítőket küldtem ki Jemilcsinóba.

1943. november 14.
Jemilcsino, Novograd-Volinszkijtól északkeletre 30 kilométerre

Korenszkij: Partizánosztagaink közeledtére megfutamodtak a németek is és a policájok is. Akadtak emberek, akik látták, hová dugták a lőszert, hogy szabadabbá tegyék a fogatokat a családjuk részére. A „búvárok" Paszjko hadnagy vezetésével végigkutatták a lápot és meg is találták a ládákat.

Elkészült a kórházunk is. Taraszov doktornak állandó műtője van.

A tábori és a városi nyomda röplapokat gyárt, a szöveget azoknak a plakátoknak a hátlapjára nyomjuk, amelyek azt ábrázolják, hogyan irtják a partizánokat az SS-katonák.

1943. november 15.
Jemilcsino

Gyacsenko: A németek igen gazdag zsákmányt hagytak hátra nekünk élelmiszerből. Több ezer tonna burgonyát, gabonát, lisztet, egy egész raktárat tele szárított körtével, áfonyával. Lisztet kapnak a közelben levő magasabbegységek is...

A városban helyreállítottuk a szovjet hatalmat. Kineveztük a városparancsnokot. A városi szovjet épülete fölött vörös zászló leng. Mi meg műsoros estre készülünk.

Gavriljuk: Üzembe helyeztük a villanytelepeket, a pékséget, a gőzfürdőt. Megfürdik az egész személyi állomány. Fertőtlenítjük a ruházatot. Működik a mozi. Megnéztük a „Bogdan Hmelnyickij" első részét meg a „Szeretlek" című német vígjátékot. Repülőteret készítenek a város határában, ugyanis repülőgépeket ígérnek. Parancsot kaptunk, hogy ne húzódjunk a front mögé, a Vörös Hadsereg hátába.

1943. november 16.
Jemilcsino

Gavriljuk: Kivizsgáljuk az árulók gaztetteit. Reggel a „Vörös" osztagot megtámadta a 8. páncélos hadosztály 59. gépkocsizó zászlója. A mieink három motorkerékpárt, 20 kerékpárt, 10 puskát, egy géppuskát, sok töltényt zsákmányoltak. Megsemmisítettek 20 fasisztát.

Este Batojev kijevi őrhelyét újabb motorkerékpárosok támadták meg.

Korenszkij: Kulturáltan élünk. Este moziban voltam. Igaz, pocsék, undorító a film, csaknem meztelenek benne a nők...

Nappal gabonát osztottunk a parasztoknak. Befejezem az írást: riadó, támadnak a németek, védelembe megyünk...

1943. november 19.
Jemilcsino

Gavriljuk: Rádiótáviratot kaptunk: Kovpak elfoglalta az Olevszk – Osztki vasútszakaszt. A Vörös Hadsereg elfoglalta Korosztyenyt, Recsicát.

Az örmény osztag Sztyepanovkában lefoglalt két gépkocsit,

puskákat zsákmányolt, és elfogott hat németet. A felderítés megállapította, hogy tőlünk 20 km-re a mi harckocsijaink portyáznak. Felderítőket küldök ki hozzájuk.

Korenszkij: Lehetséges, hogy itt fogjuk megvárni a Vörös Hadsereget?

...Az örmény osztag műsoros estet rendezett – nekünk meg a kijevieknek. A művelődési ház zsúfolásig megtelt a helybeli fiatalokkal és fegyveres partizánokkal. Megszólalt a csengő, elült a lárma. A színpadra kilépett a konferanszié.

– Elvtársak! – kezdi a mondókáját. – A színészek: Igor Iljinszkij, Keto Dzsaparidze, Ljalja Csernaja, Rina Zelenaja...

Kitör a taps.

– Ezek a művészek a mi estünkön nincsenek jelen és nem lépnek fel.

A közönség nevet, tapsol.

– Úgyhogy ne is számítsanak rájuk! Helyettük viszont figyelmükbe ajánlom műkedvelő színészeinket...

A sok tánc, dal, tréfa annyira elszórakoztatta a nézőket, hogy a jutalom, a taps nem maradt el.

Másnap a kijevi partizánosztag adott műsort. A terem most még jobban megtelt, mint tegnap. A taps, a beszélgetés, a nevetés egyetlen hangzavarrá olvad össze, a művelődési házból messzire kihallatszik a sötét éjszaka csendjében...

A magasabbegység *Népszava* című újságja már nagy formátumban jelenik meg a városi nyomdában, sok röplapot is kiadunk, felhívásokat közlünk bennük a helybeli lakosságnak, hogy bátran harcoljon a megszállók ellen.

1943. november 24.

Gavriljuk: Napközben meglátogattak bennünket a zsukoviak parancsnokai. Kiderült, hogy Szkubko van itt, akit még akkor vártunk, amikor Kijevhez közeledtünk!

Korenszkij: Sztadnyikkal járőrben voltam. A Korosztyeny–Novograd úthoz közeledve policájokra bukkantunk, jól elláttuk a bajukat, és zsákmánnyal tértünk vissza: egy golyószóróval, hozzá 12 tár, két aknavetővel meg ötven aknával, három hátaslóval...

1943. november 27.

Korenszkij: Tegnap csatlakozott osztagunkhoz a helybeli, jemilcsinói osztag. 75 fő, a parancsnok Fegya Ignatyenko. Ez az osztag most a mi hatodik századunk, korábban pedig önálló csoportként „Gaj" osztagába tartozott, azaz Nyecsiporenko osztagába Golisiban, ahol szervezni kezdtük a lovasságunkat."

Eddig az idézet.

1943. december 5.
Ugyanott, Jemilcsino

A felderítők jelentették: az ellenség egységet vont össze a városhoz. Több mint 2000 katona, tíz harckocsi és tábori tüzérség támogatásával támadást indított.

Rövid értekezletre hívom össze a parancsnokokat. A feladat: vonuljunk tovább, nyugat felé, ami összhangban van a párt Központi Bizottságának utasításaival. Az egész vonatot – az egészségügyit és a lőszerszállító fogatokat – rögtön útnak kell indítani Rudnya Podlubeckajába és tovább az erdőbe a makarovkai osztag fedezete alatt. A malmot, a pékséget, a villanytelepet szét kell szerelni, a legfontosabb alkatrészeket el kell rejteni. Figyelembe kell venni, hogy az Uborty mindhárom hídja megsemmisül, amint az ellenséges harckocsik bejutnak a városba; mindegyik osztag gondoskodjon róla, hogy legyen átkelőhelye a folyón.

Pirkad.

A hinyeliekhez megyek, akik a templomnál állnak. Valahol a közelben harckocsik jönnek. A félig beomlott fedezékben szótlanul fekszik egymás mellett Nyikolaj Szvincickij és Taszjutka Drozdova, mindketten géppisztollyal. A folyó túlsó partjáról káromkodás hallatszik. Valószínű, hogy valakinek a szekere belesüppedt a kátyuba. Taszjutka elneveti magát. Azt mondja, a hangról megismerte az egyik konotopi policájt, és alig várja, hogy ólmot eresszen beléje.

A sűrű ködben elmosódó alakok imbolyogtak. Először szórványos lövöldözés kezdődött, majd szaporább lett a tüzelés. Aknák surrognak a fejünk fölött, valahol mögöttünk csapódnak be, nem tesznek kárt a hinyeliekben. A puskák dörgésétől, a hidegtől, az aknák meg a gránátok vijjogásától megfagy a vér az erekben. Alig tudjuk megállni, hogy ne nyissunk idő előtt tüzet a támadó ellenségre.

Egyszercsak, mintha a ködből bukkantak volna elő, a hitleristák megindultak a város széle felé. A hinyeliek azonnal tüzet nyitottak. A németek földre kényszerültek, dühösen viszonozták a tüzet. Egy óra múlva előkerültek a harckocsik, és a hidak rögtön lángra lobbantak. Ez volt a jel arra, hogy mindegyik osztag vonuljon vissza. A jégen, idejében lefektetett pallókon lassan visszavonulunk az északi városrészbe.

Az ellenség túlerőben van, és nincs értelme, hogy tartósan harcba bocsátkozzunk. Annál is inkább, mert valóságos erőd vár bennünket – az óriási erdő és egy egész partizán vidék, le egészen a pinszki mocsarakig.

Az utóvéddel indulok Rudnya Podlubeckajába.

1943. december 6.
Podlubi falu, Jemilcsinótól északnyugatra 8 kilométerre

Podlubi nagy község az erdők között. A hitleristák itt végre nyugton hagynak bennünket. Fájó szívvel nézem az égő Rudnya Podlubeckaját. A fasiszták rajta álltak bosszút veszteségeikért – az öt kilőtt harckocsiért, a halottak tucatjaiért, sőt talán százaiért, akiket hátrahagytak Jemilcsinóban, Szeredában, Kulesiban, Jablonykában és Szimakovkában. Vakmerőségünkkel valósággal felbőszítettük a hitleristákat. A magasabbegység elfoglalta a 8. páncélos hadsereg raktárait, és átvágta a Novograd-Volinszkij–Korosztyeny utat. Mégpedig éppen akkor, amikor javában folyt a harc Kijevért, amikor a német parancsnokságnak amúgy sem volt elég tartaléka, hogy befoltozza a szétszakadozott arcvonalat.

Podlubiban és Bolsaja Glumcsában töltjük az éjszakát. Azon gondolkodunk: ne törjünk-e vissza Jemilcsinóba. De nem akarjuk, hogy romba dőljön a város. Az a feladatunk, hogy vonuljunk tovább nyugat felé, mert különben csakugyan „fogságába" eshetünk az előrenyomuló Vörös Hadseregnek.

Nincs kedvem behúzódni az erdőbe, de itt védtelenek vagyunk a harckocsikkal szemben. Tegnap Petya Babajev páncélvadász Batojev századából, páncéltörő puskával kilőtt három harckocsit. A többi osztagban mindössze két-három gránát maradt a páncéltörő puskákhoz. A régi körlet fedezékei segítettek ki bennünket.

1943. december 7.
Korosztyenytől nyugatra

Pihenő nélkül vonulunk. Körös-körül erdők és falvak. A falvak helyén üszkös romok, megfeketedett, megpörkölődött gyümölcsfák. Szomorúan árválkodnak a kútgémek. A falvak helyét csak az égnek meredező kémények jelzik. Ember sehol. Az emberek valahol az erdőkben rejtőznek, vermekben élnek, vagy beálltak Sitov, Malikov, Grabcsak, Andrejev partizánosztagába...

Este eljutottunk egy csodával határos módon épen maradt faluba, Malaja Glumcsába. Itt töltjük az éjszakát.

1943. december 12.
Erdőség Korosztyenytől nyugatra

Megismétlődik a tegnapi nap. Ugyanazok a fenyvesek, vegyes erdők, mocsarak. Üszkös romok. Az éjszakát a félig épségben maradt, a nyárról ismerős Bronnyicában töltjük; akkor pihentünk itt, amikor a pinszki mocsarakból vonultunk Kijev felé.

A látványtól összeszorult a szívünk. A németek mindent felégettek, leromboltak, tönkretettek. Kihalt az egész vidék. Ritkán látni embereket, azok is elgyötörtek, betegek, toprongyosak. Vékonyka készletünkből gabonát osztunk ki a helybelieknek. Az asszonyok iparkodnak, hogy a maradék krumplival, káposztával megvendégeljenek bennünket.

Moszkvai utasításra Gavriljuk visszakerül a felderítés főnökének tisztébe. Törzsfőnökké Kuznyecot nevezem ki, a kijevi osztag parancsnokává pedig Sztyepanov századost.

A SZLUCS PARTJÁN

1943. december 9.
A régi államhatár Korosztyenytől nyugatra

Átléptük a régi lengyel–szovjet határt. Akkor, a nyáron valahogy nem fordítottunk figyelmet rá, talán azért nem, mert éjszaka volt. Most viszont kíváncsian nézelődünk. Erdőátvágás csíkos oszlopokkal, félig rombadőlt téglaházikó, amely valamikor őrházként szolgált: a határ! Szent szó számomra! De ma senki sem őrzi...

Az egykori határon túl a lengyel falvak tele vannak Sitov, Andrejev, Karaszev partizánjaival. Mindenhonnan vannak itt emberek: a távoli Kaukázusból, a szibériai tajgából, délről és északról, az ország minden szegletéből. A háború útjai hozták el őket ide az erdők és mocsarak vidékére.

Lápvilág ez. Még a falvak neve is – Mokroje (Nedves), Mocsuljanka (Áztató) – a közeli pinszki mocsarakra emlékeztet.

A lengyelek még nagyobb örömmel fogadnak bennünket, mint a nyáron, amikor a lovasságunkat szerveztük itt.

A magasabbegység Bronyiszlavkában, Podralovkában, Sztaraja Gutában és az erdei tanyákon szállásolt el, vagy húsz kilométerre a Szlucstól.

A házakban elképzelhetetlenül nagy a zsúfoltság – huszonöten vagy még többen is laknak egy házban. „Bulba elől" menekültek, a Szlucs túlsó partjáról. De a vendégszerető háziak a legjobb helyiségeket engedik át nekünk. Ők maguk pedig szűkösködnek az előszobákban meg a konyhákban. Tehát van rá okuk, hogy örüljenek jövetelünknek. Jobb szűkösen lakni, mint a nacionalistákkal viaskodni.

Kolja Szvinnyickij felderítő szülei lengyelek voltak, Ukrajnában éltek, ő mesélte még idejövet útközben a társainak tábortűz mellett:

– Képzeljetek el egy falut, amelyben ukránok és lengyelek laknak. Mindeddig békességben, egyetértésben éltek. Szokás szerint sok ukrán fiú lengyel lányt vett feleségül, a lengyelek meg ukrán leányokat. De az ukrán meg a lengyel nacionalisták, akiket a hitleristák bujtogattak, sok embert megzavartak, gyűlölködést szítottak közöttük. A németek szítják ezt a nemzeti gyűlölködést, mert így elvonhatják a népet a megszállók elleni harctól. A nacionalisták vezérei eltitkolják, hogy szövetségesei Hitlernek, s azzal az ürüggyel, hogy „független Ukrajnáért" és „szabad Lengyelországért" harcolnak, ígérgetéssel és fenyegetéssel beszervezik a lakosságot a bandákba, elviszik az embereket katonai táborokba. És ömlik az ártatlan emberek vére... A szomszéd megöli a szomszédját. Baltával, késsel mennek egymásra, valósággal megkínozzák áldozataikat... Megfoghatatlan, honnan van ennyi bestialitás az emberben! – jött tűzbe Szvinnyickij. – Hiszen azt prédikálják: ne ölj! Nincs ezeknek se istenük, se lelkiismeretük!

Bronyiszlavka és Sztaraja Huta után már sok olyan falu van amely „tiszta" a lengyelektől.

Bronyiszlavkában az utcákon mindenfelé kolompokat és síndarabokat látni – ezeket verik, ha jelt akarnak adni. Ha jönnek

Bulba emberei, az őrségnek riadóztatnia kell a falut, hogy az emberek elmenekülhessenek.

A falu körül őrszemek állnak. A lakosok felfegyverzik magukat úgy, ahogy tudják. Előkerülnek a vadászpuskák, a kovácsok hegyes dárdákat és kardot kovácsolnak. Ez a falu ostromlott erőd, amely folyton várja a maga Szent Bertalan éjszakáját. Másutt ugyanilyen helyzetben vannak az ukrán falvak, amelyeknek a lakosságát kiirtották a lengyel nacionalisták, vagy amelyekből szétszaladtak az emberek.

Utasítom az örmény és a kijevi osztagot, hogy alaposan, fűtsenek be Bulba embereinek Bisztricsiben, a bandák vezérének, a magát Bulbává előléptető Borovecnek a házájában. A parancsnokok jelentették: „Az Ukrán Felkelő Hadsereg bandáját, amelynek Saula a parancsnoka, teljesen szétzúztuk, tekintélyes zsákmányt ejtettünk: teheneket, gabonát, takarmányt, felszerelést és egyenruhát".

Bisztricsiből 33 ősz szakállú aggastyán jött hozzám. Leültettem őket az iskola nagy tantermében, ott beszélgettem velük.

– Én, a partizánok parancsnoka, itt az ellenség hátában, a szovjet hatalmat képviselem. Tudnom kell, miért nem voltak emberek Bisztricsiben. Miért nem találtunk aggastyánokon kívül senkit sem a házakban? Hová bújtak el a fiatalok, a nők, a gyermekek? Miért rejtőzött el a lakosság?

Egy nyikkanás sem hallatszik. Mintha lenyelték volna a nyelvüket, noha mind barátságosan és kíváncsian néz rám.

– Szemtől szembe akartam beszélni magukkal, hogy senkitől se féljenek. Szavamat adom, hogy az egész beszélgetés közöttünk marad...

Senki sem szólt egy szót sem.

– Maguk itt egyedül vannak, az én vendégeim, küldöttek a partizánoknál. Nem tartóztatom, hazaengedem magukat. De segítsenek nekem, hogy megérthessem, miért menekülnek előlünk az emberek? Csak nem ülnek fel a rémhíreknek, hogy a szovjet partizánok megölik az ukránokat? Félnek a Vörös Hadsereg visszatérésétől?

Egy szót sem tudtam kiszedni belőlük. Egyre csak hallgattak, nyilván egymástól féltek. Akkor elhatároztam, hogy egyenként beszélek velük.

Mindjárt az elsőnek rögtön megeredt a nyelve:

– Hogy az emberek nem örülnek a vörös partizánoknak? Hogy a mi embereink Bulba hívei? Ez nem igaz, ezek mindenkit meg-

gyaláznak, megölnek, aki egy szót szól ellenük, vagy a kezével mutat rájuk...

– Félnek az emberek Bulba titkos „biztonsági szolgálatától" – mondta a következő. – Aki egy szót szól a szovjetek mellett, felkötik az első fára, s cédulát tűznek a mellére.

Egyikük nem félt elárulni a meztelen igazságot.

– Miért bánnak így a lengyelekkel, még a gyerekeket és a nőket is elpusztítják, miért vesznek ekkora bűnt a lelkükre keresztény létükre? – kérdeztem.

– Hogy utóbb több föld jusson nekünk! A föld miatt! Maga is láthatja – nagyon kevés a föld, ember meg sok van... Más falvakban a lengyelek ugyanezt művelik a mieinkkel...

Jól tartottam az öregeket, elláttam őket újságokkal, röplapokkal meg a Tájékoztató Iroda hadijelentéseivel, s szekereken útnak indítottam őket a Szlucs túlsó partjára, közelebb a falujukhoz. De megparancsoltam, hogy a „Vörös", a makarovkai és a korosztisevi osztag tartsa Bisztricsit.

1943. december 13.
Bronyiszlavka falu, Novograd-Volinszkijtól
északnyugatra 55 kilométerre

Ugyanilyen kép fogadott Hotiny és Mokvin falvakban, amelyek a Szlucs mindkét partján terülnek el. Itt is egy szálig kiirtották a lengyel lakosságot. A hitleristáknak a kedvére van ez a mészárlás. Nekik mindegy, hogy ki irtja a szlávokat. A nacionalisták viszont igyekeznek érdemeket szerezni a németek szemében, habár azok nem nagyon bíznak bennük, és nem szívesen adnak a kezükbe korszerű fegyvereket.

Az elvakult nacionalisták között vannak olyanok is, akik rongyosak, mezítlábasok, s özönvíz előtti faeke elé fogott girhes gebével szántják vékonyka parcellájukat. Ezek a nyomorúságtól elgyötört analfabéta emberek ugyancsak „Ukrajna anyáért" harcolnak, mert fogalmuk sincs róla, hogy az „önállóság" Hitler égisze alatt rabszolgaságot jelent, sőt az egész ukrán nemzet teljes kiirtásához vezet.

Ennek a fanatikus mozgalomnak Mokvin falu volt a központja.

Amikor vagy ötven felderítőnk megérkezett Mokvinba, nem találtak egyetlen férfit sem, megkérdezték az asszonyokat, hol a férjük, azt felelték, hogy ők özvegyek, noha minden házban csecsemő ringott a bölcsőben. A felderítők nem siettek a távozással,

és este addig vártak, amíg meg nem jöttek az „elhunytak". Harcba bocsátkoztak velük. A nacionalisták segítségére sietett egy hitlerista büntetőosztag is. Az egész napot harcban töltöttük. Nagy veszteség ért bennünket: elesett Ivan Korenszkij, a „Vörös" osztag komisszárja és küldönce, Szása Jacsenko. Nyakig vízben keltek át a Szlucson, és éppen a parton törték a jeget, amikor eltalálták őket a nacionalisták golyói.

Nem lelem a helyemet. Korenszkij részt vett Ukrajnában a sztyeppi portyában, a Kijev és Zsitomir környékén vívott harcokban.

Kezemben van a naplója, amely ezekről a portyákról és harcokról szól. December 13-án csak három szót írt bele szálkás betűkkel: „Megyünk Bulba ellen."

Helyette komisszárrá Szergej Kszenzovot, bátor robbantónkat, a magasabbegység pártbizottságának tagját neveztem ki.

1943. december 14.
Bronyiszlavka

Azt a feladatot kaptuk, hogy vonuljunk Sepetovka–Zdolbunov körzetbe. Nem lesz könnyű. Nincs sem robbanóanyagunk, sem térképünk, sem gránátunk a páncéltörő puskákhoz, sem rádiótelepünk, sem új rejtjelkulcsunk a Moszkvával és Kijevvel való kapcsolat tartásához...

Igaz, a Partizánmozgalom Ukrajnai Törzse megígérte, hogy mindezzel ellát bennünket, de éppen a legrosszabbkor elromlott az időjárás. Ólomszürke felhők takarják az eget. Moszkvában havazik, itt pedig esik, sűrű a köd. Repülőgépek felszállásáról szó sem lehet! De tőlünk már sürgetik a felderítési adatokat Novograd-Volinszkijról, Zsitomirról, Berdicsevről, Sepetovkáról és Szlavutáról.

Hogyan tegyünk jelentést erről rejtjelkulcs nélkül, hogyan harcoljunk a harckocsikkal páncéltörő gránátok nélkül?

Rádiósaim megtudták, hogy Sitov diverzáns osztagában van vagy 20 rádiótelep! Átmentem Sitovhoz Levacsba vendégségbe. Rádiótelepnek ő is szűkében van, csak a legszükségesebbre futja. Neki Tyernopol vidékére kell vonulnia. Adott egy rádiótelepet és száz páncéltörő gránátot, ami persze nem nagy segítség páncéltörő puskásaink számára, akiket nem lehet ellátni zsákmányolt gránátokkal. De a rádiótelep továbbra is megoldatlan probléma maradt. Mit tegyünk? Gavriljukot is el kell látnunk rádióval, mi-

vel az Ukrajnai Törzs utasítására Berdicsevbe kell mennie. Csak egy megoldás van: Gavriljuknak takarékoskodnia kell, s nem kell rádión beszélnie velem, hanem közvetlen kapcsolatot kell tartania Kijevvel...

1943. december 18.
Bronyiszlavka

Gavriljuk jelenti, hogy a breszt-litovszki országúton nem lehet átjutni, az úton száz méterenként van géppuskafészek, az úton túl pedig a hitleristák kifüstölik a partizánokat az erdőből, bekerítik a falvakat...

Mérges választ írtam neki: „Nem is hallottam róla eddig, hogy a megszállók őrzik az utakat, hogy harcolnak a partizánok ellen és összefogdossák az embereket, hogy Németországba hurcolják őket. Köszönet a felfedezésért!"

Gavriljukot ez nem ríkatta meg. Azt válaszolta, hogy most a Partizánmozgalom Ukrajnai Törzsének van alárendelve, és önállóan fog cselekedni.

Nagyobb baj, hogy nem kapunk segítséget légi úton. Fegyvert csak Ovrucsban vételezhetünk, az Ukrajnai Törzs előretelepített bázisán. De ehhez át kell törnünk az arcvonalon, ez pedig nem olyan egyszerű dolog. Ilyesmivel nem lehet megbízni akármelyik osztagot! Kevés fegyverért nem érdemes embereket küldeni. Ha már saját szekereinkkel megyünk a bázisra, minél több fegyvert kell hozni, elküldök 100 fogatot, és a feladattal az örmény osztagot bízom meg.

A térkép fölött görnyedek, tanulmányozom a terepet és a helyzetet. A következő a kép: a távolság 200 kilométer. Erdő. Mocsár. Járhatatlan utak. Kiégett, felperzselt föld. A hótakaró vékony, tehát nagyon lassan fognak haladni. Oda-vissza legalább tíz napi járás. Hét napot kell adni a kerülőutakra, az előre nem látott akadályokra. Akárhogyis, legalább fél hónapba telik...

És aztán kitől vegyük el a legjobb lovakat? El kell küldenünk mindegyik osztagból 10–15 pár lovat hajtókkal és rajparancsnokokkal, felcserrel és politikai munkással. A szekérkaraván biztosítására is kell vagy 500 ember. El kell látni őket élelemmel és takarmánnyal legalább fél hónapra. Tehát még egyszer le kell csapnunk Bulbára és szánokat, takarmányt és élelmet kell szereznünk.

1943. december 19.
Bronyiszlavka

A fagy és a hó helyett, amit vártunk, nyirkos köd szállt le. Olvad a maradék hó. Sürgősen ki kell javítani a szekereket és el kell küldeni a rakományért. Erre egy napot adok.

Az elmúlt években ilyenkor téli körülményekhez igazodva közlekedtünk. Vastag jégpáncél volt a híd minden folyón! Most, úgy látszik, a természet is ellenünk van. Meg kell várnunk a száraz hideget. Keréken vágtázni nem lehet, s mivel a lovak patkolatlanok, és nincs mivel, nincs hol és nincs kivel megpatkoltatni őket, előre látható, hogy bőven lesz majd bonyodalom.

1943. december 26.
Bronyiszlavka

Felszerelünk 600 embert, 110 szekeret, 250 lovat. Legjobb erőinket bízzuk Oszipjanra, Velicskóra és Lobacsra. Önállóan kell áttörniük az arcvonalon, és vissza kell térniük a fegyverekkel.

Az időjárás közbeszólt... Váratlanul nagy hideg köszöntött be. A homokos utak megfagytak, kővé keményedtek. A szekerek kerekei olyan zörgést csaptak, mintha óriási hadsereg indult volna útnak. Elő kell készíteni a szánokat is; hátha esni fog a hó, s akkor utánuk küldjük őket.

1943. december 29.
Gorodnyica, Novograd-Volinszkijtól északnyugatra 30 kilométerre

Andrejev ezredes, a 2. moldovai magasabbegység parancsnoka csábított, hogy köszöntsük együtt az Újévet Gorodnyicában. Megegyeztünk: Gorodnyica védelmére ő kiállít 700 szuronyt, „Batya", a „Csapajev" osztag parancsnoka 200 géppisztolyost, én pedig 1200 szuronyt, géppisztolyt és kardot.

Elterveztük, hogy a németeket kiszorítjuk az általuk felperzselt falvakba, hadd ünnepeljék ott az Újévet, nem pedig az összkomfortos városi körülmények között! A németek arcvonala recsegropog, egyre inkább nyugat felé húzódik. Jemilcsinót elvesztették. Meglátjuk, milyen sokáig tartják magukat az erdőkben.

Emelkedett újévi hangulatunkat elszomorítja egy hír: belehalt sebeibe Misa Nyemolot, tehetséges ifjú barátunk. A Szlucs túlsó

partján Bulba embereivel vívott harcban haslövést kapott. Sebészünk nem tudta megmenteni. Taszjutka Drozdova és Maruszja Ohrimenko, a konotopi leányok keservesen siratják. Még Lopatnyikov és Petrikej, a sokat próbált partizánok is annyira megrendültek, hogy a szavukat alig lehetett venni.

Misát Gorodnyicában temettük el rögtön azután, hogy megérkeztünk. A díszkíséretben velünk volt három magasabbegység, Andrejevvel és Grabcsakkal az élen. A moldavánok zenekara gyászindulókat játszott. A sírhelyet a templom mellett, a Szlucs fölött magasodó dombon néztük ki neki. A partizánok arca komor. A helybeli asszonyok sírnak.

Díszsortüzünk összeolvadt a várost támadó fasiszták puskalövéseivel. Osztagaink rögtön támpontokat foglaltak: az erdészet telepét, az olajütőt, a fajanszgyárat, a traktorállomást és a város más kőépületeit. A németek, miután ellenállásba ütköztek, visszahúzódtak.

Andrejev ezredes fenyőfaünnepségre hívta meg parancsnokainkat és tisztjeinket.

1943. december 30.
Gorodnyica

Váratlanul örvendetes hírt kapunk: harckocsiegységeink meglepetésszerű csapással felszabadították Novográd-Volinszkijt és Korosztyenyt. Ezen az arcvonalszakaszon az ellenséges erők katlanba kerültek, nem tudtak átkelni a Szlucson és szétszéledtek az erdőkben. Csak egy gázló van számukra: Gorodnyica. Itt próbáltak meg újból behatolni a városba. Andrejev üzenetet küldött: „Harcban állok a rohamozó fasisztákkal, lehetséges, hogy el kell halasztani az ünnepi vacsorát..." Válaszolok neki: „Tarts ki, ahogy megbeszéltük. Elmegyünk vendégségbe, ha kövek potyognak is az égből!" Úgy fogunk koccintani, hogy a Kreml toronyórájának ütéseit hallgatjuk! És csakis a városban!

Elkezdődött a harc a 2. voronyezsi magasabbegység arcvonalszakaszán is. Sukajev százados ezer partizánja nem engedi át a német gyalogságot Guta Kurcsickaja munkástelepen. Az ellenség ott nem tud átjutni járműveivel és technikai eszközeivel: sziklás a part, sehol sincs gázló.

Megpróbálok kapcsolatot teremteni Sukajev századossal. Csak rajtunk keresztül, a városon át tud eljutni az erdőkhöz.

Bárcsak sikerülne kapcsolatot teremtenünk a Vörös Hadsereg parancsnokságával!

1943. december 31.
Gorodnyica

A Korecből erre vezető úton este délnyugat felől német gépkocsioszlop jelent meg. Sziplivij azt hitte, hogy a hitleristák eltévedtek, és megparancsolta embereinek, hogy az élgépkocsikat engedjék át a jobb partra. De a németek tudták, hová jönnek. Egy fogoly elmondta, hogy parancsuk értelmében átkaroló csapást akartak mérni ránk nyugat és kelet felől, hogy folyosót vágjanak a katlanban rekedt egységek számára. A tervért drága árat fizettek. A Szlucs partját, akárcsak Gorodnyicától keletre a földeket, hullák borítják, a folyó közepén ellenséges gépkocsik füstölögnek. Három vagy négy gépkocsi roncsa a mi partunkon áll.

Esteledik. Fél nyolcat mutat az óra. Ideje indulnunk vendégségbe Andrejev ezredeshez. Kiscsinszkij komisszár, Taraszov doktor, Andrej Ljah, valamint a hinyeli osztag parancsnoksága – Sziplivij, Petrikej, a magasabbegység törzsének tisztjei – Gruseckij, Lopatnyikov, Sevcsenko – mind Andrejevhez készülnek. A város szélén nem szűnik a tüzelés. A német géppuskák nyomjelzős lövedékei fényes csíkokat húznak a sötétben, de mi már hozzászoktunk ehhez a „koncerthez" – második napja tart. Hadd lövöldözzenek, amíg csonttá nem fagynak a földeken.

Az Újévet a Kreml toronyórájának ütésére köszöntsük! Ez a gondolat lelkesedéssel tölt el bennünket. Az osztagok törzseiben megbeszéltük, hogy az őrségeknek rakétákkal továbbítjuk a moszkvai rádióüzenetet: „Boldog új évet, elvtársak!"

A körülmények úgy alakultak, hogy kénytelenek vagyunk külön-külön köszönteni az Újévet – mi a magunk körében, Andrejev meg a magáéban... Várjuk az éjfélt, a toronyóra ütéseit. Tele vannak a poharak, harapnivaló is van az asztalon. Lámpa világít az elsötétített szobában. Arról ábrándozunk, hogyan élünk majd a győzelem után. Tréfálkozva beszélgetünk a doktor ígéretéről, hogy majd megírja a partizánháború krónikáját. Szergej Kiscsinszkij komisszár azt mondja, hogy nélküle a mi tisztelt doktorunk nem birkózik meg ilyen nehéz feladattal, Taraszov ezért kénytelen lesz szövetkezni vele, a komisszárral. Élénken vitatjuk ezt a témát, amelyről már Jemilcsinóban elkezdtünk beszélgetni. Anyag lesz bőven. Hiszen mindegyik parancsnokunk köteles naplót vezetni...

Öt perc múlva tizenkettő... A város keleti peremén valami elképzelhetetlen dolog kezdődött. Sziplivij izgatottan toppant be utasításokért.

Amilyen nyugodtan csak lehet, azt mondom neki:

– Újabb utasítás nincs. Kiküldték a kulacsokat az őrségnek és az őrhelyekre, hogy az emberek idejében poharukat emelhessék az Újév tiszteletére?

– Minden rendben – mondja Sziplivij –, a lövészárkokban rend van. Nem feledkeztünk meg sem a tüzérekről, sem az ügyeletes géppuskásokról...

Ünnepi csendben hallgatjuk a moszkvai toronyóra ütéseit.

Összekoccintjuk a poharakat.

Boldog új évet!

Hogy dögöljön Hitler meg! Ittunk örmény osztagunk sikerére is. Az osztag egyébként már elküldte első jelentését. Az örmények messze járnak, Belokorovicsinál. Ott húzódik a front. A Szárni–Olevszk út az arcvonal. Tele erődítményekkel, géppuskafészkekkel, drótakadályokkal, az átjárókon torlaszok, a vasútállomásokon jól kiépített ellenállási csomópontok fogadják őket. Oszipjan és Velicsko nehéz helyzetben van. Mit tegyenek? Boldog új évet kívántunk nekik, és megparancsoltam: törjenek át bármi áron, de a feladatot hajtsák végre!

1944. január 1.
Gorodnyica

A fasiszták kétségbeesetten rohamoztak. Sáskahadként közeledtek a traktorállomáshoz, amelynek védelmét Paszjko hadnagy tartotta. És ahol Paszjko ott van, ott véres küzdelem folyik a németekkel. Neki külön is van elszámolnivalója velük. Az ellenség több tucat halottat hagyott hátra a gép- és traktorállomás közelében, s visszavonult.

Hajnali háromkor az ellenség megismételte a rohamot. A mieink újból visszaverték a támadókat.

Délelőtt tíz órakor vagy másfél ezer fasiszta újból megpróbált áttörni a Szlucson. De a hinyeli osztag védelme rendíthetetlen.

12 órakor újabb támadás kelet felől. A fasiszták éppen a város központját, Andrejev osztagát támadják.

A védelem egész arcvonalán rengeteg ellenséges katona hullája hever. Sisakok, sapkák, golyószóró- és géppisztolytárak, kézigránátok, csajkák és rohamások – kész roncstelep van a lövészárkaink előtt. És a mieinknek szinte semmi veszteségük sincs.

Az elcsigázott, kimerült fasiszták kétségbeesett kísérleteket

tettek, hogy mentsék bőrüket. Egész nap szilárdan tartottuk magunkat. Már tudtuk, hogy ha tüzérséggel nem lőnek bennünket, akkor nincs lőszerük. Harckocsikat sem láttunk, tehát nincs üzemanyaguk sem.

A hitleristák csak kettő között választhattak: vagy áttörnek, vagy ott vesznek. Gyalogsággal persze máshol is átkelhettek volna. De ők vinni akarták a technikai eszközöket, a járműveket, a a kórházakat is a sebesültjeikkel... A menekvés: gázló vagy a csoda. De gázló nincs, a csoda reménye pedig már tegnapelőtt szertefoszlott a téli ködben Sziplivij osztagának tüze hatására.

Délután a német csapatok lavinája zúdult a moldvai osztagra. Nehéz helyzetben vannak a „Csapajev" osztag partizánjai is. Parancsnokságuk a városon kívül van, s a helyzet óráról órára változik. Ilyen körülmények között bizony nehéz idejében megfelelő elhatározást hozni. Mit tegyünk? Elvágtatok az erdő szélére, Andrejev parancsnokságára, amely egy villában van.

– Vesse be a tartalékokat! – mondom neki.

– El kell vonulnunk Gorodnyicából... – javasolja Andrejev.

– Akkor odavész Sukajev osztaga – ezer voronyezsi partizán! Ekkor kiáltás csattan, Andrejev segédtisztje, egy kozák sapkás fürge fiú ordítja:

– A fasiszták az erdőből támadnak!

Hitleristák vánszorognak felénk, a mezőn, a fák között is alakokat látni. De nem lőnek! Abbamaradt az ágyútűz is. Olyan, mintha a meggémberedett, kimerült katonák, akik még a sötétség leple alatt verődtek össze a mezőn, csak a tagjaikat akarják megmozgatni, hogy egy kicsit megmelegedjenek. Talán nincs is töltényük és gránátjuk, s csak azért küldték támadásba őket, hogy tömegükkel megijesszenek bennünket.

– A városba! – mondtam Andrejevnek.

Ki kell segíteni a voronyezsieket. Hamarosan meg kell érkezniük, miután a németek kiverték őket erdei táborukból. Gorodnyicában utcai harcok kezdődnek.

Tartsuk a várost, amíg a voronyezsiek meg nem jönnek! – ez lett a mi Újévünk jelszava. Az utcai harcok egészen estig elhúzódtak. Az utolsó osztag, a kijevi, Sztyepanov és Novik parancsnoksága alatt csak akkor szerelte le a géppuskáit, amikor Sukajev százados záróosztaga is átvonult a városon.

1944. január 2.
Bronyiszlavka

Várom Gavriljukot a „Vörös" osztaggal. Rádiója hallgat, s ezért nem tudjuk, hol van és mi van vele. Jó híreket remélek az örmény osztagtól. Szállító repülőgépek érkezését várjuk.

A Partizánmozgalom Ukrajnai Törzse két hónapja jelölte ki új harci körzetünket, a Sepetovka–Zdolbunovo körzetet. Meg kell bénítanunk a forgalmat a vasútvonalakon, amelyeken szakadatlanul özönlik a front felé az ellenség utánpótlása. Mi meg még mindig nem tudunk kitörni az erdőből. Nincs robbanóanyagunk, páncéltörő kézigránátunk, nincsenek hadműveleti térképeink és rejtjelkulcsaink, nem tudunk rádiókapcsolatot létesíteni a központtal. Rádiókapcsolat nélkül pedig esztelenség kitörni a síkságra.

Világos, hogy mindazt, amire szükségünk van, a legkönnyebben itt kaphatjuk meg, az erdő mélyén. Persze repülővel. De a repülőgépek nem jönnek...

1944. január 3.
Bronyiszlavka

Gruseckij százados visszajött a lengyel emigráns kormány hadseregének egyik dandárjától. A tárgyalások eredménytelenek voltak, noha mi lojálisak vagyunk az emigráns kormány képviselőivel, és készek vagyunk egyesülni a lengyelekkel, hogy közösen harcoljunk a megszállók ellen. De ők ezt nem akarják, folyton további terveink felől faggatóznak. Minden jel arra vall, hogy valamit forgatnak a fejükben. Nem akarnak harcolni a németek ellen.

A Honi Hadsereg ezredese, Wojek vendégségben járt nálam egész törzsével, tizenhét tiszttel együtt. Az ezredes a Honi Hadsereget képviselte a nyugat-ukrajnai területeken. Wojek nem csupán a Honi Hadsereg parancsnoka, hanem leendő hadügyminiszter is. Ezt még Újév előtt kottyantotta el nekem egy ünnepi ebéden. Dicsekedett, hogy Londonban vezérkari akadémiát végzett, s onnan jött ide, a Szlucs partjára, ejtőernyővel dobták le. Gavriljuk megesküszik, hogy a háború előtt ismerte Wojeket – a lengyel

határőrség felderítő szolgálatának vezetője volt Sepetovka és Zdolbunov körzetében. Wojek azonban erről hallgat.

Most már érthető, hogy miért állt be közénk partizánnak olyan kevés lengyel, s miért mondta Leon atya az emlékezetes találkozás alkalmával, hogy a papság nem foglalkozik politikával... De az ebédre ő is eljött, katonás eleganciával bemutatkozott, mint „a dandár tábori lelkésze", és simára borotvált arcán ravasz mosoly futott végig...

Wojek dandárja lényegében olyan hadsereg, amely „lábhoz tett fegyverrel" áll. A lengyel helyőrségek, amelyek általában kétszáz jól felfegyverzett emberből állnak, „az erdőket őrzik a partizánokkal szemben". Helyenként meg a lengyel falvakat védik Bulba, Melnyik bandáival és a banderistákkal szemben. A németekkel nem bocsátkoznak harcba. Várják a kedvező alkalmat. Wojek ijesztgetni próbált bennünket, s azzal dicsekedett, hogy rengeteg fegyverük és lőszerük van az erdei rejtekhelyeken. Ám mi ettől nem ijedtünk meg.

Arra készültünk, hogy nyugati irányban folytatjuk a portyát, s ezért figyelembe kellett vennünk a Honi Hadsereg álláspontját. Meg is mondtam nyíltan Wojeknak, hogy megyünk tovább nyugat felé, s ezért tudni szeretném, milyen álláspontra helyezkedik velünk kapcsolatban a Honi Hadsereg.

Wojek azonban csak rejtélyesen mosolygott.

1944. január 4.
Bronyiszlavka

Végre valahára visszatért a „Vörös" osztag! A több mint hatszáz harcos elfoglalta helyét a magasabbegységben. Nagy öröm ez számomra.

Jelentést kaptam arról is, hogy az örmény osztag nagy szállítmánnyal jön vissza. Közlik, hogy áttörtek Ovrucshoz. Befűtöttek a fasisztáknak. S közben a veszteségük mindössze két szekér és három ló...

Az eszmanyiak is kedvet kaptak a dicsőségre. Csináltak egy kis „kitérőt" Jemilcsinónál. Zsákmányoltak egy-két gépkocsit meg egyebet. Az ottani lakosság az erdőben bujkál a németek elől. A lakosság hálás nekünk azért, mert elláttuk gabonával, megakadályoztuk, hogy a munkaképes embereket elhurcolják Németországba. Arról is értesültünk, hogy a német parancsnokság vérdíjat tűzött ki a fejemre... Nevetséges! A megszállóknak nem fér

a fejébe, hogy nem rajtam fordul meg a dolog. Ha én nem leszek, valaki más áll a helyemre, de ettől az ellenségnek nem lesz könnyebb. Hiszen a nép harcol!

Froncsapataink eljutottak a partizánvidékre. Kiscsinszkij komisszár vállalkozott rá, hogy elmegy Kijevbe, s tisztáz és megmagyaráz egyet-mást. És végre meg kell kapnunk mindent, ami nélkül nem lehet meglenni.

1944. január 5.
Újból Gorodnyica

Átjutottunk az arcvonalon. Az arcvonal a régi határon húzódik. Verhovszkijjal és Ljahhal Szarajev vezérőrnagynál, a 181. lövészhadosztály parancsnokánál töltöttük az éjszakát. A tábornok nagy szeretettel és örömmel fogadott bennünket.

Mi azt javasoltuk, hogy most fölösleges szétbontakoznunk a régi határ mentén, mivel észak és nyugat felé az erdők tele vannak partizánokkal, a csapatok bátran nyomulhatnak előre a Szlucs mentén Bereznóig és Mokvinig, ott azután elfoglalhatják az egész bal partot, jó szálláshelyhez juthatnak, átkelőhelyeket létesíthetnek, nekünk pedig minden lehetőségünk megvan rá, hogy fedezzük a hadosztályt. De a hadosztályparancsnok nem fogadhatta el javaslatunkat. Neki persze parancsa van a felsőbb parancsnokságtól, s tartania kell magát az eredeti tervekhez... Meg a szigorúan meghúzott sávhatárokhoz.

Megállapodtunk abban, hogy sebesültjeinket átadjuk a tábori kórháznak, s hogy közösen támadunk Berezno ellen, ha sor kerül rá. Szarajev megígérte, hogy szükség esetén segítségünkre lesz, amikor az ellenség hátába akarunk kerülni...

A fronttal való egyesülésben már nem volt semmi rendkívüli, nem is tűnt szokatlannak. Talán azért, mert nem akarunk hadseregünk mögött maradni. Erre gondolni sem akarok. Ugyanezen a véleményen van Andrejev ezredes, a moldvai partizánok parancsnoka is, aki szintén ellátogatott a Vörös Hadsereg parancsnokságához.

Andrejev zsákmányolt Opeljén tértünk vissza egységeinkhez. Nagyon sokáig vergődtünk az úttalan utakon. Voltaképpen nem is a kocsi vitt bennünket, hanem mi toltuk, taszigáltuk, ahogy tudtuk, olykor még a zsákmányolt motorkerékpárunkat is befogtuk eléje.

1944. január 6.
Bronyiszlavka

Reggel megérkezett hozzánk Sumak, Sitov komisszárja. Érdeklődött, mi a helyzet az arcvonalon, hol van Szarajev tábornok parancsnoki harcálláspontja. Elmondta, hogy Ovrucsban hadosztályuk nem sok utánpótlást kapott – 200 géppisztolyt, 350 puskát, gránátokat, aknákat, aknavetőket és hasonlókat.

1944. január 7-én este
Bronyiszlavka

Szarajev tábornokot válogatott legénységű lovasszakasszal kísértettem el. A kedves vendég látogatása azt jelenti, hogy mégis a Vörös Hadsereg mögé kerültünk! Ugyan mit szólnak ehhez Kijevben?

A partizánok számára ez mégis leírhatatlan öröm: „A mieink! Itt vannak! Hurrá!"

A reguláris hadsereg katonái már reggel óta összekeveredtek a szedett-vedetten öltözött partizánokkal. Sok megható találkozásnak volt tanúja ez a nap. Még az is megesett, hogy a katona apa találkozott partizán fiával!...

Szarajev tábornok javasolta nekem és Sitovnak, hogy vegyünk részt Berezno felszabadításában. Úgy gondoltuk, hogy ez nem lesz nehéz. De a feladat nem pusztán a város bevétele volt, hanem annak bekerítése és a körzetét védő ellenséges erők felszámolása is. Szarajev ezért 1200 partizánt kér Sitovtól. A mi magasabbegységünk néhány osztagának pedig – a kijevi, a „Vörös", a makarovkai és a korosztisevi osztagnak – január 8-án reggelre át kell kelnie a Szlucson, be kell kerítenie dél és délnyugat felől, és el kell reteszelnie az erdei utakat, hogy elvágják az ellenség visszavonulási útjait.

A támadást 12 órára tűztük ki, a hadosztály tüzérsége támogatja. Feltételezzük, hogy az ellenség a mi lesállásban levő egységeink felé kezd visszavonulni. Siker esetén miénk lesz az ellenség egész felszerelése.

1944. január 9.
Bronyiszlavka

Berezno ellen nagy „hurrá"-zással indítottunk rohamot. A „Vörös" osztag fergetegesen támadott, de a várt eredmény elmaradt: a tüzérség nem tudott időben felvonulni.

Berezno védelme Gruseckij százados felderítési adatai szerint meglehetősen erős volt! A helyőrség létszáma 1600 fő körül mozgott. Újból szemügyre veszem az ellenséges erők elhelyezkedésének vázlatát.

A Szlucs mentén lövészárkok húzódnak: az iskola, a lengyel temető, a park körül géppuskafészkek; a postát földhányás veszi körül; az iskolában, a postán, a bíróság épületében policájok. A városközpontot és a Koreckaja utcát németek védik. Fegyverzetük géppisztoly, géppuska, aknavető, könnyű löveg...

Olvasom Sztyepanov naplóját a tegnapi akcióról:

„Kijevi osztagunk azt a feladatot kapta, hogy foglaljon el lesállást a Berezno–Kosztopol erdei úton és Mokvin vasútállomáson.

Január 9-re virradó éjszaka az osztag a Szlucs jegét feltörve gázolva és úszva átkelt a folyón... Hajnalra a nyugati parton volt. Batojev százados elvágta az utat Kosztopol felől, Rjabcsenko százada pedig megszállta a Bereznóba vezető utat. Amint beástuk magunkat, Berezno felől motorzúgás hallatszott, és gépkocsik jelentek meg az úton, köztük sok furgon.

Parancsot adok: védelemre felkészülni. Mindenki rejtőzött, és gondosan álcázta magát a lövészárkokban. Én, Novik komisszár, Nagyezsda Szologyuk és Jevgenyija Panaszjuk orvosok a közlekedő árokban az erdei őrház sarka mögé figyelőbe mentünk.

Amint a gépkocsioszlop közelebb ért, fellőttem a rakétámat. A csöndet géppuskák és páncéltörő puskák tüze törte meg.

Az élgépkocsik néhány pillanat alatt lángba borultak. Keresztbe álltak az úton, s elállták az utat a többi előtt. A németek rendszertelenül viszonozták a tüzet. Sok hitlerista leugrált a földre, de ott sem menekülhetett.

A harcosok egy csoportjával az égő ruhában szaladgáló fasisztáknak felé rohantam, s tüzünkkel rögtön megállásra kényszerítettük őket. De az egyiknek sikerült kitörnie, és pisztolyából tüzelve próbált kereket oldani. Végre ezt is találat érte, s holtan terült el. Odamentem hozzá, hogy elvegyem iratait. Kiderült, hogy a halott csendőrparancsnok volt, a Krímben, Taganrogban, Mariupolban, Alekszandrijában, Rovnóban, Kosztopolban, majd Berez-

nóban. De bármennyire dicsekedett is Adam Stolz tetteivel a naplójában, nem kerülhette el a partizángolyót, amely véget vetett banditaéletének!

És nem segített rajta apja jóslata sem, hogy a sors majd irgalmas lesz hozzá. Hadd álljon itt a levél, amelyet az apa írt Adam fiának:

„43. február 29.

Először is nagyon köszönöm örömteli leveledet... A kolbász nagyon finom, a vaj még finomabb...

Mindig büszkén gondolok fiamra, aki a hazát védi és mindig győz. Alig várom azt a napot és órát, drága fiam, amikor hazatérsz a végső győzelem útján, és megölelhetlek, megcsókolhatlak.

Kedves Adam! Azt szeretném tudni, mi a helyzet a szabadsággoddal, haza tudsz-e látogatni a szülői házba karácsonyra? Ez nagyszerű lenne! És persze, hogy hazajössz! El sem tudom képzelni, hogy valami megállíthat. Még kevésbé azt, hogy valaki kezet emelhetne rád. A sors irgalmas lesz hozzád!

Egyelőre ennyit, Adam. Sok boldogságot kívánnak és csókolnak

Szüleid.

Heil Hitler!"

Hát igen! A halál járt Adam sarkában attól a pillanattól kezdve, hogy mocskos csizmájával szovjet földre lépett. És ez még nem minden: elmegyünk még odáig is, ahol vezére, Hitler lakik. És rá ugyanaz vár, mint a hóhér Stolzra!

Gyorsan végeztünk ezzel a csetepatéval. 22 német holttest fekszik az úton, és hány ég bent a kocsikban! Sok fegyvert és felszerelést zsákmányoltunk, sőt egy ép teherautót is élelemmel meg lőszerrel.

A mieink közül súlyosan megsebesült a Rosztovban született Pjotr Babajev, páncéltörő puskás rajparancsnok. A zsákmányolt gépkocsin azonnal kötözőhelyre vitettem..."

1944. január 10.
Bronyiszlavka

Ukrajna Kommunista (Bolsevik) Pártja Központi Bizottságától rádiótáviratot, Sztrokacs tábornoktól, a Partizánmozgalom Ukrajnai Törzsének főnökétől pedig örvendetes hírt kaptam: gra-

tulálnak, hogy kitüntettek a Bogdan Hmelnyickij érdemrend I. fokozatával.

A Berezno felszabadításában való részvételünkért pedig – köszönet. Sikereket kívánnak a német betolakodók elleni további harchoz. Persze várják, mikor indulunk harmadik portyánkra. Pontosítják feladatunkat, lényegében pedig teljesen új feladatot szabnak, enyhén szólva – meglehetősen nehezet.

Egy hónapot adnak a felkészülésre.

A rádiótávirat személyesen nekem szólt.

Van min törnöm a fejem. Nézem a térképet, de nélküle is ismerem ezt a területet, ahol négy állam – a Szovjetunió, Magyarország, Csehszlovákia és Lengyelország – határa találkozik... Jártam ott a határon, amikor a határőrosztag törzsében szolgáltam. Éppen onnan kezdtem odüsszeámat az ellenség hátában. Persze nem felejtettem el a szurdokokat, a hegyeket, a szemerkélő esőket, a lapályokat, az alig észrevehető lápokkal. Ez igen érdekes és poétikus táj, de hol szerez itt takarmányt a lovasság, hogyan tud manőverezni?

Igaz, meglehet, később olyan feladatot kapunk, hogy menjünk még tovább nyugat felé – az úgynevezett Kárpátaljára és a vele szomszédos Szlovákiába. Még határőrszolgálatom idejéből emlékeztem az ottani lakosokra, a kárpátaljai ruszinokra, akik vágyakozva gondolnak Oroszországra, minden szlávok anyjára, a nagy Ukrajnára, és segítséget várnak tőlünk... Milyen szép lenne éppen most közéjük menni!... Éppen ez volt az a vonzó távlat, amely kirajzolódott Sztrokacs tábornok rádiótáviratában.

Töprengek. Nincs kivel megosztanom gondolataimat. A komisszár Kijevben van. El tudom képzelni, milyen fejmosást kap, amiért hívatlan vendégként toppant be. Pedig én kérdeztem, nem fél-e eltávozni egységétől a fölöttes parancsnokság engedélye nélkül. Talán már úton is van vissza? De akkor miért küldik a táviratot csak az én nevemre? Nem azt jelenti-e ez, hogy a mi komisszárunkat ott fogták Kijevben?

Rendeznem kell gondolataimat, számba kell vennem az erőket és az eszközöket, mérlegelnem kell lehetőségeinket.

Először is az erőkről. Most 1335 emberünk van, az örmény osztaggal pedig, amely már visszatérőben van, további hatszáz fővel növekszik a létszám. Vagyis ez összesen mintegy kétezer fő, talán még több is, mivel az osztagok tovább gyarapodnak. Ezzel kapcsolatban felvetődik a kérdés: célszerű-e portyára indulni egy nagy létszámú magasabbegységgel? Meggyőződésem, hogy nem célszerű.

A lovasság összetétele a következő: egy szakasz 20 fő, egy század 50 fő, egy osztály 150 fő, egy ezred 350–400 fő. Itt mindenekelőtt a vezetés nehézsége vetődik fel. Menetben az oszlop öt-tíz kilométer hosszan húzódik szét. Ha az oszlop végén harcba keverednek, az elején nem hallanak semmit. Ám legalább ennyire bonyolult az itatás problémája, meg az ellenséges repülőgépek elől való álcázás. És akkor ott vannak még a lőszerszállító, az élelmet szállító és különösen az egészségügyi szekerek!...

Az éjszaka fele rámegy arra, hogy átkeljünk egy folyón vagy átvágjunk egy úton. Ez pedig azt jelenti, hogy nem teljesítjük a menet tervét, s a nappalt valahol az ellenség szeme előtt kell eltöltenünk. Ez fölösleges harccal jár, fölöslegesen kiontott vérrel, s mind újabb bonyodalmakkal...

Tehát körülbelül kétezer fő... Közülük kommunista 192, komszomolista 350. Ami az életkort illeti, érett ifjúság, kipróbált, harcedzett katonák. Nagy erő ez, s ráadásul igen mozgékony.

Az újabb portyára a következők indulnak: a hinyeli osztag, a „Vörös" osztag, az örmény osztag, a konotopi osztag, a kijevi osztag, a makarovkai osztag, a korosztisevi osztag.

Ilyen erővel nem riadunk vissza semmilyen portyától sem! Lovunk is van elég. A portya során még szerzünk lovakat. Az osztag fegyverzete: 4 löveg, 12 aknavető, 16 géppuska, 139 golyószóró, 7 páncéltörő puska. Elég jól állunk lőszerrel is: 125 000 töltény, 400 kézigránát, 17 gránát aknavetőnként, 70 gránát lövegenként, 3 kg trotil, 132 rakéta. Ezenkívül van még egymillió töltény, amit Jemilcsinóban zsákmányoltunk. Ez nem szerepel a nyilvántartásban. A parancsnokok megtanultak ravaszkodni, de én tudom, hogy töltényünk van jócskán...

Azért aggodalmam nem szállt el: hol van az örmény osztag? Miért tart ilyen sokáig az útjuk? Már tizenhat nap telt el. Mit esznek? Mit adnak a lovaknak? Sztrokacs tábornok közölte, hogy az osztag hetedikén Ovrucsban volt, anyagot vételezett. Tehát egy hétig ott tartották. Mégis ideje már visszaérkeznie. Hogy meggyorsítsam menetüket, zabot és szénát küldtem eléjük Gorodnyicába. Várom a futárokat...

1944. január 12.
Bronyiszlavka

A front átgördült rajtunk, s most tőlünk hatvan kilométerre nyugatra van. Minden jel szerint a Goriny folyó vonalán. Mi viszont lőgyakorlatokat szervezünk, belőjük a fegyvereket. A lövészet

eredményei nem valami biztatóak – a hinyelieknél 30 százalékos, a „Vörös" osztagnál 60 százalékos a norma teljesítése. Megtekintettem néhány lövészetet, megdicsértem a legjobb lövészeket – Zolotovot, Beljajcevet, Gyenyiszovot, Zsirnovot, Kaverint, Bajkót, Isimiovot, Kozarovot, Kiscsenkót és Kamnyevet. Erre a hétre az a feladat, hogy mindenki javítsa a lőeredményét.

– Érjék utol Martinyenko Evát és Andrjusa Krupét! – mondtam Alekszandr Lazarevnak, a konotopiak új komisszárjának.

Az osztagokban készletezik a kétszersültet, a kolbászt, a takarmányt, előkészítik a szánokat, javítják a szekereket. Mindenki tudja: át fogunk törni a fronton, amelyet, sajna, nem egyhamar érünk utol!... Szégyen, hogy az arcvonal mögött vagyunk, mint afféle sereghajtók... Egyelőre nem tehetünk semmit sem.

Szeretném megtervezni a majdani portya menetvonalát, de nem állnak rendelkezésemre a szükséges térképek. Január 8-án elküldtem térképekért Anatolij Svejcarszkijt, a törzsfőnök helyettesét. Most várom, hogy tizenötödikéig visszajön és hozza a térképeket. De itt sok „ha" van... Ha tud pihent lovakat szerezni. Ha megteszi a 700 kilométeres távolságot. Ha megtalálja a gyékényzsákokat, amelyeket elrejtettünk a Kijev környéki erdőben. Ha át tudja hozni a harctéri utakon – az ellenőrző pontokon és az igazoltatásokon keresztül... Ha... és ha egyáltalán megfelelők lesznek azok a térképek, amelyeket annak idején a bukovinai portya céljaira küldtek, egy adott, szigorúan nyugati menetvonalhoz...

1944. január 16.
Bronyiszlavka

Vendégeim vannak. A ljudvipoli és kosztopoli kerület állambiztonsági tisztjei, fiatalok. Pisztoly van az oldalukon. A helyzetet tanulmányozzák. Vagy két óra hosszat beszélgettünk, s percről percre apadt a lelkesedésük. A „nacionalista elemek", akiket egyes embereknek képzeltek, „százakká", „ezrekké" váltak. Minél inkább megismerkedtek a helyzettel, jegyzeteik egyre messzebb kerültek attól, amivel tulajdonképpen kezdeni kellett volna, és mindinkább kiderült, hogy a helyzet kulcsa nem jegyezgetés, nem a papiros, hanem az eleven kapcsolat a helyi lakossággal.

Bulba bandáinak garázdálkodása nem szűnt meg az után sem, hogy hadseregünk megérkezett erre a területre. Január kilencedikén lemészárolták tizenöt katonánkat Belasovkában, egy nappal

később pedig megmérgeztek harminc katonát Mokvinban. Nem múlik el óra anélkül, hogy ne követnének el orvtámadást a szovjet katonák ellen. Mondom a tiszteknek:

– Vegyenek magukhoz igazi fegyvereket. Hiszen a helybeli lakosok közül sokan még ideiglenes táborokban élnek, amelyeket meg kell keresni az erdőkben és a mocsarakban. Arrafelé pedig policájok, légiósok, németek bujkálnak, és a nacionalisták fegyveres bandái.

Segítséget nyújtottunk nekik: adtunk 180 puskát és néhány géppuskát önvédelmi célokra, az önvédelmet egyébként már megszervezték az általunk elfoglalt falvakban – Bronyiszlavkában, Sztaraja Hutában és Mocsuljankában.

1944. január 15.
Bronyiszlavka

Végre megérkezett az örmény osztag a fegyverszállítmánnyal. Oszipjan, Velicsko, Lobacs tele volt panasszal, majd szétvetette őket a méreg! Ovrucsban, Olevszkben és Korosztyenyban a raktár lassú észjárású kezelői megvárakoztatták az osztagot, amíg valamit adtak neki. A fiúk jártak Malin közelében is, bejárták Zsitomir egész környékét. Ez még nem lett volna baj, de ott sem kaptak fegyvert és lőszert, csak potyára fárasztották a lovakat. Takarmány nélkül tizennégy napot vesztegettek el hiába!

Fegyver-, lőszer- és robbanóanyag-igénylésünket nem elégítették ki teljesen. Géppisztoly-töltényt nem adtak. Nem adtak lőszert az aknavetőkhöz, nem 200 géppisztolyt, hanem csak 50-et kaptunk, páncéltörő puskából is az igényelt 15 helyett csak 5-öt adtak, géppuska pedig egy sem volt a raktárban...

De nekem úgy tűnik, hogy kitűnően mennek a dolgok! Rádiótelepünk már van, és lényegében most már mindenünk van. Visszatért Gavriljuk is Kijevből.

Sajnos nem hozta el a hadműveleti térkép szükséges lapjait, és egész éjszaka az ötszázezres léptékű térképen tanulmányoztuk a majdani menetvonalat. Szorosok, hegyek, vasutak és műutak pókhálója, megszállók helyőrségei és nacionalisták fészkei – ezek lesznek harmadik partizánterületünk nehézségei.

1944. január 16.
Bronyiszlavka

Érzem: Kiscsinszkij nem lesz többé a mi komisszárunk. Nem tudom itt megvárni, amíg visszajön Kijevből. Elhúzódott az ottani vendégeskedése. Gavriljuk azt mondja, meglehet, hogy a komisszár ott is marad: nagy szükség van vezető káderekre... Pedig most nálunk is fokozni kellene a politikai munkát...

Éjszaka. 1944. január 18.
Ugyanott

Az osztagoknál teljes gőzzel folyik a felkészülés a nyugati portyára... Párt- és komszomolgyűléseket tartanak. Sokan belépnek a komszomolba, a pártba – kommunistákként indulnak a portyára! Mindenütt javítják a lószerszámokat, a szánokat, a szekereket, a ruházatot, a lábbelit, patkolják a lovakat, hiszen „a lovas számára a ló az élet!"

Mindenki tudja: ismeretlen, távoli, nem könnyű és igen veszélyes út vár ránk. Mindenki emlékszik a hihetetlen nehézségekre, amelyekbe Kovpak partizánjai ütköztek a Kárpátokban... Felderítésünk máris keresi az ellenség gyenge pontjait. Gavriljuk mind gyakrabban van érintkezésben a fronttal, amely egyre távolodik tőlünk.

Pusztítjuk Bulba bandáit. Egyúttal megszerezzük élelemraktáraikat is. Szóval áttértünk zöldtakarmányra. Azt hiszem, van már egy heti élelemtartalékunk. Kuzmin konyháján már kolbász is készül, két felderítőnk, Rufj Nyikityina és Valja Jenyko-Asztahova pedig kitűnő kolbászkészítő mesternek bizonyult. A kolbászt félretesszük a sebesültek számára.

A kijevi osztagban pedig önállóan gazdálkodnak: Sztyepanov százados mint hozzáértő szibériai személyesen irányítja a gőzfürdő építését. Arra is megtanítja a kijevieket, hogyan kell szibériai húsos derelyét készíteni.

Legnagyobb a mozgás az örmény osztag szálláskörletében. Oszipjan most mint fő fegyverfelelős törzsünk utasításához híven szétoszt mindent, amit Ovrucsból hozott: a robbanóanyagot, a gránátokat és egyéb lőszert. Általában megfelelő a fegyverzet. Csaknem minden osztag kap páncéltörő ágyút, néhány aknavetőt és géppisztolyokat. Ennek mindenki örül. Még az osztagparancs-

nokok is odamennek Oszipjanhoz, és alkudoznak vele, mint a piaci kofák:

– Miért nem új minden puska? – ingerkednek Oszipjannal.

– Ilyeneket adtak Ovrucsban...

– Ki hiszi el, hogy a raktárban ilyen régi puskák vannak, a háború harmadik évében, mi?... Hol szedtétek össze ezeket, talán múzeumokban?

Lobacs meg Seleszt Oszipjan segítségére siet:

– Csodabogár vagy te! – mondja Lobacs. – Hiszen sok partizánosztag feloszlott, miután egyesült a Vörös Hadsereggel. A fegyverük meg hova került? Természetesen a raktárba. S a raktárból ki kapja meg? A partizánok. Fogadd tehát szeretettel az előretelepített partizán raktár ajándékát!

A gondterhelt parancsnok szekerekre rakatja a vételezett anyagot, noha természetesen sejti: mindenki vadonatúj fegyvert szeretne, s kiváltképpen ilyenre fenik a fogukat az örmény osztag harcosai, akik húsz napig meneteltek, fagyoskodtak és éheztek, hogy megszerezzék a fegyvert a magasabbegység számára.

Nagy a huzakodás ott is, ahol a töltényeket osztják. Mindegyik parancsnok azon van, hogy minél több páncéltörő gránátot és nyomjelzős lövedéket szerezzen. A sorukra várók féltékenyen figyelik az osztást, és amikor látják, hogy a vételező már elég rakaszt pakolt fel a szekereire, tiltakoznak: „Elég lesz! Elviszel mindent, nekünk nem jut!"

A rakaszokban átlagosan 960 vagy 1080 töltény van, de a számjelzés néhány rakaszról hiányzik, s ilyenkor Georgijevszkij százados felfeszíti a rakasz tetejét. A vételező hevesen tiltakozik: „Minek felnyitni, mekkora különbség az, ha ötven tölténnyel több vagy kevesebb?"

– Akkora a különbség, hogy eljön az idő, amikor egy bödön szalonnát elcserélsz egy csomag töltényért – feleli erre Georgijevszkij.

A töltényrakaszokat öles karok kapják fel, s felrakják a szekerekre, széna alá. A harcosok vidáman térnek „haza", osztagukhoz a megrakott szekerekkel.

A magasabbegységben sok szó esik az új feladatról. Mindenkit az izgat, hová megyünk.

Nagyjából mindenki tudja, pontosabban sejti, hogy nyugatnak tartunk, túl a Bugon, talán a Dnyeszterhez.

– Ez igen, ez feladat! S mi van a többi magasabbegységgel?

– Már elindultak. Azt mondják, sem Sitov, sem Malikov osztagait nem látni már ezen a vidéken. Gavriljuk azt mondta, hogy

Kovpak, Jeremcsuk és Olekszenko magasabbegységei elindultak a sztanyiszlavi területre, Szaburov és Malikov osztagai pedig Lvov környékére...

– Jól van. Derék fiúk. Most majd megtudják a megszállók, hol lakik az isten... Csak az a borzasztó, hogy mi a Vörös Hadsereg sereghajtói lettünk...

Általános a lelkesedés: ha már egy osztaggal áttörtünk az arcvonalon, a magasabbegységnek ez meg sem kottyan, biztosan áttörünk! Erre mindenki mérget mer venni, csak legyen több gránát, lövedék és páncéltörő fegyver...

1944. január 19.
Bronyiszlavka

Rádiótáviratot kaptunk... Gavriljukot az önkényes kijevi eltávozás miatt leváltották a magasabbegység parancsnokhelyettesének tisztéből. Szigorú megrovást kapott.

Most sehogy sem szabad megválnom Gavriljuktól. Hiszen rendkívül bonyolult portya vár ránk. Ám a parancs az parancs, és végre kell hajtani. Úgy kell tehát tennünk, hogy a kecske is jóllakjon, és a káposzta is megmaradjon. Kinevezem Gavriljukot a magasabbegység parancsnokának felderítő helyettesévé, ami lényegében véve ugyanaz. Mi mást tehetnénk? Nincsen másik Gavriljukom, aki rendelkezne az ő tapasztalataival, felderítő szimatával és rettenthetetlen bátorságával.

Ezzel Kiscsinszkij is egyetértett. Éppen ma érkezett meg Kijevből, hogy elbúcsúztasson bennünket a portyára indulás előtt. A magasabbegység komisszárjává Mihail Mihajlovics Taraszovot, a moszkvai sebészt, a pártbizottság titkárát neveztük ki. Kiscsinszkij elhozta a szükséges térképeket, s hozott magával még géppisztolyokat, gyógyszert, cigarettát, szappant. Vele érkezett Pasa Kaszatkin filmoperatőr és Galina Gorgyijenko, akit kineveztek „A nép szava" című újságunk nyomdájának főnökévé. Az egyetemi padból kérte magát hozzánk. A feketehajú leány Nyedrigajlovóban született, a szumi területen. Első ízben van az ellenség hátában! Kaszatkin állami díjas. Kiscsinszkij rögtön kisajátította magának. A doktor meg én megpróbáltuk leültetni Galinkát, hogy ebédeljen meg, de nem tudtuk rávenni: leült a szoba sarkában, s csak a fekete szeme parázslott. Nem akar „terhünkre lenni". Mi, akik nem ismertük az élelmiszerjegyeket, nem tudtuk megérteni, hogy miért ilyen szemérmes a vendégünk. De

amikor megmelegedett egy kicsit, és észrevétlenül kiment a szobából, a doktor megjegyezte: nyilván nem mert előttünk nekiesni az ételnek...

Újból behívtuk Galinát. Elvtársiasan elbeszélgettünk vele, és szavát vettük, hogy nemcsak a lapba fog írni, hanem naplót is vezet majd, hiszen szüksége lesz rá a háború után, a „krónika" íráshoz. De én többet akarok: hogy Galina részletesebb feljegyzéseket készítsen, igaz valójában ábrázolja a partizánéletet, és emberközelből örökítse meg az eseményeket.

Azt hiszem, Galina megértette, mit várunk tőle. Megígérte, hogy minden nap készít jegyzeteket, és amit leírt, megmutatja nekem. Meglátjuk, mi lesz a naplóból. Nekem is többet kell feljegyeznem. Saját naplóm másolatát elküldöm Szamorokával és Csurkinnal, akiket Sztrokacs tábornok mellé vezényeltek. Ugyanoda küldöm Sziplivij, Petrikej, Korenszkij, Konovalov, Borov naplóját is. Megkérem Szamorokát, hogy teljes épségben juttassa el őket hozzá. Nem szívesen válok meg tőle, de hogyan induljak portyára beteg osztagparancsnokkal? Ott helyben aláírtam a parancsot, amellyel Turov hadnagyot neveztem ki Szamoroka helyére. Lazarev politikai vezetőt pedig komisszárrá. Mindketten a konotopi osztag tagjai. Turov Vorozsbában került hozzánk, kétezer felszabadított fogoly között találtunk rá. Lazarev is meglehetősen „megfőtt a bekerítés katlanjában".

Este jelen voltam az örmény osztag taggyűlésén. Megvitatták az osztag ovrucsi útjának eredményeit és a következő portya feladatait. A taggyűlésen lelkes volt a hangulat, a kommunisták felszólalásaikban elvi kérdéseket boncolgattak. Kiderült, hogy az osztagban nem volt minden rendben a fegyelemmel. A felszólalók elmondták, hogy néhány esetben iszákosság is előfordult. Odáig fajult a dolog, hogy megitták az egészségügyi célokra kapott szeszt. Némelyek, mondták a kommunisták, belebonyolódtak a női szoknyákba... Fel kellett menteni Velicskót, s az osztag komisszárjává Alekszej Vaszjanovicsot, Csopovicsi egykori kerületi komszomol-titkárát neveztem ki.

1944. január 20.
Bronyiszlavka

Indulhatnánk is a portyára, de nincs robbanóanyagunk, és kevés a lőszerünk az aknavetőkhöz. Gruseckij százados, különleges megbízottam ma rádión jelenti Olevszkből: van ötszáz gránát és

néhány tonna robbantószer. A Kiscsinszkijjel érkezett gépkocsiknak Olevszkbe kell menniük Gruseckijhoz. Iván Kuzmin, a hadtáphelyettesem gondoskodott olyan alkalmatosságokról, amelyekkel a benzintartályok nyithatók, ha netán Gruseckijnál nehézségek adódnának az üzemanyag vételezésével.

1944. január 21.
Bronyiszlavka

Az osztagok elindultak a Szlucs túlsó partjára – egyelőre azért, hogy élelmet szerezzenek, és kétheti takarmánykészletet. Úgy gondolom, lakatlan vidéken kell átjutnunk az arcvonalon, ahol nincs mire számítanunk. Gavriljuk már ott van, Szárnin túl, a hadsereg törzsében. Kikövetelte magának a kijevi osztag felderítőit is Sabalin hadnagy parancsnoksága alatt. Elkezdődik az arcvonal szondázása, együttműködve 13. hadseregünk törzsével.

Milyen szívhez szólóan hangzik ez nekünk, akik ugyanennek a hadseregnek a katonái voltunk 1942-ben Brjanszk vidékén!

Emlékszem Vászja Bujanov szavaira:

– Előre, elpusztíthatatlan, legyőzhetetlen, százszorosan bekerített tizenharmadik!

Elromlott az idő. Harmadik napja egyfolytában esik. A hóra hiába várunk. Megparancsoltam, hogy az osztagok mindent rakjanak át kerekes járművekre. Most már nincs semmi remény rá, hogy könnyű téli utunk lesz, hogy számíthatunk a jégre és a gyors átkelésre. Pontosan ugyanaz a helyzet, mint annak idején a sztyeppi portya második felében volt.

1944. január 22.
Bronyiszlavka

Gruseckij végre megérkezett! Hozott lőszert az aknavetőkhöz, kézigránátokat, géppisztolytöltényt, golyószórótárakat, s ezen kívül a legértékesebbet – a kétszázezres léptékű térképet Szárnitól Kovelig. Kiderült, hogy Ilja Sztarinov ezredes, az Ukrajnai Törzs főnökének helyettese a magáét adta oda. Köszönet érte!

Most már vidámabb a lelkem. Hiszen az ötszázezres egyetlen példányán kívül semmim sem volt. Gavriljuk és Kiscsinszkij nem

vette észre Kijevben, hogy egyáltalán nem azokat a térképeket csomagolták be nekik, amelyekre szükségünk van!

Gruseckij hozott egy levelet az Ukrajnai Törzs személyügyi főnökétől is. A levélben arról értesít, hogy kitüntették partizánjainkat a kijevi területen végrehajtott portyáért.

ELŐRE, NYUGATRA!

1944. január 23.
Berezno, Rovnótól északkeletre 55 kilométerre

Útrakelünk. A lakosság boldogan fejezi ki forró köszönetét. Végtére is nem keveset tettünk itt, s amit tettünk, azért drága árat fizettünk. A Bronyiszlavkában és Huta Bisztrickajában hátrahagyott hat partizánsír ékesszólóan tanúskodik erről. A helybeliek gondosan kis kerítéssel vették körül a sírhantokat. A lengyel leányok szalagokkal díszítették a kerítéseket. Ezek a sírok, a partizán dicsőség sajátos mérföldkövei, szét vannak szórva az óriási haza területén.

Mindenütt, amerre jártunk és összecsaptunk az ellenséggel, fiatal életeket áldoztunk.

Ha életben maradok, minden erőmet annak szentelem, hogy megörökítsem harcos partizán barátaim emlékét!

Most pedig előre, irány nyugat!

Döcög, zörög a szekér. Már itt is van a Szlucs. Még nem takarították el az ellenséges katonák hulláit. A „Halál a fasizmusra!" osztag élmenetőrse végzett velük. A hídért, az átkelőhelyért folyt a harc. A folyón túl: „Bulba területe". A földeket az őszi vetés smaragdzöld szőnyege borítja. A dombtetőn óriási, vagy tíz méter magas feszület áll földhányáson. Bulba valamelyik emberének sírja, a konotopiak végeztek vele.

Nyilván sokan lehettek, akik a síremléket emelték. Andrej Ljal, a segédtisztem megkérdez egy arra járó öregembert:

– Kik emelték ezt?
– Nem tudom: éjszaka csinálták.
– Miből csinálták?
– Nem láttam, éjszaka dolgoztak.
– Kit temettek itt el?
– Nem tudom, sötét éjszaka dolgoztak.
– Régóta áll ez itt?

– Nem tudom, éjszaka dolgoztak...

A beszélgetés olyan, mint a süketek párbeszédje. Csak elképzelni lehet az emberek komor tömegét, akiket összetereltek, hogy idehordják a gyeptéglákat és kirakják őket a smaragdzöld trapéz szigorú mértani alakjában...

És nem valami ima szavait, nem is bibliai mondást, hanem az embereknek szánt baljós figyelmeztetést égettek a keresztre: „Vagy visszaszerzed hazádat, vagy meghalsz érte a harcban!"

Útunkba esik Holopi falu. Szinte teljesen kihalt. Sem az utcákon, sem a házak ablakában nem látni egy lelket sem. Még mindig félnek a nacionalistáktól, noha már két hete átvonult itt a Vörös Hadsereg.

Bulba emberei most a padlásokon vagy a vermekben rejtőznek. A föld alá bújtak. Fő fegyverük most a méreg és a kötél. A meggyilkolt ember mellére cédulát tűznek. Rajta az aláírás: „SZB" – „Szluzsba Bezpeki", azaz „biztonsági szolgálat". Titkos, kegyetlen, könyörtelen...

Bár az arcvonal mögött vagyunk, minden elővigyázatossági rendszabályt megtartva vonulunk. A felderítők nyitott szemmel járnak.

Az itt kialakult helyzetről Galinka a következőket jegyezte fel naplójában:

„...Vaksötét éjszaka. A lovak csapzottak, fáradtak. Kivonulóban vagyunk Bereznóból, s egy ember jön velünk szembe. Kolja Furlet parancsnok megszólította, megkérdezte, merre lehet eljutni Sztaraja Bereznába, de az ismeretlen valahogy tétován legyintett:

– Ezen az úton két óra járás!

A parancsnok megállt, kételkedett, az ismeretlen pedig sürgősen eltűnt a sötétben.

– Fogjátok el!

Néhány emberrel együtt én is utána szaladtam. És akkor újabb ember került elő:

– Hé, papa, hogy jutunk el Sztaraja Bereznába?

Erre ő így válaszol:

– Nincs véletlenül tüzetek, jó emberek, hogy meggyújthassam a pipámat?

– Előbb mutasd meg az utat, majd aztán gyújtunk rá.

Az öreg szétterpesztette lábát, hallgatott egy sort, a szája szélét rágta, majd ujjával az ellenkező irányba bökött.

– Ezen az úton menjetek egy kilométert, aztán forduljatok

jobbra – és ujjával a szétváló utak éles szögét rajzolta. Felvilágosítása nem egyezett azzal, amit az előbbi ember mondott.

– Hé, jó ember! – kiáltott Misa Tomics a sötétben eltűnt ember után. – Gyere vissza, még kérdezni szeretnénk valamit tőled.

– Hol laksz? – kérdezte Szása Szijan felderítő.

– Arra ni, abban a faluban – mutatott valamerre bizonytalanul a férfi.

– Melyikben? Melyik a te házad? Mutasd meg! – erősködött Szijan.

Az ismeretlen újból bizonytalanul az egyik házra mutatott, amelynek parányi ablakában világosság látszott.

– Galja, te tartsd szemmel, mi meg Tomiccsal bemegyünk a házba, megnézzük, mi van ott. Gyere, Misa!

Egyedül maradtam az ismeretlennel. Harciasan festek, oldalamon pisztoly három vagy négy tölténnyel, kezemben géppisztoly. Kszjuska, a kancám iskolázatlan, de impozáns jószág. Amikor a fiúk elmentek, én félreérthetetlenül az elfogott emberre fogtam a géppisztolyt. Az meg erre imádkozva tette össze a kezét, és hamisan reszkető hangon könyörgött:

– Tessék engem elengedni, magának is lesz férje meg gyermekei, örök életemben imádkozni fogok magáért.

Hallgattam.

– Maga leány, hát lehet maga kegyetlen? Gyermekeim vannak, feleségem!

Egyet lépett felém, a kengyel felé nyúlt. Ebben a pillanatban léptek ki a fiúk a házból, a zseblámpa éles fénye a férfi arcára esett, s csak úgy sütött belőle a gyűlölet. Gyorsan visszakapta a kezét.

– Egy lépést se, még egy mozdulat, és lövök! – kiáltottam rá. – Hamar ide, elvtársak!

A fiúk már szaladtak is, eloltották a zseblámpát, a hirtelen támadt sötétben újra könyörgő hang hallatszott:

– Nem hittem volna, hogy a szovjet emberek ilyen kegyetlenek!

Tomics és Szijan odaértek közben, és ráparancsoltak a férfira, hogy menjen előre. Csatlakozott hozzánk a felderítők második csoportja két fogollyal, egy férfival és egy nővel. Egy papírköteg volt náluk, a papírokon felderítési adatok voltak Bulba törzse számára. Az asszony ijedtében rögtön elmondta, hogy ő a törzs összekötője, és hajlandó volt megmutatni az általunk elfogott férfi házát:

– Nem tudom, hogy hívják őket – mondta az asszony –, de azt

tudom, hol laknak... Ha megengedik, meg tudom mutatni a házukat. Csak azt kérem, hogy ne adjanak ki engem az embereknek. Parancsnok úr, ne adjon ki nekik – könyörgött –, megölnek, még mielőtt eljutok hazáig...

Az asszony megmutatott néhány házat, amelyekben szerinte a nacionalisták lelkes hívei laknak. Azután egy közbe vezetett, ahol a többiektől külön szép, gazdag porta állt.

– Ez az atamán háza – mondta az asszony. – Óvatosan menjenek be...

– Az atamáné?!! – füttyentett Szijan, és rögtön szólt Tomicsnak, hogy jelentse a dolgot Furletnak, a felderítők főnökének.

Vagy tizenöt felderítő nagy sietve körülvette az udvari épületeket. Eleinte minden csendben történt. De azután tompa puffanás hallatszott, mintha valami leesett volna, azután női jajveszékelést hallottunk. A parancsnok odaküldött egy partizánt az ajtóhoz, hogy szóljon be, ne óbégassanak, de a jajveszékelés nem maradt abba. A visszatért összekötő jelentette, hogy a gazda elrejtőzött valahová, a fia meg nincs otthon.

– Mit csináljunk ezzel az asszonnyal? Visít, mint akinek a torkát vágják – mutatott a házbeli asszonyra.

Furlet megparancsolta, hogy egyelőre vegyék őrizetbe, s az asszonyt rögtön hozzá vezették. Egyszerű parasztasszonynak volt öltözve. A kérdésre, hogy hol van a férje, nem válaszolt.

– De van férje?

– Nem tudom.

– Hogy hívják?

– Nem tudom.

És így ment vég nélkül. Már elvonult a magasabbegység menetoszlopa. Pirkadt. Még végig kellett járni néhány házat, hogy mégis megkeressük az atamánt. Az őrizetbe vett embereket, voltak már vagy ötvenen – köztük volt az is, aki az utat mutatta nekünk –, Furlet bekísértette a magasabbegység törzsébe.

Már egészen világos volt, amikor csatlakoztunk a „Vörös" osztaghoz, amely pihenőre szállt meg a faluban. Zsenya Verhovszkij, a parancsnok helyettese, Kszenzov komisszár és a mi Furletünk rögtön megalakította a haditörvényszéket, kiegészítve Roman Asztahovval, a felderítők komisszárjával.

A haditörvényszéknél maradtam az előszobában. Elkezdődött a kihallgatás. Elővezették, majd elengedték az embereket. Nyomorúságtól elkínzott parasztok voltak. Néhányuknak egy hektárnyi, többségüknek fél hektárnyi földjük volt. Látszott rajtuk, hogy az éhség és a szükség gyakori vendég, ha nem állandó úti-

társ náluk. A feleletek egyhangúak: »Akármennyit dolgozunk, a föld nem ad semmit, ennivaló nincs. Nincs mivel megművelni a földet. Az urak mindent elvettek«.

Végre bevezették azt a férfit, aki az utat mutatta nekünk. Már leleplezték – ő az atamán. A jól táplált, hórihorgas, harmincévesforma férfi nagyon kihívóan viselkedett, és egyáltalán nem hasonlított arra, aki az éjszaka még könyörgött, hogy engedjem el.

Az ablaknál ültem és jegyzeteimet rendezgettem, amikor meglátott, gúnyosan így szólt: »Ó, a kisasszony! Jó napot! Kérem, kisasszony, írjon bele engem is az emlékkönyvébe.«

Cinikus volt egész viselkedése.

Nem tudom, hogyan zajlott le a kihallgatása, egyszer sem mentem be a haditörvényszék helyiségébe. A korábban kihallgatott emberek elmondták, hogy az őrizetbe vett asszony az atamán felesége, de ő nem ismerte el, erősködött, makacskodott, mindent tagadott, azt mondta, hogy egyesek irigységből, mások egyéni bosszúból akarják bemártani. Bevezették az asszonyt. Ez meg vagy jó színésznő, vagy ijedtében csakugyan eszét vesztette, mert minden kérdésre azt válaszolta, hogy »nem tudom«. Nem vesztegették rá az időt, elengedték: menjen haza a gyerekéhez. A kihallgatott emberek közül egy azt mondta, hogy a szervezetnek nagy fegyver- és élelmiszerraktárai vannak, de hogy hol vannak, azt csak az atamán úr tudja. Szembesítették őket. Az atamán tovább makacskodott.

– Bűnt vesznek a lelkükre, hogy így gyilkolnak teljesen ártatlan embereket.

Kivezették az előszobába, hogy gondolkozzon, és ekkor megint elkezdett beszélni hozzám:

– Szovjet kisasszony, ha én már nem leszek a világon, a maga lelkét fogja terhelni a halálom, árváim örökké sírni fognak maga miatt, pedig az én lelkem tiszta, mint az első hó, amely a zöld fűre esik...

Ekkor lépett be a házba Vaszja Zaharcsenko szakaszparancsnok. Ócska öltöny és rongyos csizma volt rajta. Az atamán végignézett rajta, gúnyosan mosolygott és azt mondta:

– Elvtárs úr, jöjjön, cseréljünk csizmát. A magáé teljesen elrongyolódott, az enyém meg új, engem úgyis elintéznek, mert semmivel sem tudom bebizonyítani ártatlanságomat. Pedig egyszerű ember vagyok, békés földművelő, semmit sem csináltam.

Vaszja ránézett, és szokása szerint vidáman mondta:

– Mindjárt segítek neked egy kicsit. Mondd csak, miért nem tüntetted el az irataidat a titkos zsebedből? Könnyebben bebi-

zonyíthattad volna ártatlanságodat. Most viszont az iratok nálam vannak. Rögtön bemegyek a törvényszék elé, és bebizonyítom, hogy semmi közöd a bandához, és igazolásul még az iratot is megmutatom. Azonnal rájönnek, hogy te ártatlan szűzlány vagy, nem pedig az Ukrán Felkelő Hadsereg törzsfőnöke!

Zaharcsenko mögött becsukódott az ajtó.

Az atamán sápadtan állt, karja tehetetlenül lógott, szeme kidülledt. Szertefoszlott a reménye, hogy becsaphatja kihallgatóit. Nem makacskodott többet a törvényszék előtt. Az iratokból minden kiderült. Köztük volt az a parancs is, amely úgy szólt, hogy mindenki, aki belép »Ukrajna felszabadításának hadseregébe«, köteles megölni húsz vöröskatonát. A megölt katonák fegyverét és egyenruháját le kell adni az UFH raktárában. A haditörvényszék kezébe került a »körzetvezetők« névjegyzéke, valamint a Bulba-féle fegyveres bandák parancsnokainak jegyzéke, továbbá a titkos fegyver- és élelmiszerraktárak jegyzéke. Ez leleplezte az atamánt. A raktárakat is megmutattatták vele. Kiderült, hogy a közemberek közül senki sem ismerte a raktárak helyét, noha többen is részt vettek építésükben. Ez első hallásra hihetetlennek tűnhet, de így volt. A »körzetvezetők« összeterelték az embereket, bekötötték szemüket, majd a földeken át terelték őket, amíg teljesen el nem vesztették a tájékozódó képességüket. A munkáról ugyanígy terelték vissza őket.

A raktárakat a »körzetvezetők« földjein rendezték be. Az erdőben gerendákat készítettek, s ezeket a kész vermekhez hordták, hogy befedjék velük őket. A vermeket megtöltötték gabonával, hordókkal, amelyekben zsírban eltett kolbász, vaj, füstölt hús, méz, cukor, szesz, liszt, köles volt. A befedett vermekre földet hánytak, a földet elegyengették boronával. S tették mindezt egyetlen éjszaka alatt.

Harminc ilyen vermet nyitottunk ki.

Láttam az egyik szélső vermet, amelyet az atamán megmutatott. Egészen közel volt, az őszi vetésben, s járni lehetett rajta anélkül, hogy az ember észrevette volna."

1944. január 24.
Berezno

Megtaláltuk egy különlegesen berendezett pincében Bulba törzsének iratait – listákat, utasításokat, parancsokat. Igaz, a listákon csak álnevek voltak, de a fiúk megfejtették az egészet, s le-

tartóztatták a „Part" elnevezésű körzet egész vezérkarát, amely a Szlucstól Gorinyig tartotta kezében a gyeplőt.

Kezünkben van a „Part" föld alatti raktárainak jegyzéke is. Rengeteg élelmet és takarmányt találtunk, a zsákmány fedezi egész szükségletünket!

Három hétre elegendő készletünk van élelemből és takarmányból. A fiúk egymás után nyitják fel a rejtekhelyeket. Minden van bőségesen. A raktárakat a Szlucs bal partján rendezték be magas dombokon, gondosan álcázták őket fiatal facsemetékkel és őszi búzavetéssel. Megkopogtatja az ember a földet, s megtalálja a lejáratot. S a veremben meszelt falakat lát, zsákokat, hordókat, s kartonlapokat, amelyekre pontosan felírták, mikor miből, mennyit tettek el, s mennyi van a raktárban takarmányból és élelemből.

Kezemben van a leltár. Több mint háromezer tétel, van itt szesz, vaj, lekvár, kolbász, zsírba eltett sonka és tyúk. Sőt löveg és néhány használatra kész géppuska, bezsírozva, ponyvába takarva, felállítva, mint az állásokban...

Kötegszám került a kezünkbe irat!... Több mint 1700 utasítás, parancs, harcjelentés, módszertani útmutató, füzet, levél. Mindezt elküldöm Jakov Bovszunovszkijjal... Jakov pedagógus, a tudományok kandidátusa, régi kommunista, részt vett a Téli Palota ostromában, biztosan nem fogok csalatkozni benne. Emlékeztetem Puskin szavaira: „A kozák csak harcban enged és akkor is csak levágott fejjel!" Jakovot elkísértetem Gorobec százados lovas rajával Bronyiszlavkáig, hogy onnan a helyi önvédelem kísérje tovább Olevszkig, az Ukrajnai Törzs előretolt bázisára Sztarinov ezredeshez.

Gavriljuk ennek az ő szempontjából fölöttébb érdekes ügynek csak a „fináléjára" érkezett meg. De legfőbb feladatát elvégezte: kiderítette, hogy Sitov, Bujnij és Malikov már túl van az arcvonalon, a Gorinyon és a Sztiren, sőt, állítólag elfoglalták Kolkit, és nyilván odament Szaburov is, meg néhány más magasabbegység. Nekünk is oda kell mennünk tehát. És ők majd segítenek nekünk, hogy átkeljünk a Sztiren. Ez nagy szerencse, hiszen nem egyszerű dolog átszivárogni az arcvonalon és áttörni az ellenség hátába.

Találkoztam Berezno kerületi végrehajtó bizottságának elnökével. Segítséget kért. Összehívta a falusi szovjetek képviselőit. Borovojéba (a vidék legtávolabbi zugába) 700 újoncot kell elkísérni. Halaszthatatlan feladat, mozgósítás, nekik pedig csak öt

fegyveresük van a kerületben, hogy biztosítsák védelmüket. Mit tehet öt ember?

Azt javasoljuk neki, hogy forduljon a hadsereg-parancsnoksághoz. Gavriljuk azt mondja, hogy Borovojében van egy lovasezred Baranov tábornok hadtestjéből, tőle kell segítséget kérni. Amíg nem küldenek lovas kíséretet, nem szabad elküldeni a mozgósított újoncokat. A kerületi végrehajtó bizottság segítségére hátrahagytam egy háromfős őrséget. Nem időzhetünk itt. A „Part" felszámolása amúgy is napokat rabolt el tőlünk.

1944. január 26.
Sztyepany, Rovnótól északra 55 kilométerre

Menetelünk. Vonulunk külön is, meg a Vörös Hadsereg csapataival együtt is, elhagytuk Szarajev tábornok hadosztályát. A hadosztály a Goriny terepszakaszára vonul – védelembe. Hallottuk az ágyúdörejt a front felől. És örült a lelkünk: a szovjet fegyver ereje kergeti a hitleristákat nyugat felé.

Az itteni falvak lakatlan, többnyire romos házaiban és a környező tanyákon szállásoltunk el. Nyirkos minden, hideg van. Ablaküvegnek persze nyoma sincs a házakban. Kiviszi az embert a huzat. De éjszakáig pihenünk. A front közel van, közvetlenül a folyón túl. A Goriny széles – vagy száz méter – és gyors folyású. De a front itt minden jel szerint nem összefüggő, hanem ellenállási csomópontokból áll, legalábbis Sztyepanytól északra.

A 13. hadsereg előrevetett alegységei tegnap átkeltek a folyón. Kis hídfőt foglaltak Sztyepanytól északra. Mi is itt próbálunk meg átkelni. Szarajev közölte, hogy hadosztályával 22 kilométer széles arcvonalat foglalt, ezredeiben pedig mindössze hat század van egyenként 55–60 emberrel. Kéri, hogy támogassuk őket. Megígéri, hogy kisegít bennünket a támadáskor, és bizalmasan elmondja a folyamatban levő hadművelet tervének egy részét: a 13. hadsereg támadást indított két lovashadtesttel, amelyek most délnek fordultak Szárni—Manyevicsi körzetéből. Megmutatja a térképét.

– Remek! – mondom diadalmasan. – Előttünk egy rés van, amelynek bal oldala összefüggő arcvonal, jobb oldala pedig a dél felé nyomuló lovasság hídfője... Ide, ebbe a résbe próbálunk behatolni, annál is inkább, mert a Sztir és a Goriny közti egész térség csupa erdő és mocsár.

Várom az estét. Azon töröm a fejem, mekkora veszteséggel

kell számolni. Még itt, saját csapataink hátában is van veszteségünk. Ma három „rendkívüli esemény" történt: meghalt Szava Zabijaka, a magasabbegység veteránja, a konotopi földalatti szervezet tagja, aki részt vett valamennyi portyánkban Ukrajnában és a brjanszki vidéken. A fiatal, makkegészséges szervezetet megmérgezték... Szavát tegnap temettük el Gorogyiscsében, ma pedig Bulba emberei megsebesítették Andrej Ljahot, a segédtisztemet. Fáj a szívem, hogy kórházba kell küldenem. Ilyen harcias fiú nincs több a magasabbegységben. Nála jobban senki sem ismeri ki magát az utakon és a különös helyzetekben.

Megmérgezték Kaszatkin filmoperatőrt is. Alig él, szinte egyáltalán nem lát. Tábori kórházba szeretne menni.

– Nem, százados, az nem megy – szállok vitába vele. – Inkább magammal viszlek tovább „a zöld parkok vidékén". Utasítást adok, hogy tartsanak jól tejjel, mézzel, tojással. Nálunk gyorsan felépülsz. A kórházban álmodban sem látsz ilyen gyógyfüveket.

Behívatom fekete szemű útitársnőjét, Galinkát, a nyomda főnökét.

– Itt van Pável Kaszatkin százados... Kérem, vegye pártfogásába, továbbá vegye át megőrzésre felvevőgépét, a filmeket, az anyagokat. Ne feledje, hogy a filmoperatőrre nagy szükségünk van. Igyekezzen minél gyorsabban talpra állítani.

Galinka örül. Csillog az eleven, fekete szeme: ez lesz az első fontos megbízatása...

Galinka rendszeresen vezeti a naplót.

Olvasom a szép kerek betűkkel sebtében írt sorokat. Megnyerő a mondanivaló közvetlensége és frissesége.

„Megengedték, hogy ott legyek az oszlop bármely részében, abban az osztagban, amelyikben akarok. Lovat is adtak, s mellé lóápolót, Gyenyiszt. Mint mindig, szeretnék minél több jót tenni, de nem sikerül. Mindenki túlságosan elfoglalt. Az első találkozás a háború borzalmaival: átmentünk egy hídon, a környék tele volt hullákkal, még nem temették el őket. Jobb lett volna, ha nem is látom ezt! Nyomasztó érzés van a szívemben, nincs kivel beszélgetnem, a rádiós lányokat nem látom, nagyon kevés embert ismerek. Csupa férfi, sehol egy nő!"

– De hiszen vannak itt leányok, Galja – nézek rá csodálkozva. – Ott vannak a rádiósok, az ápolónők, az orvosnők. Ismerkedjen meg velük. Ott van Nagyezsda Filimonovna, akit most a beteg mellé rendelünk, habár ő az egészségügyi szolgálat főnöke, ő is nő... És a magyar Éva, aki veled együtt jött. Nem ismered? Nem baj. Éva Moszkvában nevelkedett, jól tud oroszul.

Beszéltem a lánnyal, igyekeztem lelket önteni belé. Látom, jobb lett a hangulata.

Behívatom Roman Asztahovot. Megkérdezem, nem lenne-e segédtisztem. Igaz, nem olyan körültekintő, mint Ljah, de tudom, hogy rendkívül bátor ez a feketehajú fiú. Romannak nagy múltja van: részt vett az ukrajnai portyában, a Kijev környéki harcokban, sőt a hinyeli, tehát a brjanszki akciókban is. Több százszor ütközött meg a hitleristákkal. Kijárta a front és az 1941-es bekerítés iskoláját. Hadnagy, kitűnő lovas.

– Kezet rá, Roman!

Roman rááll, köszöni a bizalmat.

Rábízom a hátizsákomat a borotvával, egy darab szappannal meg néhány darab fehérneművel, a tartaléktérképeket, egy táskát a naplókkal, valamint mellé adom Petya Zajcev rajparancsnokot a géppisztolyosaival.

A térképet tanulmányozom. Az erdők végtelen zöldjében vékony kék erek jelzik a patakokat, kék, vonalkázott foltok a mocsarakat, amelyek a hitlerista zászlóaljak tűzfészkeit és védővonalait rejtik.

Ma eljön a döntő éjszaka: átmegyünk az arcvonalon. Vagy sikerül vagy ott veszünk!... Harmadik eshetőség nincs. Itt már senki sem segít, csak a magunk erejére számíthatunk. De valamennyien szentül hisszük: „Áttörünk!" Mindenki tudja: ahol egy hadsereg helyt tud állni, ott nincs keresnivalójuk a partizánoknak, ahol mi átcsúszunk, ott nem jut át egy hadsereg.

1944. január 27.
Sztyepany

Pocsék, nyirkos este. Ott sem vesztünk, át sem törtünk; nem sikerült átkelnünk: az átkelőhelyen velünk szemben Malikov, Szaburov, Sitov partizán magasabbegységei vonultak, akik csapatmozdulatokat hajtanak végre. Az a feladatuk, hogy megbénítsák a koveli közlekedési csomópontot, Breszt felől közelítve meg, a nagy mocsarakon át, és megkerülve a német páncélos erők nagy csoportosítását Lucktól nyugatra...

Közeledett a reggel. A sárban majd megszakadtak a lovak, a szekerek recsegtek-ropogtak, megnyílt a jég a lábak alatt, szakadtak az istrángok.

Nem volt már értelme, hogy a sorunkra várjunk az átkelőhelynél, visszamegyünk Sztyepanyba.

1944. január 28.
Hrosztomelj falu, Lucktól északkeletre 45 kilométerre

A fáradtságtól alig élek, de valamit írnom kell a naplóba. Kolki helység körzetébe értünk. Előttünk a Sztir, amelyen nem lehet menetből átkelni. Meg nincs is erőnk továbbmenni. A szó szoros értelmében leesünk a lábunkról – ahogy terveztük, negyven kilométert tettünk meg. Esik, latyakos minden, sötét van. Csak egy kicsit melegedett fel az idő, időnként szemerkél az eső, dél felől metsző szél fúj.

A szekerek lépten-nyomon megállnak. Nem úgy számítottuk, hogy szekerekkel indulunk a portyára, szánokat készítettünk elő, és csak az utolsó pillanatban tértünk át kerekekre. Most meg menetközben kell javítanunk az elszakadt istrángokat, az eltört kerekeket, hol egy szekér fordul az árokba, hol a lövegek rekednek meg a fák között. Az ördög vinné az ilyen menetet! Az első három óra alatt alig nyolc kilométert tettünk meg. Viszont Butyejkinál gyorsan átkeltünk a folyón – mégpedig hídon. Igaz, két-három szekér felborult a meredek ereszkedőn – ennyivel megúsztuk.

Miután kivilágosodott, gyorsabban vonultunk, s behúzódtunk a sűrű erdőbe, Huta Sztyepanszkajától hat kilométerre. Elszállt felettünk egy német felderítő repülőgép, de nem vett észre bennünket. Mivel Romaskovo felé nincs híd, másik úton mentünk Nyicsegovka felé, ahol kis híján beleütköztünk egy 26 páncélosból álló előőrsbe. Szerencsénkre a németek nem tudtak lecsapni ránk sem a sztyepanyi földeken, sem az ozsegovi tisztásokon. Megbújtunk az erdőben, az erdőátvágástól nem messze. Itt újból partizánokkal találkoztunk. Most már rovnóiakkal. Kizitől, az osztag komisszárjától megtudtuk, hogy Pinszk és a Gnyilaja Pripjaty felé tartanak.

– Úgy látszik, megúsztuk veszteség nélkül –, mondta Taraszov, a magasabbegység komisszárja, aki egy személyben orvos is.

– Nem arról van szó – mondom erre én –, hanem arról, hogy hiányzik egy szekér – amelyiken a gyógyszerek vannak.

Taraszovot ezzel kétségbe ejtettem. Érthető is! Hiszen az egész Streptocid-készlet, a fertőtlenítő szer, a gipsz és minden egyéb „hiánycikk" azon a szerencsétlen szekéren volt!

– Miért és hol maradt el a szekér? – kérdezem.

Kiderül, hogy Sztyepanyban maradt. Senki sem ébresztette fel a hajtót, nem ellenőrizték...

– Hogyan követhetett el ekkora baklövést, Mihail Mihajlo-

vics? Miért nem osztotta szét a gyógyszereket, miért nem rakatta szét őket az ápolónők táskáiba? Miért nem tartja magánál a legszükségesebb és legértékesebb anyagot, mint a Kijev környéki portya idején tette?

Taraszov válasz helyett csak sóhajtozik. Persze elsősorban Nagyja Szologyuk, a magasabbegység egészségügyi főnöke a felelős. Megszokásból még mindig csak a „saját" kijevi osztaga főorvosának érzi magát... És az igazság kedvéért meg kell mondani, hogy a törzs kommendánsai is ludasok a dologban. Megparancsolom a törzsfőnöknek:

– Kerítsék elő a gyógyszereket, ha vért izzadnak is!

A véren nem múlott: a felderítésből visszatérőben a lovas raj egy sebesültet hozott magával. Meg három másik fiút is, akiket Taraszov doktor küldött a tábori patika felkutatására... Micsoda bosszúság: még nem is voltunk harcban, és már veszteségeink vannak...

Ráadásul kiderül, hogy az arcvonalon nem jutottunk át. Megrekedtünk, mint egy liftben, „az első és a második között"... vagyis az ellenség első és második védővonala között. A Sztir túlsó partján újból ott van a németek védelme. Tüzérségi tüzelőállásokat rendeznek be, lövészárkokat ásnak. Fasiszták vannak minden faluban a folyó túlsó partján. Szerencsétlenségünkre még az áradás is elkezdődött. Hol keressünk itt gázlót! A Sztir még nyáron is mély, mondják a helybeliek...

Amikor besötétedett, az eszmanyiak megpróbáltak ladikon átkelni, de a fasiszták a túlsó partról rögtön tüzérséggel lőtték őket. Még az egyes felderítők „neszére" is tüzérségi össztüzet lőttek.

Éjszaka. Az osztagok – a kijevi, a korosztisevi, a makarovkai, a „Csapajev" osztag Nyicsegovkában, a többiek Macejkiben szállásoltak el, az örmény osztag elfoglalta Csernizst. Ezek a helységek félig romokban hevernek. Előző nap már „megdolgozta" őket az ellenséges légierő. A folyó túlsó partjáról elérheti őket a tüzérség is. Át kell településünk Garajmovka körzetébe és az erdőben kell töltenünk a nappalt. De közben jelentik, hogy nem tudunk eljutni az erdőbe – mocsár állja az utunkat. Pedig oda kell jutnunk!

1944. január 29.
Garajmovka falu, Lucktól északkeletre 50 kilométerre

A szó szoros értelmében megnyílt az ég! Az eső megállás nélkül zuhog, a hőmérséklet plusz 10 fok. Nyolc kilométert tettünk meg hajnali négytől reggel nyolcig. Ez nem menet volt, hanem küzdelem a lovak megmentéséért, amelyek lépten-nyomon szűgyig süppedtek a feneketlen sárba. Minden patak leküzdhetetlen akadály!

Az örmények bakancsában cuppog a sár. Mindenki bőrig ázott. És mindenki pokolian fáradt. Pihenni kellene, de még nem döntöttük el, milyen útvonalon megyünk tovább. Gondosan fel kell derítenünk a terepet. Gavriljuk érintkezést keres azoknak a hadtesteknek a törzseivel, amelyek értesülései szerint valahol tőlünk északra, a Sztir és a Goriny között harcolnak.

Egyelőre megállunk pihenőre. Egy Focke-Wulf felderítőgép alacsonyan elhúzott felettünk, de bombákat nem dobott. Talán nem vett észre bennünket?

A térképet bújom. Merre menjünk?

Nagyon csábító, hogy átmenjünk a Sztiren, Kovel környékére, de törzsünk tanulmányozza a déli irányt, Cumany felé is, mivel Luckon kívül sehol sincs híd. A Kolkinál épített hidat elsodorta az ár. Ha lenne jég a folyókon, megállás nélkül könnyedén átkelnénk a Sztiren. Most már ez csak ábránd. Ábrándozni viszont nincs időnk: még utóbb újból saját csapataink „fogságába" esünk. Mielőbb döntenünk kell, ki kell jelölnünk a menetvonalat, és akkor elkezdődik az emberek, a lovak, a fegyver közös munkája.

De hova?

Nyugat felé ott van a Sztir, az ellenség második védőövével, délen az ellenség fő közlekedési útvonalai húzódnak. Ott húzódik a Breszt–Kijev vasútvonal és műút is... Északon pedig csupa ingovány, a Gnyilaja Pripjaty mocsarai...

Bombáznak bennünket... Minden jel szerint mindig ugyanaz a hat gép köröz az osztagok körlete fölött. Nagy bombákat dobnak le Csernizsre. Elkésett akció: ott már nincsenek partizánok.

A komisszár majd kiugrik a bőréből örömében: megérkezett a gyógyszeres szekér!... Három fiatal partizán, három komszomolista hozta el: Petya Kasejed, Misa Scsigelszkij és Aljosa Poliscsuk. Ez a három egymástól elválaszthatatlan belorusz fiú élete kockáztatása árán mentette meg a patikánkat. Mint a mese-

beli cipócskák, elkerülték a 26 harckocsit is, a géppisztolyosokat is, a nacionalista bandákat is, amelyek valósággal vadásznak az egyedül járó partizánokra és vöröskatonákra!... A bátor fiúk elrejtőztek a bokrok között, vártak, amíg elmúltak a nehéz pillanatok, s utána nem Sztyepanyba mentek, hanem rögtön utánunk.

Most nem is annyira a gyógyszernek, mint inkább a fiúk hősiességének örülök! Sokkal egyszerűbb lett volna, ha a szovjet hátországba mennek – Bereznóba, Bronyiszlavkába, Gorodnyicába jó lovakon, de nem: ők utolérték magasabbegységüket, amikor az az arcvonalon igyekszik átjutni. Hát nem derék fiúk?! Nem hősök?!

Büszke vagyok: nekünk kétezer ilyen legényünk van!

1944. január 30.
Ugyanott

Bármennyire igyekeztünk is minél mélyebbre kerülni a németek hátába, a „Vörös" osztag újból saját előnyomuló csapataink mögé került – megint utolértek bennünket Baranov tábornok lovasai... Igaz, most gyalogszerrel vannak. Még fogatolt járműveik sincsenek. Elmaradtak a gépkocsik is. Végleg kimerültek, lefeküdtek és nem tudnak felállni a lovaik, még ökrökkel sem tudtuk tovább vontatni szekereiket. A századok létszáma 40 fő körül mozog, a harcosok egyharmadának egyáltalán nincs lova...

De a hadtestek feladatát még nem ismerem. A hadtestek alighanem annak a harapófogónak a jobb szárnyán vannak, amelyet a 13. hadsereg Rovno irányában támadva alkot és északnyugat felől karolja át Luckot! Éppen ez kellene! Nekünk pedig előre kell iramodnunk. Csak így tudunk elszakadni az arcvonaltól.

Este van. Értekezletet tartottam a parancsnokoknak. Elhatároztuk, hogy délnek fordulunk. Átvágjuk a Luck–Rovno, a Dubno–Luck és a Lvov–Vlagyimir-Vilinszkij utat. Minél előbb előre! De előbb csökkentenünk kell a trént, amely nehézkes, csaknem 500 szekérből áll, s legalább ezer lovunk csak ezeket húzza.

– Mindenki lóra! A fölösleges lovakat cseréljék el nyergekre, a szekereket adják át a csapatoknak.

Érdekes eredménnyel járt az alkudozás, amely már elkezdődött partizánjaink és a lovas hadtest megbízottai között. Azt

mondják, minden nyeregért tíz lovat kértek, de a századoknál és az ütegeknél éppen fordított a helyzet: minden lóért tíz nyerget ígértek!

1944. január 31.
Germanovka falu, Lucktól északkeletre 22 kilométerre

Vonultunk dél felé. Mögöttünk maradt Kutki, Rudnyiki, Osztrov, Zsuravicsi, Klubocsin, Germanovka – ezek a falvak gyakorlatilag nem léteznek, lerombolták, felperzselték őket. Újból utolérjük Hrusztaljov tábornok lovashadosztályát. Már kezdem sejteni parancsnokságunk elgondolását ebben a kombinált luckrovnói hadműveletben, amelyet a 13. hadsereg csapatai hajtanak végre; egyidejűleg mérnek csapást arcból és hátulról, ahová behatolt két lovas hadtest. Most sajátos harapófogót alkotnak: annak egyik szára északnyugat felől közeledik Luckhoz, a másik pedig nyugat felől Rovnóhoz. Nekünk a két szár közti rész jut. Amint elkezdődik a harc Luckért és Rovnóért, áttörünk a főutakon és az ellenség hátába kerülünk. A parancsnokokat erről igyekszem meggyőzni. Nem is kételkedik senki: nem ez az első ilyen eset.

Harcias a hangulat! Hiszen a partizánok és a katonák közös célért küzdenek. A katonák el vannak ragadtatva vakmerőségünktől. Már értesültek a magasabbegység ukrajnai portyáiról.

Az aknavetőezred parancsnoka, egy hetyke kubányi tiszt, akivel a tölgyek alatt ismerkedtem össze, a légitámadás végét várja, s közben csodálkozik, hogy milyen bátran megyünk az ellenség hátába! Jól ismer bennünket, mivel részt vett Szevszk felszabadításában, pusztította a németeket a hinyeli erdőben, ezredével régóta a nyomunkban jár... Gyermankában, azt mondja, ugyanabban a házban szállt meg, mint én...

Partizánjaink a lovasok között sok földijükkel találkoztak. Sokan vannak itt a szumi és a kurszki területről.

Ivan Konovalov, a „Vörös" osztag századparancsnoka egy falubeli osztálytársával találkozott... És az ő vidékére, Orjol környékére való partizánok mind szélesen mosolyognak: valamit mégis megtudtak az otthoniakról, Konovalov pedig ragyog a boldogságtól: a felesége, a gyermekei, az édesanyja, a komái és rokonai mind élnek, egészségesek!

A partizánok háromszögletűre összehajtogatott leveleket ad-

nak át a katonáknak, hogy küldjék el őket tábori postán. Tudatják hozzátartozóikkal, hogy élünk, harcolunk, Luck közelében járunk. Megyünk az ellenség hátába! Ne szomorkodjatok, ne várjatok egyhamar híreket... Irigylik a lovasokat: jó nekik, mindig kapnak leveleket hazulról, ha megsebesülnek, hátországi kórházba kerülnek, ott meg jönnek a csomagok, meg a levelek a lányoktól.

De vannak olyanok is, akik sajnálják a katonákat: nem gyerekjáték vállal nekiveselkedve áttaszigálni a lövegeket a mocsarakon! Ezért aztán hetykeség helyett inkább részvét van bennük, amikor elhagyjuk őket. Szívesen segítenénk is, de az idő nem engedi: nagy út van még előttünk. És nem tudjuk, milyen nehézségeink lesznek...

Minden lépéssel közelebb kerülünk a döntő pillanathoz. Átvágunk a breszt-litovszki műúton, majd utána elszórt tanyák következnek dimbes-dombos terepen, számolnunk kell kisebb falvakkal; patakok egész hálóján kell átkelnünk, földutakat és vasutakat kell leküzdenünk, a sok kis liget pedig valóságos kelepce a partizánnak.

Hajnali négyig alszunk. Egy nap alatt több mint 40 kilométert tettünk meg. Mindenki fülig sáros.

A hinyeli osztagnál, Sztorozsuvban töltöm az éjszakát. Szűkösködünk: három házban kell elférnünk. Úgy érzem, reggel megkezdődik Baranov tábornok lovasainak támadása Luck irányában. Bizonyosan így lesz...

Fontos, hogy kihasználjuk a megbeszélt időpontot, amikor a 13. hadsereg támadásba lendül.

Ma van az évfordulója, hogy Hinyelből kiindultunk a portyára...

1944. február 1.
Osztrozsec helység, Lucktól délkeletre 18 kilométerre

A sűrű ködben az orrunk hegyét sem látjuk. Szétvertük a nacionalisták bandáit, s most Osztrozsecben rostokolunk. Az örmény osztag harcot kezdeményezett Vorotnyevben. Géppuskákkal és lövegekkel tüzeltek a fasisztákra. Valami ég. Jelentést várok Oszipjantól és Vaszjanovicstól. Ugyanoda nyargaltak a törzs felderítői is.

Gruseckij százados jelenti, hogy az ellenség megingott, majd pánikszerűen megfutamodott. A németek először sajátjuknak

nézték az örmény osztagot és vártak, miközben Oszipjan rendületlenül közeledett hozzájuk, majd a megfelelő pillanatban erélyesen rohamra indult.

Galinka naplójából idézem, hogyan jutottunk át a vasútvonalon és a műúton:

„Most már az ellenség hátában vagyunk. Figyelmeztetnek, hogy vasútvonal van előttünk. Mindenki feszülten figyel, én magam is, de nem tudom elképzelni, mi történik ezután. Kiérünk egy keskeny irtásra, s onnan vágunk át a vasútvonalon. Egyszer csak egészen közel nagy robbanás hallatszik, és egy szerelvény éktelen zajt csapva legurul a töltésről. Géppisztolysorozatok csattognak, géppuskák kelepelnek. Átszaladunk a vágányokon. Mindenki igyekszik minél gyorsabban átjutni a nyílt mezőn, amely elválasztja a vasutat a ligettől.

Megszálltunk egy faluban, és most visszaemlékezem az elmúlt éjszakára. Nem értem, miért van szükség olyan sok elővigyázatosságra, amikor vasútvonalon vágunk át. Minden olyan egyszerűen történt: amint kisiklott a szerelvény, az ellenség köddé vált, és mi a szekerekkel a harc színhelyétől távol vágtunk át, ahogy most is távol vagyunk a harcolóktól."

Megérkezett a jelentés Vorotnyevből is. A partizánok szétverték a németeket, rajtaütöttek egy régi nemesi kúrián, és elfoglalták a falut. Az őrzászlóaljat lerohanták és az pánikszerűen menekül a támpontról. Zsákmányt szereztek: géppuskákat, töltényeket, sok tüzérségi gránátot, aknákat, kézigránátokat rakaszokban, 120 hátaslovat, több mint 200 sertést, egy raktárat takarmánnyal, cigarettával. Az osztag vesztesége: két súlyos sebesült. Tukanov doktor rögtön elszállította őket a Vörös Hadsereg kötözőhelyére.

Abban a jóleső tudatban, hogy átjutottunk az arcvonalon, és az ellenség hátában vagyunk, várjuk az estét, pihenünk. A sűrű köd védelmet nyújt az ellenség repülőgépeivel szemben, így módunk van rá, hogy javítsunk az osztagok elhelyezkedésén. Körülöttünk ingoványos a terep, az ellenség így még páncélosokkal sem lephet meg bennünket.

A halálosan fáradt embereknek és lovaknak pihenésre van szükségük, szállásról, takarmányról, élelemről kell gondoskodni. Megünnepelhetjük a portyák kezdetének évfordulóját meg azt is, hogy áttörtünk, hogy tartottuk az ütemet és a határidőket: hiszen az utóbbi napokban gyakorlatilag mocsarakon át körülbelül 70 kilométert tettünk meg!...

1944. február 2.
Pjanoje falu, Lucktól délkeletre 22 kilométerre

A Luck–Dubno műút, amely nyugat felé utunkat állja, zsúfolva van német gépkocsioszlopokkal. A megszállók kivonulnak Luckból. Közvetlenül az út szélén kilométerenként több német harckocsi áll tüzelőállásban. Tőlünk legfeljebb három kilométerre vannak, de nem érnek rá, hogy velünk törődjenek; fedezik a csapatokat, mondja Gavriljuk, amelyek nagy sietve hordják az irhájukat Luckból. A köd és a mocsár oltalmat nyújt nekünk velük szemben.

Továbbra is tartjuk Osztrozsecet néhány közeli tanyával együtt. A nacionalisták helyenként lövöldöznek, de a lovasok elől nem egykönnyen tudnak kereket oldani. Egy fanatikus őrült pisztollyal lőtt az oszlopunkra, egy másik meg egymaga próbált védeni egy magaslatot...

Harapnak. Tegnap ilyen „hősöknek" sikerült lefejezniük a makarovkai osztag két harcosát.

A föld errefelé tele van vermekkel, amelyekben a bandák lőszert meg élelmet rejtettek el. Darázsfészekben vagyunk...

Külön utasítást küldök az osztagoknak: tiltsák meg, hogy az emberek egyenként vagy kettesével járkáljanak. Bármely portán banda fészkelhet. Persze ezek a sakálok tudják, hogy mi, partizánok kevesen vagyunk. Ezért egyre pimaszabbak. Érzem, hogy ezzel tisztában vannak Kijevben, az Ukrajnai Törzsben is. Sztrokacs tábornok rádión közölte ma: „A Kovpakról elnevezett magasabbegység Versigora parancsnoksága alatt elfoglalja Porick várost". Ez a hír morális támogatás számunkra.

Ugyan hol lehet ez a Porick? Megtalálok a térképen egy kis kört Vlagyimir-Volinszkij közelében. Földutak csomópontja... Tőlünk vagy 80 kilométerre... Ha elfoglaljuk Gorohovot, a távolság harmadára csökken. S ha érintkezésbe lépünk Versigorával, vidámabb lesz az élet.

– Tehát elfoglaljuk Gorohovot! – mondom a komisszárnak.

Ő is ezen a véleményen van.

Estefelé megszűnt a forgalom a műúton. Dubno irányában elhaladt az utolsó 16 harckocsi, elrobogott néhány motorkerékpáros meg két furgon, ezek szedték fel az útról az irányjelzőket, akik meglehetősen aggodalmasan tekingettek felénk.

Persze ők Baranov lovashadosztályának néznek bennünket.

Úgy számoltak, hogy dél felől vágjuk el Luckot. Vorotnyevre mért csapásunkat a németek bekerítésnek vélték, s ez meggyorsította Luck felszabadítását.

1944. február 3.
Torgovica, Lucktól délre 20 kilométerre

Téli táj, úttalan utak. Sártenger a régen várt hó helyett. De kisegítenek az erős lovak, s ló rengeteg van errefelé. Pihent lovakkal cseréljük ki a kidőlteket. Megparancsolom, hogy az emberek gyalog vonuljanak, de percről percre hosszabb a szekerek oszlopa.

Ilyen gyalázatos időben így talán jobb is: hiszen nehéz harcba szállni, ha a harcos tetőtől talpig sáros, halálosan fáradt, fel van törve a lába, s nem tudja végrehajtani a parancsot... Ha nem nyerünk is gyorsaság tekintetében, nem veszítünk harcképességben. Igaz, egy kicsit aggasztó, hogy az oszlop lomha és mérhetetlenül hosszú. Egyszerűen szólva: nehezen irányítható.

Az éjszaka átvonultunk Pjanojéból Torgovicába, de a Sztiren nem keltünk át: a folyó közepén híd helyett üszkös cölöpök meredeznek. Ez a banderisták műve. Ugyancsak a banderisták támadták meg az elővédosztagot, a kijevieket, de a mieink gyors rohammal egy szálig felmorzsolták őket. Most már tudjuk, hogy Torgovicát az UFH tisztiiskolája és egy lovasszázada védte Kalina „körzetvezető" parancsnoksága alatt.

A banderisták szívósan védekeztek, időt akartak nyerni, hogy elhajthassák a lakosságot. Eleinte éppen ez volt a benyomásunk: az emberek menekültek a Sztiren át nyugatra, felgyújtották a hidat, és az egész városka mintegy lakatlanul került a kezünkre. De másnap alaposabban körülnéztünk. Grizlov és Szvinnyickij felderítők villával turkálták a földet a szállásom melletti kertben, s valami gyanúsat fedeztek fel. Nekiálltak ásni, s deszkákra bukkantak, amikor meg felszedték a deszkákat, egy üreg tárult eléjük; az üregből barlang nyílt két irányban.

Grizlov leugrott az üregbe pisztollyal és zseblámpával a kezében, de amit egy pillanatig mocorogni látott, eltűnt. A felderítők újból nekiálltak, hogy elhányják a földet a deszkákról. Ezek alatt már szabályos verem volt, az alján szalma, vizeskanna, élelem meg ruha. Távolabb újabb nyílás volt, amelyet párnával tömtek el. A nyílásból emberek bújtak elő. Előbb egy öreg férfi, utána a fiatal tanítónő, majd még öten: nők, gyerekek, a ház lakói.

– Azt hittük, a banditák jöttek gyilkolni, előlük bújtunk el... – mentegetőzött az öreg. Ezt mondta a tanítónő is.

A törzskommendáns riadót rendelt el: valahová eltűnt Galinka... Csak nem került a banditák kezére? Talpra ugrasztottuk az egész hinyeli osztagot – a parancsnokság állandó őrségét és a magasabbegység törzsét.

Eltelik egy óra, két óra, Galinka sehol.

Végre megtalálták. Boldogan sietnek vele hozzám. Galinka egy zsáknyira való holmival érkezett. A helybeli nyomdában járt. Összeszedett egy csomó papírt, betűt, vakanyagot. Azt sem tudtam, hová nézzek, mondja, és ott feledkeztem! Hiszen mindenre szükség van. Arról a parancsról meg, hogy egyedül senki sem járkálhat, mint kiderül, nem tudott.

A „Vörös" osztagban is riadó volt. Eltűnt Anatolij Melnyik, a jemelcsinói század felcsere. Sziplivij felderítői kísérték aztán hozzám egy köteg vattával, üveg jóddal meg egy zsák kötszerrel. Örült is a zsákmányának, meg meg is ijedt alaposan: valahol a falu végén megtalálta a gyógyszerészt, de közben elvesztette az osztagot, amely áttelepült Krasznojéba. „Az utcán nem láttam senkit. Bekopogok egy ablakon, senki sem felel; megyek a másik házhoz, az ablaknak közelébe sem tudok menni: kutya acsarog rám veszettül. A kutyák szörnyű csaholást rendeztek – újságolta Anatolij. – Elfogott a félelem. A vér lüktet a halántékomban, szívem megdermed a gondolatra, hogy itt ér utol az ostoba halál. Még a barátaim sem tudták volna meg, hová lettem... Kihúztam a pisztolyt a tokjából, a zsebembe tettem. Harc nélkül nem adtam volna meg magam. Már nekikészültem, hogy felrobbantom magam kézigránáttal..."

Résen kell lennünk, és gondolnunk kell rá, hogy a falu alatt barlangok vannak, amelyeknek a labirintusaiban nacionalisták rejtőznek. Nem tudhatjuk, mikor és honnan támadnak orvul! Megkérem a komisszárt, figyelmeztesse a politikai munkásokat erre, hogy fokozzák a kommunisták, a komszomolisták, valamennyi partizán éberségét.

1944. február 4.
Torgovica

A repülőgépek héjákként röppennek elő a láthatár mögül és elhúznak a folyó fölött, amely méltóságteljesen hömpölygeti sárga hullámait. Azt mondják, a németek leeresztették a tavakat, hogy megszilárdítsák állásaikat Dubno körzetében. Ezért az átkelés nem egyszerű dolog. De baj van: a partizánok jóformán még munkához sem láttak, csattan a kiáltás: „Repülő!" Ha nem tudtál elrejtőzni a bokrok között, állj, mint a cövek, vagy eressz gyökeret a földben, mint a zsombék, ne moccanj. Ez a parancs mindenkinek, aki a pontonhidat építi a Sztir meredek partfala alatt Torgovicánál.

A helységben ugyanez a parancs érvényes, csak ott nehezebb végrehajtani: nehéz álcázni a lovakat, a szekereket, a nehéz fegyvereket. A lovakat még a házakba is bevezetjük, hogy rejtsük őket. De most a nacionalisták a legveszélyesebbek. Sziplivij azt mondja, hogy a 25 lakás közül, amelyet első százada elfoglalt, csak egyben voltak lakók – gyermekek meg nők. Férfi sehol. A férfiak egy része a vermekben rejtőzködik. Erről tanúskodik az UFH rengeteg különféle irata, amelyeket már Gavriljuk és Sevcsenko tanulmányoz.

Elém tettek egy vadonatúj térképet: a térkép Galíciát ábrázolta mint önálló államot, fővárosa Lemberg, azaz Lvov. A hitleristák még azt is megengedték a nacionalistáknak, hogy „Galicina" néven SS-hadosztályt szervezzenek, s a hadosztály fejvadászai saját embereiket is kivégezték a legkisebb engedetlenségért.

Berlinből Hitler még egy harckész ezredet is küldött ide – főtiszteket, tüzéreket, utászokat, híradósokat, gépkocsizókat, harckocsizókat, kiképzőket és tanácsadókat, akiket jó előre bedresszíroztak porosz módszerrel. Ezt az ezredet szánták a hadosztály gerincének. Szervezzétek meg, úgymond, a „saját" reguláris hadseregeteket, s ha odaérnek a bolsevisták, essetek a torkuknak.

Mint az idevalósiak elmondták, a hitleristák az utóbbi időben már nagyon kacérkodtak a galíciaiakkal: nem mindenütt rekviráltak, nem hajtottak el mindenkit Németországba. Torgovicában „paradicsomot" teremtettek a nacionalisták számára. A fiatal tanítónőnek, aki elbújt a veremben, s most itt ül nálam a szobában, a banderista propagandisták természetesen nem mondták meg, hogy együttműködnek Hitlerrel, nem mondták el neki

azt sem, milyen az ifjúság sorsa Ukrajna egész területén. Ezt nem tartották célszerűnek. Eltitkolták azt is, hogy Ukrajnában minden malmot lepecsételtek, hogy ott minden learatott kéve „Nagy Németország" tulajdona, hogy a gabonaőrlésért főbelövés jár, s az emberek kézi malommal őrölnek, mint félezer évvel ezelőtt, az ukrán fiúkat és leányokat pedig őrizet alatt elhajtják Németországba, ott pedig a biztos pusztulás vár rájuk...

Hitlernek és lakájainak mégsem sikerült megmételyeznie Galícia egész lakosságát a nacionalizmus mérgével. A dolgozók többsége türelmetlenül várta igazi felszabadítóit, a szovjet katonákat. Itt is voltak titkos kommunista szervezetek, itt is harcoltak a hazafiak a megszállók és szolgáik ellen.

Gyorsan átláttunk a nacionalisták ravasz tervein, és kapcsolatot létesítettünk a helybeli lakossággal. Összeszedünk minden ladikot, ami a faluban található, minden anyagot, aminek hasznát vehetjük. A hinyeli osztagnak már van 200 méter kötele, 300 méter drótja, 30 kútról leszedték a kötelet.

A városka gazdagnak bizonyult. Kezünkre került egy élelmiszerraktár, sok gyógyszer, kötszer, géz, alkohol, több mint 5 kilogramm hipermangán, aminek mi híján voltunk.

Most már van mindenünk, csak keljünk át mielőbb a Sztiren! Az eszmanyiakat és az örményeket (1000 embert és 700 lovat) feljebb küldöm a folyó mentén, Krasznoje faluba, hogy építsék meg a második átkelőhelyet. Bár a Sztir ott szélesebb, viszont volt ott egy komp, s azt helyre lehet állítani.

Éjszaka van. Jártam Krasznojéban. A banderisták elsüllyesztették a kompot, de a mieink megkeresték. A sodrony miatt állnak, mert a banderisták azt is elrejtették. Még nem találták meg, ám az örmények nélküle is szerencsét próbáltak. De pórul jártak! A sebes vizű patakok ismerőinek nem engedelmeskedik a síkság folyója: a komp felborult, munkába kellett lépnie a mentőosztagnak. Igaz, csak egy ló esett áldozatul. Az örmény osztagot visszaküldöm Torgovicába.

1944. február 5.
Torgovica

Az eszmanyiak már a túlsó parton szélesítik a hídfőt, teljes mértékben kihasználják a kompjukat Krasznojéban.

Torgovicában is elkezdődött az átkelés. A keskeny kis hidat meghajlította az ár, s most remeg, mint a kifeszített húr. A hí-

don átcsap a víz, a harcosok pedig áttolják rajta a rakománytól megszabadított szekereket, az ágyúkat mozdony nélkül, a kocsikat géppuskák nélkül. Minden egyebet a vállukon vagy ladikon visznek át. A lovakat rövid kötőfékre fogva vezetik. A lovak ijedten hátrálnak, tépik magukon az amúgy is ócska szerszámot. Bekötik kendővel a szemüket, s így már engedelmesen baktatnak gazdájuk mellett leszegett fejjel.

A túlsó partról integetnek a lóvezetőnek:

– Balra, Petyka, eredj vele még balra!

Ebben a pillanatban kiáltás csattan: „Repülő!" Az átkelőhely egy szempillantás alatt kiürül. Petyka viszont a lóval együtt eltűnik a víz alatt. Riadtan nézi mindenki: „Belefullad a vízbe!" A repülőgép pedig köröz a folyó felett, Petykának nem lehet segíteni, nem fedhetjük fel az átkelőhelyet a fasizta repülőnek.

De a „fuldokló" kidugja a fejét a vízből. A fiú tartja magát, kapaszkodik a lóba, s vele együtt sodródik az árban.

– Lefújva! Lefújva! – kiáltják neki a partról, de Petyka nem hall semmit. Most nincs is szüksége rá.

A folyó kanyarulata mögül ekkor előkerül egy ladik, öreg ember ül benne. Harsány hurrázástól kísérve evez oda az öreg a februári vízben megdermedt Petykához, megragadja a gallérjánál és beemeli a ladikba. A ladik a parthoz siklik. Valaki rögtön ott terem egy takaróval, leveszi a lábán alig álló lóról a nyerget, az öreg meg bölcselkedik:

– Semmi ez, fiam, katonadolog! Orosz hazánkért meg a szovjethatalomért a tűzbe is be lehet ugrani!

Az öreg a borzas fűzfákkal szegélyezett töltéshez evezett, ahol Kaszatkin már várta, hogy lefényképezze. Büszkén felszegte állát, miközben így beszélt:

– Egyszer, Bruszilov seregében, nyugodjon békében, én is megfürödtem a jeges vízben. És oda se neki, kutya bajom se lett. Derék ember volt a tábornok. Kímélte, szerette a katonát... magunkfajta volt...

És újból:

– Repülő-ő-ő!

A vízbe huppant a kijevi osztag egyik szekere. De csak két lőszeres rakasz veszett el. Az eszmanyiaknál Krasznojében ugyancsak leesett a kompról 14 ló, de mind kiúsztak a túlsó partra.

Az átkelés képét Galinka is megörökítette a naplójában:

„Folyton köd van, és eső szitál. Az út lehetetlenül rossz. Ál-

talában mocsaras, lápos a vidék, minden csupa ingovány. Csaknem mind lóra szálltunk.

A fiúk már kiéheztek a jó lovakra, s most vígan nyargalásznak az utcákon. A németek egyre messzebbre hordják az irhájukat Lucktól, és azt mondják a lakosságnak: „Holnapra itt lesznek az oroszok, mi meg megyünk haza."

Csak menjenek! Nyitva az út. Az utat egyébként magyarok őrizték. És nem akartak lőni. Néhányan még át is álltak hozzánk – a mi magyar Évánk és elvtársai nagy örömére.

Egyáltalán, minden napra jut valami újság. Ma éjjel átkelünk a Sztiren. Sztyepanov százados osztaga Kljusnyikov mérnök irányításával már megépítette a hidat. Mennünk kell, pedig az út csupa sár. És milyen élvezettel pihennék egy jót, akár csak egyetlen éjszaka! De hívogat a cél! Vár az átkelés! Átkelünk a Sztiren, és már ott is vagyunk Dél-Volhíniában!"

GALÍCIA

1944. február 7.
Gorohov városka, Lucktól délnyugatra 45 kilométerre

A 13. hadsereg nem kelt át a Sztiren, hanem délnek fordult, és Mlinov–Dubno irányában támad. Számunkra ez azt jelenti, hogy elszakadtunk az arcvonaltól, s már a mi kis arcvonalunkon vagyunk, ahol nincsenek szárnyak, nincs hátország, nincs semminek se vége, se hossza...

A helybeli lakosok többsége nyíltan és titokban rokonszenvez velünk. De a kulákok, a nacionalisták és a helybeliek közül még néhányan, akiket elbutított a nacionalista propaganda, ellenséges szemmel néznek ránk.

Helyzetünket most az is nehezíti, hogy sűrűn lakott vidéken kell tevékenykednünk. A tanyák, a falvak, a helységek, a városok, a vasútállomások és a gyárak szinte egymást érik. Tudjuk, hogy nem lehet megkerülni őket, ezért csak saját vakmerőségünkben bízhatunk. Annál is inkább, mert mindenütt ellenséges helyőrségek vannak, s ezután is ilyen körülmények közt kell harcolnunk. Rövid töprengés után úgy határozunk, hogy megrohamozzuk Gorohovot.

Reggel vonultunk be a városba. A németek siettek elvonulni harc nélkül, egyszerűen megszöktek. Felgyújtották gépkocsiosz-

lopukat, amely megrekedt a feneketlen sárban. Most fekete füst gomolyog a tarló fölött. A helybeli koncentrációs táborból kiengedjük a foglyokat.

Gorohov lakossága őszintén örül jövetelünknek, segít a munkában, hogy mielőbb újra működjön a villanytelep, a gőzfürdő, a mosoda. A helybeli legények belépnek az osztagokba, és ami különösen megható, néhány leány is csatlakozik hozzájuk. Sokan fegyverrel jönnek – puskával, kézigránátokkal, géppisztolyokkal. Megismétlődik Jemilcsino!

A városban megérkezésünk előtt Melnyiknek, Petljura egykori ezredesének, az ukrán nacionalisták másik főkolomposának fejvadászai garázdálkodtak. Paszjko, a makarovkaiak törzsfőnöke megmutatja Melnyiknek a polgárháború idejéből való fényképét. Melnyik fehér lovon parádézik a csapatok sorfala előtt, amikor bevonul Kijev külvárosába. Megvan ugyanez a fénykép egy lengyel albumban is, amelyet Melnyik lakásán találtak.

Bulba, Melnyik, Bandera – ugyanannak a fának három ága. Vetélkednek egymással a fővezérségért, azért a jogért, hogy a németeket kiszolgálhassák.

A fiúk rögtön tájékozódtak, hol vannak Melnyik embereinek fegyver- és lőszerraktárai.

Sziplivij meg Petrikej már jártak osztagukkal Kolnov faluban, itt csatlakozott hozzájuk vagy ötven üzbég, türkmén és kazah, akik még 1941-ben kerültek bekerítésbe, és partizánoknak nézték a nacionalistákat. Még három olasz is akadt ugyanott, Melnyik emberei között.

Oszipjan egy másik faluban szétugrasztotta Melnyik embereit, és kiszabadított 32 szovjet hadifoglyot. Minden irányban felderítőket küldünk ki. Elsősorban Galícia „határát" szondázzuk. Ott van magának Banderának a birodalma. A határ mindössze tíz kilométerre van Gorohovtól. Gavriljuk Pecsihvosztban Kovpak partizánjaira bukkant, akik már úgy berendezkedtek ott, mintha otthon lennének. A komisszár meg én leírhatatlanul örülünk ennek a találkozásnak. Alig várom, hogy ismét kapcsolatot teremthessek Versigorával.

Lelket öntött belénk az UK(b)P KB 995. számú rádiótávirata is:

„A párt Központi Bizottsága gratulál az egész személyi állománynak a feladat teljesítéséhez, ahhoz, hogy kijutottak a műútra Lucktól nyugatra. A KB a további feladatot a következőkben szabja meg: 1944. február végéig az egész magasabbegység

vonuljon a Drogobicsi területre. Kívánjuk, hogy önök legyenek a vezető magasabbegység..."

Nagyon jó! Csak azt tudnám, ki és hová indult portyára, hogy kapcsolatot létesíthetnék a szomszédos partizán magasabbegységgel, kicserélhetnénk a hívójeleinket. Ez pompás lenne. Taraszov komisszár váltig hangoztatja, hogy így is lesz: a többiek is nyugatnak tartanak. Jönnek, ha itt az idő... Hiszen Kovpak elsőnek tört utat...

Mégis üzenünk Sztrokacs tábornoknak, tájékoztatást kérünk tőle, ki hol van, merre fordultak azok az erők, amelyekkel Sztyepanyban, a Gorinynál találkoztunk? Meg az erdőkben Rovno közelében... Még végére sem értünk az adásnak, újabb rádiótávirat érkezett Sztrokacstól. Közli, hogy Versigora Gorohov közelében tartózkodik. Kéri a pontos koordinátáinkat, nyilván érintkezést akar teremteni a két magasabbegység között.

Pecsihvosztba kell mennem. A komisszár is ezen a véleményen van. Meglátogatjuk őket. Hiszen földiek vagyunk Kovpakékkal. A hinyeli harcok útjait együtt jártuk végig.

Alkonyi szürkületben a megerősített felderítő csoport kíséretében vágtatunk az ingoványos terepen Pecsihvoszt felé. Kilenc hónapja találkoztunk utoljára Kovpak partizánjaival. Akkor Kovpak és Rudnyev volt a magasabbegység parancsnoka, s alakulatai a Pripjaty torkolatánál álltak. Akkor még nem indultak el Kovpakék a kárpáti portyára. És a magasabbegység állománya főleg Szumi és Brjanszk környéki fiúkból állt... Volt miről beszélgetnünk Versigorával, Kulbakával, Brajkóval, Bakradzéval, Voronykóval...

Kicseréltük a hívójeleket; megegyeztünk az együttműködésben, megbeszéltük, milyen útvonalat választunk abban az esetben, ha esetleg manőverezni kell.

Versigora Sztanyiszlav környékére vonul, a mi magasabbegységünk útja pedig Csehszlovákia határához vezet.

Igen jó hangulatban megvacsoráztunk. Kis tálcákon olajmécsesek égtek. A vidám, kedves parancsnokok – Kulbaka, Voronyko, Brajko, Bakradze, Tutucsenko, Vojcehovics, Lenkin – nótára gyújtottak.

Vacsorázás közben beszélgettünk. Felidéztük emlékeinket a brjanszki erdőből, a belorusz és az ukrán Poleszjéből. Azután szemügyre vettük Galícia „határát", hogy közösen keljünk át a Bugon, és együtt induljunk rohamra. Szpaszovóban, Zbojszkajában, Torkiban, Knyazsban erős ellenséges helyőrségek vannak. Az UFH határőrségén kívül német rendőrzászlóaljak is tanyáznak ott.

1944. február 8.
Ugyanott, Gorohovban

Mulatságos is meg szomorú is: örményeink egyik százada gőzfürdőben volt. És ruha meg alsónemű nélkül távoztak. Így vonultak végig a fiúk a városon, csak úgy csillogott a lábszáruk a köpeny alatt. Körös-körül pedig hó borít mindent, ráadásul még fagy is... Az történt ugyanis, hogy a fertőtlenítő öreg kezelője figyelmeztette őket, ne hagyjanak egy szál gyufát se a zsebekben, de egy szót sem szólt a töltényekről és a kézigránátokról. Az eredmény: robbanások és tűz a gőzfürdőben, az egész alegység fehérneműje és ruházata ott égett, az öreg meg jónak látta elrejtőzni...

Megpróbálok segíteni a bajon. Összehívom a politikai munkásokat valamennyi osztagból, elosztom köztük a város utcáit, körzeteit, és utasítom őket, hogy járják végig a házakat, és a parancsnokság nevében kérjenek segítséget; segítsen mindenki, ki mivel tud – önkéntesen, erőszak és szemrehányás nélkül.

Emlékszem, 1942 áprilisában a Gyesznánál Znob-Novgorodszkojéban már alkalmaztuk ezt a módszert, amikor át kellett öltöznünk nyári ruhába. Mint akkor is, most is az eredmény felülmúlt minden várakozást: az utcák végén igen hamar halomban állt a sok holmi – fehérnemű, öltöny, bekecs, csizma, bakancs. Minden gond nélkül felöltöztettük az egész századot tetőtől talpig.

Ugyanakkor a szekereket kicseréltük szánokra, hogy a téli utakon „repüljünk" át a galíciai „határon" meg a Bugon is. A felderítés éppen most jelentette, hogy az ellenség utunkon mindenütt erődítményeket épít.

1944. február 9.
Gorohov

Galinka a Tájékoztató Iroda hadijelentéseit gépeli. Úgy látszik, már végleg a kijevi osztag tagjának érzi magát, barátokra is szert tett. A doktor csak mosolyog Galinka örökös nyughatatlanságán:

– Vérbeli újságíró, nem lehet hozzákötni a törzs szekeréhez!...

1944. február 10.
Pereszpa, Lvovtól északkeletre 65 kilométerre

Kezünkre került egy működő szeszfőzde. Minden csábítást elkerülendő megparancsoltam, hogy az egész szeszt engedjék a folyóba, a szeszfőzdét pedig tegyék üzemképtelenné. A gabonakészleteket és az egyéb nyersanyagot szétosztjuk a munkások között.

A németek két oszlopban támadják Pereszpát Szokalj és Krisztinopol felől, egy csoportjuk pedig Ragyehov felől közeledik. Rohamaikat az örmény és a konotopi osztag veri vissza.

A hitleristák szeretnék megmenteni a szeszfőzdét, s őrzik a galíciai „határ" sérthetetlenségét. Ám ehhez már nincs elég erejük. Nem sokáig állták a harcot, megfutamodtak, s halottakat, fegyvert és felszerelést hagytak hátra. Az örmények üldözik a menekülőket. 15 szekeret zsákmányoltak – töltényekkel, golyószórókkal, aknákkal...

A harc Torkiban és néhány más helységben pontosan a mi terveink szerint zajlott le. Most már minden gondolatunk arra összpontosul, hogyan kelünk át a Bugon. Gorohovból elviszünk minden átkelőeszközt – hordókat, köteleket, sodronyokat. A Bug nincs messze, körülbelül négynapi menetre. De előttünk van három műút, három vasútállomás, négy vasútvonal és öt város. S főleg a Bug, amelyen Dobrotvornál akarunk átkelni...

1944. február 11.
Kupisvolja falu, Lvovtól északra 36 kilométerre

Nem is kellett hidat építeni. Mindent eldöntött a meglepés. A roham annyira elsöprő erejű volt, hogy Dobrotvor helyőrsége jobbnak látta elrejtőzni. Meghúzta magát az erődítményekben egyetlen lövés nélkül.

Paták ezrei csattogtak az utcák kövezetén. Viharként száguldottak a lovasok. Galinka így írt erről:

„...Újból figyelmeztetés – vasútvonal! Csak most értettem meg igazán, mit jelent átvágni egy vasútvonalon. Nagy csata volt, akárcsak tegnap. Pereszpában, amikor a műúton jöttünk át. Csatlakoztam Rjabcsenko századához. Szerjozska Nazarenko szakasza támadásba lendült. Először megsemmisített két policájt és négy németet, kilőtték a gépkocsijukat, azután megrohamozták a helyőrséget. Jómagam is segítettem felvinni a rohamhág-

csót a földhányásra. Így semmisítettük meg a határőrséget Galícia „határán".

Igaz, mi is egy fiatal élettel fizettünk: a roham közben elesett Szása Szavcsenko. Hasztalan próbáltuk életre kelteni... Rjabcsenko századával átkeltünk a folyón Kamenka Sztrumilovánál. Az éjszaka folyamán elfoglaltunk egy vasútállomást. De egyszer csak begördült egy személyvonat. Gorobec őrnagy átállította a váltót, a mozdony felborult, mi meg a vagonokhoz rohantunk. A németek megpróbáltak kereket oldani, de mindenütt tűzbe ütköztek. A mieink közül megsebesült Ványa Prjahin, a jemilcsinói Vaszilij Filonyenko. Hősi halált halt Ivan Filipov rajparancsnok, aki a leningrádi területen született.

Rjabcsenkóval, Fegya Bannyikovval, Marina Janukkal, Szása Nyijuskovval és Kolja Szmirnovval még sokáig üldöztük a németeket az erdőben, és néhányat el is fogtunk közülük. Hét német megadta magát. És talán ez tette lehetővé, hogy a magasabbegység sikeresen átkelt a Bugon.

A makarovkaiak viszont alighanem mindenkin túltettek: golyószóróik és géppisztolyaik egész tárat kilőttek egy német tiszticsoportra, amelyet észrevétlenül leptek meg..."

1944. február 11.
Zsolkev, Lvovtól északra 22 kilométerre

Hóvihar, koromsötét éjszaka. A Lvov–Rava-Russzkaja műúton értelmetlen és fölösleges összecsapás, amelyben Lobacs százados, az örmény osztag törzsfőnöke az életével fizetett.

Az örmények körülvettek egy házat, megsemmisítettek vagy negyven németet!... Nincs világításunk, ezért nem lehet operálni, tehát nem lehet megmenteni Lobacsot, aki a hasán sebesült meg... Ma van a születésnapja, a kérlelhetetlen sors huszonhét évet mért ki a századosnak és itt kitette a fekete pontot.

Nyugodj békében, Fegya barátom! Ugyan ki áll majd a helyedre az osztag törzsében, ugyan ki lehet ilyen tekintélyes és talpraesett törzsfőnök? Honnan vegyek olyan tisztet, akinek tapasztalata akár csak megközelíti a tiedet! Hiszen te hétezer partizánversztát tettél meg!... A szomorú hír bejárta az osztagot, talpra ugrasztotta az embereket, s az osztag azon nyomban megrohamozta Magerovot, hogy bosszút álljon. Elsőnek a kommunisták indultak rohamra. A roham feltartóztathatatlan volt, a fasiszta helyőrség nem tudta tartani magát.

Az örmény osztag Magerovban igen gazdag zsákmányra tett szert: fegyvert, lőszert, egy külön cukorraktárat és gépkocsijavító-műhelyeket zsákmányolt. Sürgősen eltakarodtak a magas vendégek is, akik Lvovból és Berlinből látogattak a városba kilenc személygépkocsin, hogy a helyszínen egyeztessék a partizánelhárítás tervét.

Elmaradt a bankett is. A partizánok ebédeltek az ünnepien megterített asztalnál. S szeretettel emlegették bajtársukat, a rettenthetetlen kommunistát, Lobacs századost.

Lobaccsal együtt temettük el Petrosz Egojant, az osztag felderítőinek politikai vezetőjét, Asot Adamjan felderítőt, Vaszilij Grigorjan tüzért. Ma is magam előtt látom a fekete selyemmel letakart koporsókat, a partizánok szomorú arcát, fülembe cseng Aljosa Vaszjanovics komisszár rövid gyászbeszéde, a díszsortűz, amely belecsattant a vihar zúgásába... A házak a sírok közelében olyanok, mint a kripták, kiégett ablakaik vakon tátonganak. 18 német tiszt lelte halálát a házakban.

A behavazott utcákon kiégett gépkocsik.

Magerovban nem időzünk. Minél előbb meg kell kerülnünk Lvovot, és ki kell jutnunk a nyugati körzetbe, Szamborhoz.

1944. február 12.
Javorov város, Lvovtól nyugatra 45 kilométerre

Nyemirov mögöttünk van. A helység halálos csenddel fogadott bennünket. Úgy látszik, a helyőrség, a városparancsnokság jobbnak látta eltűnni közeledtünk hírére. Nem ütköztünk ellenállásba. Lvovi menekültekkel találkoztunk. Ki szekéren jön, ki szánkót húz, ki hátizsákot cipel. Egymás szavába vágva hadarják, hogy Lvovban szörnyű pánik tört ki. A félelem valósággal megbénította a megszállókat. Menekülnek a városból, ki hogy tud. A tábornokok repülőgépen, a többi katona gépkocsikon és vonaton. Mindenütt azt hallani: „Volhíniából nagy ejtőernyős hadsereg tört át!" Nyilván minket és Versigorát vélték nagy ejtőernyős hadseregnek. Városszerte sebtében nyomtatott felhívásokat ragasztottak ki, a fasiszták velünk akarják ijesztgetni a lakosságot. A partizánok vademberek, írják tűzbe dobálják a gyermekeket, felperzselik a falvakat, kirabolják a városokat, megerőszakolják a lányokat és az asszonyokat, és orgiáikon tűzön sült ukránokat esznek... Tehát mindenki keljen fel a

harcra ellenünk, akik megzavartuk „a békés életet Galíciában, ebben a csöndes, virágzó országban...”

Zajtalanul siklanak a szánok. Nem hallani a lovak patáinak dobogását sem: a hótakaró elnyel minden hangot. Oszlopunk már jó ideje dél felé vonul, hogy váratlanul megjelenjen Drogobicsnál és Szambornál.

Magyarország és Csehszlovákia határánál támpontokat létesítünk, és kijutunk a hadműveleti térségbe. Támpontokat akarunk kiépíteni a Nyugati-Kárpátokban és esetleg az Erdélyi Havasokban is.

Az oszlop áthalad Javorovon. A város szinte kihalt. Gruseckij százados jelenti, hogy sok német kórház van a városban. Az őrség és a személyzet szétfutott, ott hagyta a sebesült tisztek és katonák ezreit. A sebesültek idegeskednek, fölöslegesen. Kórházak és sebesültek ellen nem harcolunk.

1944. február 2.
Ljubenyi falu, Przemyśltől keletre 30 kilométerre

Éjszaka nagy eső volt, a mezők tavakká váltak, az utakat ellepte a víz, és nem sikerült teljesítenünk a menettervet...

Mocsaraktól közrefogott falvakban állunk. Melnyikben, Ljubenyiben, Makarban, Dubrovóban és Viszuvkában, amelyekben hemzsegnek a nacionalisták. A banditák mint a patkányok orvul támadják meg az egyedül járó partizánokat. Késsel szurkálták össze az örmény osztag egyik harcosát... A banditák „őrködnek” a Lvov–Varsó vasútvonalon. Szívvel-lélekkel szolgálják Hitlert.

A felázott utak miatt négynapi késéssel érkeztünk meg Borosznyica vasútállomásra. A „Vörös” és a makarovkai osztag, amely az oszlop élén haladt, még az éj leple alatt átjutott a vasúton. Hajnalra már sok szerelvény gyűlt össze az állomáson. Mint derült égből a villám toppantunk be Borosznyicába. A németek eleinte nem tudták felfogni, miért tartóztatják fel a szerelvényeiket, ellenben zöld utat adnak holmi szekereknek és lovasoknak...

Miután felkelt a nap, elkezdődött a lövöldözés; nem akartunk hátrányos helyzetben harcba bocsátkozni, s ezért megváltoztattuk a menetvonalat. Hirtelen jobbra fordultunk, nem mentünk át a vasúton. A törzs természetesen értesítette erről az eszmanyiakat és a makarovkaiakat, akik már túljutottak rajta.

Üzentünk nekik, hogy térjenek vissza. De már több óra eltelt azóta, s csak Sztadnyik, az eszmanyiak törzsfőnöke egymaga érkezett meg.

Magamhoz hívatom Sztadnyikot. Rendkívül harciasan fest: fülig sáros, overall és széles szárú csizma van rajta, övében nyeles kézigránátok.

– Korotyuk és Borov természetesen vissza tudta volna fordítani az osztagokat – mondja Sztadnyik –, de az állomáson összetorlódott szerelvények miatt ezt nem tehette meg. Az előre kijelölt menetvonalon voltak kénytelenek továbbhaladni dél felé. Jómagam a vagonok alatt kúszva jöttem át. Az volt a szerencsém, hogy sikerült német holmikat szereznem, azért van rajtam ez a maskara.

Közben még több szerelvény torlódott össze az állomáson. Néhány vagonon géppuskasorozatok nyomai látszanak, két tiszti szerelvény meg különösen meg van tépázva.

– Az egészet Paszjko, a makarovkaiak törzsfőnöke főzte ki – jön tűzbe Sztadnyik. – Azzal kezdődött, hogy Anton Paszjko hadnagy alaposan szemügyre vette az állomáson veszteglő két szerelvényt, s fennakadt rajta: „Mi a fene! Csupa személyvagon, de az ablakokban nem látni egyetlen pofát sem." Gondoltuk, benézünk a vagonokba. Ellovagoltunk a szerelvények között, s benéztünk az ablakokon. A vagonok meg teli voltak tisztekkel – sápadtak voltak, eltorzult az arcuk a rémülettől. Volt olyan, aki a padlón hasalt pisztollyal a kezében, néhányan meg bebújtak a pad alá, csak a fenekük látszott ki.

Paszjko elordította magát, ahogy csak ő tud, harsogott tőle az egész állomás:

– Hé fiúk! Hiszen ezek szabadságosok, az anyukájuk meg a hitvesük szoknyája mellől Berlinből térnek vissza a keleti területekre!

A fiúknak meg igencsak viszket a tenyerük. Ráadásul a makarovkaiak is megérkeztek, meg az eszmanyiak egész konovalovi százada és maga Ivan Borov a 45 mm-es ágyújával. Így aztán könnyítettek a lelkükön...

Sztadnyik erősködik: mindegyik vagont szitává lőtték. A lengyel mozdonyvezetőknek pedig Paszjko szigorúan megparancsolta, hogy az egész szecskát vigyék Lvovba, a személypályaudvarra!

Sztadnyikot és Paszjkót meg lehet érteni: külön számolni valójuk van a fasisztákkal. És a helyükben ugyan ki tudta volna megállni, hogy oda ne csapjon? Ki tudott volna ellenállni a kí-

sértésnek, hogy partizán nyelven beszéljen a német tisztek gyülekezetével?... Így aztán munkához láttak a fiúk a „Vörös", a makarovkai és a korosztisevi osztag három századából. Hogyan igazítsam el Korotyukot, Kucserenkót, Borovot és Kszenzovot? Ki kell jelölnöm valahol a találkozás helyét, ami pedig három ismeretlen körülménytől függ: hol és mikor megyünk át a vasúton, és hová vonulunk a következő napokban?

1944. február 14.
Mazuri vasútállomás, Przemyśltől keletre 20 kilométerre

Éjjel fél három, de olyan világos van, mintha nappal lenne. Égnek a házak, a vagonok, lobog a tűz a kisiklott mozdonyok gyomrában, fáklyák és rakéták lobbannak. Körös-körül egy pillanatra sem szünetel a harci zaj: ágyúk dörögnek, aknavetők ugatnak, géppuskák kelepelnek, géppisztolyok csattognak. Minden összekeveredett. Nem lehet tudni, ki kire lő a szerelvények közti sötét folyosókban, a szerelvények meg egyre jönnek. Volt köztük egy katonai szerelvény is. Az ezzel érkezett német katonák szálltak harcba velünk. Fogoly fasisztáktól tudjuk: tiszti szerelvényt tartóztattunk fel, volt rajta egy tábornok, az vette át a parancsnokságot.

Az ellenség a szokásos taktikát alkalmazta: gyújtólövedékekkel lángra lobbantotta a faépületeket, hogy jobban láthassák a célokat. Tűzbe is borult a munkástelep. Tisztán látunk mindent: honnan tüzelnek a németek, hol vannak a tűzfészkeik. Nem tudtak meglepni bennünket: Gorobec őrnagy tüzércsoportja időben tüzelőállást foglalt, a partizánok lövegei közvetlen irányzással tüzelnek. Az osztagok is szétbontakoztak, néhány alegységnek sikerült átvágnia a vasút túlsó felére. De persze a tervszerűséggel volt egy kis baj: a két vágányú pályán és a vele párhuzamos betonúton nem volt könnyű átjutni. Csak kemény harc árán lehet átvergődni, s közben vesztegetjük a drága időt, a lőszert, veszteségeink vannak... És persze nem teljesítettük a menettervet, amiért ugyancsak a vérünkkel kell fizetni, nem beszélve arról, hogy újból csak fogy majd a lőszer, az erő és az idő...

És mindez egyetlen ember felelőtlen cselekedete miatt...

Rendelkezésünkre álltak a felderítési adatok, jó előre kidolgoztuk a Lvov–Krakkó vasútvonalon való átjutás részletes tervét.

A kijevi osztag megtámadja a helyőrséget és a megszállók

gépkocsioszlopát Ljadszkaja Voljában és erős fedezőcsapatot állít ki a Przemyślbe vezető úton; a konotopi osztag Osztraja Gura faluból kiveri az SS-alakulatot és megsemmisíti szállítóeszközeit, 25 gépkocsit; a korosztisevi osztag elfoglalja Szolomanszkaja falut, elreteszeli a Lvovba vezető országutat; a „Vörös" osztag – Verhovszkij és Sztadnyik parancsnoksága alatt – meg az örmény osztag eközben átvágja magát a vasúton, s szabaddá teszi az utat az egész magasabbegység és szállítóoszlop számára.

Úgy terveztük, hogy az akciót éjjel két órakor kezdjük, addigra ugyanis a diverziós csoportoknak meg kellett állítaniuk a forgalmat a vasúton. Nyikolaj Kljusnyikov mérnök csoportja azt a feladatot kapta, hogy aknákkal robbantsa fel mindkét vágányt Przemyśltől hét kilométerre, Velicsko főhadnagy csoportjának pedig ugyanezt kellett tennie az átvonulásunkra kijelölt helytől, Mazuritól keletre három kilométerre. De nem így történt. Velicsko három kilométerrel odébb, nyugat felé robbantott, vagyis közvetlenül Mazurinál... És teljesen váratlan helyzet alakult ki...

Egyelőre nincs rá idő, hogy kivizsgáljam, hogyan történt ez. Csak amikor pontosan két órakor, a kitűzött időben megérkezett oszlopunk Mazurihoz, a Lvovból befutó ellenséges szerelvény alatt váratlanul akna robbant. Ez egy tehervonat volt, s elállta az utat szállítóoszlopunk előtt. S csaknem egy időben a másik vágányon befutott egy katonai szerelvény, ez is aknára futott, de a vonat már lassított, nem siklott ki. Rögtön láttam, milyen helyzetbe kerültünk. Keresztülhúzták azt a számításunkat, hogy villámgyors ugrással a Kárpátokban termünk. S előttünk van a szambori közlekedési csomópont, számos folyó, szurdok a hegyekben, s most, miután ekkora zajt csaptunk a vasútnál, ezeken nem juthatunk át észrevétlenül.

Lóra ültem, az élosztaghoz vágtattam, ahol nemcsak a házak lángtengere és pokoli géppisztolytűz tombolt, hanem a komiszszárunk, Taraszov doktor is:

– Saját kezűleg lőlek agyon!... Hogy merted aláaknázni a vasutat éppen ott, ahol át akarunk menni rajta?! – ordított Velicskóra.

S a tettes – öles termetű óriás – szürke arccal, reszkető ajakkal hebegett valamit mentségére.

Kénytelen voltam megparancsolni, hogy az oszlop kerülje meg az álló szerelvényt, s nagy üggyel-bajjal így jutottunk el az uradalomba, ahol már minden lángokban állt, s úgy tűnt, hogy a

levegő is felrobbant és ég. Egymás után kaptak lángra a tíztonnás teherautók, a furgonok, a gépkocsijavító-műhelyek, égtek az istállók. Csak utóbb tudtuk meg, hogy az istállókban 200 igásló volt. Szívettépő nyerítésük túlharsogta a robbanásokat is. Mire észbe kaptunk és sarkig tártuk az istállók kapuját, már késő volt: a lángban álló udvarra nem lehetett kihajtani a lovakat.

Ezen az éjjelen mindannyiunknak jócskán kijutott mindenből: futottunk, kúsztunk, másztunk négykézláb a vagonok alatt meg a síneken keresztül. Ólomadag is egyformán jutott mindenkinek: az élen harcolóknak meg a szekerek hajtóinak. Meg hát éjnek évadján ezenkívül sohasem tudja az ember, hol leselkedik rá veszély: elhúzódik-e a halál elől vagy közeledik felé?

1944. február 14. reggel
Ljadszkaja Volja, Przemyśltől keletre 20 kilométerre

Már öt órája vonulunk át Mazuri vasútállomáson és Ljadszkaja Volján. Az osztagok nagy része átjutott a vasúton és a műúton, de Mazurinál még mindig tombol a harc. Összekeveredett minden: lovak, emberek, halottak és sebesültek. A műúton is áll a harc. Az arcvonal több kilométer széles, az osztagok irányítása szemmel láthatólag akadozik. Megpróbálom egy oszlopba összevonni az osztagokat: minden jel szerint az lesz a legcélszerűbb, ha a legközelebbi falut jelölöm ki gyülekezőhelynek. Így valami rendet teremthetek a káoszban.

Kiküldöm az összekötőket, hogy hívják hozzám az osztagparancsnokokat. A paraszthaz ablakán át látom, hogy egymás után jönnek a német teherautók és személygépkocsik, a partizánok pedig rövid géppisztoly-sorozatokkal fogadják őket. Egy sorozat – és a kocsi az árokba borul.

Egy Mercedes száguld Lvov felől. A kocsi teljes sebességgel átvág az útpadkán, a sofőr már nem ura a volánnak, utasa, a tiszt pedig kétségbeesetten próbálja egyenesbe hozni a kocsit. De késő: a tiszt kirepül a kivágódó ajtón az árokba és meghempergőzik a sárban.

A korosztiseviek megmotozzák, Fegya Tyeodorovics politikai vezető futólépésben siet Nyikolaj Berezkin törzsfőnökhöz és megmutatja az iratokat. Azután együtt vesszük szemügyre a halott katonakönyvét. Weldman főhadnagy... Berlinbe sietett, lá-

togatóba. A kocsi tele van élelemmel: szalonna, vaj, tojás, méz meg cukor van a csomagtartóban...

Autóbuszok közelednek robogva. Az első teljes sebességgel száguld az árokba. Utasai mind ott vesztek. A másikból, amely az út közepén füstölög, tisztek kászálódnak ki. Néhányuknál fegyver van. Az árok sarában kúszva keresnek fedezéket, ordítoznak, káromkodnak. Az egyik gyáván hátrál feltartott kézzel, majd hirtelen az autóbuszhoz iramodik.

– Vigyázzatok: fegyverért megy! – kiáltja Berezkin, akkor egy golyószórósorozat találja el.

A dombtetőn hatalmas pótkocsis teherautó tűnik fel, nyilván áttört a kijevi osztagnál. Nem csökkentette a sebességet, itt is át akart törni, de már ég mindkét oldalán. A korosztiseviek odakiáltanak géppuskásuknak, Jurcsenkónak, hogy ne sajnálja a gyújtólövedékeket.

Körém gyűlnek a magasabbegység törzsének tisztjei. Mindegyiknek megvan a maga mondanivalója arról, amit átélt és látott. Galinka arca, keze csupa horzsolás, tetőtől talpig sáros. Megkérdezem: hogy érezte magát az osztag végén, a hadtápnál? Bágyadtan mosolyog válasz helyett. Később ezt olvastam a naplójában:

„A németek ellepték az egész állomást. A nyomjelzős lövedékektől szinte izzik a levegő. Minden lángokban áll, percenként robbanások reszkettetik meg a levegőt. Úgy érzem, egy lépést sem lehet tenni az út felé. Éva segítséget kért: valaki súlyosan megsebesült, az erdészházban van.

Átvágunk az erdőn a malomhoz. Nyakig ér a sár. A partizánok lőszeres rakaszokat hordanak a mocsárban rekedt szekerekről. Évával zsombékról zsombékra, fától fáig ugrunk. Robbanás robbanást követ körülöttünk. Éva azt mondja: Zsenya Verhovszkij támadja az uradalmat az eszmanyiakkal...

A sebesültet szekérre tettük, Nagyezsda Filimonovna gondjaira bíztuk, aztán visszasiettünk az osztag kötözőhelyére. Az erdészházban egy másik sebesült tompa nyöszörgésére lettünk figyelmesek. Meggyújtottam a zseblámpát, odamentem az összetolt lócákhoz és... borzalom! A sebesült Zsenya Verhovszkij.

– Miért éppen Zsenya? – mondtam magamban. – Hiszen vele együtt jöttem el a törzstől, nagyon közel kerültünk egymáshoz.

Minden elmerült a füstben, golyótól találva lovak rogytak le, de Évával együtt mégis elvergődtünk valahogy, és most már távol vagyunk a harc helyétől. Nagyon szeretném megtudni, hol van most Zsenya, megoperálták-e, és hogy érzi magát?"

– Galinka, Galinka! – mondom neki. – Mi az, hogy „távol a harc helyétől", amikor itt csücsülünk a varsói országút aszfaltján?... És hol vannak a magyarjaink, hol van Éva? Hívd ide, Verhovszkij miatt pedig ne aggódj: Taraszov doktor már operálja.

A körzőt belebököm a térképbe azon a ponton, ahol a vasút húzódik, s ahol Szlovákia keleti csücske van. Lemérem a távolságot a léptéken.

– Nincs talán még száz kilométer sem? – csillog Éva fekete szeme. Majd kiugrik a bőréből örömében, hogy váratlanul ilyen közel kerültünk a magyar határhoz, hazájához.

– Körülbelül száz kilométerre van Szlovákia, s még egyszer annyira Magyarország. – Éva örül és kíváncsian nézi a térképet.

– Ez persze a mi tempónkkal néhány napi út?

– Néhány éjszakányi, Éva, éjszakányi... Hogy van a többi magyar elvtárs? Hol van Fazekas József? Felgyógyult-e az influenzából Dékán István? Mind átjöttek-e erre az oldalra? Üdvözölje őket a nevemben. Mondja meg nekik, hogy derék fiúk, köszönet mindnyájuknak.

– Miért derék fiúk? Milyen feladatot teljesítettek?

– Hogy milyen feladatot? Mondja meg nekik, köszönet jár nekik azért, mert átjutottak, nem vesztek oda, nem maradtak a síneken, nem dobták el a fegyvert, nem ijedtek meg, nem riadtak meg a sváboktól, számunkra most ez a legfőbb...

Éva arca komollyá és elgondolkozóvá válik. Elmond majd mindent a magyar elvtársaknak, amit hallott tőlem.

Galinkának is szaporábban ver a szíve, ahogy nézi a barna kacskaringókat térképemen: „El sem tudom hinni, hogy itt vagyunk a Kárpátok lábánál..."

Roman, aki egy lépésre sem tágított mellőlem, nem nagyon lelkes: tudja, milyen nehéz lesz harcolni a Kárpátokban lovak nélkül. A hegyekben nincs takarmány. Arrafelé legfeljebb gyors lábú zergék szökellnek a sziklákon. Hegymászónak kell lennünk, hogy harcolni tudjunk a Kárpátokban. Tudom ezt én is, aki egykor ezen a vidéken voltam határőr. Itt éltem át a háború első óráját a határon. Partizánjaink sokat hallottak a Kárpátokról azoktól a társaiktól, akik Kovpak parancsnoksága alatt vettek részt a nyári portyában. A nyáriban... Most azonban tél van, mégpedig fölöttébb szeszélyes.

Ma éjszaka is alig tudtunk eljutni a hegytetőig – légvonalban öt-nyolc kilométerre szakadtunk el az ellenségtől. Nem éppen irigylésre méltó helyzet. Ha itt csücsülünk a hegytetőn, odalent,

a völgyekben bekerít az ellenség. Ha megpróbálunk átmenni a másik hegyre, odalent már lesnek ránk. És mindent vihetünk a hátunkon. Nincs egyetlenegy jármű sem, csak málhazsák, saroglya; ami meg az élelmet illeti, arrafelé legfeljebb ha fenyőtoboz meg makk akad...

A lovakat kell megennünk, ha addig nem döglenek éhen. Hiszen a Kárpátok szikláin még fű se nő...

Újból beletemetkezem a térképbe. Noha a Kárpátok legfeljebb kétnapi menettel elérhető, egyáltalán nem vagyok vidám ettől.

Tőlünk Turka jóformán egy ugrásnyira van, de ehhez szabad út kellene, átkelések nélkül, úgy, hogy ne kelljen átmennünk a Przemyśl és Szambor közti vasútvonalon és utakon. Csakhogy én tudom, hogy előttünk hat kisebb-nagyobb folyó van, három vasútvonal meg legalább hét országút, ráadásul egy csomó hegy, domb, a magasságuk 300 és 900 méter között van. Hát ilyen ez az ugrás!

Ma éjjel két órától reggel hét óráig mindössze négy kilométert haladtunk dél felé! Az ütem nem egészen egy kilométer óránként. Igen, itt nem ússzuk meg szárazon, ha meggondolatlanul hiszünk a Kárpátoknak!

Minden kilométerért, minden lépésért életekkel kell fizetnünk. Csak ma örökre búcsút vettünk következő fiatal elvtársainktól: Konsztantyin Liszovszkijtól, Mitya Lozkótól, Gyenyisz Danyilcsuktól, Grisa Dejnekától, Kolja Zsurovicstól, Ványa Filippovtól, Szása Makarenkótól. És a sok sebesültet fel sem lehet sorolni...

Ma minden lépésért harcban kellett megküzdenünk. A Kárpátokban nehezebb lesz. De okvetlenül ott kell lennünk.

Célunk most Szambor és Komarno, ahol meg kell bénítanunk a vasúti közlekedést, s onnan már irány a Kárpátok. De ez csak a közelebbi feladat. Eljön az idő, amikor a magyar és a csehszlovák határon túl harcolunk. De jó is lenne rögtön ott teremni.

Az osztagparancsnokokkal összeállítom a veszteséglistát. A veszteségünk tulajdonképpen nem nagy, viszont a lőszeres kocsikon gránát és akna helyett nagyon sok a sebesült.

Az örmény osztag vesztesége a legnagyobb. Oszipjan az elesettek között sorolja Ovanesz Szimonjant, Martirosz Abranjant, Markisz Davnukjant, Varzdat Oganeszjant, Ervan Mkrtcsant, Ovanesz Mrktcsant és Martin Gabrieljant.

A korosztiseviek közül kitűnt Ványa Voznyuk, aki utolsó le-

heletéig kitartott egy dombtetőn. Védte a dombot, amíg ki nem fogyott a töltény a géppisztolyából, majd a pisztolyából. És nem hagyta ott az állást. Vérzik a szívem, amikor ilyen nagyszerű fiatalok halálát jelentik...

1944. február 14.
Rusztavecsko falu, Przemyśltől keletre 20 kilométerre

Esteledik. Egész nap kimerítő harcban állunk, rohamozunk, ellentámadásokat hajtunk végre. Csaknem egy napja, hogy elindultunk Ljubenyiből. Senki nem evett, nem ivott. Senki nem hunyta le a szemét. Tüzes gyűrűbe kerültünk a szó szoros értelmében. A műúttól csak néhány kilométerre jutottunk dél felé. Körösköröl felázott földek, horhosok meg kis falvak nyomorúságos ligetekkel. Minden elmerül a sárban. És mindenütt hitlerista csapatok. A levegő szinte izzik a gránátoktól, golyók, rakéták rajzanak.

A fasiszták bekerítettek bennünket két kis faluban, Csiskiben és Rusztavecskóban. Az utóbbi faluban legfeljebb 200 parasztház van, és nincs egyetlen kőépület sem. A házak szalmatetősek, a kerítés vesszőből vagy nádból van. Csak a sűrű köd segít rajtunk. Legfeljebb 300 méter a látótávolság. Ennyi elég, hogy megsemmisítsük a mindenfelől támadó ellenséget.

A fasiszták a köd miatt nem tudnak repülőgépeket bevetni ellenünk, s kénytelenek egyenlő feltételekkel harcolni, nagyok a veszteségeik. A német parancsnokság nem sajnálja a pálinkát a katonáitól, hogy lelket öntsön beléjük. De a pálinka még senkit sem mentett meg a haláltól. Fergeteges tüzünk és a sártenger ellenére a részeg fasiszták egyre sűrűbb sorokban tántorognak golyóink elé.

Csiskiben ég valami. A hinyeli és az örmény osztag harcol ott. A hinyeliek azért kerültek oda, mert elsőnek vágtak át a vasúton. Alighogy elfoglalták az uralgó magaslatot, megrohamozták őket a fasiszták. A rohamot visszaverték.

Csiskitől mindössze három kilométerre van Rusztavecsko, amely egy völgyben terül el. Mint harcállás csapnivaló, lényegében kelepce. De nincs más választásunk. A kis falura szükségünk van, hogy kifújjuk magunkat. Minden reménységünk a köd, meg az, hogy a mieink szilárdan tartják a magaslatot. Az örmények meg a hinyeliek beásták magukat rajta. S mind hevesebb a harc a magaslatért. A mieink már öt rohamot visszaver-

tek, az örmény osztag pedig négyszer hajtott végre ellenlökést. Visszaverték az ellenséget, de ez egyelőre csak azzal járt, hogy a fasiszták fokozták erőfeszítéseiket, s újabb erőket vontak ide Mosztyiszka és Szambor felől.

Szorongatnak bennünket Szudovaja Visnyából is; az aknavetősök vaktában szórják az aknákat százával, nem törődnek vele, hogy célba találnak-e vagy sem. A kijeviek, a konotopiak és a „Csapajev" osztag harcosai visszaverik az ellenséges gyalogság ismétlődő rohamait.

Meleg a helyzet Csiskiben is. A falu lángokban áll, levegőt sem kap az ember, az osztagok kénytelenek voltak közelebb húzódni a hegyhez, hogy ott foglaljanak állást. Amíg ott vannak, az ellenség nem tud közelebb nyomulni Rusztavecskóhoz. De a falut nem tudjuk megmenteni, a lángnyelvek martaléka lesz. A szalmatetők fölött mind gyakrabban csapnak fel a lángok. A szó szoros értelmében fuldoklunk. Még szerencse, hogy a fasiszták a ködtől és a füsttől nem látják, milyen zsúfolt a falu szekerekkel és emberekkel: akárhová csapna be az akna, nagy veszteséget okozna. Ha meg repülőgépek csapnának le ránk, mind itt vesznénk.

A köd, akárcsak az éjszaka, hűséges szövetségese a partizánnak. Ködben a harckocsiktól sem félünk. A harckocsik minden valószínűség szerint megrekedtek a mocsarakban. Csak estig tartsunk ki, aztán meg... És mi lesz aztán? Hiszen tudjuk, hogy déli irányban minden utat lezártak előttünk. Gavriljuk adatai szerint arra van a fő fészkük. Csak azt nem értem, mire várnak, miért nem támadnak dél felől? Vagy talán a lestaktikát választották, hogy akkor csapjanak le ránk, amikor kijutunk az áradó folyóhoz, az átkelőhelyhez? Azzal vigasztalom magam, hogy ott van a makarovkai osztagunk, ott van Borov is az eszmanyiak két századával meg az üteggel! Ez a mi taktikai ravaszságunk. A hitleristákat becsaptuk, nem tudják, hová vessék be fő erőiket – ide, Przemyśl és Mosztyiszka alá vagy amoda, Szamborhoz, ahová már tegnapelőtt elindult a magasabbegység, s ahová a makarovkaiak meg Borov eszmanyi partizánjai valószínűleg megérkeztek már.

– Mi lesz ott velük? – aggodalmaskodik a komisszár.

– Semmi baj, valahogy kivágják magukat. Nincs tartalékuk. Ideje visszafordítani őket. El kell küldeni hozzájuk Sztadnyikot a felderítőkkel.

Szilárd meggyőződésem, hogy itt nem tudunk áttörni a Kárpátokhoz, meg nincs is értelme nekivágni. De hová vezessem az

embereket, akik nem is sejtik, milyen nagy veszély fenyeget mindnyájunkat? Várom Karapetjan felderítőit Mosztyiszkából és Sabalin felderítőit Balicsiből. A körzővel méricskélem a térképet, és gépiesen dudorászok. Valószínűleg csak Roman gyanítja, milyen feszültség tombol bennem. Ezért aztán nem is enged be senkit a szobába.

Csak az éjszaka menthet meg bennünket. S nincs már messze. Most pedig csak egy fontos: hogy a parancsnokok a helyükön maradjanak. Akár perzselő tűzben és füsttengerben is, de a helyükön. Akkor a harcosok is állásaikban maradnak.

A térképet bújom, s dúdolgatok.

Meggyullad a tető fölöttem. Oltsuk? Nincs mivel. Nincs kéznél semmilyen eszköz sem, legfeljebb a vászonvödör, amiből a lovakat itatjuk. De mit ér az, amikor gyújtólövedékek csapódnak a szalmatetőkbe...

Ebben a pillanatban Oszipjan és Sziplivij robban be a szobába. Patakokban folyik róluk a víz. Osztagaikat kiszorították a magaslatról. Gyulladt szemük szikrákat vet, idegesen hadonásznak: „Lehetetlen, a határban már sötétedik, nem látni a kúszó fasisztákat. Ha nem húzódunk vissza, megkerülnek, elvágnak!... Vissza kell húzódnunk!..."

A mennyezeten tátongó lyukra mutatnak, amelynek pereme ég. Magam is látom a nyitott konyhaajtón át a szobámhoz közeledő vörös lángot. Igen, ideje elhagyni a szobát. Az egész falu egyetlen fáklya, lélegzetet alig lehet venni. De számomra most csak egy a fontos: „A határban sötétedik!..."

– Ki lehet jutni a folyóhoz és el lehet vonulni a vízmosásban? – kérdezi Oszipjan.

– Igen, lehet!... Csak szigorúan nyugat felé tartsatok, Balicsi felé. A tiéd az élosztag...

Két rakéta, és Oszipjan osztaga gyülekezik. Az ingoványos, sáros vízmosás megtelik német köpenyes emberekkel. Elindulunk... Hátrahagyom Sztyepanovot egy osztaggal utóvédnek, magam pedig lemegyek a vízmosásba. A lábam térdig süpped a latyakban. Felnyergelt lovainknak hasáig ér a víz... Egyszercsak Roman örvendező kiáltását hallom:

– Megjöttek!

Igen, őket vártam – Karapetjant meg Sabalint.

Karapetjan a Lvov–Varsó műúttól tért vissza. Jelenti: az egész utat ellepték az ellenséges csapatok, még a felfuvalkodott tábornokok is láthatók voltak az aszfalton Mosztyiszkánál.

Sabalin, a szibériai fiú nyugat felé járt. Azt mondja, hogy Balicsiban nincsenek ellenséges csapatok. Csak az uradalomban van vagy háromszáz katona. Az uradalom nem nagy, de az épületek mind téglából vannak. Akkor pedig ez erőd!

Véglegesen döntünk: nyugati irányban kell mennünk.

LENGYEL FÖLDÖN

1944. február 15.
Balicsi helység, Przemyśltől keletre 14 kilométerre

Mennyi lehet az idő? Az én órám megállt, de Roman azt mondja, legfeljebb egy óra lehet.

A sötétben az orrunk hegyéig sem látni.

Egész testemet elviselhetetlenül nehéznek érzem.

Kiértünk a széles kövesútra, mindkét oldalán kőházak fehérlenek. Alig látni a körvonalaikat. Balicsi ez vagy nem? Az iránytűre pillantok. Kiderül, hogy nem kelet, hanem délnyugat felől vonultunk be a városkába. Tehát megkerültük az erődítményt...

Kit kérdezzünk meg, hogy tájékozódni tudjunk? A helység mély álomba merült. Vagy talán mindenki elbújt a vermekben?

Mindenfelé feneketlen sár, a lőporfüst csípős szaga keveredik a lovak kigőzölgésével. A csatáriáncba szétbontakozott partizánok rendületlenül visszaverik a hitleristák oldaltámadásait.

Nem jutottunk el mindnyájan idáig, Balicsig. Sokan eltévedtek az ingoványos horhosokban, nem tudtak kivergődni a mély vízmosásokból, belefulladtak az alattomos Szecsnyába. A szállító oszlopnak is nagy a vesztesége. Feneketlen gödörbe dőlt az örmény osztag ágyúja, odaveszett magyarjaink rádióadója is...

Szakadnak az istrángok, törnek a szekerek, vánszorognak a sárban a sebesültek, megszakadnak az erőlködésben az elgyötört lovak. Az emberek összerogynak a fáradtságtól. Érthető is! Hiszen alvás és percnyi pihenés nélkül telt el az egész tegnapi nap és már két éjszaka. A partizánok és a lovak alig vonszolják magukat, jártukban elalszanak. Sokan száron vezetik a lovat, néhányan a szekerekbe kapaszkodnak, hogy el ne essenek.

Már csak a tehetetlenség ereje viszi előre az embereket és a lovakat. Csak egy kicsit pihenhetnénk, aludhatnánk legalább. De először is rendbe kell szedni az alegységeket. Hol vannak az osz-

tagok összekötői? Romanon és a biztosító rajon kívül nincs senki a közelemben. Most mindent Romannak kell győznie.

Össze kell gyűjteni az embereket, meg kell állnunk egy rövid pihenőre, csoportosítanunk kell az osztagokat. De ebben a helyzetben biztosítás és körkörös védelem nélkül, járőrök és őrszemek nélkül, ügyeletes géppuskák és ágyúk nélkül a pihenő lehetetlen. Alig két-három kilométerre egy uradalom van, s benne egy hitlerista zászlóalj. Roman ezért hallani sem akar pihenőről! „Ha megállunk, ők is mind megállnak – erősködik. – Hát nem látja: mind összeesnek a fáradtságtól!"

Egy földszintes, fehér ház ablakában fény pislákol. Kényelemmel, meleggel csalogat. Az utca felőli ajtó nyitva van. Takaros előszoba, ég bent a villany. Kétszárnyú fehér ajtó nyílik a belső szobába. De nekem itt is jó. Leülök az asztalhoz, ledobom a vállamról a bundát, kigombolkozok, és kiterítem a térképet.

Roman bekopog az ajtón, valamit bekiált a gazdának, szólítja, de senki sem válaszol. Megkérem, hogy zörgessen be a szomszéd házba. Roman kiszalad. Egy idő múlva a fehér ajtón fekete szemű, fekete hajú férfi lép ki német köpenyben. Amikor észrevesz, rémülten kiszalad az utcára. „Biztosan valamelyik örményünk – gondolom. – Alighanem egy falat kenyeret keresett vagy beszaladt tejet inni".

Szeretném hinni, hogy Balicsiban vagyunk, tájékozódom a térképen. Még szerencse, hogy a falu északnyugati széle nagy erdővel határos, s habár az erdőn át húzódik a műút, tovább, észak felé újból erdő van, folyó és mocsár. Oszlopunk arrafelé tart, északnak...

Közben a fehér ajtón egy tiszt lép ki tetőtől talpig német egyenruhában. Amikor meglát, egy pillanatra megtorpan, összecsapja a bokáját, tiszteleg és kipenderül az utcára...

„Mi az ördög van itt? – mérgelődöm. – Hiszen az örmény tiszteket ismerem, ezt viszont nem ismertem fel. Ráadásul ez nem is barna bőrű, hanem kék szemű. És köpeny nélkül... Az egyenruha is vadonatúj rajta, vasalt, a csizmája is ragyog!" Ezek a részletek csak később jutnak az eszembe! „A fenébe is! Hiszen ez német volt! – hasít belém a gyanú. – Hogy lehet ez?"

Közben a ház mögött a kertben néhány lövés csattant, valaki leadott egy géppisztolysorozatot. Az ajtóban megjelent Roman:

– Hiszen itt, Balicsiban németek éjszakáznak! – mutat a pisztolyára. – Az imént egy főhadnagyot nyiffantottam ki a kertben a ház mögött. Riasztólövéseket adott le...

– Köpeny nélkül volt? – kérdezem.

– Honnan tudja? – csodálkozik rám, és körülnéz az előszobában. Csak ekkor vesszük észre a főhadnagy köpenyét, amely egy szarvasagancson lóg a sarokban.

– Ez Balicsi, s a pap házában vagyunk – mondja Roman már suttogóra fogott hangon. – De a pap nincs a faluban, csak a cseléd van itthon.

Tehát, Balicsiban álltunk meg pihenőre, ahol már beszállásoltak a németek. Ezért nem látni egyetlen itteni lakost sem. Hol vannak az őrszemeik, a járőreik? Vagy talán elcsigázódtak, akárcsak mi, és alszanak, mint a mormota? És hol van az az örmény, aki elillant innen? Vagy talán nem is örmény volt, hanem német katona, aki a tisztjét őrizte? Végül is nem ez a lényeg. A fő az, hogy a jelek szerint kivergődtünk a katlanból. Hajnalig van még vagy öt óránk. A térképen méricskélem: a kövesút öt kilométerre van, onnan még két kilométer az aszfaltig, összesen nem egészen hét kilométer... Felderítőket kell kiküldeni, bizonyára senki sincs most a csatakos erdőben. Hátha sikerül aludnunk egy-két órát. Égetően szükséges lenne! Egy óra alatt elérhetjük a vasutat és a műutat. Onnan pedig egy ugrás, és áttörjük a falat, amelyet a fasiszták emeltek. Elküldöm Sztyepanovot, hogy induljon előre az osztaggal.

1944. február 15.
Sztarjava helység, Przemyśltől északnyugatra 20 kilométerre

Minden úgy történt, ahogy számítottuk. A sűrű hajnali ködben az osztagok elhaladtak egy nyirkos hóval borított liget mellett, és zajtalanul átvágtak a kihalt műúton. Oszlopunk az álmos csöndben egyetlen puskalövés nélkül elérte a vasútvonalat Przemyśltől mindössze tíz kilométerre keletre.

Körös-körül mindenki aludt. Egy szerelvény állt éppen azon a helyen, ahol át kellett mennünk a kőből épült vízleeresztőn. A szerelvény őrsége elővédünk láttán szétszaladt, jobbnak látta „nem észrevenni" a partizán oszlopot, és ez csak megerősítette sejtésemet, hogy a fal, amelynek fel kellett volna tartóztatni bennünket, éppen Balicsi volt. Ma tudtam meg, hogy a katlan nyugati oldalának védelmére Dobromilből és Kirovból vontak ide egy német ezredet, de ez a gépkocsikkal és a technikai eszközökkel elakadt a feneketlen sárban valahol Przemyśl közelében.

Most már minden világos. A hitleristák csupán két órával előt-

tünk jelentek meg Balicsiban. Holtfáradtak voltak, s rögtön lefeküdtek aludni.

Mi viszont a „helyünkről nem moccanva" az éjszaka egy részében az utcákon álltunk, a szabad ég alatt. Mivel embereink nem kaptak parancsot a pihenőre, ott szunyókáltak, ahol tudtak: a szekereken, a házak tornácán, az ereszek alatt.

Csak a „Vörös" osztagból Szaveljev százada aludt Balicsiban, az iskolában. Amikor az eszmanyiak felébredtek, csak akkor látták, hogy mellettük németek alszanak. A partizánok nem sokat gondolkoztak, csöndben felébresztették társaikat, s munkához láttak kézigránátokkal meg géppisztolyokkal. Ezzel aztán fellármázták az egész német ezredet. Elvtársainkat csak a közeli erdő segítette ki a bajból. Ez az éjszakai zűrzavar több partizán életébe került. Mindazonáltal nyertünk egy napot, hogy kifújjuk magunkat.

Szambor fölött egész éjszaka rőtvörös volt az ég. A németek egész tömege rekedt meg a sárban, s oda lesz láncolva Szambor körzetéhez. Időbe telik, amíg észbe kapnak, s amíg átcsoportosítják egységeiket. Nekünk meg éppen ez kell.

Nem kétlem, hogy ahol a tüzek égnek, a mi makarovkai és eszmanyi partizánjaink törnek át éppen. Most már világos, hogy velük van a korosztisevi osztag nagyobbik része is, a felderítők is, Sziplivij diverzáns csoportja is.

Sztadnyikot elküldöm hozzájuk összekötőnek. Az osztag parancsnokságát átveszi a tambovi Misa Szaveljev, az 1. század parancsnoka. Szaveljev részletesen beszámolt a Balicsiban történtekről, az éjszakai kalandról. A csetepatéban Fjodor Ignatyenko, Sztyepan Javorszkij, Vologya Karpjuk, Misa Gorbik és Gyenisz Szitajlo elesett. Mind jemilcsinóiak voltak.

1944. február 16.
Kalenyikov helység, Przemyśltől északkeletre 20 kilométerre

Reggel öt órakor átkelünk a Visna folyón, felégettük magunk mögött a hidat, és beástuk magunkat Kalenyikovban. A németeknek nem sikerült megtámadniuk bennünket az átkelőhelynél, ahol már éjszaka védelmet foglalt el a kijevi és a „Csapajev" osztag. Két osztagunk most éppen visszaveri a hitleristák rohamait. Újabb német csapatok érkeznek gépkocsikon Jarosławból és Radymnóból. Újabb két zászlóalj van úton nyugat felől, Krakkóból.

Esteledik. Az ellenség veszteségei ellenére szívósan támad mindenfelől, mi pedig utolsó erőnket megfeszítve védekezünk, reménykedünk a megmentő éjszakában, amikor újból becsaphatjuk az ellenséget és elszakadhatunk tőle. A völgyben, amelyet ellep az égő páncélautók füstje, már leszállt a szürkület. Harckocsivadászaink tartják magukat elhatározásukhoz: nem nyitnak tüzet, amíg a harckocsi nincs ötven méteren belül. Csaknem közvetlen közelből lövik a páncélautókat. Az eredmény nem marad el: tanúskodnak róla az égő járművek. A partizánok önuralma bámulatra méltó.

Galinka naplójában így ír a tegnap éjszakáról:

„...Átvergődtünk egy erdőn, azután átmegyünk egy vasúti híd alatt. A fiúk aknákat telepítenek, a német őrszemek meg a bódéjukban melegszenek. Zajtalanul átjutottunk a vasúton, de aztán újból harc és újra harc. Így múlt el az egész tegnapi és a mai nap.

Valja Kaszjanyenko rám parancsolt, hogy egy sebesültet vigyek be a faluba. A sebesültet lóra ültettük, átölelt engem, és így mentünk lóháton. De amikor a kötözőhelyen leemelték, megrémültünk, haslövést kapott, elvérzett, és alighanem meg is halt már... Szörnyű! Jobb rögtön meghalni, mint így!"

1944. február 17.
Kobilnyica Russzkaja, Przemyśltől északkeletre 32 kilométerre

Egész éjszaka úttalan utakon vánszorogtunk, mivel az ellenség minden járható úton les ránk. A Radymno–Javorov műúton már reggel észrevettük a fasiszták néhány lesben álló gépkocsiját. De a fasiszták elindultak, s a „Halál a fasizmusra!" és az örmény osztag könnyű zsákmányai lettek. A mieink a többi közt géppuskákat, aknavetőket, lőszert zsákmányoltak.

Elfoglaltuk Kobilnyica Russzkaját, hogy meleget reggelizzünk, megetessük és megitassuk a lovakat. Ezután meg behúzódunk a közeli erdőbe, hogy legalább egy napot pihenjünk harc nélkül. Egyúttal lefaragunk valamit a szállítóoszlopból, amely hihetetlenül felduzzadt.

Az időjárás kedvez nekünk. Teljesen eltüntette a nyomunkat. Olyan hóvihar van, hogy egyetlen ellenséges repülőgép sem tud felszállni! Kitűnő alkalom rá, hogy elbeszélgessünk a partizánokkal, ráadásul mind egy szálig össze lehet gyűjteni a személyi

állományt, ami nyugodtabb körülmények között is szinte megoldhatatlan.

Az őrhelyeket a szakasz- és a századparancsnokok, a politikai munkások foglalják el. Velük majd később beszélek.

Röviden ezt mondtam az embereknek:

1. Mi, szovjet emberek, külföldön vagyunk. Lengyelország területén, ideiglenesen, a kényszerűség hozott ide bennünket. A lengyelek barátai és testvérei vagyunk.

2. Akárcsak a lengyelek, szlávok vagyunk, közös ellenségünk a fasizmus. Mindenki, aki segít bennünket ebben a harcban, barátunk és szövetségesünk.

3. Lengyelországot Hitler eltiporta. Kötelességünk segíteni a lengyeleknek a nácizmus elleni harcban.

4. Semmit sem veszünk el ingyen a helybeli lakosságtól. Támpontjaink az uradalmak, azok is csak azért, mert Németország tulajdonának nyilvánították őket.

5. „Tiszteld a ház asszonyát" – ez a törvény a lengyelek számára. Törvény számunkra, a vendégek számára is. Egyetlen egy eset se forduljon elő, amikor a partizánok nem tisztelik a nőket! A kulturáltság és a szerénység a szovjet ember jellemvonása.

6. A templomok, a kápolnák, a kolostorok és lakóik szentek számunkra is. Ne csúfolódjanak, ha feszületeket, kereszteket látnak.

7. A nép segítsége a partizánoknak és a Vörös Hadseregnek – ez a biztosítéka annak, hogy legyőzzük a hitlerista betolakodókat.

A partizánok nagy figyelemmel hallgatnak. Jómagam, az egykori határőr, tisztában vagyok vele, hogy nem egyszerű dolog ez, átlépni egy országhatárt. Még nehezebb szót érteni a helybeli lakossággal, megnyerni bizalmát és barátságát. Ám mélységesen hiszem, hogy sikerülni fog.

Az egynapi pihenő az erdőben szinte kicserélte a harcosokat és a parancsnokokat. Az emberek vidámabbak lettek, egészen más a hangulatuk. Látni ezt Galinkán is.

1944. február 18.
Lukavec falu, Przemyśltől északkeletre 38 kilométerre

Újból tombol a hóvihar. Ez már igazi tél. A kerekeket újból szántalpakra cseréljük. Miközben ez a művelet folyt, eljutottunk Krakovectől Javorovig, Nyemirovig és Lubaczówig. A parasztok

szívesen adtak szántalpakat a vasalt kerekű szekerekért. A szánok révén gyorsítani tudjuk a menetet. Vidámabb a lelkünk. Különösen most, hogy jó híreket kaptunk az elveszettnek hitt három osztagról. Élnek! Zawadówban állnak. Futárokat küldtek szét mindenfelé, és természetesen megkeresték magasabbegységüket! Derék fiúk! Olvasom Paszjko, Borov, Kucserenko jelentéseit. Ezredünk jócskán megszaporodott: Borovval és Kszenzovval jött 250 eszmanyi, 200 makarovkai, s itt vannak még a korosztiseviek legalább ötven harcossal. Velük van még Klusnyikov diverzáns csoportja és Sziplivij felderítő csoportja Leonov főhadnagy parancsnoksága alatt. Éppen az utóbbiaknak jutott az a szerencse, hogy megtalálják a magasabbegységet. Teljes pihenőt adok nekik, Borovhoz, Kucserenkóhoz és Paszjkóhoz pedig elküldöm Szerafim Hrjacskov rajparancsnokot ezzel az utasítással: haladéktalanul vonuljanak hozzánk, Lukavecbe. Az időjárás kedvező, ma légi támadás nem fenyeget bennünket.

Mégsem tudtam megállni, s kiküldtem eléjük az egész hinyeli osztagot, amely elfoglalta Drogomysl falut, félúton Zawadów felé.

Akkor jártunk itt, amikor Szambor felé vonultunk. A magasabbegység ezzel bezárta a kört, amelyet menetben tett meg a lengyel határ mentén. Akárcsak akkor, Grigorij atya házában szálltam meg.

1944. február 18., este
Drogomyśl falu, Przemyśltől északkeletre 45 kilométerre

Az eszmanyiaknál vendégeskedem, Konovalov és Homanyenko századában. A fiúk borostásak, soványak. Lőszerük elfogyott. Konovalov százada még így is nagy és félelmetes erő: négy lövészszakasza, aknavető és páncéltörő ágyús szakasza van, az utóbbihoz páncéltörő puskák és egy 45 mm-es ágyú tartozik.

Konovalov naplójából idézem az utóbbi napok eseményeit.

„...Február 11-én este Magerovban találkoztunk egy német gépkocsioszloppal és tűz alá vettük. A németek »szerencsésen« kereket oldottak. Február 12-én reggel elértük Veljki Ocsi helységet, itt benéztünk az uradalomba, amelynek egy német a gazdája. Az intéző elbújt, de mi nélküle is boldogultunk. Századom számára elrekviráltam 12 sertést, 16 lovat meg nyerget. Minden egyebet szétosztottam a parasztok és a munkások között. A lipinói parasztoknak adtunk 15 tehenet, sok sertést és minden-

féle élelmet a raktárakból. Az emberek nagyon örültek, és meghatóan köszöntek mindent.

Ismét úton vagyunk. Az ellenség tüzet nyitott elővédünkre, de rajtavesztett.

13-án reggel átvágtunk Horosznyicánál a vasútvonalon, sok szerelvényt megállítottunk. Azután sokáig harcban álltunk. Az én századom tűz alá vett egy tiszti szerelvényt, a makarovkaiak pedig ellenőrizték, ki milyen célból utazik keletre. Leírhatatlan volt a pánik a pályatesten! Annyi szerelvény torlódott össze, hogy nem sikerült áttörnünk visszafelé, a magasabbegységhez. Elindultunk Szambor felé, az előre megadott menetvonalon...

Csak Volosztokovban álltunk meg, Horosznyicától vagy tíz kilométerre. Álmában leptük meg az ott tartózkodó 15 csendőrt meg az uradalom intézőjét, egy emigráns fehérgárdistát; elfogtuk őket, de még volt annyi idejük, hogy rádión riasszák a mosztyiszkai helyőrséget, és akkor mindenféle szedett-vedett népség támadt ránk Mosztyiszka felől. Visszavertük őket, egy kicsit pihentünk, reggelre pedig elértük Szambor elővárosát. Vártuk a magasabbegység fő erőit, de az éjszaka folyamán a németek megtámadták Korotyuk százados osztagát. Korotyukot egyébként jól ismerem még Kijevből.

Közös erővel kivágtuk magunkat, nagy nehezen kitörtünk az égő faluból az erdőbe, de ott megtudtuk, hogy a közelben, a szeszfőzdében, a németek újabb támadásra készülődnek. Mire megvirradt, újból meggyűlt a bajunk az ellenséggel. A németek részegek voltak, fütyültek az életükre! Századom beásta magát az erdő szélén. Éppen minket ért tehát a támadás a mező felől. Igaz, a jobb oldali géppuskánk felmondta a szolgálatot, és a németek betörtek az erdő szélén kiépített védővonalunkba. Ebben a harcban elvesztettük sok kiváló harcosunkat és parancsnokunkat. Hősi halált halt Pjotr Kosel hadnagy, Viktor Lepehin hadnagy, Nyikolaj Zsuravkin rajparancsnok, valamint Konsztantyin Liszovszkij és Mitya Lozko harcos.

Sok forró pillanatban volt részem nekem is, és ha életben maradok, sohasem felejtem el ezt a napot. A makarovkaiak is elvesztették legderekabb fiaikat. Elesett parancsnokuk, Korotyuk százados is. Örökké éljen emlékük, örök dicsőség nekik!

Február 16-án elértük a szeszfőzdét. Ott tanyáztunk egy napig egy kis erdőben. Azután még egy csöndes napunk volt egy másik erdőben. Innen vágtunk át a műúton és a Krakkó–Lvov vasútvonalon, és aknákat raktunk le. Egy szerelvény hamarosan ki is siklott. A németek istennek adták lelküket.

Február 17-én reggel öt órakor indultunk, átvágtunk a Krakovec–Javorov országúton, elértük a gucskovi tanyákat, itt pihentünk.

Géppuskásunk belőtte a fegyverét, és véletlenül felgyújtotta a pajtát, rögtön le is égett. Kártérítés fejében 3000 złotyt adtam a gazdának, és neki ajándékoztam egy lovat. Onnan azután átmentünk Zawadówba, és ott tudtam meg, hogy az éjszaka meghalt Szása Scsikoldkin, jó barátunk és elvtársunk, aki a hinyeli erdő óta harcolt velünk. A század politikai vezetője volt. Halálos sebet kapott Szambor elővárosában.

Szása részt vett minden portyánkban, hősiesen, rettenthetetlenül harcolt a megszállók ellen. Örökké éljen emlékezete, örök dicsőség neki! Itt temettük el, Zawadówban, díszsortűzzel búcsúztattuk, még az ágyúkkal is lőttünk..."

...Elnéztem ezt a Herkules-termetű, mindig rettenthetetlen fiút, akin nem fogott az ellenséges golyó sem a brjanszki erdőben, sem az ukrán sztyeppeken, sem Kijev környékén, sem az ország nyugati határán, sem Lengyelországban. Öröm volt tudni, hogy a harc véres pokla sem kérgesítette meg lelkét. Földijei, a szovjet partizánok tölgyfából faragott obeliszket emeltek a fasiszták által kivégzett gyermekek és asszonyok közös sírjára, s az obeliszk fájába beleégették a feliratot:

„Aki megbékél, áruló!
Aki felejt, gazember!"

Anton Paszjko jelentése alapján kiegészítettem azoknak az elvtársaknak a jegyzékét, akiket örökre Szambor elővárosában hagytunk:

Grigorij Korotyuk százados, osztagparancsnok, Ivan Voznyuk, Vaszilij Jacsenko, Grigorij Dejneka, Grigorij Grejszko.

Napról napra több a súlyos sebesültünk. Már több mint százhúszan vannak, ez pedig 120 szekér, ugyanannyi ápoló és hajtó, 240 ló és 240 ember, akik kiesnek a harcból. Menet idején még hosszabb az oszlop, most már van vagy három kilométer, pedig amúgy is óriási és nehézkes. Így elveszítjük mozgékonyságunkat, ami pedig legfőbb fegyverünk.

Minden reményünk a Partizánmozgalom Ukrajnai Törzsében van. Ha nem szállítják el a sebesülteket repülőgépekkel, végzetes helyzetbe kerülünk.

1944. február 19.
Huta Stara, Zamosótól délre 45 kilométerre

Az erdős dombok közt meghúzódó mély völgyekben pihenhetünk egy kicsit, rendbe szedhetjük az alaposan megtépázott osztagokat és előkészíthetjük a leszállóhelyet a repülőgépek számára. Mégis reménykedünk, hogy kapunk repülőgépeket és elszállíttathatjuk a sebesülteket.

Valamelyest elszakadtunk a fasisztáktól. Pihentünk, kialudtuk magunkat. Galinka behozta a Tájékoztató Iroda legfrissebb hadijelentését, valamint a tábori nyomdában készült felhívást, amelyet a lengyel lakossághoz intézünk.

Galinkát elszomorította a Verhovszkijnál tett látogatás. Rossz a fiú közérzete, mondja Galinka: gipszben van, nagyon lefogyott, kimerült.

Egy hete beszéltem a doktorral. A doktor mint főseb̈ész azt jelentette, hogy amputálni kell Verhovszkij lábát az üszkösödés elkerülése végett, akkor nem adtam engedélyt erre, még az üszkösödés veszélye ellenére sem. Galinka kérte ezt. Ne legyen féllábú ez a fiatal, jóképű fiú!

A válságos pillanat már elmúlt. Kisegített bennünket a streptocid, Szklifoszovszkij intézetének ajándéka. Mindhárman örülünk. Verhovszkijt még a Kijev közelében kisiklatott ellenséges szerelvényekért kitüntették a Szovjetunió Hőse címmel.

Olvassuk a „Nép szava" legfrissebb számát, Galinka, Hodorkin és Ribalko tördelte. Mégpedig menet közben, szekéren. Az oldal alsó felét megtölti Galinka riportja: „Átvágás az országúton". Kíváncsian olvassuk a riportot.

„Az országút aszfaltozott. Mindkét oldalon gyümölcsfák szegélyezik, mögöttük keskeny padka húzódik, azon túl meg betonozott árok. Ilyen országutak hálózzák be egész Lengyelországot, és nem kevés gondot okoznak, amikor a partizán magasabbegységnek át kell vonulnia rajtuk. Nem sokkal előbb még éjjel-nappal német gépkocsik robogtak ezen az országúton. Most pedig mi, partizánok vonulunk rajta.

Jóleső érzés hallgatni a paták kopogását: mintha ügyes kezek kasztanyettát csörgetnének. A lovak kecsesen ügetnek. Az ember úgy érzi, száz kilométereket megtehetünk pihenés nélkül. Sima az út.

De ahhoz, hogy kijussunk az aszfaltra, meg kell tenni több tucat kilométert, olyan helyet kell keresni, ahol légvonalban legfeljebb ötszáz méterre lehet ellátni az úton. Ezért az út mellett kell

vonulnunk, hogy teljesen sebezhetetlenek legyünk, s rejtve legyünk az ellenség szeme elől.

Bozótokon, lápokon, horhosokon vonultunk át, végre aztán eljutottunk egy helyre, amelyet megfelelőnek találtunk. Az út itt nagyon cikcakkosan húzódik, mintha szándékosan arra a célra építették volna, hogy a partizánok lesbe állhassanak. A sűrű fenyves széle közvetlenül az ároknál van, a túlsó oldalon meg, az úttól vagy 300 méterre, épületek látszanak, raktárak vagy istállók lehetnek. Gyorsan lóról szálltunk, rejtekhelyre vezettük a lovakat, elfoglaltuk a figyelőállásokat. Néhányan elmentek felderíteni az épületeket. Tomič és Rugyenok a rajaikkal, Grisa Vagin, Vologya Glancsukov és Ványa Gavrilov elvágtattak a magasabbegységhez, a többiek lepihentek. Még ki is alhatják magukat, amíg a magasabbegység ideér. Hó szállingózik, s a fekhely nem éppen kényelmes.

Sűrűn egymás mellett ülünk, halkan beszélgetünk, majd pedig rádiósunkat, Viljam Lobacsovot hallgatjuk, aki a legfrissebb hadijelentéseket ismerteti, a fiúk olykor kérdéseikkel félbeszakítják. Heves harcok folynak Umanyért és Vinnyicáért. Közeledik hadseregünk a Déli-Bughoz. Lobacsov egyúttal azt is elmondja, hogy magasabbegységünk tavaly arrafelé portyázott, ahol most a döntő ütközetek folynak Ukrajnáért, s ahová átdobták Hitler csaknem összes páncélosalakulatát.

– Hej, de szép vidék is az! Nyaranta, ha kimegy az ember a határba, ameddig a szem ellát, mindenütt kaptárak sorakoznak! – sóhajtott egy nagyot Sijan, ahogy eszébe jutottak szülőföldjének méztermő tájai.

– Ne sóhajtozz akkorát, nem mégy vele semmire – jegyezte meg erre valaki, majd folytatta elábrándozva:

– Itt is elég otthonosan vagyunk, hiszen ez a saját magasabbegységünk... Csak jó lenne megfürödni, teázni, ahogy otthon szoktuk, amikor aranyos, szelíd háziasszony szolgálja ki az embert!

Visszatértek a felderítők az épületektől és jelentették: nem istállók vannak ott, hanem egy nagy garázs. Az egész udvar tele van gépkocsikkal.

– Hetvenkettőt számoltunk meg, de nem tudjuk, mennyi van a pajtákban. Teherautók, személygépkocsik állnak az udvaron meg néhány tartálykocsi. Őröket ezen az oldalon nem látni, de a túlsó oldalon két őrszem áll. Kerítés nincs sem ezen, sem a másik oldalon – fejezte be jelentését Hutrov és Szulejmanov, a két talpraesett fiú Baskíriából.

Halk kerékzörgés hallatszott. Közeledett a magasabbegység. Sietnünk kell, minél előbb át kell jutnunk az országúton, de nem szabad megfeledkezni a gépkocsikról sem. Halkan nyikorognak a kerekek, álmosan prüszkölnek a fáradt lovak, de amint közelednek a műúthoz, az álmosságot mintha a szél fújta volna el. A hajtók erélyesen rángatják a gyeplőt, az ajkukat harapdálják, csattogtatják az ostorokat, vágtában száguldanak át az úton, s megcélozzák a közelben kéklő erdőt.

Az uradalomban lövöldözés támad, kézigránátok robbannak. Vörös lángnyelv csap föl, s fekete füst gomolyog a pirosló égre.

– Lóra! – vezényelt akkor Tomič, a felderítők parancsnoka. És újból vágtatunk előre, hogy valahol megint lecsapjunk az elbámészkodó ellenségre, amely nem számíthat sem irgalomra, sem nyugalomra!"

1944. február 22.
Ciewkow helység, Przemyśltől északra 50 kilométerre

Óriási falu. A lakosság öröme leírhatatlan. A falu apraja-nagyja kint van az utcán, a házak tornácán. Elragadtatva nézik a partizán sereget. Két óra hosszat, amíg az osztagok vonultak, az öregek, az asszonyok és a gyerekek szegényes ruhájukban kint álltak a szabad ég alatt, és boldogan integettek. Pedig tél van, s néhányan bizony jóformán mezítláb voltak.

A lengyelek őszintén örülnek, hogy megjöttek az „elvtársak". Számukra ez valóságos ünnep. Hiszen ez azt jelenti, hogy hamarosan elkergetik innen a németeket, nem kell többé kényszermunkára járniuk az uradalomba, ahol másfél złoty a napszám, éppen annyi, amennyibe két doboz gyufa kerül.

A kíváncsibbak igyekeznek megtudni az igazságot. A tömegből kivált egy öregember, és a rangidőst látva bennem, nekem tette fel a kérdést úgy, hogy mindenki hallja:

– Maguk szovjet partizánok?

Amikor észrevette a csillagot a kucsmámon, övéihez fordult, széttárta karját, felhúzta a vállát:

– Ezt értsétek meg: azt hazudják nekünk, hogy a szovjeteknek nincs emberük a front számára, azok meg még ide is ilyen szép szál legényeket küldtek!... Azt hazudta Goebbels: kimerültek a szovjetek embertartalékai! Meg hogy elmaradott a technikájuk!...

A lengyel nép a megszállás évei alatt kijárta a gyűlölet iskoláját! Itt szinte minden férfi szökevény: németországi kényszermunkatáborokból tértek haza illegálisan. Az uradalmak meg, amelyek paradicsomi életet nyújtottak az ott élősködő megszállóknak, a lengyelek számára pokollá váltak. Ezért fogadtak bennünket úgy, mint édes testvéreiket, felszabadítóikat.

Felszabadítottuk a lengyel föld egy kis részét, ők meg legjobb testvéri érzéseiket osztották meg velünk. Az egyszerű lengyelekben nyoma sincs az ellenszenvnek velünk – oroszokkal, ukránokkal, beloruszokkal, örményekkel, grúzokkal, kazahokkal – szemben. S bennünk sincs semmi ellenszenv.

Juhok ezrei, tehenek százai, sok tucat tonna vaj, gyümölcsíz, búzaliszt, bor, sajt került az uradalmakból lengyel barátaink asztalára. Nem volt soha ilyen bőség Cewkowban.

Örülnek a magyarjaink is. Éva elmondta, hogy kitűnő hangulatban vannak, ismerni szeretnék a lengyelországi politikai helyzetet, s szeretnének közelebbről megismerkedni a szomszédos Szlovákiával is. Alaposan tanulmányozni akarják azokat a partizán utakat is, amelyeken feltétlenül eljutnak majd Magyarországra.

Cewkow körül kitűnő leszállóhelyek vannak. De sajnos sok az út: műút, földút, vasút. Mindenfelé fasiszták futkosnak. Ezért aztán nem időzhetünk itt. Sietünk átkelni a San folyón, ami persze akkor lehetséges, ha manőverünk teljesen váratlan lesz. Jókora ugrás lesz ez – hetven kilométerre vagyunk a folyótól!

1944. február 23.
Ożanna falu, Przemyśltől északra 60 kilométerre

Nagy ünnep van ma, a Vörös Hadsereg születésnapja!
Alighogy pirkadt, felébredtem, bár éjféltájban érkeztünk ide. Azon gondolkoztam, hol voltam ezen a napon 1941-ben? Csernovciban. A határőr tanezred parancsnoka voltam. És 1942-ben? A hinyeli erdő közelében. A partizánok keresésére indultam, azzal a szándékkal, hogy ha nem találom meg őket, Kurszk közelében átcsúszok az arcvonalon... És 1943-ban? Hutor-Mihajlovszkij vasútállomáson voltam... Gudzenko századossal együtt pusztítottuk a németeket, megsemmisítettünk egy SS-büntetőosztagot, felgyújtottunk két gépkocsit és egy hadianyagot szállító szerelvényt, elfoglaltunk több fegyverraktárat, egy cukorraktárat, és győztesként tértünk vissza!

Azután Poltava vidéke következett. Megsemmisítettük a fasisztákat Horolban. Aztán Turbajiban. És vakmerő manőverrel a Dnyeper középső folyásához vonultunk.

Most pedig a San partján, a folyó alsó folyásánál köszöntjük ezt a nagy ünnepet. Ezek tehát a megtett út mérföldkövei!

Ropogva ég a fa a kemencében, duruzsol a láng. A szíves háziasszony krumplis gombóccal kínál, nagyon finom étel.

Ożanna a többi faluhoz hasonlóan, amelyeket osztagaink elfoglaltak, a folyó partján fekszik. Ezek a falvak afféle ugródeszkák, amelyekről átlendülünk majd a San nyugati partjára. Keressük az átkelőhelyet. Az eső és a Kárpátokban elkezdődött olvadás miatt a folyók félelmetesen zubognak, morajlanak. A San pokoli morajlására ébredtem fel. Hasonlít ez a tavalyi márciusra, amikor a Bug tombolt így, habár akkor az odesszai területen voltunk, ráadásul a tavaszi olvadás idején, nem pedig télen, mint itt. Próbáljunk meg átkelni a megveszett folyón, amely mintha szövetséget kötött volna az ellenséggel...

Rossz előérzetem van: itt is kudarc leselkedik ránk. Már az is rossz, hogy nem menetből keltünk át a Sanon. Fogadom a felderítőket. Grecsuha, a korosztisevi osztag felderítő főnöke és Fegya Tyeodorovics, a politikai vezető, azt jelentették, hogy a közeli erdőben banderisták feltűnését észlelték.

– Nem értem – mondom a felderítőknek. – Hogy lehetnek banderisták Lengyelországban? Ez valahogy valószínűtlen...

– Járják a falvakat, agitálnak: jönnek a vörös partizánok, mondják, aztán akit otthon érnek, mind kiirtják...

Mi rejlik emögött ránk nézve? Miért kísérnek bennünket a banderisták Galícia határain túl is? Tyeodorovicsot és Grecsuhát kifaggatom felderítő útjuk minden részletéről.

– Fogadtunk egy lengyelt – mondja Tyeodorovics. – Lovat adtunk neki. Elvezetett egy kis ligethez, ahonnan jó kilátás nyílt egy széles útra, amelyet öreg hársfák szegélyeztek. Az úton haladva egy uradalomba értünk. Körülvettük a szép kúriát. Előbb kifaggattuk az őrt, azután bezörgettünk a jégvirágos ablakon: „Nyissák ki!" Az orosz szó hallatára az intéző sietett ajtót nyitni, az uraság pedig valósággal megkukult. Nyolcan mentünk be a házba, én, Roman Grecsuha, Andrej Popov, Vaszjka Sztarsinyin meg még négy géppisztolyos. Kucsmánkon csillag és vörös pántlika. Várunk, amíg magához tér az uraság, hogy megeredjen a nyelve, azután a tárgyra térünk. Cigarettával kínálnak. Az őr utasítást kap, hogy nyissa ki a zabos ládát a lovaink számára, s vessenek szénát a lovaknak. Köszönjük a zabot és a szénát,

złotyt kínálunk érte. Teát hoznak. Semmit sem követeltünk és nem is kértünk. Az uraság erre fölengedett. Azt mondja: először azt hitte, hogy banderisták vagyunk vagy a „Galícia" SS-hadosztály banditái. Rögtön elmondja, hogy van ilyen hadosztály, a tizenegyedik... A napokban érkezett Lengyelországba. 15 000 ember, páncélosok, tüzérség. A parancsnoka egy német tábornok, a tisztek és az összes szakember is mind németek. Higgyünk neki vagy ne higgyünk, nem tudjuk. Habár lengyel, azért csak földbirtokos! – mondják az én felderítőim mintegy mentegetőzve.

A térképre rávezetem a felderítés adatait.

Mindazokat a falvakat, amelyeken az utóbbi három nap átvonultunk, nacionalista bandák szállták meg. A sarkunkban vannak.

Grecsuha kiegészíti mondókáját:

– Még az éjszaka harminc gépkocsin németek érkeztek a faluba. Este pedig csapatok jelentek meg a szomszéd faluban is. A hitleristák ki sem teszik a lábukat a házakból, isznak, dorbézolnak. Nem mutatkoztak az erdőben sem. Úgy látszik, várnak, ravaszkodnak.

Olvasom a felderítő főnök jelentését, amelyet Szvinnyickij Grizlovtól hozott: „A németek eltakarodtak a folyó túlsó partjára, a kompot és a köteleket is magukkal vitték."

Szvinnyickij elmondja, milyen szívélyesen fogadták a lengyelek.

Írok Grizlovnak, hogy támadásra lehet számítani, és megparancsolom neki, hogy azonnal csatlakozzon hozzánk, amíg el nem vágják.

Kljusnyikov műszaki felderítése nem örvendeztet meg. A folyó mélysége hat-nyolc méter, szélessége negyven-ötven méter, sodrása gyors! Szó sem lehet arról, hogy szükségeszközökkel keljünk át...

Gavriljuknak azt a feltevését, hogy a hitleristák a keleti partot szándékosan ürítették ki, én is osztom. Az elgondolás meglehetősen egyszerű: gyertek csak, mondják, készítsetek hidat, mi majd belefojtunk benneteket a folyóba vagy szétmarcangolunk a San túlsó partján meg a Wisłoknál!... Kelepce, persze! A tábornokok, akiket Przemyślnél és Szambornál megtépáztunk, most revansra szomjaznak...

A következtetés magától adódik: jég nélkül a folyókon nem tudunk átkelni. Egészen más megoldást kell keresnünk. De mi lenne, ha elindulnánk szembe a „Galícia" SS-hadosztállyal, amire ott a legkevésbé számítanak. A „Galícia" nem hisz egy ilyen vakmerőségben, mivel már erre tart. Mi viszont ismerjük a tehetet-

lenség erejét. Nem olyan egyszerű megállítani egy szétbontakozott, menetben levő hadosztályt, nem egyszerű dolog megállítani a felhúzott gépezetet, eltérni a vezérkari sablontól. Fel kell tételeznünk, hogy a hadosztály akcióit gondosan megtervezték, kiszámították és jóváhagyták Rovnóban a birodalmi biztosnál, valamint Varsóban a főkormányzónál...

Elhatároztuk, hogy elfoglaljuk a hidat Krzeszówban, és ott kelünk át a Sanon. Már elment oda Gruseckij százados a korosztiseviekkel, jártak ott a kijevi és az örmény osztag felderítői is. Elcsüggesztő hírekkel jöttek vissza: a hidat nem lehet elfoglalni. Egy légvédelmi tüzérosztály őrzi a túlsó parton. A híd megközelítési útjait aláaknázták, drótakadályokkal védik. Az őrség betonbunkerekben és fedezékekben van. Mindezt megerősítette egy orosz fiú, Grigorij Sziromjatnyikov, akit a felderítők hoztak magukkal.

Pavel Sevcsenko, Gavriljuk helyettese, már beszélt a fiúval, és megírta a részletes jelentést. A fiú Barabinszkban született, elvégezte a kijevi híradóiskolát. A háború elején egy repülőegységnél volt Kaunasban. Negyvenegy június 24-ről 25-re virradó éjszaka Drogobicsban bombázták a „Galícia" gyárat. Visszaútban lelőtték a gépét. A személyzet ejtőernyővel kiugrott, de Csernisov százados, a gép parancsnoka megsebesült és hamarosan meghalt, a fedélzeti szerelőt pedig megölték. A fején sebesült Sziromjatnyikovot a hitleristák elfogták, bevitték a helybeli koncentrációs táborba, onnan azután Varsóba, majd Poznańba vitték, végül Berlinbe egy gyárba. Grigorij ott megbetegedett, Stuttgartba vitték, onnan Drezdába kényszermunkára. Összebeszélt három hadifogolytársával és megszöktek. A szökevényeknek sikerült eljutniuk Varsóba, de ott elfogták és újból koncentrációs táborba vitték őket.

1942 szeptemberében Grigorijt Csernovciba vitték. Romeltakarításon dolgozott és újból megszökött. Sznyatyinban elfogták és a kolomijai börtönbe hurcolták, majd onnan a lvovi börtönbe, onnan került aztán munkára Drogobicsba a „Galícia" gyárba. Nem sokkal később vonatra tették, hogy Németországba vigyék bányamunkára. Amikor a vonat Krakkóhoz közeledett, a foglyok felszedtek néhány deszkát a vagon alján és megszöktek. Grigorij Rzochòwtól két kilométerre átúszta a Sant, a mocsárban egy fa odvában húzta meg magát, és ott volt 1944. február 20-ig. Krumplin élt. Kirill Karpovics, a rzochòwi bíró tudta, hol van, támogatta a fiút, ruhát adott neki, ellátta burgonyával. Február 20-án a bíró rábeszélt egy lengyel parasztot, hogy vegye magához

a beteg fiút, s ezzel megmentette a szovjet katona életét. Amikor Grigorijt a magasabbegységhez hozták, sovány, borostás, sáros volt. A fertőtlenítés és a borotválás után már jobban festett. Beosztottuk a felderítőkhöz.

1944. február 24.
Maidan Sieniawski tanya, Przemyśltől északra 52 kilométerre

Sztrokacs tábornok, az Ukrajnai Törzs főnöke rádión közli, hogy 23-a és 28-a között várjuk a repülőgépeket. Elő kell készíteni a terepet, ahol a gépek leszállhatnak, a legjobb Ciewków közelében, ahol szép sima földek vannak.

Erdei tanyákon rejtőzünk, amelyek szét vannak szórva Ciewkówtól nyugatra és északnyugatra. Rendkívül nagy a szállító oszlopunk a sebesültek miatt. Ha sikerülne evakuálni őket, ha nem is mindüket, nagy szerencse lenne! Rögtön megnőne a magasabbegység harcképessége és mozgékonysága. Csak győzzük megvárni a sólymainkat!

Az örmény osztagot Pawlowóban helyezem el és őrséget állítok ki Ciewków nyugati szélén. Hamarosan odaért az ellenség is. Véres harc bontakozott ki. Nagy veszteség volt mindkét oldalon. A mi halottaink: Vanno Szukaszjan, Lazaret Szaakjan, Artem Nikogoszjan, Ivan Gyerevnyik, Georgij Virobjan, Levon Arutyunjan, Vago Szkoszjan, Artem Oganeszjan. Pawlow tanya közelében temettük el őket közös sírban.

A figyelőből, amelyet a 235-ös magaslaton rendeztünk be, Gruseckij százados visszatért. Jelenti, hogy északon, Brziska Wolától Maidan Sieniawski-ig mindent megszálltak a hitleristák. Támadják a 235-ös magaslatot, visszaszorítják az örmény osztagot Krasna tanyához és tovább Nagornához. Ez az általános támadás kezdete. Meg kell erősíteni az örményeket a kijevi osztaggal, ehhez a kijevi osztagot arccal délnek kell fordítani. A konotopiakra bízom Bukovec védelmét. A „Csapajev" osztagnak megparancsolom, hogy bontakozzon szét északi irányban az örmény osztag megsegítésére. A korosztisevi osztag pedig azt a feladatot kapja, hogy a Rożanectól délre húzódó erdőben végrehajtott akciókkal vonja magára az ellenséget.

1944. február 24., este
Ugyanott

Az erdészházban az erdőség térképe alapján, amelyet az erdész rendelkezésemre bocsátott, kidolgozom a visszavonulás útvonalát.

Úgy döntök, hogy menetből törünk át. Valami azt súgja nekem, hogy az újsütetű galíciai hadosztály nem olyan félelmetes erő, ahogy azt a banderisták állítják.

A találkozó harcot a „Vörös" osztag vállalta magára. A partizánok könnyedén elsodorták a „Galícia" SS-hadosztály egy zászlóalját, és rögtön kiderült, miféle sereg ez!...

A partizánok előbb elfogtak két „kozákot", majd átszökött a mi oldalunkra hat hadnagy a századparancsnokkal az élen. Kiderült, hogy oroszok.

– Hogy lehet ez: oroszok, és tagjai a „Galícia" SS-hadosztálynak?

Elmondják, hogy még 1941 júniusában megsebesültek, s a Kárpátokban maradtak. Naivitásból beálltak az „ukrán partizánok" közé, ahogy a banderisták nevezték magukat. Azok aztán fűt-fát ígértek nekik, hogy vállalják el „az újoncok kiképzését". A hadnagyok addig „partizánkodtak", míg a „Galícia" SS-hadosztályba keveredtek!

Persze hamarosan rájöttek, hogy nem oda kerültek, ahová akartak. De hová menjenek a Kárpátokból? Meg nem olyan egyszerű dolog megszabadulni a nacionalistáktól. Kutyaszorítóban voltak: nem lehetett sem félreállni, sem lerázni a szégyenletes és terhes szolgálatot.

Az ő révükön tudom meg, hogy valóban a „Galícia" hadosztállyal van dolgunk, és hogy a hadosztály gyűrűbe akart zárni bennünket Przemyślnél, most pedig a Visztulába akarja fojtani egységünket.

Értékelem az adatokat.

Egy gépkocsizó ezred Kurilowkában, egy gépesített ezred Sieniawában, német páncélosegységek a Tarnogród–Tomaszów–Narol terepszakaszon – ezek azok a malomkövek, amelyekkel fel akarják őrölni partizán magasabbegységünket a San–Visztula terepszakaszon.

Az átállt tisztek elbeszéléséből megállapítottuk a fasiszták elhelyezkedését. Mozgásba lendülünk, vargabetűket írunk le az erdőszéleken. Felülről nézve ez olyan lehet, mint egy óriási karusszel: hol a hitleristák ütköznek váratlanul a partizánokba,

hol a mi fáradhatatlan lovasaink csipkedik meg valahol az erdőben szétbontakozott hadosztály alakulatait.

Gavriljuk kiderítette, hogy a hadosztályt megerősítették egy SS-páncélosezreddel.

1944. február 25.
Staro Selo, Zamosctól délnyugatra 60 kilométerre

Most is a tarnogródi és lubaczówi erdőségekben bolyongunk. A főerők pihennek. Az emberek a szekereken, fenyőgallyakon fekszenek vagy leülnek a hóra, s fának támasztják a hátukat.

Ilyen helyzetekben irigylem az egyszerű partizánokat: ők a harc közben rendszerint csak egyetlen „forró pontot" ismernek, és csak azt a veszélyt látják, amely közvetlenül fenyegeti őket.

A parancsnoknak viszont ismernie kell az egész egységét fenyegető veszélyt, s tisztában kell lennie a helyzet súlyosságával vagy tragikus voltával. Harc közben „kék lánggal ég", amit Gruseckij százados úgy hív, hogy „garancia az infarktusra". A százados egyre sűrűbben jár be hozzám a térképével, s mutatja rajta a változó hadműveleti helyzetet. Néha meg a hegedűjén játszik, amit szívesen hallgat mindenki a parancsnokságon – már akik persze ébren vannak...

Felderítőink megállapították, hogy a „Galícia" hadosztály második és harmadik lépcsőjével ellepte a bilgoraji és a sieniawai erdőket.

Most már tisztán látjuk az ötven kilométeres arcvonalon szétbontakozott SS-hadosztály támadásának három fő irányát:

Krakovec–Sieniawa.

Lubaczów–Ciewków.

Cieszanów–Tarnogród.

A fasiszta egységek arccal a San felé bontakoztak szét. Átfésülik az erdőket. A mi megfoghatatlan diverzáns osztagaink pedig a hátukban és a szárnyaikon tevékenykednek, felrobbantják a hidakat, aláaknázzák az utakat, rombolják a távíró- és távbeszélővonalakat. Ez pedig megzavarja a hitleristákat: sehogy sem tudják megérteni, hol vannak fő erőink, és hová kellene mérniük a főcsapást.

Mi az erdő sűrűjében csoportosítjuk rejtve erőinket, s naponta többször is változtatjuk tartózkodási helyünket. Akár el is indulhatnánk már kelet felé, de még meg kell várnunk, hogy visszatérjenek osztagaikhoz a robbantó csoportok. Egyelőre még

nem tértek vissza a hinyeli és a „Csapajev" osztag partizánjai, nem érkezett meg Karapetjan Mukucs az örmény osztag felderítőivel és Mihail Sabalin a kijevi osztag felderítőivel. Távol van az egész korosztisevi osztag, valamint a makarovkai osztag egy része.

A helyzet még mindig nagyon bonyolult. Nagy erőfeszítést fejtenek ki a lovas felderítők. A magasabbegység főerői folyton mozgásban vannak. De még meg sem közelítettük Staro Selót, hogy végre kijussunk az erdőből, amikor újból megjelentek a németek, s újból harcba kellett bocsátkoznunk. Azt hittük, egyetlen lélek sem oldhatott kereket a közeli uradalomból, az ellenség mégis rögtön tüzet nyitott ránk. Már rég észrevettük, hogy a hitleristák élénk figyelemmel kísérik hadmozdulatainkat. Dicséret illeti a makarovkaiakat, hogy kiderítették ennek okát: kiderült, hogy az ellenségnek titkos távbeszélővonalai vannak. Telefonokat szereltek fel az istállókban, az erdészházak pincéjében. Mintha az itteni erdőket mind behálózták volna távbeszélővezetékekkel. A makarovkai osztagnak e titok megfejtése egy kitűnő elvtárs, Ivan Najda életébe került...

Arra törekedtem, hogy még éjszaka előtt elrejtsük a magasabbegységet az erdőben, az uradalomban csak Batojev századát hagyjuk hátra, hogy „piszkálja az ellenséget", a fő erőkkel pedig újból az erdőbe húzódunk. Nagyon fontos, hogy a fasisztákat megtévesszük tényleges erőink nagyságát és szándékainkat illetően. Batojev százada már abbahagyta a tüzelést, visszahúzódott, a hitleristák pedig 50 szekéren elhajtottak, szétbontakoztak és Molodycz irányában támadnak, ahol egy órával előbb még az örmény osztag állt.

1944. február 25., este
Zalóżje falu, Zamosćtól délre 75 kilométerre

Az ellenség nem tudta felfedezni magasabbegységünket még a repülőgépek segítségével sem, pedig azok jóformán közvetlenül a fák koronájáig leereszkedtek. 18 órakor oszlopunk két irtáson elindult Dachnów felé és tovább kelet felé. 23 órára elértük Zalożjét, itt kisiklattunk egy katonai szerelvényt, amely arra igyekezett, ahonnan mi éppen jöttünk.

Visszaérkeztek a kijevi osztag felderítői, akik a San átkelőhelyénél, Kurilowka–Ożanna körzetében figyelték az ellenséget. Mint várható volt, az SS-hadosztály a tehetetlenségi erőtől hajt-

va a San mentén fésüli át az erdőket. Ez a nehézkes, lomha gépezet szemmel láthatólag nem képes manőverezni.

Ablakom alatt húzódik a vasútvonal, és jól látom, hogy a partizánok döntik a póznákat, elvágják a vezetékeket. Munkához láttak a fiúk.

Három felderítőnk, Karapetjan, Grizlov és Szinnyickij toppan be az ajtón. Ez nagy öröm számomra, mert e három felderítő csoport távolléte nagyon aggasztott. A fiúk két napig jöttek a nyomunkban. Sokat kellett kiállniuk, amíg ránk találtak. Ciewkówban Szvinnyickij a hídon belefutott a fasiszták lesállásába, s odaveszett a lova. Erre szánt szerzett, de az nehéz volt, mintha bivalyokra méretezték volna. Ilyen szánon nemigen lehet nyargalászni! Féltek, hogy nem találják meg a magasabbegységet. Staro Dikówban pedig újból beleütköztek egy őrjáratba, s a tűzharcban elvesztették Szeva Zelenkót, Szvinnyickij jó barátját.

Ilyen a mai helyzet. A partizánok soraiban nyoma sincs félelemnek, pániknak. A „Csapajev" osztag partizánjai a németek repülőterén felrobbantottak egy hárommotoros Ju–52-es gépet. Azt mondják, pompás volt a díszkivilágítás.

1944. február 26.
Huta Stara falu, Zamosctól délkeletre 45 kilométerre

Itt már jártunk február 21-én, s mint az emberek elmondták, huszonkettedikén reggel németek érkeztek a faluba, és a nyomunkban járva nyugat felé vonultak, Lengyelország belsejébe. Éhesek, elcsigázottak voltak, alig vonszolták magukat, és panaszkodtak, hogy már két hete hasztalan hajkurásszák az ejtőernyősöket. Valószínűleg Versigora nyomában vannak, akitől nem kaptunk egyetlen rádiótáviratot sem egész idő alatt. Megkérdeztem az Ukrajnai Törzset, hol vannak Versigoráék. Diplomatikusan válaszoltak: „Maguk nyugatabbra vannak." Erre a felvilágosításra csak találgatni lehet.

Sztrokacs tábornok rádión közli, hogy Zsitomirból repülőgépeken szállítmányt kapunk. Leszállásra alkalmas helyet kell keresnünk. Gavriljukot bízom meg ezzel, mivel Pása Akatkin megsebesült. Gavriljukot utasítom, hogy semmisítse meg a távíró- és távbeszélővonalakat, robbantsa fel és gyújtsa fel a hidakat, siklasson ki szerelvényeket, vonja magára az ellenség figyelmét, aktívan portyázzon kis csoportokkal. Közben a magasabbegy-

ség főerői az erdőben pihennek. Hátha csakugyan megérkeznek az ígért repülőgépek, s el tudjuk szállíttatni a sebesülteket, s lőszert is kapunk. Gavriljuk rendelkezésére bocsátom a konotopi és a korosztisevi osztagot.

Értekezletre hívom össze a parancsnokokat és a komisszárokat. A Szambor-Drogobics körzetébe történő elvonulást vitatjuk meg. A parancsnokok nem túlzottan lelkesek: túlságosan keskeny, túlságosan kicsiny a hadműveleti terület a Bug és a Visztula között – érvelnek – 120 kilométer, ráadásul keresztülkasul szabdalják folyók, patakok, horhosok, behálózzák az utak, tele van falvakkal.

– Indítsuk el a magasabbegységet kis osztagokban – javasolja a komisszár.

Nem rossz javaslat, de honnan vegyünk rádióadókat?

Újból megvizsgáljuk a helyzetet, és gondolkodunk, hogy mit tegyünk. A fagyra hiába várunk, a megáradt folyók tajtékzanak. A repülőgépek sem jönnek. Lőszerünk kevés. Százötven súlyos sebesültünk van. Menjünk észak felé? Elvégre azt a feladatot kaptuk, hogy dél felé vonuljunk. Ezenkívül északon Lengyelország van, ahová nem küldtek bennünket.

Csak egy kivezető út van: a sebesülteket átadjuk az előnyomuló Vörös Hadseregnek. Akkor pedig vissza kell fordulnunk... Nehéz beletörődni ebbe! De ha nem mentjük meg a sebesülteket, ennek kárát látja a magasabbegység harcképessége, a parancsnokság iránti bizalom, a bajtársiasság szelleme. Ezenkívül a visszafordulás azt jelenti, hogy közelebb kerülünk az arcvonalhoz, tehát több lesz a tűzharc a frontövezetekben.

Menedéket nyújtanak az eldugott falvak... De ezek sem mindig biztonságosak az ellenség hátában. Itt sok minden függ a politikai körülményektől és természetesen a gazdasági, földrajzi, katonai és történelmi tényezőktől. Sok függ az időjárási viszonyoktól is, amelyek arra késztetnek bennünket, hogy közelebb húzódjunk az arcvonalhoz, mert csak így menthetjük meg a sebesülteket.

Tehát visszafordulunk. Így döntöttünk.

Amikor a parancsnokok már mind elmentek, Roman kért szót:

– Vissza ám – a pokol kellős közepébe! – mondta. – Hiszen számunkra visszavonulni annyi, mint támadni, csak éppen bonyolultabb körülmények között...

Esteledik. Oszipjan van nálam Vaszjanovics komisszárral. Égnek a vágytól, hogy szerezzenek egy ágyút a Narolban álló

SS-egységtől, így szeretnék jóvátenni hibájukat, hogy az átkelés idején a Visnjába veszett az ágyújuk. Jó ötlet, de előbb fel kell deríteni, milyen létszámú helyőrség van Narolban.

– Ugyan mekkora helyőrség lehet egy uradalomban? Negyven-ötven katona meg három löveg – mondja Oszipjan. – Csak engedélyezze. Nem kérünk semmi segítséget.

– Mégis mi a terve?

Oszipjan elmondja: hogyan közelíti meg a fasisztákat, hová csap le, merre húzódik vissza. Holnap reggel hatkor kezdik, az éjszakai pihenő után.

– Nem – mondom erre én –, ma kell kezdeni. Éjszaka kezdeni és pirkadat előtt befejezni. Tartalékoljon időt arra, hogy kudarc esetén sötétben vonuljanak vissza.

– Értettem, az akciót éjjel tizenkettőkor kezdjük!

– Engedélyezem, de csak a saját erőivel. Az akció után vonuljon vissza Goraj-Lozyba, ott leszünk az erdőben...

Oszipjan eltávozott, mi pedig Taraszov komisszárral részletes rádiótáviratot fogalmaztunk a párt Központi Bizottságának és Sztrokacs tábornoknak: „A parancsot végrehajtva a magasabbegység egy hónapja heves harcokat vív és folyton menetben van, egy nap pihenés nélkül. A személyi állomány elcsigázott. Szüntelenül üldöz bennünket a »Galícia« hadosztály, amelynek az a feladata, hogy a magasabbegységet a Sanhoz vagy a Visztulához szorítsa, ahol a bal parton erős védelmet építettek ki. Elkeseredett erőfeszítéseket teszünk, hogy bármi áron áttörjünk a drogobicsi területre Przemyśltől keletre 15 kilométerre, de ezek a próbálkozásaink sikertelenek. A megáradt folyók leküzdhetetlen akadályként állják utunkat. Az ellenség ismeri a szomszéd magasabbegységek kudarcait, amelyeket akkor szenvedtek el, amikor megpróbáltak áttörni az arcvonalon Kovel körzetébe. Számol a hasonló újabb kísérletekkel, s erőit és eszközeit nem sajnálva mindent megtesz megakadályozásukért.

A Przemyśl–Lvov vasútvonalat két hadosztály zárja el, őriznek minden közlekedési csomópontot, a földutak csompópontjait is, valamint az átkelőhelyeket még a kis folyókon is. A helyzetet tanulmányozva arra a következtetésre jutottunk, hogy ha megpróbálunk áttörni a megadott körzetbe, ez a magasabbegység szétzúzásával végződhet.

A harcokban elesett Lobacs százados, az örmény osztag törzsfőnöke, ezenkívül még kilenc parancsnok. Súlyosan megsebesült Moszkovszkij, a »Csapajev« osztag komisszárja, Nyevedomij, ugyanennek az osztagnak a törzsfőnöke, Verhovszkij, a »Vörös«

osztag parancsnokhelyettese. A sebesültek száma több mint 150, a halottak száma meghaladja a százat. Engedélyt kérek, hogy Tarnopol–Lublin körzetében levő útvonalakon maradhassak, ami biztosítja a manőverezés létfontosságú lehetőségét."

1944. február 27.
Goraj-Lozy falu, Zamosćtól délkeletre 55 kilométerre

Éjjel 3 órakor elindultunk a Gorajce, Huta Ljubenska, Mziglody, Goraj-Lozy menetvonalon 6 órakor megszálltunk az erdész házában. A „Vörös" osztag elfoglalta Lozy falut, a többiek az erdőben, illetve az erdő borította dombok közt meghúzódó tanyákon helyezkedtek el. Álcáztuk magunkat, várjuk a repülőgépeket.

8 óra. Északnyugat felől géppuskázás hallatszik. 9 órakor visszatérnek a felderítőink, Tomič és Szvinnyickij. Jelentik, hogy körülbelül zászlóaljnyi gyalogságot észleltek, amely síléceken közeledik Goraj-Lozyhoz. A tűzharc arrafelé fokozódik. 9 óra 15 perckor lihegve megérkezik Oszipjan. Karolban az általa tervezett akció teljes kudarccal végződött. Az osztag futásban keres menedéket. Sok ember és ló odaveszett. A síléces SS-katonák elvágták visszavonulási útjukat, és az általuk elfoglalt dombokról közvetlen közelből lövik őket az utakon.

Nyilvánvaló, hogy Oszipjan osztaga vezette ide az SS-zászlóaljat. Erre lehet következtetni annak a harcnak a hevességéből is, amelynek zaja idáig hallatszik a „Vörös" osztag körzetéből.

– Mikor kezdték a támadást az uradalom ellen? – kérdezem, hogy tisztázzam az örmény osztag kudarcának okát.

– Váratlanul nagy erősítés érkezett az uradalomba 50 gépkocsin. Gyalogsággal és nehéz fegyverzettel – felel Oszipjan kitérően.

– De mégis, mikor kezdték az akciót?

– Hat órakor – ismeri be végül a teljesen letört Oszipjan.

Szomorúan töröm a fejem, mitévő legyek vele. Nagy hibát követett el, de elvégre a legjobbat akarta, és a saját bőrét is vásárra vitte. Miért támadott reggel, nem pedig éjjel, ahogy mondtam? Mint Vaszjanovics komisszár beismerte, megsajnálták a harcosokat, úgy gondolták, hadd aludjanak legalább egy éjszakát. Megsajnálták őket...

Ilyen már a parancsnok sorsa. Az olyan parancsnok, akinek nem volt része vereségben, csak fél parancsnok vagy talán még

annyi sem... Oszipjant elküldöm, hogy gyűjtse össze az osztagot, a síléces SS-egység elé pedig kiküldöm Sztyepanovot a kijevi osztaggal. Hátha ez segít, hátha legalább valamennyire elhárítja a bajt. Ugyanoda küldjük a makarovkaiakat meg a korosztisevieket is.

12 óra. Nagyon alacsonyan négymotoros repülőgép száll el felettünk, az aljára könnyű harckocsi van függesztve. Vajon mi ez: lélektani támadás ellenünk vagy erődemonstráció a támadó SS-katonák bátorítására?

Furlet, az örmény osztag új törzsfőnöke jelentést tesz. Szerinte katasztrófáról nincs szó, habár a veszteség nagy: 17 halott, 13 sebesült, nyomtalanul eltűnt egy szakasz, amelyet a fasiszták elvágtak. Ez a szakasz elvágtatott nyugati irányban. A halottak között van Szuharics Arutjunjan politikai vezető és Zsora Bagdaszarjan, az osztag pártszervezője. Fennakadtak az uradalom szögesdrót kerítésén.

Furlet szavaiból rájöttem, hogy az örmény osztag parancsnoksága nem készítette elő kellőképpen az akciót, nem derítette fel az ellenség védelmét. A támadókat éppen ezért teljesen váratlanul érte az, hogy az uradalom körül van véve szögesdrót kerítéssel, s hogy bunkerek és föld-fa fedezékek alkotják a hitleristák védelmét. A partizánok kúszva közelítették meg az ellenséget. Szajjan százada behatolt egy kőépület földszintjére, de az SS-katonák az emeletről kézigránátok százait dobták közéjük. Huta Ljubenska felől a fasiszták gyilkos tüzet zúdítottak a támadókra aknavetőkből és nehéz géppuskákból. Váratlanul egy alig hetven méterre levő domb mögül jó egy századnyi német jelent meg, s tűz alá vette az osztag fogatait. A kocsik egy része visszaindult a „Vörös" osztag körletébe. A 15 kilométeres úton nagy veszteséget okozott az ellenség géppisztoly- és géppuskatüze.

Vaszjanoviccsal és Furlettel összeállítottuk a halottak pontos listáját.

– Látod – mondtam végül szemrehányón Furletnak –, huszonegy halottunk van, nem tizenhét. S ehhez még hozzá kell tenni Arutjunjant és Bagdaszarjant.

14 óra. A „Vörös" osztag szakaszán elült a harci zaj. Az SS-katonákon nem segítettek sem a gyorstüzelő ágyúk, sem a hangosanbeszélők, amelyeket a jobb irányítás végett alkalmaztak a csatárláncban. Az ellenséget visszavertük.

Több mint 120 halott maradt a harcmezőn. Három géppuskát, 18 puskát és géppisztolyt, 13 pisztolyt, egy aknavetőt, lőszert zsákmányoltunk.

17 óra. Bekerítettek bennünket. A bekerítő csapatok ereje percről percre nő. Felvonul ellenünk a „Galícia" SS-hadosztály is. Bosszút akarnak állni rajtunk mindenért: Vorotnyevért, Gorohovért, Pereszpáért, Dobrotvorért, Magerovért és Mazuriért, Kalenyikovért és a bilgoraji erdőkért, a 19 kisiklatott és felgyújtott szerelvényért, a megölt tábornokokért, tisztekért és katonákért, a halálra rémült lvovi helyőrségért, azért, hogy betörtünk erre a vidékre és lázba hoztuk „az ő Galíciájukat"! És leginkább talán azért, mert orruknál fogva vezettük a német tábornokokat, és mindig kicsúsztunk a kivetett hálóból.

17 óra 30 perc. Felderítőink mindent elkövetnek, hogy pontos adatokat gyűjtsenek. Nyilvánvaló, hogy pirkadat előtt ki kell törni a bekerítésből. Különleges csoportot szervezünk négyszáz lovasból – géppisztolyosokból, golyószórósokból és páncéltörő puskásokból. Hogy megtévesszük az ellenséget és összezavarjuk kártyáit, cselhez folyamodunk. A lovasok osztagát széthúzzuk. Őket követi egy ágyús üteg, körülbelül egy tucat géppuska és néhány aknavető. Mindezt látniuk kell az SS-katonáknak, akik vermekben, faodúkban, a fák között és az útkereszteződésekben rejtőznek. E demonstráció után technikai eszközeink mind visszafordulnak, és csak a lovasság megy tovább ügetésben, vargabetűket írva le a dűlőutakon és az irtásokon.

A hó borította erdőben feszült csend van. Az erdő szélén foglal állást a partizántüzérség. A lovasok moccanás nélkül várják a jelt. A legfőbb és a legnehezebb feladat következik most: ki kell törni a bekerítésből a meglepett ellenség szeme láttára. A többi egyszerűbb lesz. Szürkületkor Gavriljuk áttör két osztaggal, hogy a németek azt higgyék, az egész magasabbegység kitört. Miután az ellenség a lovasságunk után veti magát, a magasabbegység elvonul, csak éppen másik úton.

Ez a manőver lehetővé teszi, hogy megtévesszük az ellenséget. Gavriljuk, Turov, Lazarev, Kucserenko és Taratura gyorsan mozgó csoportjai magukra vonják a hitleristák figyelmét. Villámgyors akcióiknak kihívóan vakmerőnek kell lenniük. Mivel a fogatok és a nehéz fegyverek nem korlátozzák mozgásukat, könnyebben megy a kitörés.

Körülbelül egy óra van még szürkületig, amikor elkezdődik az összevont osztag akciója. Az utolsó utasításokat adom Gavriljuknak. A tanya közelében járunk fel-alá.

Az erdőből előkerül egy sántikáló aggastyán.

– Hogy van, öregapám? – állítja meg Gavriljuk.

– Rosszul, fiam, rosszul. Erre jártam, hogy egy kis rőzsét szed-

jek, hát nem ott termett az erdész. Jól megvert, a baltát meg elvette. Hát ti merre mentek?

– Németeket keresünk, papa. Nagyon vágyakozunk már utánuk!

– Ti szovjet partizánok vagytok?

– Azok, papa.

– Akkor minek keresni a németeket. Ott az erdész háza, neki van telefonja, beszélhettek a németekkel...

– Köszönjük, papa. Helyetted is köszönetet mondunk majd az erdésznek! – nevet Gavriljuk.

Elhatároztuk, hogy tiszteletünket tesszük az erdésznél. Körülvesszük a portát. Az erdész felesége fogad bennünket, mélyen meghajolva beinvitál a házba, s előre közli, hogy a gazda nincs otthon. Elegendő sebtében körülnéznünk, hogy meggyőződjünk az ellenkezőjéről. A puska a helyén függ, nyirkos a dértől. Az udvar mélyén egy veremben bukkanunk rá az erdészre.

Csak pár mondatot váltunk vele:

– Miért van nálad telefon?

– Kapcsolat a tábori csendőrséggel?

– Milyen utasításokat kaptál?

– Nemrég telefonáltak. Azt mondták, jelentsem, ha partizánok jönnek, de én nem telefonáltam nekik, semmit sem jelentettem.

– Mit tudsz a partizánokról?

– Azt mondják, közeledik egy százezer főnyi sereg.

– Hívd fel a gazdáidat.

Az erdészt még előbb utasítjuk, hogy mit mondjon: a közelben valóban elvonult egy több ezer főnyi oszlop, mégpedig erre meg erre, ahogy mi parancsoljuk.

Gavriljuk fejhallgatón lehallgatja a beszélgetést:

– Miért késtél a válasszal ilyen sokáig?

– Elvonult egy partizánoszlop.

– Hozzád nem mentek be?

– Elkerültek, elmentek Rava-Russzkaja felé.

– Hányan voltak?

– Vagy ötezren, ágyúkkal és géppuskákkal.

– Embereket küldtél utánuk?

– Igen. Jelentéseket várok.

– Holnap jelentkezz a parancsnokságon ezekkel a jelentésekkel. Igyekezz találkozni az embereiddel. Derítsd ki, hol találkoztak a partizánokkal.

Az éjszakai csöndet hirtelen ágyúdörej töri meg. A németek

által elfoglalt tanyára aknavetők és ágyúk fergeteges tüze zúdul. Több helyen lángok csapnak fel. Világító rakéták röppennek az égre.

Most! Gavriljuk lovassága a megriadt hitleristák szeme láttára elvonul délre, Ukrajna felé. Szerencsés utat, elvtársak!

ÚJBÓL GALÍCIA!

1944. február 27.
Átjáró, Rava-Russzkajától nyugatra

Áttörjük a gyűrűt. Ma a „Vörös" osztag az élővéd. 22 órakor elsőnek Konovalov és Romanyenko százada „indult útnak". A többiek egyelőre egy helyben topognak, csonttá fagyva a hidegben. Az ellenség folyton hallat magáról. Minden mélyedésből kék és zöld nyomjelzős lövedékek süvítenek, s kereszteződnek az előrevetett osztag fölött.

Eltelik az éjszaka, az oszlop még mindig egy helyben áll. A szekérről átülök a Szürkére és előrevágtatok.

– Mi történt? Miért állunk, miért nem rohamozzuk az ellenséget?

Kiderül, hogy Konovalovnak meggyűlt a baja a németekkel. Az imént tért vissza a „túlvilágról".

Rava-Russzkaja előtt két kilométerre jobbra kellett fordulniuk és át kellett vágniuk az úton. De az első szekér hajtója elaludt, és a műúton egyenesen odaállt az állomáshoz. Nyomában meg az egész oszlop, s vele együtt Konovalov is, aki elaludt a szánon. Ekkor már csak 300 méterre lehettek a németektől. Nyilván azok is aludtak. Szerencsére Kszenzov, a komisszár feltalálta magát, előrelovagolt és megállította az oszlopot, de ez kis híján az életébe került, mert a németek észbe kaptak, s tüzet nyitottak rájuk géppuskákból. Megölték Kosztya Tyisinszkijt lovastul, megsebesítették Bogatyko szakaszparancsnokot és még két harcost.

– Megfogadtam, hogy soha többé nem ülök szánra. Mostantól mindig csak nyeregben leszek! – fogadkozik Konovalov.

1944. február 28.
Prinada falu, Rava-Russzkajától délnyugatra 10 kilométerre

8 órakor átvonultunk a Rava-Russzkaja–Magerov műúton. Elöl most is Konovalov halad Sztadnyikkal. Bátran megrohamozták az ellenséget, ennek köszönhetjük, hogy áttörtünk.

– Közeledünk a műúthoz – jelenti Sztadnyik, amikor jobbról három gépkocsi jön németekkel. Géppuskáink tüze megfutamodásra kényszeríti őket, de balra egy domb mögött megint csak németek tolonganak, toporognak a hidegben. Mi befűtöttünk nekik géppisztollyal, s menetből elfoglaltunk egy átjárót, hogy fedezőállásokból biztosíthassuk a magasabbegységet.

10 óra. Gusztya-tanya, Rava-Russzkajától délkeletre 15 kilométerre

Még mindig gyűrűben vagyunk. Minden kilométert kemény harcban teszünk meg. Az osztagok harcra készen vonulnak, az emberek lóról szálltak. Erdős, dombos vidéken haladunk lassan dél felé.

A távcsővel látom: vagy négyszáz német keresztezi a menetvonalunkat. Néhány ágyúlövés visszaveti őket. Úgy látszik, nincs kedvük kockáztatni.

Gavriljuk jelenti a kovali tanyák körzetéből: rombolják a távbeszélő- és távíróvonalakat, többször megütköztek a németekkel, üzemképtelenné tettek két szeszfőzdét, újból megugrasztották a német helyőrséget Magerovban. Visenka-tanya közelében találtak alkalmas helyet, ahol a repülőgépek leszállhatnak.

1944. február 29.
Ljubelja falu, Rava-Russzkajától keletre 20 kilométerre

Reggel ötkor átvonultunk a Rava-Russzkaja–Lvov vasúton és műúton. Mindkét helyen németek vártak bennünket. De nemhiába vesztegettük az egész éjszakát a vargabetűkre: kitapogattuk a gyűrű leggyengébb pontját, és váratlanul rohamoztuk meg az ellenséget.

Konovalov százada az átjárónál megsemmisített 25 németet, kettőt pedig foglyul ejtett. Szaveljev első százada utóvéd volt, s ugyancsak szétvert egy német szakaszt, ráadásul géppuskákat

és aknavetőket zsákmányolt. A másik osztag, amelyet Sziplivij állított ki a műútra, megsemmisített 50 ellenséges lovast, valamint két gépkocsit katonákkal. A kijevi osztag visszaverte a vlaszovisták rohamát.

Sok lőszert és fegyvert zsákmányoltunk. Feltűnő, hogy a németeknek kevés a géppisztolyuk. Konovalov 24 puskát, pisztolyt és golyószórót szedett össze, de nem talált egyetlen géppisztolyt sem.

Az áttörés egészében véve gyors és sikeres volt, de mindvégig rendkívül nagy feszültségben éltünk. Amíg a kézitusa folyt, a németek lovasságot vontak előre és gépkocsikon erősítést hoztak. Az átjárót két oldalról aknavetővel lőtték. Összerogytak a golyótól talált lovak, valamelyik hajtó megriadt és visszafordult a sötétbe; aki utána jött, ezt a „manővert" parancsnak vélte, és elkezdődött az, amit úgy neveznek, hogy "ki kit hagy le?". Eközben az átjáróban elszabadult a pokol: lövöldözés, rakéták, szitkozódás, sebesültek jajgatása, ápolónők könyörgése, hogy segítsenek szekérre rakni a sebesülteket, szekerek borultak fel s maradtak a síneken vagy az út menti árokban. S mindennek tetejébe a lovak is megbokrosodtak...

De Gruseckij százados, a törzsfőnök helyettese, az erélyes „átjáró kommendáns" meg az ötven legjobb lovas, akiket előre a helyszínre rendeltünk, kancsukával a kézben hamarosan rendet teremtett, vissza tudta fordítani a szekereket és áthajtotta őket az átjárón.

A vasúton való átvonulás tervét ugyancsak előre kidolgoztuk:

1. Roham az átjáró őrsége ellen, egyidejűleg jobbra és balra oldalvéd áll ki a műútra, hogy visszaverje az erősítést.

2. A pályatest aláaknázása az átjárótól jobbra és balra, hogy elhárítsuk az esetleg érkező páncélvonatot.

3. Hídanyag előkészítése és hidak verése az árkokon.

4. Az átjáró megtisztítása az összetört szekerektől és a döglött lovaktól, a sebesültek megmentése és a lőszer átrakása.

5. Rendfenntartó szakasz szervezése és rendteremtés a fogatosok körében.

Ezenkívül számítottunk arra, hogy mindenki el van szánva az áttörésre, bármi áron, s számításba vettük a parancsnokok akaratát és tapasztalatát.

A kijevi, a korosztisevi és a „Vörös" osztag egész nap ágyúlövésnyi távolságban tartja a hitleristákat. Egy Junkers–88 meg néhány „szitakötő" bombázni próbál bennünket, ám ez nem zavar minket; egész nap pihenünk a meleg és kényelmes házakban,

természetesen nem feledkezve meg közben a körkörös védelemről sem. Magabiztosak vagyunk azért is, mert a közelben kis erdő van, s szükség esetén ott elrejtőzhetünk.

Gavriljuktól rádióüzenet érkezett. Nagyon nehéz helyzetben van. Valóságos tűzgyűrű veszi körül. Kitörésre készül. A korosztiseviek már áttörtek, magukra vonják az ellenséget, diverzáns akcióra készülnek a Lvov–Przemyśl műúton. Az osztag nagyobb része útban van Buduny falu felé, s Gavriljuk kéri, hogy bármi történik, ebből a faluból várjuk jelentését a jövőben.

Újból Galíciában vagyunk, de a helyzet már egyáltalán nem olyan, mint egy hónappal ezelőtt. A szovjet partizánok híre bejárta a vidéket. A nép türelmetlenül vár bennünket, amivel tud, segít.

Az emberek már nem bújnak el a vermekben. A gyerekek igyekeznek kisebb szolgálatokat tenni: ápolják és itatják a lovakat, sóvárogva nézegetik a nyergeket és a fegyvereket. A házakban a helybeliek élénken vitatják az eseményeket a partizánokkal. Minden partizán igazi agitátorrá vált, s okos szóval áll ki a szovjethatalom mellett, a győzelem mellett. Egyébként nincs nehéz dolguk. A fasiszták azt híresztelik, hogy ők támadnak, sikeresen nyomulnak előre kelet felé, itt meg, tessék: szovjet partizánok százai jó lovakon, jól felfegyverezve, egész falvakat foglalnak el a németek hátában, nyugodtan beszállásolnak, egyáltalán nem félnek attól, hogy megtámadhatják őket.

Partizánjaink meghitten beszélgetnek a házbeliekkel. A háziasszony kiküldi a gyerekeket az utcára, s elmondja:

– Nagyon nehéz az életünk. Gyötörnek bennünket a németek is, a banderisták is. Óvakodjanak tőlük, farkas természetük van. A gazdagok szívvel-lélekkel velük vannak. A szegényekkel nem törődnek. Ha valaki nem tetszik nekik, kötelet kötnek a nyakára...

1944. március 1.
Zselgyec falu, Lvovtól északra 28 kilométerre

Nagyon aggaszt a Bug, amely félelmetes akadályként állja utunkat. A folyó légvonalban 10 kilométerre van. Azt hihetnénk, egyetlen ugrással ott teremhetünk. De útközben német páncélosok lesnek ránk Buszkban, Kamenka-Bugszkajában, Dobrotvorban és még közelebb, Batyaticsiben, ahová visszavetette őket a „Vörös" osztag. Vagyis mindenütt várnak bennünket.

Előttünk a döntő éjszaka: átkelés a Bugon. Hogy hol kerülhet rá sor, még nem tudom. Minden a helyzettől függ. Egyenesen, Batyaticsin át Kamenkába, nem mehetünk: a Bugtól német alakulatok vágják el az utunkat.

Tizenöt napja vergődünk ebben a pokolban. S folyton folyók vannak előttünk – ha nem a San, akkor a Visztula, ha nem a Visztula, akkor a Dnyeszter és most a Bug!

Olvad. A levegő nyirkos. Időnként eső szitál. Az erdőkben és a földeken foltokban még hó van. Az úton, amelyen az oszlop vánszorog, rengeteg a kátyú: a talaj még nem engedett fel egészen, s lépten-nyomon beszakad a túlterhelt szekerek kerekei alatt; az út két oldalán a szántóföldön tócsák csillognak.

A lóról szállt harcosok a fáradtságtól alig vonszolják a lábukat, de mennek rendületlenül, meggörnyedve, a fegyver és a lőszer terhe alatt. Mennek, mert menni kell, mennek, mert tudják: nemcsak harcos céltudatosságra, szívósságra és bátorságra van szükség az ellenséggel vívott élethalálharcban, hanem emberfeletti erőfeszítésre is... Hihetetlen kitartás árán keresztül kell húzni az ellenség számításait: ha az ellenség azt hiszi, hogy a felázott tavaszi utakon egynapi menetben 20-25 kilométert lehet megtenni, nekünk kétszer akkora távolságot kell leküzdenünk. Az ellenség már megszokta, hogy csak éjszaka vonulunk – tehát menni kell nappal is.

Lépten-nyomon veszély leselkedik ránk, és állandóan készen kell állnunk a harcra. A magunk mögött hagyott terepszakaszok hátrányosak ránk nézve és előnyösek az ellenség számára. A lehető leggyorsabban át kell tehát jutnunk rajtuk, hogy mihamarabb elszakadjunk az üldözőktől, és áttörjünk az utunkat álló kordonokon. Ezenkívül sietnünk kell azért, hogy ne tudjanak meglepni és ne bombázhassanak bennünket, továbbá hogy elkerüljük a fölösleges ütközeteket, amelyekben erőt, vért és lőszert vesztünk, s főleg növeljük az amúgy is óriási sebesültszállító oszlopot.

Ezért folytatjuk a menetet, s leküzdjük a halálos fáradtságot, a véresre tört lábak fájdalmát és az ellenállhatatlan vágyat, hogy aludjunk legalább egy órát.

Különösen nehéz a soruk a sebesülteknek. A szekerek egyik kátyúból a másikba huppannak, ami nem tesz jót az alig összeforrt sebeknek. Lépten-nyomon jajgatás és káromkodás töri meg az álmos reggel csöndjét. A Rava-Russzkaja közelében vívott harc után további tíz szekérrel növekedett az oszlop: tizenegy sebesülttel és nyolc tífuszossal!

Szürke, barátságtalan felhők gomolyognak fölöttünk. De ezek ma szövetségeseink, oltalmaznak bennünket az ellenséges repülőgépektől.

– Valahogy túlságosan sok kerülőt teszünk – panaszkodik Tonya Budnyik, legjobb ápolónőnk. Mindig személyesen ismeri minden sebesültjét. – Nincs idő aludni egy órát legalább, valósággal leesem a lábamról – ismeri be.

Rava-Russzkajánál a sebesültszállító oszlop közel volt a támadó SS-katonákhoz, és Tonya hallhatta a sebesültek könyörgését:

– Nővérke, drága, ne hagyj itt bennünket. Könyörülj meg rajtam: eressz egy golyót a fejembe!

A tehetetlenek beszélnek így, de akinek ép a karja, s aki lát, annak mindnek van fegyvere. Pokatyin géppuskás két pisztolyt és kézigránátot tartott magánál, hogy ne kerüljön élve az ellenség kezére.

Reggel kilenc óra volt, amikor a magasabbegység megállt nappali pihenőre Zselgyecben, s megszállta a környező tanyákat is.

A fáradt harcosok mosdás és reggelizés nélkül rögtön lefeküdtek aludni. De a nyugodt pihenésből most sem lett semmi. Lvov és Kamenka Sztruimilova felől közeledő gépkocsioszlopok, páncélautók és harckocsik zúgása hallatszott: a hitleristák is a Bughoz siettek.

12 órakor elkezdődött a támadás Zselgyec ellen, 13 órakor a „Vörös" osztag partizánjai felgyújtottak három harckocsit. Azután elharapózott a tűz a faluban, a környéken egymás után gyulladtak lángra a szalmakazlak és a pajták. Kénytelenek voltunk elkerülni a helységeket, s ideiglenesen meg kellett változtatnunk a menetirányt északnyugat felé.

Nekivágtunk ismét a felázott földeknek. Az emberek segítenek a lovaknak: tolják, vonszolják a szekereket. Ez az emberfeletti erőfeszítés rengeteg időt rabolt el tőlünk, s előttünk újból felbukkan az ellenség.

A kijevi osztagnak megparancsolom, hogy tisztítsa meg az utat a fasisztáktól, a többieknek meg azt az utasítást adom, hogy csökkentsék, amennyire csak lehet a szállítóoszlopot. A lőszeres szekereket púposra rakjuk, a sebesültszállító szekereken pedig hármasával helyezzük el a sebesülteket... A könnyű sebesülteket lóra ültetjük. Mindenki tudja: előttünk ellenség, meg a vasút és a Bug.

Koromsötét éjszaka van, de mi még mindig a mocsárban toporgunk, mivel a környező falvakban németek vannak. Minde-

nütt ellenség van, még az egyes tanyasi épületekben, a magaslatokon és az erdőszéleken is: géppuskafészkek, lövészárkok, gyalogság. Kiderül, hogy a hitleristák már napok óta várnak ránk, mi pedig besétálunk a csapdába. Újból irányt változtatunk, az eredeti menetvonallal párhuzamosan vonulunk, de itt is ellenséges tűzbe ütközünk. Vagyis többszörös kelepce ez!

Merről támadjunk? Hol lehet áttörni? Ha viszont átmegyünk védelembe, elveszítjük az éjszakát, és megadjuk az ellenségnek a lehetőséget, hogy reggel leszámoljon velünk.

1944. március 2.
Kupicsvolja falu, Lvovtól északkeletre 35 kilométerre

Éjjel 2 óra. Tűzgyűrűbe vagyunk zárva. Egy pillanatra sem hunynak ki a rakéták. A kék jelzőrakéták és a nyomjelzős gyújtólövedékek tűzijátéka legfeljebb két kilométerre van. A fasiszták tervszerűen szűkítik a bekerítés gyűrűjét. A helyzet válságos. Annál is inkább, mert nem haladunk, csak toporgunk a felázott földeken, mert jártányi erőnk sincs már, s a helyzet reménytelen. Folytatjuk a meddő kísérleteket, hogy kitörjünk a gyűrűből. Akárcsak Balicsiban, minden összekeveredett: emberek, lovak, sebesültszállító szekerek.

Gyülekezőhelyünk Kupicsvolja, itt gyülekeznek az osztagok a zselgyeci harc után, a németek azonban megelőztek bennünket, s elfoglalták a falut. Megpróbáltuk kiverni őket, ez azonban azzal végződött, hogy nyoma veszett Plakszin hadnagynak, a hinyeliek törzsfőnökének és Berezkin hadnagynak, a korosztiseviek törzsfőnökének.* Kudarcba fulladt az a kísérletünk is, hogy a földeken kerüljük meg Kupicsvolját – ott is beásták magukat a hitleristák és tűzzel árasztottak el bennünket. Megpróbáltuk nyugat felől megkerülni a falut, de ott meg a korosztiseviek felderítőinek veszett nyomuk, akiknek Noszov hadnagy volt a parancsnokuk.

Ráadásul a kijevi osztag nem tudta kiverni az ellenséget Reklinyecből. Az osztagok irányítása lehetetlenné vált, az éjszaka hátralevő része azzal telt el, hogy a parancsnokokat kerestettem és rendeltem magamhoz.

* Berezkin és Noszov a géppisztolyosokkal később csatlakozott V. I. Popov partizánosztagához, a „Szláv hazafiak" osztagához.

Hajnal 4 óra van, de hívásomra csak a hinyeli és a kijevi osztag érkezett meg, valamint a „Vörös" osztag két százada. A felderítők egyáltalán nem ott találták meg őket, ahol lenniük kellett volna... De jóformán még meg sem érkeztek, máris eltűntek a sötétben. Nem találjuk sem az összekötőket, sem az irányjelzőket, sem az osztagok törzseinek tisztjeit. Csak az örmény osztag egy szakasza, a parancsnokság őrsége, a törzs, az üteg és a fogatolt oszlop – kétszáz szekér sebesültekkel és betegekkel – van a szemem előtt.

Csak egy dolog világos: lövészárkoktól szabdalt föld közepén állunk, ahová a hitleristák még nappal becsalogattak, hogy megsemmisítsenek és ne engedjenek a Bughoz bennünket. És noha nincs ütőerőnk, van körülbelül 30 örményünk, élükön Oszipjannal, itt van továbbá a „Csapajev" osztag egy csoportja, s itt vannak a hajtók meg a sebesültek. Áttörünk bármi áron!

Már reggel öt óra van. A hitleristák egyre pimaszabbak. Rakétáik és nyomjelzős lövedékeik alapján egyre inkább kirajzolódnak annak a kelepcének a körvonalai, amely pirkadatkor fenyeget bennünket.

Pirkad. A németek közelednek szekereinkhez. A nyomjelzős lövedékek már három oldalról röpködnek fölöttünk, fantasztikus tűzsátort alkotnak. Szerencsére közel van az erdő széle és nincsenek már messze Kupicsvolja házai sem. Még kétszáz lépés, és elérjük az erdőt. De ott is ellenség volt. A hitleristák egyszerre több géppuskával tüzet nyitottak ránk. Szikráztak, villogtak, sziszegtek a gyilkos golyók, kelepeltek az ellenséges géppuskák. Mi meg itt állunk a sima, vékony hóval borított térségen, és sehol egy bucka, sehol egy bokor, amely mögött álcázhatnánk magunkat.

Földre vetjük magunkat. Jobbra Roman Asztahov, balra, szorosan a vállam mellett Nyikolaj Pereverza, a géppuskás, az egész parancsnoki biztosítóraj és az örmény osztagból egy szakasz. A golyók tompán kopognak a földön, fülsiketítően sivítanak a levegőben. Mindjárt az első pillanatban megsebesült Armen Gukaszov, az örmény osztag egyik századparancsnoka, Pereverza géppuskás pedig meghalt. Halálos lövés érte a biztosítóraj három harcosát: Szerjozsa Drovalevot, Viktor Novikovot és Petya Fjodorovot is...

Megparancsolom Szuren Tunanov orvosnak, aki a közelemben hasal, hogy a sebesült Gukaszov helyett vegye át a századparancsnokságot. Néhány partizán az ellenséges tűztől megriadva, kúszva hátrálni kezd. Asztahov vezényszava állítja meg őket:

„Tűz!" Asztahov már tüzel is géppisztolyával, a többiek pedig követik példáját. A partizánok golyózáporral árasztják el az erdő szegélyét, az erdő melletti házak ablakait. Megszólaltak a parancsnokság és a „Csapajev" osztag géppuskái.

Fel kell készülni a rohamra, hogy elfoglaljuk az erdő szegélyét.

A közelben megpillantom Korbany politikai vezetőt, s utasítom, hogy továbbítsa parancsomat a „Csapajev" osztagnak: kerüljék meg az ellenséget jobbról. Megparancsolom, hogy adják tovább a lövészek: „Rohamra felkészülni!", „Fokozni a tüzet!", „Ne sajnálják a töltényt!".

Ami a következő pillanatban történt, lelkem mélyéig megrendített. A megkerülő osztagot támogatva megszólaltak sebesültszállító oszlopunk géppisztolyai és karabélyai. A lóápolók, a hajtók, az ápolónők lőtték az ellenség állásait, a súlyos sebesültek pedig a szekerekről, fekhelyükről tüzeltek. Fergeteges tüzük, amely váratlanul csapott le az ellenséges géppuskákra, eldöntötte a harc kimenetelét. Az ellenség megingott, már csak vaktában lövöldözött. Magunkhoz ragadtuk a kezdeményezést.

Elérkezett a roham pillanata, és erre a jeladás csak a parancsnok személyes példája lehetett, mivel már senki sem hallotta volna a vezényszavakat a puskaropogástól és az ágyúdörejtől – ugyanis az oszlop végén tüzéreink is tüzeltek.

Fölállok. Velem együtt felpattan Roman Asztahov, Petya Zajcev és valamennyi harcosa: Iljin, Krasznov, Karnaukov, Karpukin, Zolin, Szergej és Fjodor Kovaljov, Larionov, Kuznyecov és az örmény osztag szakasza.

– Hurrá! A hazáért! – zúgott végig az erdő és a mező fölött. Rohamra indultak a fogatok is. A kocsirudakat mintegy faltörő kosként előreszegezve feltartóztathatatlan áradatként zúdultak rá a falura, letiporták a sövényeket, kidöntötték a kerítéseket. A „Csapajev" osztag már az erdő szélén harcol. Egy partizán a földre esik a felágaskodott lóról, valaki feljajdul, s még egyszer utoljára az anyját szólítja; megakad a szemem néhány partizánon, amint a lovukat húzzák maguk után, s közben tüzelnek.

Utolér Mihail Mihajlovics komisszár és Pása Kaszatkin filmoperatőr. A százados arca kipirosodott, amikor elrohan mellettem, elszántan kiáltja: „Hurrá!" Odakiáltok neki:

– Jól van, százados! A bátortól fél a golyó!

Elmúltak a kritikus percek. A döglött lovakat kerülgetve lehajolok az elesett partizánok fölé. Az egyikben felismerem Szer-

go Szárgoszjant, a másikban Nyikifor Onopcsenkót, a korosztisevi osztag összekötőjét. Az egészségügyiek összeszedik a sebesülteket. A földön az ellenség által eldobált géppuskák, aknavetők, aknák hevernek. Egyelőre senki sem szedte össze őket. Erre már nem futotta az erőből.

Szaladva érkeznek a törzs beosztottjai. Azt mondják, a „Csapajev" osztaggal együtt oldalba támadták az ellenséget."

A „Csapajev"-fiúk derekas munkát végeztek! A törzs beosztottai azonban ha bátran helytálltak is, jobban tették volna, ha nem vesztik el a kapcsolatot az osztagokkal.

Megkérdezem Kuzmint: hányan maradtunk a fogatosokkal együtt?

– Körülbelül harminc halottunk van... A sebesülteket Nagyezsda Filimonovna szedi össze – feleli Kuzmin. – Sok ló megdöglött, a harcosok mögöttük kerestek fedezéket...

Tisztázzuk, hányan maradtunk harcképesen? Együtt számoljuk: Kuzmin, a komisszár, Oszipjan, Lopatnyikov és Goncsaruk hadnagy, a „Csapajev" osztag törzsfőnöke. Kiderül, hogy az örmények huszonkilencen, a „Csapajev" osztagban hetvenen vannak, a kommendáns szakasz harminc fő, a makarovkai osztag létszáma nem ismeretes. Végül a szállítóoszlop több mint kétszáz szekérrel, két ágyú a kezelőkkel és vagy ötszáz harcképtelen, akik közül már több mint kétszáz súlyos sebesült. Nekik Melnyik felcser viselte gondjukat, aki „Előre!"-t vezényelt a hajtóknak, miután mi rohamra indultunk. S utána lőttek karabéllyal, pisztollyal, géppisztollyal, kinek milyen fegyvere volt, és feltartóztathatatlan lavinaként rázúdultak Kupicsvoljára...

– Ez a helyzet, komisszár! – mondom szomorúan Taraszovnak. – A hinyeli osztaggal megszakadt a kapcsolat, lehet, hogy szétzúzták őket.

Még a mondat végére sem értem, amikor elénk toppantak a felderítők, a hinyeli gárda egész ifjú csapata.

– Tábornok elvtárs! – mondta ragyogó arccal Vaszilek. – Parancsot kaptunk, hogy jelentsünk. Sztadnyik törzsfőnök üzeni, hogy keressük magukat, és hogy a kijevi, a hinyeli, a makarovkai osztag és részben a „Vörös" osztag már mind együtt van, itt vannak mind az erdőben pihenőn...

A komisszár nagyot nevetett, ahogy elnézte ezeket a kipirult, ragyogó gyerekarcokat. Az örömtől nagyot dobbant a szívem, szerettem volna ott rögtön megölelni és összecsókolni ezeket a nagyszerű fiúkat... „Tehát nem zúzták szét, nem morzsolták fel őket!"

– Hol az erdőben? – gyűröm le megindultságomat.

– Innen vagy másfél kilométerre.

– „Bátya", a „Csapajev" osztag parancsnoka is ott van, meg Sziplivij és Petrikej – jelentik a felderítők egymás szavába vágva. Csak Borov meg Kszenzov három századdal, valamint az örmény osztag nincs még a táborhelyen.

A fiúk előzékenyen lóról szállnak. Kuzmint megbízom, hogy szedesse össze a német géppuskákat és szemlélje meg a harcmezőt, s utána Taraszov meg én lóra szállunk és elindulunk az erdőbe. Tavasz várón állnak a télen megfeketedett fák. Dereng a hajnal. Egy ovális alakú fehér tisztáson közvetlenül a hóra letelepedve találjuk a „gyalogságunkat". A legfestőibb pózokban egymás hegyén-hátán fekszenek a harcosok és parancsnokok.

– Alszanak – mondom a doktornak. – Szegény fiúk! Nem is gyanították, milyen kelepce várt mindannyiunkra!...

Odaszólok Kuznyec törzsfőnöknek, hogy rendeljen ki új összekötőket az osztagokhoz, szervezze meg a felderítést és biztosítást, kerestesse meg a „Vörös" osztagot és az örmények két századát, amelyek elszakadtak az eszmanyiakkal együtt, szabályozza a törzs tisztjeinek pihenését és tartsa kézben az irányítást... Lelkem mélyén még örülök: nem, ez nem vereség, amikor a harc után körülbelül kétezer partizán elfoglalja helyét a harcrendben. Most majd jól jönnek a harcmezőn összeszedett zsákmányolt géppuskák és aknavetők. Goncsaruk, a „Csapajev" osztag törzsfőnöke mintegy gondolataim elébe vágva jelenti, hogy csupán a „Csapajev"-csoport rohamának terepszakaszán 17 zsákmányolt géppuskát szedtek össze.

– Tizenhetet? – első hallásra nem is akarom elhinni, de Goncsaruk és Korbany megerősíti: tizenhetet!... Emlékszem, magam is láttam néhány géppuskát. Valójában milyen erők álltak szemben velünk? Egy zászlóalj vagy még több egy keskeny szakaszon?! Miért állt ilyen gyenge lábon egy ekkora csapat? Hiszen mi lényegében maroknyian voltunk... Nyilván meglepte és megbénította őket vakmerőségünk meg a sebesültjeink tüze. Talán a fasiszták is elcsigázottak, kimerültek voltak és mélyen aludtak? Aludtak talán az ügyeletes géppuskások is, akik ilyen közel engedtek bennünket.

Magasabbegységünk ragyogó oldalakat írt a fasiszta megszállók elleni partizánharc krónikájába. Ám a Kupicsvoljáért vívott harc külön lap. Itt a magasabbegység sorsa dőlt el. Ezzel tisztában volt mindenki, a parancsnokságtól az egyszerű partizánokig, az ápolónőkig és a hajtókig.

Már a háború után megindultan olvastam Georgijevszkij hadnagy naplóját, az akkori eseményekről:

„Az ellenséges rakéták szüntelenül hideg íveket rajzolnak az égre. A rakéták röppályája jól mutatja, hogy mindenfelől – elöl, oldalt, hátul – lőnek fel rakétákat, mégpedig közelről, ez pedig azt jelenti, hogy ellenséges gyűrűben vagyunk. Persze mindenáron igyekeznek majd a gyűrűben fogni bennünket hajnalig, amikor a tüzérség elkezdheti a célzott tüzelést. Az ellenség mindenütt elrejtőzik, nyilván attól tart, nehogy újból becsapjuk vagy váratlan csapást mérjünk rá. A rakéták ennek a félelemnek a bizonyítékai...

És hajnalban fellángolt az egyenlőtlen harc. Ellenséges golyók miriádjai szorítottak földhöz bennünket. Sebesültek jajgatnak. Recseg-ropog minden.

Nem tudom, hogyan történt, de látom: valami megfoghatatlan erő elsöprő rohamra sodorja az embereket... A partizánok elesett társaikon átugrálva rávetették magukat az ellenségre, a tüzet okádó géppuskákra. A nők és azok a sebesültek, akik mozogni tudtak, ugyancsak rohamoztak. Itt nem voltak sem szakasz-, sem osztagparancsnokok, sem parancsnokság. Ez egy emberáradat volt, amely összeforrott, összekovácsolódott az eddigi harcok és portyák során.

Mihail Mihajlovics, a komisszárunk habozás nélkül iramodott előre, elkiáltotta magát: »Kommunisták, előre!«, és tüzelni kezdett az ellenségre.

Én is felálltam, és nem is tudom, miért, odakiáltottam az embereknek, akik nem is voltak alárendeltjeim: »A tanya szélére! Előre! Hurrá!«, »Hurrá!« – visszhangozta több tucat torok. Nem volt erő, amely feltartóztathatta volna ezt a rohamot.

A mieink már a tanyában vannak. A házban kézigránátok robbantak. Az ellenség tűzfészkei elhallgattak. A németek nem állták a rohamot, s fegyvereiket meg halottaikat hátrahagyva elmenekültek.

Senki sem üldözte őket, a zsákmányt sem szedte össze senki. Teljesítettük a feladatot, kitörtünk a katlanból. És ez most elég! A tábornok az erdő sűrűjében összegyűjtötte az osztagokat. Amíg a gyülekezőhelyre vonultak a sebesültszállító szekerek, az orvosok, a felcserek és az ápolónők elsősegélyben részesítették az új sebesülteket.

Bámulatosan gyorsan összegyűlt és menetoszlopban felsorakozott az egész magasabbegység. Először iránytű szerint vonultunk, kihúzódtunk az útra, majd később bevonultunk egy len-

gyel faluba. A parasztok elmondták, hogy egy fiatal fenyvesben, körülbelül nyolc kilométerre innen még reggel ott voltak a mieink – a »Vörös« osztag meg az örmény osztag két százada. Leírhatatlan volt az örömük e hír hallatán. De nagyon aggasztó hírt hoztak az eszmanyiak felderítői: előttünk a vasúton két ellenséges páncélvonat járőröz. A levegőből bombázók csaptak le ránk. Nyilvánvaló: az ellenség azon van, hogy feltartóztassa a magasabbegységet az erdőben, s ne engedje az átkelőhelyhez, és mint tegnap, bekerítse, mielőtt leszáll az éjszaka.

A tábornok azonban úgy döntött, hogy nappal kelünk át a Bugon, és körülbelül 16.00-kor az oszlop elindult a vasút felé.

A »Vörös« osztag erős elővédet küldött előre. Az ellenséges felderítő repülőgép a jelek szerint rögzítette minden lépésünket, közvetlenül a fák koronája fölött szállt, s kisebb bombákat dobott le. Átmentünk ügetésbe, majd megfulladtunk a robbanó bombák fojtó bűzétől. Az ellenség bombázni kezdte az erdőnek azt a részét, ahol a »Vörös« osztag állt. De már közel voltunk a sztriganovkai vasúti átjáróhoz. Ritkás erdőben száguldunk. Még négyszáz méter, és elérjük a vasúti töltést. A hinyeli, a konotopi, a kijevi osztag és a törzs már túl van a vasúton. Ágyú dörren, mozdonyfütty hallatszik, s rögtön ezután gránátok és aknák robbannak az erdőben. Százados fenyők és tölgyek dőlnek ki, pattog róluk a szilánk. Oszlopunk megáll. Két sebesült harcos jajgat. Kénytelenek vagyunk visszafordulni az erdő belsejébe.

Az örmény és a »Vörös« osztag újból elszakadt a magasabbegységtől. Megpillantottam Borovot, és odamentem hozzá, hogy megkérdezzem, mi a szándéka, s hogyan akarja összehangolni az akciót Oszipjannal.

– Nem kell izgulni – nyugtatott meg Borov. – Ha nehéz lesz a helyzet, a lőszert és a sebesülteket a hátunkon visszük. Átmegyünk a patakmederben a híd alatt. Nekünk az az út éppen megfelel.

Sztadnyik javasolta, hogy toljuk ki a löveget az erdő szélére és közvetlen irányzással lőjük a páncélvonatot.

– Fölösleges. A páncéllal nem bírsz – vetette el a javaslatot Borov.

Az örmény fogatokhoz siettem, és figyelmeztettem Zoszim Selesztet, hogy ne maradjon el az eszmanyiaktól, majd az erdőben elvágtattam, hogy megkeressem Oszipjant. A páncélvonat gépágyúi tovább lőnek bennünket.

Később arra lettünk figyelmesek, hogy a páncélvonat ágyúi

hosszabb-rövidebb időre elhallgatnak. Már egészen besötétedett, amikor a páncélvonat zajtalanul és lassan – nyilván aknáinktól tartva – elindult Szelec-Zavono állomás irányában. Seleszthez szaladtam és átadtam a parancsot: azonnal utánam! A lovak vágtába kezdtek...

A Bug hídja négy kilométerre van. Útközben elérünk egy falut. A falu közepén a mi őrségünk áll. Irányjelző mutatja az utat a híd felé. A lengyel parasztok kitódulnak az utcára. Mindent tudnak. Merőn nézik az arcunkat, de harcosaink vidámak, tréfálkoznak, nevetés hallatszik. Néhányan már kacsingatnak a kerítés mellett ácsorgó széplányoknak. Akik nagyon éhesek, benéznek a házakba, hogy »faljanak valamit«. Elégedetten sietnek vissza a sorba, tehát jól fogadták őket.

Azt a feladatot kaptam, hogy átvonulásunk után gyújtsam fel a hidat, nehogy ellenséges gépkocsik hajtsanak át rajta a nyomunkban.

– Hé, elvtársak! Hordjanak szalmát, fát, olajat a hídhoz! – kiáltom oda az utcán ácsorgó lengyeleknek.

S az emberek futólépésben hordták oda mindazt, amit kértem. Szívesen, lelkesen tették.

Odamentem a hídhoz, amelyet már elborított a szalma meg a rőzse. Mint kiderült, Gruseckij százados közben már intézkedett. Látom, hogy Kolja Sadrin szakaszparancsnok a harcosaival beássa magát a parton. A hídpillérek mindkét oldalán legalább egy-egy szekér szalma volt már. Amint áthaladt a hídon az utóvéd, rögtön szétlocsoltam a petróleumot, amit a lengyelektől kaptam. Hatalmas lángoszlop csapott föl a Bug medre fölött.

Egész éjszaka és másnap délelőtt hallottuk a harci zajt a vasút felől."

1944. március 3.
Jasztrembica falu, Lvovtól északkeletre 55 kilométerre

Megtörtént a csoda. Áttörtünk a Bugon. Sem a bombázás, sem a páncélvonatok ágyútüze nem tudott feltartóztatni bennünket. A sebesültszállító oszlopot megmentettük, nem hagytunk el egyetlen szekeret sem. A német rádió, a fasiszta röpcédulák és újságok meg közben azzal vannak tele, hogy „ejtőernyős hadseregünket" bekerítették, szétzúzták és megsemmisítették, hogy kis csoportok próbálnak áttörni kelet felé, de felszámolásuk folv-

tatódik. Galícia lakosságát felhívták, hogy segítse a német parancsnokságot a kis csoportok és a magányos ejtőernyősök kiirtásában.

Megmozdult ellenünk minden sötét erő, akárcsak egy éve, amikor a sztyeppi portya idején elvonultunk Hitler tábori főhadiszállása közelében.

„Rejtőzzetek. Jelentsetek. Figyeljetek. Keressetek. Segítsétek a megszálló hatóságokat és a német parancsnokságot!" – hirdették a német újságok és a különféle röplapok. De a hitleristákon nem segítettek sem az elit csapatok, sem a harckocsik, sem a repülőgépek, sem a páncélvonatok, sem az összevissza hazudozó goebbelsi propaganda ráolvasásai, sem a nacionalisták lakájbuzgalommal elkövetett gaztettei.

Nemcsak élünk, hanem igen erősek is vagyunk. Elég volt egyetlen éjszakányi pihenő a faluban, és a harcosok újból erőre kaptak. Csak most sikerüljön újból összegyűjteni az erőket, mielőbb egyesülni a konotopi és a korosztisevi osztaggal! Ez minden jel szerint a Bug forrásvidékén lesz a legkönnyebb, a nagy erdőkben, ahová valamennyi osztag összevonását tervezzük. Rádióüzenetet küldünk Gavriljuknak, Turovnak és Kucserenkónak, hogy induljanak délnyugatra, és kerüljék el az ellenséges lesállásokat a Lvov–Rava-Russzkaja úton.

Az ellenséges repülőgépek egyre szórják a röpcédulákat, a németek változatlanul azt híresztelik, hogy megsemmisítettek bennünket. A Bug menti falvakban keresnek bennünket, de ma már tábort vertünk az erdőben. Takarmányt és élelmiszert szerzünk az Ukrán Felkelő Hadsereg készleteiből. Utasítást adtam, hogy minden harcost lássanak el tartalék fehérneművel. Szükségünk lesz ezenkívül fokhagymára, vöröshagymára, piros paprikára és paradicsomlére. Ilyesmit aligha találunk Beresztecskánál, az erdős tájon, ahol a Bug, a Szeret, meg a számunkra oly emlékezetes Sztir és az Ikva ered...

Vajon hogyan rendezkedünk be a mocsarakban? Számítok a brodi meg a kremenyeci erdőkre is, amelyekben a nyáron jártunk... De most sokkal erősebbek, tapasztaltabbak, edzettebbek vagyunk. Már tudjuk, mitől döglik a légy. Igencsak volt alkalmunk lőporfüstöt szagolni! Talán ha sikerül letanyáznunk ezekben az erdőkben, érintkezést tudunk teremteni a Nagy Földdel, megkapjuk az ígért repülőgépeket és el tudjuk szállíttatni legalább a súlyosan sebesült elvtársak egy részét. Lényegében megfelelők a nagy erdőségek Kamenka és Dobrotvor közelében is. A rava-russzkajai erdőktől csak a Bug választja el őket. Az

itteni erdők ellenőrzésére új partizánosztagot szervezünk és hagyunk itt, amelyet elnevezünk rava-russzkajainak. Parancsnokává kinevezzük Morozov főhadnagyot, Kovpak egykori partizánját, komisszárnak pedig Murakin századost. Valamennyi osztagból adunk nekik embereket, ellátjuk őket jó fegyverrel, kellő mennyiségű lőszerrel és rádióval. Ez az osztag felveszi a harcot Bandera bandáival, és idővel biztosítja majd számunkra az átkelést a Bugon. Talán innen majd rajtaüthetünk a szambor–komarnói úton, amíg a sebesültek elszállítása folyik.

Kellemes az erdőben. Tavasziasan melenget a napsugár. A harcosok pihennek, erőt gyűjtenek, én meg mérleget készítek. Most már elmondhatjuk, hogy kitörtünk a harapófogóból, amelybe beszaladtunk a Visztula és a Bug között. Sőt teljesítettük a fő feladatot: megbolygattuk Galíciát, és partizán módra rendet teremtettünk az ellenség közlekedési útvonalain. Nem véletlenül adta ki a rendelkezést a német parancsnokság, hogy szüntessék meg a vonatok és a gépkocsik éjszakai mozgását. Az ellenséges gépkocsioszlopokat még nappal is megerősített őrizet kíséri.

A magasabbegység a portya idején átvonult a rovnói, a volhíniai és a lvovi járáson, valamint a lublini vajdaság egy részén. E napokban megsemmisítettünk 19 szerelvényt, 3450 ellenséges katonát és tisztet, több mint száz gépkocsit. Körülbelül ezer különféle fegyvert zsákmányoltunk és rengeteg más zsákmányra tettünk szert. Partizánfegyvereink döreje nemcsak a városokat és a falvakat verte fel, de felrázta az emberek lelkét is. Egyeseket elfogott a rettegés és a bizonytalanság, másokban viszont – és ezek vannak többségben! – hitet és reményt ébresztettünk.

Igen értékes agitációs munkát végeztünk a lakosság körében, ráadásul igen sajátos körülmények között, nem beszélve arról, hogy újságokat, röplapokat osztogattunk, terjesztettük a párt Központi Bizottságának, a kormánynak a felhívásait. A szó szoros értelmében minden partizán agitátor volt, hírt vitt az embereknek arról, hogy hamarosan megszabadulnak a fasisztáktól, személyes példamutatással agitálták a helybeli lakosságot, hogy keljen harcra a megszállók ellen, tettekkel bizonyították be, hogy lehet sikeresen küzdeni a németek ellen.

Sokat tettünk, de mindezért sok vért hullattunk... A Kupics-voljáért vívott harcokban több elvtársunk elesett. Megpróbálom rendezni az adatokat. Az elesettek listáján vagy húszan vannak a „mieink" közül, vagyis magasabbegységünk magvából. De a „Csapajev" osztag törzsfőnökének helyettese, Goncsaruk már

jelentette, hogy amikor áttörtek a Bughoz, elesett Viktor Zolotuhin, Nyikolaj Sztoljarcsuk, valamint Kovalenko, Scsepityko, Diduh, Csernov. Valahol Rava-Russzkajától nyugatra a lengyel hazafiak gondjaira bíztak néhány nem szállítható sebesültet, köztük Moszkovszkijt, az osztag komisszárját és Ivanovszkijt, a törzs főnökét. Talán felépülnek, el tudják rejteni őket a lengyel barátaink az ellenséges kopók elől.

Nem tudtam „Bátya" e merész döntéséről, hogy ott hagyta ezeket az elvtársakat a lengyel hazafiaknál. De talán igaza is volt...

Szomorú listám tovább gyarapodik olyan elvtársak nevével, akik ugyancsak Kupicsvoljában estek el. Íme a nevek: Anatolij Procenko és Fjodor Szcsitajlo, Andrej Popov, Almi Nuriev, Misa Szorokin, Sztyepan Pligany, Szása Kacsanov, Sztyepa Vakalov, a korosztisevi Anatolij Procenko, Alekszandr Giliverovec. És két hadnagy: Nyikolaj Bereznkin, a korosztisevi osztag törzsfőnöke és Georgij Plakszin, a hinyeli osztag törzsfőnöke. És egy leány is: Valja Matvijenko Zavonból, ahol átkeltünk a Bugon és átvonultunk február elején.

Lopatnyikov törzsfőnökhelyettes a maga szomorú statisztikáját mutatja:

– A portya kezdete óta összes veszteségünk 174 fő. Elesett 76, nyomtalanul eltűnt 90, dezertált, azaz lelepleződött kém a sorainkba beépítettek közül 8 fő...

– Világos. És sebesült hány van?

– A sebesültek mind velünk vannak – mondja Lopatnyikov. – Csupán súlyos sebesültünk 150 fő van, velük nem csökkent a létszám. Újonnan felvettünk az osztagba 230 főt. Tehát a létszámot tekintve a magasabbegységnek nincs vesztesége.

– Ügyes statisztikus vagy... És talán a sebesülteket is harcosoknak számítod?

– Miért, talán nem a sebesültek rántottak ki bennünket tegnap a bajból? – mosolyog Lopatnyikov.

Olvassuk tovább:

a „Vörös" osztag vesztesége 45 fő, a makarovkaié 11 fő, a korosztisevéé 14 fő, a „Csapajev" osztagé 38 fő.

Viszont a hinyeli osztag létszáma 20, a kijevi osztagé 44 fővel nőtt.

Nem nagyon vigasztalnak a magasabbegység törzsének kimutatásai. Ezek szerint minden nagyon szép, létszámunk még gyarapodott is. Csak az a baj, hogy ezek az első pillantásra tetszetős számok nem mutatják azt, hogy a harcokban edzett, lőpor-

füstöt szagolt harcosokat, veteránokat veszítünk, s az utánpótlás főleg olyan emberekből áll, akik jóformán azt sem tudják, hogyan kell elsütni a puskát. Minden harcban elsősorban a kommunisták és a komszomolisták fogyatkoznak meg, akik cementként tartják össze a magasabbegységet. Ezek a legérzékenyebb, mondhatni, pótolhatatlan veszteségeink.

1944. március 4.
Toporov helység, Lvovtól északkeletre 55 kilométerre

Gavriljuk rádión jelenti, hogy a nyomunkban járnak. Hét halottjuk és tizenegy sebesültjük volt a zselgyeci és a verini harcokban. A fasiszták vesztesége több mint száz fő. Zavon faluban keltek át a Bugon. A rava-russzkajai osztag hidat vert a folyón. Túljártak a hitleristák eszén. Derék fiúk! A magasabbegység holnap 400 olyan harcossal gyarapszik, aki még jobban megedződött e tíznapos portya során.

Reménnyel töltenek el az itteni erdők, még ha hemzsegnek is bennük a nacionalista bandák. Persze majd kifüstöljük őket. Újra megrendezzük itt nekik a brjanszki színjátékot. Alighanem itt találkozunk a Vörös Hadsereggel is. Taktikát változtatunk. Az erdők és a mocsaras rétek kitűnő lehetőséget adnak arra, hogy berendezkedjünk itt úgy, mint egy erődben. Azért is tartalékolunk most vajat, cukrot, takarmányt – az Ukrán Felkelő Hadsereg raktáraiból, amelyeket ugyanúgy kaparintunk meg, mint annak idején a Szlics bal partján.

A pusztákat itt a nacionalisták ellenőrzik, de hiába reménykednek bennük a megszállók. Bandera fegyveres csoportjai nem bírnak a mi fiainkkal! Szövetségesünk lesz itt minden bokor, a járhatatlan utak, a híradóeszközök hiánya. A front legfeljebb 80 kilométerre van innen. Ez a tudat lelkesít és reményt kelt az emberekben. Csak meg kell teremtenünk a lehető legjobb körülményeket a sebesültek számára.

Parancsot adok ki, hogy mindenki fokozza az éberséget. Megtiltom, hogy a partizánok egyenként mozogjanak, hogy golyószórós rajnál kisebb egységet küldjenek ki felderítőbe és figyelőbe. A feladat az, hogy minden lehető módon szorongassuk és irtsuk Bandera bandáit!

Kezemben vannak a „Lvovszkije veszti" („Lvovi hírek") tavalyi számai. A vezérszólam: hasoncsúszás a megszállók előtt és gyilkosságok.

A lapokból megtudom, hogy valaki magában Lvovban pusztítja a fasisztákkal együttműködő hivatalnokokat.

Az 1943. február 27-i számban olvasom, hogy egy policáj meghalt az őrhelyén, miközben a megszállók nyugalmát és biztonságát oltalmazta, és ezzel dicsőséget szerzett az ukrán policájoknak.

Március 1-én, írja a lap, világos nappal két lövéssel megsebesítettek egy másik policáj őrszemet.

Március 4-én, közli a rendőrfőnök, 11.30-kor a Sztreleckaja utcán két lövéssel megölték a rendőrség egy emberét, amikor igazoltatni akart valakit.

Március 19-én „galád merénylet" áldozata lett a rendőrfőnök.

„Március 21-én az »illegális gyilkosokkal« vívott harcban elesett Jan Vojnorovszkij ezredes, az ukrán együttműködési szövetség igazgatója, a kisegítő bizottság munkatársa, az ukrán hadsereg főtisztje, a felkelő antibolsevista osztagok atamánja, 1920 óta író."

A március 24-i szám hírt ad az „Ukrán Állami Bizottság" még egy ilyen „fejesének" haláláról, két nap múlva pedig újból: „Figyelem, gyilkosság!", „Újabb áldozat az őrhelyen!".

A május 17-i szám közli, hogy Jaroszlav Baranovszkij, a jog- és társadalomtudományok doktora, az OUN (Ukrán Nacionalisták Szervezete) tagja, az ukrán diákság központi bizottságának díszelnöke, az ukrán katonai szervezet egykori tagja, az ukrán nacionalisták „vezetőségének" főtitkára „gonosz kezek" áldozata lett Lvov egyik utcájában életének harminchetedik évében. „A bátor katona sírján elhelyezett koszorúk egyike Andrej Melnyiké..."

De kik lehetnek a terek és az utcák hősei?

A választ sejteni engedi „A tékozló fiú" című cikk (1943. február 13., 31. sz.), amelynek szerzője siránkozik, hogy egyesek megfeledkeztek a nemzeti érdekekről és átállnak a „másik" táborba, különösen vonatkozik ez a munkásokra, mert a városi embereket „jobban megfertőzte a nemzeti nihilizmus".

Az április 20-i szám a „csodatevő Führerről" zengedez: „Csak akkor élhetünk, ha ebben a világháborúban Németország győz... A Führer géniusza a múltban már sok csodát művelt, és mi egész Európával együtt szentül hisszük, hogy a Führer géniusza csodát művel a jövőben is."

Septyickij metropolita pásztorlevelében ugyanilyen szellemben inti nyáját, hogy legyen béketűrő, higgyen istenben – otthon is, a szülőföldtől távol, Németországban is. „Minden erőt Német-

ország megsegítésére a bolsevizmus elleni harcban!" – mondja utána Dionhij varsói metropolita (1943. április 22.).

Az egyik számban azt olvasom, hogy Lvov központjában fényes nappal egy szovjet hírszerző* megölte dr. Bauer kormányzót, és felhívják az egész „ukrán társadalmat", hogy hajtsa meg fejét az alkormányzó emléke előtt.

Ég a föld a megszállók és cinkosaik talpa alatt...

1944. március 5.
Sztanyiszlavcsik helység, Lvovtól északkeletre 70 kilométerre

Újból a Sztirnél vagyunk, csak ezúttal az erdők sűrűjében. Akárcsak Torgoviscsében, a hidat szétszedték Bandera emberei. Teljesen meg akarták semmisíteni, de csak annyira futotta az idejükből, hogy felszedjék a pallókat. Az ellenség azt hitte, hogy a hídon vonulunk át, de oszlopunk elfordult délnek, hogy megvesse a lábát a tanyákon és Turzében, egy nagy faluban. Itt akartuk berendezni szálláshelyünket, mert a vidék alkalmasnak látszott arra is, hogy takarmányt készletezzünk.

Itt kaptuk meg a hírt, hogy Gavriljuk az osztagokkal Sztanyiszlavcsikba érkezett. Megöleltük, testvériesen megcsókoltuk egymást.

A partizánokat majd szétveti az öröm.

– Már azt hittük, befellegzett! – újságolják egymás szavába vágva. – Alig tudtunk átjutni a Bugon...

– Nem mondom, a „Galícia" sok borsot tört az orrunk alá! Csúnyán beszorítottak bennünket, fiúk. Nyomunkba eredtek a fasiszták, de aztán mi kerültünk mögéjük, majd megint ők jelentek meg a hátunk mögött, támadtak oldalról és szemből, a fejünk fölött meg ott keringtek a repülőgépek! Milyen nagyszerű fiúkat döntöttek ki a sorból, átkozottak!

Késő estig nem szakadt vége a beszélgetésnek.

* N. I. Kuznyecov, a Szovjetunió Hőse, legendás felderítő.

1944. március 6.
Turze falu, Lvovtól északkeletre 60 kilométerre

Tudomásunkra jutott, hogy az 1. Ukrán Front megindult dél felé, Tyernopol és Proszkurov irányába. Nálunk pedig csend van. Habár nincs messze Dubno és Torgovica – legfeljebb 60 kilométer –, oda most nem tudunk eljutni.

Egyet tehetünk: várunk. Az idő nekünk dolgozik. Elég jól kiépítettük erődítményeinket, és itt mindenki mellettünk van, kivéve Bandera embereit, akik lesik minden lépésünket.

Turze szélesen elterpeszkedő, háromtemplomos falu, rengeteg tanya van körülötte, a terepen rétek, szántóföldek, erdők, mocsaras patakmedrek váltakoznak. Itt kezdődnek a híres beresztecskovi mocsarak, amelyekhez az ukrán nép történelmének egy szomorú eseménye fűződik: Bogdan Hmelnyickij seregének veresége.

Turzétól északra hatalmas összefüggő erdőség terül el.

Minden reményünk a frontban van. A front közeledik. Csapataink majd segítenek elhelyezni a sebesültjeinket, így ismét mozgékonnyá válunk, s át tudunk törni az ellenség hátába. Reméljük, hogy megkapjuk a szükséges repülőgépeket.

A sűrű erdő, az ingovány és a járhatatlan utak bevehetetlenné teszik állásainkat. Innen el tudunk jutni egészen Lvovig. Gavriljuk már kapcsolatot teremtett a partizánmozgalom helybeli vezetőivel és a lengyel hazafiakkal.

Bandera emberei továbbra is támadnak bennünket, orvul tüzelnek a partizánokra, kémjelentéseket küldenek a németeknek. A kémkedést úgy szervezték meg, hogy a portákat tízes és százas csoportokba osztották. A tízes csoportok vezetői jelentik a százas csoportok vezetőinek, hány partizán szállásol a házakban, milyen és mennyi fegyverük van, hány beteg és sebesült van köztük.

Az erdőben elfogtunk egy nacionalistát, négy teli golyószórótár volt nála. „Hová vitted?" – kérdezték tőle. Nem mondta meg. Egyetlen kérdésre sem válaszolt. Veszett farkas...

Ezek a farkasok majdnem felfalták a malikovki osztagot, amely ma tört át hozzánk. Az osztag parancsnoka Borisz Korenyevszkij. Amikor a nacionalista bandák megtámadták őket, elrejtőztek a mocsarakban. Kértem őket, hogy legyenek a közelünkben és működjenek együtt velünk. Kijelöltem nekik a körletüket az erdő mélyén megbújó faluban, Monasztirkóban. Ezt

a helységet a „Vörös" osztag fedezi. Aludják ki magukat, gondoskodunk a sebesültek ellátásáról.

Ez az osztag egyszer ugyanígy kisegítette a bajból az én embereimet, mikor a Pripjatynál bajba kerültek.

A LVOVI ELLENÁLLÓK

1944. március 7.
Turze falu

Gavriljuknak szerencséje volt: kapcsolatot teremtett Lvovval. Több tucat címe van titkos találkahelyekről. Ezenkívül kapcsolatba lépett a Lengyel Munkáspárt Központi Bizottságával is.

– Vannak ott ukránok, lengyelek, oroszok, magyarok, sőt egy német kommunista is családostul. Meg komszomolisták, sőt a Nyugat-ukrajnai Kommunista Párt veteránjai! – jelenti Gavriljuk lelkesen. Ez a válasza arra a kérdésemre, hogy vajon kik lehetnek a terek és az utcák hősei.

– Valóságos kincset találtál! – örülök a hírnek. – Hol bukkantál rájuk?

Kiderül, hogy fölöttébb egyszerű dolga volt: a malikovki osztagban is vannak lvovi ellenállók. Miközben ők minket kerestek, Korenyevszkijra akadtak. Átmentek a „szűrőn", amely ráadásul igen sűrű volt. Lefegyverezték és beosztották őket az alegységekhez. A lvovi illegális szervezet képviselőjét, a nyugat-ukrajnai partizánmozgalom tanácsának tagját, a hadműveleti törzs főnökét – lefokozták egyszerű partizánná, nem tudni, miért.

Utasítom Gavriljukot, hogy haladéktalanul menjen Monasztirkóba, és hozza el hozzám ezeket az ellenállókat, s hogy Korenyevszkij adja vissza nekik a fegyverüket.

Ma éppen egy éve, hogy kitüntettek a Szovjetunió Hőse címmel. Gondolataim a Déli-Bugnál járnak. Szeretném magam körül látni a sztyeppi portya veteránjait, de Romanon kívül egy sincs itt közülük.

A veteránok most már parancsnokok meg felderítők. A felderítők éppen most érkeztek vissza: Poliscsuk és Szvinnyickij azzal a feladattal ment vállalkozásra, hogy kapcsolatot teremtsen a rava-russzkajai osztaggal. Útközben sok kalandjuk volt. Megkérem Szvinnyickijt, hogy minél részletesebben számoljon be útjukról.

– Éjfélkor indultunk – kezdte mondókáját Szvinnyickij komótosan. – Az erdőben megtettünk vagy húsz kilométert. Elviselhetetlen álmosság tört ránk. Eső szemerkélt. Hajnaltájt akadályba ütköztünk: a „vendégszerető" nacionalisták szétszedték a hidat. Miattuk tőlünk is félnek az emberek. Ezek a banditák partizánoknak álcázzák magukat, még a mi vörös csillagjainkat is kitűzik!

Reggel már Toporovban voltunk. Innen egyenesen mentünk tovább a Bughoz. Estére elértük Sztarij Majdan falut. Amikor az erdőben a lovakat etettük, valahonnan egy páncélautó keveredett elő, néhány lövést adott le ránk, majd eltűnt.

Nem tudtuk elképzelni, miért: hősködni akartak vagy csak szórakoztak? A falu szélén várjuk az embert, aki tovább vezet majd bennünket az erdőben. Szegény helybeliek! Annyira megfélemlítették őket a nacionalisták, hogy ha ismeretlen embert látnak, rögtön szétszaladnak, ott hagynak csapot, papot.

Csak késő éjjel tudtunk végre egy embert keríteni, aki vállalkozott kalauzolásunkra. Átvágtunk a vasúton meg az országúton, megközelítettük Orlovka uradalmat Pavlov mellett. Megtudjuk, hogy Pavlovban egy páncélos egység állomásozik. Közelebb megyünk. Grizlov, én meg Vologya Goncsarovszkij előrevágtattunk és berobbantunk az udvarra. Ott áll előttünk az éjjeliőr zseblámpával a kezében, rémületében egy szót sem tud kinyögni. Nagy nehezen kiszedjük belőle: az uradalom gazdája egy özvegyasszony, német tiszt alszik nála. Elhatároztuk, hogy nyakon csípjük a tisztet álmában, kirángatjuk a meleg ágyból. Lóról szálltunk, odamentünk a házhoz, de a német kiugrott az ablakon, kereket oldott, az asszony meg elájult. Csak néhány pisztolyt meg egy géppisztolyt szereztünk, meg néhány liter pálinkát. Nyergek után kutattunk még, de ekkor harckocsik jelentek meg, és mi okosabbnak láttuk, hogy sürgősen eltűnjünk a színről, úgyhogy csak potyára gyötörtük szegény lovakat.

Találtunk egy kis tanyát, gondoltuk, megpihenünk. Én, Bublin meg Grisa Sziromjatnyikov elindultunk, hogy körülnézzünk és valami élelmet szerezzünk. Odaügettünk az emeletes házhoz, lóról szálltunk, kikötöttük a lovakat a kerítéshez és bementünk az udvarba. Kopogtunk az egyik ajtón, zörgettünk a másikon.

Körüljártuk a házat, és bezörgettünk mindegyik ablakon. Senki sem jelentkezett. Közben bentről beszélgetés hallatszott. Ekkor már megelégeltük az udvariaskodást és benyomtuk az ajtót. Rögtön nagy lárma és jajveszékelés támadt erre. A padláson pisztolylövések csattantak.

No, gondoltuk, ebből nem lesz vacsora, még kevésbé alvás, ha ilyen közel van a német helyőrség!

Így aztán pihenés nélkül visszanyargaltunk az erdőbe, találtunk egy elhagyott házat, a lovaknak szénát vetettünk, s lefeküdtünk aludni. Másnap késő estig az erdőt jártuk. Este újból megközelítettük Pavlov falut, és behúzódtunk egy lakatlan házba. Bublin, Poliscsuk meg én elindultunk a falu szélén álló ház felé. Németek után kutattunk. Kiderült, hogy néhány házzal odébb már németek tanyáznak. Megkértük a háziasszonyt, hogy adjon valami vacsorát, vacsora után pedig magunkkal vittük a gazdát kalauznak, és feltűnés nélkül visszatértünk társainkhoz.

Nem tudtunk átkelni a Bugon. Az egész parton erődítési munkálatok folynak, lövészárkokat ásnak, mindenütt csapatok vannak – a falvakban, az útkereszteződésekben és az utakon. Gondolni sem lehet átkelésre. De erre nem is volt szükség: a helybeliektől megtudtuk, hogy Zavon falu, ahol a rava-russzkajai osztagot hagytuk, teljesen leégett, odaveszett az egész osztag is. Morozov főhadnagy és Murakin százados is elesett – fejezte be szomorú beszámolóját Szvinnyickij.

Tehát az osztag három napig sem élt! Nem akarom elhinni a szörnyű hírt. Ki kell küldeni még egy felderítő csoportot a Bughoz. Gruseckij századost és Noszov hadnagyot, az egyik legtapasztaltabb felderítőt bízom meg a feladattal.

Este megérkezett a Bugtól a „Szláv hazafiak" partizánosztag. Parancsnoka Popov alhadnagy. Az osztag már második éve Kamenka és a Bug környékén tevékenykedik, alig 30–40 kilométerre Lvovtól.

Popov katonai pályafutása Pinszkben a tengerészgyalogos tisztiiskolán kezdődött. A Gyeszna hídjánál esett át a tűzkeresztségen, itt találkozott először német páncélosokkal. Megsebesült, kórházba került, majd miután felépült, újból harcolt – már Szevasztopolért. Újabb sebesülés, újból kórház. Novorosszijszknál kézitusában mindkét karján megsebesült. Fogságba esett. Egyik német táborból a másikba vitték, leírhatatlan szenvedéseket élt át, s szenvedései nem szűntek meg a lvovi „fogolykórházban" sem.

Az elcsigázott, elgyötört hadifoglyok lassan gyógyultak. Állandóan a szökésen járt az eszük. Megalakult egy tizenöt főnyi csoport. Elhatározták, hogy megszöknek, és beállnak a partizánok közé.

Ám a tábor egy magas dombon állt egy ismeretlen nagyváros kellős közepén.

– Kapcsolatok és barátok nélkül a lebukás elkerülhetetlen – folytatta beszámolóját Popov. – De a lvovi ellenállók segítettek. Nagy-nagy köszönetet nekik érte, és mindenekelőtt Praszkovja Dulajevának, az édesapjának, Szergej Dulajevnak, Maruszja Skoriknak, Valentyina Szolneevának, Viktor Jurjevnak... Életük kockáztatása árán segítettek a szökésben, lakásukon rejtegettek bennünket, civil ruhát adtak, és kivezettek bennünket Lvovból.

Kamenka-Sztrumilovszkaja közelében Józef Leszczynski, gépállomási igazgató, ugyancsak ellenálló fogadott be bennünket. Szerzett igazolványokat, elintézte a bejelentőket. Nem is volt semmi baj, csak dolgozni kellett a németeknek, és ráadásul a fronton kilőtt tankokat hoztak javításra. De Leszczynski közölte velük, hogy a műhelyek nem alkalmasak páncélosok javítására, nekünk meg azt mondta, hogy készítsünk szerszámokat a parasztok számára.

Így kezdődött. Makarov hadnagy, aki jól beszélt németül, volksdeutschnak mondta magát, s a helyőrségi parancsnoknak, egy német századosnak a bizalmába férkőzött. A mi megbízásunk értelmében még a sofőrséget is elvállalta mellette. Fegyvert kellett szereznünk, és egyszercsak eljött az alkalom. A századost osztagával együtt a frontra vezényelték, és az osztag számára fegyvert, lőszert, élelmet kellett vételezni. 1943. február 24-én teljesült az álmunk. Makarov vezette a teherautót, amely a fegyvert vitte Lvovból Kamenkába, s tőle átvettem az egész teherautót. Ketten nekivágtunk az útnak Bugszk felé, a százados meg Lvovban maradt egy vendéglőben.

Minden bonyodalom nélkül sikerült eljutnunk Mazernyi Varskováig – ez egy falu az erdőben Kamenka és Toporov között. Ott voltak már a többiek is Leszeczynski műhelyéből. Rögtön elszállásoltunk a falu szélső házában.

Reggelre már mint fegyveres osztag sorakoztunk fel, letettük a partizánesküt. A fölösleges fegyvereket elrejtettük. A teherautó ugyanis jól meg volt rakva: volt rajta két géppuska, négy géppisztoly, 18 puska, 113 kézigránát, 27 páncéltörő akna, 12 rakasz lőszer, valamint liszt, köles, szalonna, pálinka, 200 doboz konzerv, csizmák, egyenruhák, még néhány doboz cigaretta is – vagyis minden, ami egy frontra induló egységnek dukál.

Rögtön elkezdtük a fegyveres harcot a hitleristák, az ukrán és a lengyel nacionalisták ellen, diverzáns akciókat hajtottunk végre az utakon, rongáltuk és romboltuk a távbeszélő- és távíróvezetékeket. Ezenkívül agitáltunk a helybeli lakosság körében.

– Mindig az volt a véleményem – folytatta Popov –, hogy az agitációs munka nagy segítség a megszállók elleni harcban. Kiváltképpen szükség van az agitációra a parasztok körében, akik itt, Nyugat-Ukrajnában, a német megszállást elkerülhetetlennek tekintik. Szinte semmi ellenállást sem tanúsítottak a németekkel szemben, fizették nekik a kivetett adókat. Tehenet, baromfit sem mertek tartani. A megszállók rekvirálói zavartalanul járták a tanyákat és a falvakat, s elvittek a parasztoktól minden elvihetőt.

Még veszedelmesebb volt a nacionalista propaganda, s ráadásul a fasiszták katonai alakulatokat is szerveztek a helybeli lakosokból a „Galícia" SS-hadosztályba. A nacionalista propagandától megszédített fiatalok beálltak az „önvédelmi osztagokba", amelyek azután megtámadták a lengyel falvakat. Amerre jártak, raboltak, gyújtogattak, gyilkoltak. A lengyelek sem maradtak adósok. Így aztán csak a szlávok szenvedtek és pusztultak, a németek meg ravaszul szították a gyűlöletet, egyik nemzetet a másik ellen uszították. Az egyiknek „szabad Ukrajnát" ígértek, a másiknak pedig a teljes kiirtást szánták.

Ilyen körülmények között nagyon fontos volt, hogy leleplezzük az ellenség mesterkedéseit röplapokkal és újságokkal is, amelyekkel ellátott bennünket a lvovi illegális szervezet vezetősége. Sok erőt és időt fordítottunk a propagandára és az agitációra. A röplapok, az újságok, a Tájékoztató Iroda jelentései, amelyeket a lakosság körében terjesztettünk, hatottak az emberekre, tartották bennük a hitet, hogy a Vörös Hadsereg győzni fog, s hogy Ukrajna nyugati területei hamarosan felszabadulnak a hitlerista megszállás alól.

Már 1943 májusában az erdők, az erdei falvak urai voltunk, és a Bug mindkét partját ellenőriztük. A nép körében egyre terjedt Vaszjka Csernij partizánosztagának híre. A németek kénytelenek voltak abbahagyni a fakitermelést és a gyantagyűjtést. A már kitermelt fa nagy részét felgyújtottuk. Megbénítottuk a forgalmat a műutakon és a földutakon az erdők közelében. A hitleristák vaktában tüzérségi tűz alá vették az erdő egyes parcelláit, de osztagunk sértetlen maradt, mivel folyton változtatta helyét, a folyó hol egyik hol másik partján bukkantunk fel. Sikereinkben döntő jelentősége volt a helybeli lakosság segítségének. A fasiszták, akárhányan voltak is, mindig a rövidebbet húzták, mivel nem őket, hanem minket segítettek barátaink, az összekötők és más egyszerű hazafiak, a többnyire ismeretlen hű segítőtársak és felderítők százai.

Tavasszal megpróbáltunk egyesülni más, erősebb osztagokkal,

arra készültünk, hogy elvonulunk a partizán körzetekbe, felderítőket küldtünk Rava-Russzkajába és tovább északra, Kovel körzetébe, de kapcsolatot nem találtunk. Próbálkoztunk Szárni felé is, mert úgy hallottuk, hogy az ottani erdőben nagy partizánosztag tanyázik. De Banderáék ekkor nagyon aktivizálódtak. Egy ízben megtámadtuk egyik oszlopukat egy erdei úton. A nacionalista banditák ijedtükben szétugrottak, halottakat és fegyvereket hagytak hátra. A falvakban az a hír terjedt el, hogy nagy szovjet ejtőernyős egység egyesült a szárni partizánokkal.

Fokozott erővel folytattuk az agitációt a lakosság körében. Rájöttünk, hogy a legjobb akkor az emberek közé menni, amikor a mezőn dolgoznak. Elmondtuk nekik, hogy a Vörös Hadsereg katonái vagyunk, amely elhozza a szabadságot a nyugat-ukrajnai parasztok számára, s a helybeliek a hagyományos köszöntéssel búcsúztattak bennünket: „Szerencsés utat!" E szavak hallatán igencsak meghatódtunk, mert tiszta szívből mondták őket olyan emberek, akik sikert és győzelmet kívántak nekünk.

Egy alkalommal, hogy ne ijesszem meg a parasztokat, egymagam léptem ki az erdőből és odamentem egy arató házaspárhoz. A fegyveres ember láttán valósággal megkukultak. Köszöntem, elvettem a kaszát és nekiálltam vágni az árpát.

– Ki maga? – nyögték ki végül.

– Partizán vagyok – mondtam.

Hüledezve néztek össze:

– Ha rögtön ezt mondja, alighanem szörnyet halunk ijedtünkben, de most látjuk, hogy olyan ember, mint mi.

– Ki félemlítette meg így magukat? – kérdeztem.

Kiderült, hogy az „önvédelmi osztagosok" meg a papjuk jeleskedtek ebben.

Elmondtam nekik, hogy miért harcolunk, kiknek vagyunk az ellenségei, kiknek barátai és testvérei, odaadtam nekik egy ukrán nyelvű röplapot, hogy olvassák el. De analfabéták voltak, magam olvastam fel nekik. Kérésükre ott hagytam nekik a röplapot, hogy mások is elolvashassák. Megkínáltak tejjel és kenyérrel, messzire elkísértek, s nem győztek hálálkodni, hogy most már tudják, kik a partizánok, s mit ér az „önvédelmi osztagosok" hazudozása.

A Kovel–Lvov vasúton, amelyen gyakran közlekedtek katonai szerelvények kelet felé, egy helyen aknákat raktunk a sínek alá. Egy gabonaszállító szerelvény futott az aknáinkra. A roncsok között 18 katona meghalt, 30 súlyosan megsebesült. Több robbanóanyagunk pedig nem volt. Újból felvetődött a gondolat, hogy

csatlakozzunk a poleszjei partizánokhoz. Megvitattuk ezt a kérdést. A környékbeli emberek viszont arra kérték az odavalósi partizánokat és az osztag vezetőit, hogy ne menjenek sehová sem. még azt is megígérték, hogy hamarosan kapcsolatot teremtenek nekünk a poleszjei partizánokhoz.

Meg kell vallanom, nekünk sem volt sok kedvünk hozzá, hogy elmenjünk innen, megváljunk azoktól az emberektől, akiknek köszönhetően kis osztagunk legyőzhetetlen erővé vált. Ezenkívül tudtuk és szentül hittük, hogy előbb-utóbb találkozunk a nagy partizán erőkkel, eljön a győzelmes Vörös Hadsereg – fejezte be beszámolóját Popov.

1944. március 8.
Turze falu

Reggel fél nyolckor ágyúdörej ébresztett. A németek váratlanul rátámadtak Sziplivij osztagára. Megparancsoltam, hogy foglaljanak védelmet, a szekereket pedig rejtsék el az erdőben.

A heves tűzharc déli 12 óráig tartott; 52 ellenséges holttest és két kiégett páncélos maradt a harcmezőn.

Sötétedésig folyt a harc a mező birtoklásáért: mi össze akartuk szedni a zsákmányt, a németek pedig szerették volna elvinni halottaikat. Kúszva vonszolták, könnyű harckocsin vitték őket. A hinyelieknek csak két szekér jutott tüzérségi gránátokkal megrakva. Nekünk halottunk nincs, tizenkét fő megsebesült. A faluban leégett 18 porta, köztük a pópáé is, amelyért nem kár, mert az itteni pópa Bandera embere, a fia pedig a helybeli banda parancsnoka.

Törzsünk és a hinyeli osztag áttelepült Guciszkóba, s útközben Szvincickij elmondta, mi történt reggel:

„A házból nem lehet kimenni, tűz alatt tartják a németek, még nehezebb kivinni a pajtából a lovakat. De nem volt idő töprengésre. Felkaptam a géppisztolyt és a pajtába futottam. A lovak megvadultak, nem lehetett megnyergelni őket. Kötőféken vezettem fel a lovamat, és ekkor kaptam meg a parancsot, hogy maradjak mint összekötő Sziplivij törzsénél. Többször kimentem a védővonalba, lőszert vittem a páncéltörő puskákhoz. Körülnéztem: amint egy kicsit elcsitult a harc, a fiúk harmonikáznak, énekelgetnek. Valahogy hozzászoktak a háborúhoz."

Az erdő szélén gyülekeztek a falubeliek, akik elmenekültek az égő Turzéból. Szvincickij elmagyarázta nekik, ki a felelős a le-

égett házakért: „Ha Bandera emberei nem hívják ide a németeket, a házaitok épségben maradnak. Akinek igaz az ügye, az győz. És látjátok: mi épek, sértetlenek vagyunk, ti meg a németek jóvoltából hajléktalanná váltatok, itt maradtatok kenyér nélkül, abban, ami rajtatok van."

A parasztok bűntudatosan ingatták a fejüket, széttárták a kezüket, és egyre csak ezt hajtogatták:

– Úgy van, úgy. Látjuk. De mit tehetünk, ha nem mi akartuk? Berendezkedtünk Guciszkóban.

Gavriljuk végre bemutatta a lvovi ellenállókat. Hét embert a tizenhat közül, akiket az „Ukrajna nyugati területeinek partizánmozgalma" elnevezésű szervezet haditanácsa küldött.

– Értelmiségiek, munkások, diákok, katonák – jelentette Risard –, kommunisták és antifasiszták, komszomolisták, Nyugat-Ukrajna Kommunista Pártjának veteránjai.

A fiúk kabátban, bekecsben vannak, a lábukon vastag talpú bakancs vagy csizma, a fejükön ellenzős sapka, fegyverzetük: német karabély, pisztoly, kézigránát. Harminc és negyven között járnak. Vekljuk, Szerednyickij és Srek erdész egyenruhában van. Valamennyien feszes tartásúak, mozgékonyak, harcra készek, mint a felhúzott kakas.

Risard helyettese, Hidik, alias Cibulszkij, sovány, fekete hajú, egy pillanatra sem válik meg a töltött golyószórótól. A múltban a lengyel rendőrségnél dolgozott mint kriminalista tiszt, Nyugat-Ukrajna Kommunista Pártjának régi szimpatizánsa.

Risard politikai helyettese Darmograj, magas, szőke, nagyon értelmes arcú, szakmája szerint irodalmár, jól beszél németül.

Macijevszkij szikár, szűkszavú, ugyancsak magas termetű. A háború előtt a rendőrségnél dolgozott.

A három fiatal közül Mihail Vekljuk a legérdekesebb. A komszomol járási bizottságának titkára volt, megjárta Piłsudski börtöneit. Különben Risard nem Risard és nem is Szlivinszkij, hanem Ivan Prokofjevics Kurilovics, jól ismert ember a Kommunista Internacionáléban, Sztaromlini faluban született a pinszki járásban. Ifjúkorában béresként dolgozott Argentínában, ott lett kommunista, önként jelentkezett a spanyol köztársasági hadsereg Dabrowski osztagába. A vereség után Franciaországban internálták. Tagja lett a lengyel, a belorusz és az ukrán kommunisták Egyesített Vezetőségének. 1941-ben megszökött a táborból, onnan a franciaországi lengyel kommunisták vezetősége elküldte illegális munkára Saint Éloyba, s ott a helybeli pártbizottság tagja lett. Két évig illegális munkát végzett Franciaországban.

1943 februárjában a lengyel kommunisták vezetőségének határozata értelmében Lengyelországba ment, s munkára jelentkezett a Lengyel Munkáspárt illegális Központi Bizottságánál. Varsóba 1943 márciusában érkezett meg, s onnan küldték Lvovba, hogy szervező munkát végezzen a nyugat-ukrajnai partizánmozgalomban.

Ők hát a vendégeink. Valamennyien jól beszélnek lengyelül, ukránul, folyékonyan oroszul. Mint első szavaikból kiderült, jövetelük célja az volt, hogy felvegyék a kapcsolatot Moszkvával, a „nagy partizánmozgalommal", ami Varsón keresztül nem sikerült. Nem sikerült kapcsolatot teremteniük a szovjet vezetőséggel Kovpak magasabbegységének parancsnoksága révén a kárpáti portya idején sem, megbízottaik útközben tragikus sorsra jutottak. A szervező magnak – Nyugat-Ukrajna Kommunista Pártja veteránjainak – nevében Darmograj felolvasta a következő nyilatkozatot:

„...Bár a Vörös Hadsereg messze volt tőlünk és átmenetileg visszavonult, egy pillanatig sem kételkedtünk végleges győzelmében... E győzelembe vetett hittel, proletár becsületünket megőrizve bekapcsolódtunk a szovjet emberek harcába, hogy felszabadítsuk hazánkat a fasiszta megszállók és cinkosaik uralma alól...

Eltökélten a harc útjára léptünk, a magunk erejéből szereztünk fegyvereket. Megsemmisítjük az ellenséget, szabotázst szervezünk, tönkretesszük a járműveket, támadjuk a vasutakat. A szerzett pénzből segítjük az éhező hadifoglyokat és megszervezzük szökésüket a fogolytáborokból... Nyugat-Ukrajna Kommunista Pártjának illegális tagjai és a nyugat-ukrajnai területek illegális komszomolistái közül sok derék elvtársunk életét áldozta..."

A veteránok ebben a levélben azt írták még, hogy csatlakozni akarnak Ukrajna és Nyugat-Ukrajna partizánmozgalmához, s szeretnék, hogy a „Népi Gárda" részt vegyen a nyugat-ukrajnai területek felszabadításában.

Ez a levél a „Népi Gárda" egyik első szervezőjének, Tadeusz Gałeckinak, a hős komszomolistának, törzsünk hadműveleti főnökének végrendelete – hangsúlyozta Darmograj. – Tavaly nyáron esett el, amikor megpróbált kapcsolatot teremteni Kovpak partizánjaival. Ez volt az első kísérlet arra, hogy együttműködésre lépjünk a Nagy Földdel, Moszkvával, hazánkkal, amelyre a „Népi Gárda" minden tagja felesküdött, s az esküt mind aláírták.

Az eskü így szólt:

„Én, az ukrán nép fia, esküszöm, hogy bátran és utolsó erőmig harcolni fogok népem szabadságáért, a Szovjet Hazának és a testvéri szláv népeknek a hitleri elnyomás alól való felszabadításáért; esküszöm, hogy engedelmeskedem a nyugat-ukrajnai területek partizánmozgalma vezetőségének, semmilyen veszélytől vissza nem riadva teljesítem a parancsokat és a rám bízott harcfeladatokat.

Esküszöm, hogy megőrzöm a szervezet harci és katonai titkát, és nem árulom el a legszörnyűbb kínzásra sem, hogy könyörtelenül le fogom leplezni azokat, akik árulók, s azokat is, akik nem őrzik meg a szervezet titkát.

Esküszöm, hogy lankadatlanul, a végső győzelemig harcolni fogok a Szovjet Haza felszabadításáért."

„Esküszöm" – ez nem csupán ünnepélyes szó, hanem a „Népi Gárda" harcosainak vére és élete.

1942 szeptemberében a lvovi kommunisták illegális szervezetei és csoportjai a „Népi Gárda" egységes szervezetében egyesültek, amelynek élén a körzeti tanács állt (1943 decemberében a „Népi Gárda" nevét a „Nyugat-ukrajnai Területek Partizánmozgalmára" változtatták), a körzeti tanács pedig haditanáccsá alakult át. A szervezetnek 1943-ban több mint 600 tagja volt – ukránok, oroszok, lengyelek és más nemzetiségű emberek. A lvovi, drogobicsi, sztanyiszlavi és tyernopoli területek sok városában és helységében tevékenykedtek a szervezet illegális harci csoportjai.

A „Népi Gárda" ukrán és lengyel nyelven újságokat adott ki. Vendégeink megmutatták őket és magukkal hozott szovjet személyi igazolványukat is, amelyet megőriztek a megszállás hónapjaiban.

„Éljen a lengyel és ukrán tömegek egységfrontja, amely a hitlerista megszállók uralma alól való felszabadításért harcol!" – olvasom az egyik lapszámban, s a felhívás azzal végződik, hogy az olvasók küldjenek tudósításokat a lapnak, és ne semmisítsék meg a lapot, hanem miután elolvasták, adják tovább. Ezek az újságok arra mozgósították az embereket, hogy a Szovjetunió népeivel testvéri közösségben harcoljanak a hitlerizmus ellen.

A „Borba" című lap 1943. május 1-i számából idézem: „... Ezen a napon egész Európa néptömegei felemelik tiltakozó szavukat, ezen a napon Moszkva, Varsó, Prága, Párizs lakosainak gondolatai és tettei egységbe forrnak össze..."

„A *Golosz Vonosztyi* ugyanezen a napon több cikkben emlékezett meg a nemzetközi ünnepről, s hírt adott a Vörös Hadsereg,

valamint az ukrán, a belorusz, a lengyel, a csehszlovák, a francia, a jugoszláv partizánok hősi haditetteiről.

A „Partizán" című újság így írt: „Egyetlen ukrán se hozzon szégyent az ukrán népre, és ne lépjen be a hitlerista »Galícia« hadosztályba!"

A lvovi ellenállók nemcsak szavakkal harcoltak. Küldötteik például, miközben úton voltak hozzánk, kisiklattak egy szerelvényt Brodinál...

A Lengyel Munkáspárt lapja 1943. augusztus 20-i számában azt jelentette, hogy a „Népi Gárda" törzsének adatai szerint a következő fontosabb akciókat hajtották végre: kisiklattak 20 szerelvényt, 5 más diverziós akciót hajtottak végre a vasútvonalakon. Levegőbe röpítettek 7 vasúti hidat. Megsemmisítettek 238 közigazgatási objektumot, hivatalt és rendőrőrszobát. Több mint 600 embert kiszabadítottak a táborokból és a börtönökből. 27 nagyobb harcban vettek részt, az egyik ezek közül három napig tartott. A szervezet tagjai ezenkívül lefegyvereztek rendőröket, leszámoltak kémekkel és árulókkal stb.

A „Népi Gárda" él és harcol! Sok hazafi hősi halált halt...

A vendégekkel együtt kiegészítem az „örök névsort" azoknak a lvovi ellenállóknak a nevével, akik életüket adták a szovjet hazába vezető úton. Az első áldozatok között volt Janina, Janka Wiesinberg, az ismert nevű kommunista leány, akit felismert egy provokátor és elfogta a Gestapo. Őt követte Grigorij Dubasz, aki a csendőrökkel vívott harcban esett el, Tadeusz Gałecki, Olga Klescs, akit koncentrációs táborban kínoztak halálra, Vaszilij Fedasz. Ilyen árat fizettek tavaly azért, hogy megpróbáltak utat keresni Kovpak partizánjaihoz. Valamivel később a csendőrökkel vívott tűzharcban elesett Szigizmund Ljavr, s a Gestapo letartóztatta Joszif Melnyikovot, Nyikolaj Bazilevszkijt, Anton Polubjakot, Pjotr Percsinszkijt, Galina Percsinszkaját, Andrej Gapot „tiltott szervezetben való részvétel" miatt. A csendőrökkel vívott tűzharcban esett el Marija Turanova, Galina Kiscsak, az oszét Adam és a kirgiz Kanatov, amikor megpróbáltak hadifoglyokat szöktetni az erdőbe.

1944 elején Bandera emberei megölték Ivan Kiszeljt és Borisz Karmazint, a legderekabb szambori elvtársakat. A nacionalisták kiszolgáltatták a Gestapónak Jurij Jakubovszkijt a leányával, Allával együtt, akik kapcsolatot kerestek rovnói partizánokkal...

Özönnyi vért hullatott a hitleri birodalom kormányzóságává változtatott Galícia. Lvovba, amelynek nevét rögtön Lembergre változtatták, már 1941. június 30-án betörtek Bandera és Mel-

nyikov büntetőosztagai, a „Nachtigall" és a „Roland", kikiáltották az „önálló Ukrajnát" és felhívták a lakosságot, hogy csak a frissiben megalakult Területi Elöljáróságnak engedelmeskedjenek, amelynek vezetője a nacionalista Marincsak, a Gestapo ügynöke volt. Első véres gaztettük az volt, hogy kivégeztek 36 lvovi tudóst és írót. A megszállókkal együtt rengeteg embert gyilkoltak meg a koncentrációs táborokban. A többi közt a janovi táborokban körülbelül 20 000, a lisznyicsi erdőben csaknem ugyanannyi, Rava-Russzkajában mintegy 18 000, Brodiban 10 000, Zolocsevben 12 000, Javorovban legalább 8000 embert.

Willhaus, a janovi koncentrációs tábor parancsnoka lakása ablakából feleségével együtt lövöldözte le a szerencsétlen foglyokat – szórakozásból...

A hitleristák csak a lvovi és a drogobicsi területen több mint 860 000 civilt és hadifoglyot gyilkoltak meg, több mint 170 000 embert hurcoltak kényszermunkára.

1944. március 9.
Guciszko-tanya, Lvovtól északkeletre 70 kilométerre

A párt Központi Bizottságától rádiótávirat érkezett.

„...Figyelemre méltó, ahogyan kapcsolatot teremtettek a lengyel kommunistákkal és a »Nyugat-ukrajnai Területek Partizánmozgalma« szervezet haditanácsával. A lvovi törzsnek adjon meg minden támogatást ahhoz, hogy megszervezze a partizánmozgalmat a lvovi, sztanyiszlavi, drogobicsi területen, valamint Lengyelország területén..."

Így terebélyesedik a partizánmozgalom, már feszegeti a köztársaság határát. A Partizánmozgalom Ukrajnai Törzse tájékoztat, hogy ide tartanak más partizán magasabbegységek is. Jóvá hagyták az átfogó tervet: a lvovi területre vonul Szaburov, Fjodorov, Kizja, Nirko és Szavickij; a drogobicsi területre Csepiga megy; a csernovici területre Ivanov; a tyernopoli területre Sitov meg Malikov, a sztanyiszlavi területre Szkubko és Olekszenko, akikkel együtt harcoltunk Kijevnél.

Ez az erő, amely felrázza egész Galíciát, megmenti a lvovi ellenállókat és az egész lakosságot a nacionalisták bestiális gaztetteitől! Erre kell összpontosítani minden erőnket, s főleg idejében támogatnunk kell a „Népi Gárdát", amely könyörtelen partizánháborút hirdetett meg a megszállók és az ukrán nacionalisták el-

len. Most még inkább nagy szükség van azokra az erőkre, amelyeknek Poleszjéből kell ideérkezniük.

Újból beszélünk Kuriloviccsal. Rajtam kívül csak Gavriljuk van jelen.

A „Népi Gárda" szervezeti felépítéséről, erőiről, eszközeiről, kapcsolatairól és kádereiről van szó. Minket persze elsősorban Lvov, Szambor, Komarno, Przemyśl érdekel... Mindazt, amit Kurilovics közöl, mielőbb a központ, a front tudomására kell hozni, hogy hasznát vehessék. Hiszen ez ritka szerencse: ilyen szerteágazó, kitűnően konspiráló és harcokban edzett illegális szervezetet találni.

A „Népi Gárdá"-ra nekünk is szükségünk van mint támaszra és szövetségesre, hogy a továbbiakban még fokozni tudjuk a harcot Lvovtól nyugatra.

Először is a szervezeti felépítés érdekel. Kurilovics beszámolója szerint ez körülbelül így fest:

A szervezet alapját az illegális harcosok alkotják, vezetőjük a haditanács, amelynek van egy hadműveleti törzse. Utána következnek a kerületi parancsnokok.

Kiépítették az összekötők hálózatát, vannak találkahelyül kijelölt lakások. Ezután következik a sajtó és a rádióhírszolgálat, a fegyverzeti és a pénzügyek, a legalizációs osztály, egyszersmind technikai csoport, amely személyi iratokat készít az illegális szervezet tagjai számára. Egészségügyi szolgálat. Más városokban és külföldön működő részlegek meghatalmazottai.

Tudnunk kell az illegális kommunisták nevét, valamint a találkahelyek címét, Kurilovics mindezt elmondta nekünk; nagy szeretettel beszélt sok hazafiról.

De egész Galíciában a legjobb összekötő P. P. Percsinszkij (a körzeti tanács tagja), az állategészségügyi szolgálat felügyelője volt, aki szabadon utazgatott egész Galíciában, mert a fasiszták többet törődtek az állatok egészségével, mint az emberekkel...

Sokan dolgoztak az illegális sajtóban, vezetői M. D. Berezin és V. J. Grusin, a körzeti tanács tagjai. A lengyel nyelvű újságokat Karol Kuriljuk adja ki, aki illegalitásban él. Berezin és Grusin szabadon mozog, munkahelyük a gázgyár – itt Berezin mérnök. Az újságpapírt a papírgyárból szerzik. A műszaki szerkesztő A. I. Gapa, komszomolista, lvovi főiskolai hallgató. A lapok terjesztését M. Kravackij irányítja, Matilda Gljajh újságíró, gépíró, s ő írja a lengyel és német nyelvű röplapokat is. N. V. Nyedaskevics szállítja az anyagokat a sokszorosító- és az írógépek szá-

mára, N. P. Sterenberg gépírónő az ukrán nyelvű szöveget gépeli, K. L. Vojtovics az expedíciós részleg vezetője.

Egy kicsiny, de igen képzett csoport a szökött foglyokat és a bekerítésben rekedt katonákat látja el igazolványokkal. A csoport vezetője a kommunista I. T. Matvisin, a tűzoltószivattyúgyár egykori igazgatója, a tanács tagja, ő intézi a pénzügyeket is, gondoskodik továbbá a fegyverekről. Fedőnéven él, legfőbb segítőtársa Jan Prokopovics, aki a bélyegzőkészítés szakértője. Vit Fric nagy hozzáértéssel szállítja a szervezet számára a különféle bélyegzőket, a kész űrlapokat, de szerez fegyvereket is. Lilija Geppert írónő, aki az egyetemen tanít, tud németül, latinul, lengyelül és oroszul, ő tölti ki a német és a lengyel igazolványokat, a német cégek igazolásait, az üzemi belépőket.

A fegyverek, a robbanó- és gyújtóanyagok beszerzésével, gyűjtésével, javításával, vásárlásával és készítésével foglalkozó csoportot I. G. Maruhacs irányítja. Maruhacs Petrográdban részt vett az októberi forradalomban, Nyugat-Ukrajna Kommunista Pártjának tagja 1923 óta, valamikor Bugyonnij katonája volt, álnéven él, s egy katonai raktárban dolgozik.

Kurilovics még hosszan beszélt azokról, akik titkos rádiót tartottak üzemben, híreket szállítottak a lapok számára, partizánokat és illegális kommunistákat gyógyítottak, akik vállalták azt a nagy kockázatot, hogy önként illegális találkahelyeket tartottak fenn.

Ez az igazi Galícia, amely harcol Hitler ellen! Lvov nem annyira a fasiszták által alakított „Distrikt" központja, hanem inkább a „Népi Gárda" fővárosa!

Siettetem Gavriljukot, hogy mielőbb továbbítsa jelentésünket a központnak; Moszkva nagyon érdeklődik a lvovi ellenállók iránt, kérdezi: „pontosan hol tevékenykednek a »Népi Gárda« csoportjai, milyen fegyverük van, lehet-e kapcsolatot teremteni velük?"

Embereket kell küldenem Lvovba, és összekötőt a Lengyel Munkáspárthoz, Varsóba. Meg kell tenni mindent, hogy a front hasznát vegye a lvovi szervezet tevékenységének.

Embereinknek el kell menniük Beresztecskóba, Dubnóba, Tyernopolba, Brodiba. Kurilovics szerint Brodiban is működik a „Népi Gárdának" egy csoportja. A csoport vezetője Buracsek, a fegyverraktárban dolgozik. A csoportnak rajta kívül tizenkét tagja van.

1944. március 10.
Guciszko

D. Z. Manuilszkij érdeklődik: miért hallgat a magyar rádió? Kiderül, hogy az én magyarjaim ágynak dőltek. Tífusz. Éva is lázas.

Jelentem hát Manuilszkijnak, hogy beteg a rádiósunk.

Fürgén, vidáman jön Galinka a lap levonataival és az elmaradhatatlan naplóval. Átfutom legutóbbi bejegyzéseit:

„Ma még napkelte előtt meghúzódtunk egy erdő szélén. Álcáztunk mindent, de az örmények harcba keveredtek a németek néhány könnyű harckocsijával. A tűzharcban Szerjozsa Pogoszjan elesett. Hamarosan repülőgépek jelentek meg fölöttünk, de mint Denisz Hodorkin mondja, ebben a sportágban nem indulunk versenyeken. A repülőgépek ellen nem tudunk harcolni, az egyetlen, amit tehetünk, becsapjuk őket, jól elrejtőzünk, és igen érdekes helyzet alakul ki. Az erdőt bombázzák – mi a faluban vagyunk; vagy mi vagyunk az erdőben, a németek meg a falvakat bombázzák. Úgy látszik, parancsnokainknak szerencséjük van a taktikájukkal."

Galinka már a levonatát hozza annak a szövegnek, amelyet a „Népi Gárda" harcászati szabályzatából másoltattam ki:

1. A partizánosztagba beléphet minden olyan férfi és nő, bármilyen nemzetiségű, aki harcolni akar a megszállók és cinkosaik ellen.

2. A partizánosztagok megsemmisítik az ellenség fontos katonai objektumait, lerombolják a távbeszélő- és távíróvonalakat, a közlekedést, irtják a csendőröket és a rendőröket, a katonai helyőrségeket, likvidálják az árulókat, a kémeket és a fasiszták más kiszolgálóit. Az embereket mozgósítják a fasizmus elleni harcra.

3. A partizánosztagok sikerének és aktivitásának legfőbb feltétele mozgékonyságuk; csak a feltétlen eltökéltség biztosítja számukra a sikert a harcokban.

4. A partizánosztagok harctevékenységének fő formája a váratlan roham, a rajtaütés, a lesállásból való támadás. A meglepetés lehetővé teszi, hogy a gyengébb legyőzze az erősebb ellenséget, illetve nagy veszteséget okozzon neki.

5. A kisebb ellenséges alegységeket kelepcébe kell csalni, több oldalról tűz alá venni, s elvenni, s elfoglalni a harcmezőt, és zsákmányt kell szerezni.

6. A váratlan tűz annál eredményesebb, minél közelebbre engedjük az ellenséget.

7. Ha a partizánok váratlanul találkoznak az ellenséggel, a sikert csak azonnali roham hozhatja meg.

8. Menetben levő oszlopot oldalról és hátulról kell megtámadni a legkisebb távolságból, s részenként kell megsemmisíteni.

9. Ha az ellenség váratlanul bekeríti a partizánosztagot, csakis az elszánt, azonnali, döntő, egy pontra összpontosított csapással törheti át az ellenséges gyűrűt, és az osztag csakis így juthat ki a bekerítésből.

10. A rajtaütésekre, a váratlan rohamra a legalkalmasabb napszak az éjszaka. Máskülönben az a célszerű, ha a rajtaütéseket fedett terepen hajtják végre.

11. Minden partizánnak tudnia kell, hogy csakis a halálmegvető bátorság, az elszántság, az egyéni kezdeményezés és az önfeláldozás, valamint az összefogás és a szoros együttműködés garantálja mind az egész ügy sikerét, mind pedig saját boldogulását.

12. A partizánosztag parancsnoka egy a partizánok közül, akinek a legnagyobb a katonai tapasztalata, jól kiismeri magát a politikai helyzetben, és segítőkészségével és tudásával kiérdemelte fegyvertársainak tiszteletét.

13. A parancsnok sohasem hagyja ott osztagát, nem megy felderíteni, nem vesz részt semmiféle olyan akcióban, amelyet az osztagnak csak kisebb része hajt végre. Nem áll őrségen.

14. A fegyelem a siker legfőbb feltétele a harcban, elengedhetetlen feltétele az osztag sikerének és harcképességének. Egyetlen partizán fegyelmezetlensége az egész osztagot veszélyezteti.

15. A parancsnok parancsát mindenáron teljesíteni kell. Senkinek sincs joga vitatni vagy megváltoztatni az osztag parancsnokának parancsát. A parancs végrehajtásának megtagadása valójában szökés a harcmezőről, a szökés pedig árulásnak számít.

16. A partizánoknál a parancsmegtagadásért két büntetés lehet: megrovás és ennél súlyosabb ítélet.

17. A partizánosztagok megbüntetnek mindenkit, aki a nép rovására szolgálatokat tesz a megszállóknak. Mindenki máshoz a partizánoknak lojálisnak és barátságosnak kell lenniük.

18. A partizánok élelmet rekvirálnak mind az ellenséges intézményekben, üzemekben, mind pedig azoknál, akik kiszolgálják az ellenséget. A partizánosztag szükség esetén rekvirálhat élelmet a jómódú gazdáktól; szerezhet élelmet szegényparasztoktól is, de csak az ő beleegyezésükkel és pénzért.

1944. március 11.
Guciszko mellett

A németek egyre gyakrabban bombáznak. Kénytelenek vagyunk az erdőben tölteni az éjszakát, s derékalj helyett be kell érnünk a tűlevelekkel meg a tobozokkal.

Túlságosan tolakodók a „szitakötők". Ezek a tüzérségi felderítő repülőgépek olyan alacsonyan szállnak, hogy szelük leviszi a szalmát a tetőről. Tüzükkel felgyújtották az épületeket, az örmény osztagban néhány embert megöltek, illetve megsebesítettek.

A felderítők körletében álltam meg. Nagyon jól álcázták magukat. Amikor rövid időre éppen csend volt, Szvincickij a barátaival focizgatott. Kinéztek maguknak egy kis rétet, a labdájuk pedig egy géppisztolytár vászontokja volt, amelyet kitömtek száraz falevelekkel.

Az erdőben tüzet nem gyújtunk, nehogy az ellenséges repülőgépek észrevegyenek bennünket. Tegnap a malikovki osztagnak kijutott a bombázásból. Nagy felfordulás és lárma volt Monasztirkában, ahonnan nem vonultak ki idejében az erdőbe. Valójában az erdőben is szükség van az álcázásra, és kemény rendet kell tartani. Ezért is látogattam meg törzsünk táborát.

A törzsben idilli kép fogadott: amint elhúzott az erdő fölött a „szitakötő", és elült zümmögő hangja, megszólal a hegedű. Gruseckij százados játszik rajta, aki sohasem válik meg a hegedűjétől. Körülötte pedig ülve, fekve, állva, fának támaszkodva vagy földre telepedve a partizánok elbűvölten hallgatják a zenét.

Gruseckij elmondta, hogy ma kis híján megvált a hegedűjétől. Amikor Turzéba betörtek az ellenséges páncélosok, ő is meg a küldönce, Vászja Jakovlev is kénytelen volt a ház ablakán át távozni, s közben tüzeltek. Azt hinné az ember, ilyen helyzetben nemigen lehet a hegedűvel törődni, de Jakovlev nem az a fajta. Visszament, és a veszéllyel nem törődve elhozta a hegedűt.

Ma éjjel várjuk a repülőgépeket. A terület megtartásáért vívott harcokban elfogyott a lőszerünk, s tegnap Guciszkóban sok szó esett erről a pártaktíván. Lényegében nem is tegnap, hanem ma, mert a gyűlést éjjel tartottuk. Megvitattuk a szomszédainkat ért bombázások tanulságait, elhatároztuk, hogy szervezettebbek, éberebbek, fegyelmezettebbek leszünk, jobban ügyelünk az álcázásra, pontosabban hajtjuk végre a törzs utasításait és a parancsnokság parancsait.

Fontos téma volt az is, hogy személyes példamutatással erősítjük a partizánok harci szellemét, fokozzuk a harckészültséget, ja-

vítjuk a felderítést, kellő figyelmet fordítunk ezekre a rendszeresebben tartandó párt- és komszomol-taggyűléseken, és a gyűléseket természetesen éjjel tartjuk, amikor az ellenségnek nincs lehetősége a bombázásra.

És persze takarékosabban kell bánni a lőszerrel, különösen a páncéltörő gránátokkal. Csak biztos célra szabad tüzelni közvetlen irányzással, repeszaknákat és kézigránát-kötegeket kell használni. Mindebben a kommunistáknak és a komszomolistáknak példát kell mutatniuk.

Ezenkívül igen komolyan beszéltünk arról, hogy fokozni kell a harcot az új ellenség, a kiütéses tífusz ellen. Az összezsúfoltság, a cigányélet, a bombázások, a harcok, amelyek közepette alig jut idő takarításra, mosásra, fürdésre, bizony kedveznek a járványos betegségeknek. Minden lehetőt meg kell tehát tenni a védekezés érdekében, s ebben segítenünk kell az egészségügyieknek.

VÁLSÁGOS NAPOK

1944. március 12.
Ugyanott, Guciszko közelében

Reggel van. A rádió közli: utcai harcok folynak Tyernopolban, tőlünk 70 kilométerre. Ha lenne lőszerünk, s kevesebb sebesültről kellene gondoskodnunk, segíthetnénk a Vörös Hadseregnek. De repülőgépek egyelőre nem jöttek, és sajnos kénytelenek vagyunk tétlenkedni, várni a jó szerencsét.

A helyzet egyre bonyolultabb. Körülöttünk egyre több ellenséges erő gyülekezik. A folyón túli faluban, Kubiszkóban gépesített gyalogság jelent meg 32 gépkocsin meg harckocsikkal. Bizonyára újból lefékeződött támadásunk a lvovi irányban, és ezért számunkra ott ismét nehezebbek a körülmények. Az ellenségnek elegendő tartaléka van ahhoz, hogy bevesse őket a partizánok ellen. Igaz, minket, lovasokat egyelőre kisegített a bajból az, hogy állandóan mozgásban vagyunk.

...Versigora nem válaszol. Bizonyára a konspiráció miatt megtiltotta a rádiósoknak, hogy kapcsolatot létesítsenek velünk. Óvakodik az ellenséges bemérőktől. Minden jel arra vall, hogy észak felé húzódik, Brestheż vagy még meszebbre.

A lvovi tanácstól sincs semmi hír. Eljutottak-e hozzá a küldötteink, Darmograj meg Hidik?

Elkeserít a tífusz is. A kiütéses tífusz és a tüdőgyulladás már igen sok emberünket ledöntötte a lábáról. Még Valjusa Zemszkovát, az egészségügyi csoport főorvosát is, Kátya Oszipova ápolónőt is, megbetegedett Szuren Tugnanov orvos. Vagyis a sebesültszállító oszlop nem a golyók, hanem a járványok és a meghűlések miatt növekszik. Már több mint 200 szekér szállít sebesülteket és betegeket. Reggel meglátogattam őket. Nyomasztó látvány. A tífuszosok között szép számmal vannak egészségügyiek, köztük Anatolij Melnyik is. Teste lázban ég, lázasan csillog a szeme, hánykolódik. A mindig fáradhatatlan Tonya Budnyik nővér, ez a derűs, kedves és aranyos teremtés nyugtatgatja, gyengéd szóval igyekszik elhessegetni rémlátásait, mondogatja neki, hogy az orvosok tudnak a járványról, s Nagyezsda Filimonova meg Taraszov doktor – a Kreml orvosa! – mindent megtesz a járvány leküzdése érdekében.

Az egész nap nyugalomban telt el, de este ellenséges repülőgépek jelentek meg. 17 Junkers bombázta Monasztirkát és Sztanyiszlavcsikot. Több hullámban jöttek a gépek. A két falu lángokban áll, füsttenger borítja őket. Remeg a föld, ahogy a bombák robbannak, de mi már hajnali négykor behúzódtunk az erdőbe és jól álcáztuk magunkat, hogy az ellenséges repülőgépek ne okozhassanak veszteségeket.

1944. március 13.
Ugyanott, az erdőben Guciszko mellett

Hat órakor elhelyezkedtünk az erdőben. A német repülőgépek 7.40-kor újból leírtak néhány kört fölöttünk, majd eltűntek szemünk elől. Csönd van, melegít a nap. Valóságos paradicsom.

Szellő fújdogál, hajladozva susognak a fenyőfák. Gyönyörű kék az ég, bárányfelhők vonulnak rajta. Valahonnan újból hegedűszó hallatszik... Egyszerűen alig tudom elhinni, hogy ilyen paradicsomi állapotok közepette könyörtelen háború folyik, emberek vére ömlik, s ezrek halnak meg.

10 óra 45 perckor nagy magasságban repülőgép húzott el délnyugati irányban. „Ez a mi felderítőnk!" – erősködnek a fiúk, s elragadtatva nézik a nyomában maradt vékony kondenzcsíkot. Egymaga van és ilyen magasan, s mégis mennyi örömet szerzett, milyen reményeket ébresztett szívünkben!

12 órakor véget értek a boldog órák. Előbb német felderítő gépek jelentek meg, majd egy idő múlva megjöttek a bombázók is.

Leírtak néhány kört a közeli tanya fölött, aztán bombázni kezdtek. Szüntelenül két „szitakötő" köröz a fejünk fölött, s gyakran megeresztenek egy-egy hosszú géppuskasorozatot.

A tanya szinte kihalt, csak néhány öregasszony dolgozgat a kertekben, nyilván abban a meggyőződésben, hogy úgy lesz minden, „ahogy isten akarja".

A repülők nyilván észrevették valahol a lovakat, és rögtön ledobtak két bombát. Jó ideig hallani a szilánkok sivítását. Valamilyen épület ég...

15 órakor jelentés kapok: ellenséges gyalogság vonul Toporovból az úton Monasztirka felé. Két felderítőnk, Grisa Kaznol és Szemjon Burjak meghalt, tíz partizán sebesülten tért vissza. A malikoveciek felderítői is beleszaladtak egy lesállásba: egy felderítő meghalt, kettő megsebesült.

A „Csapajev" osztaghoz összekötőt küldök, hogy hozzon adatokat a toporovi helyzetről. Dél felől ágyúzás hallatszik. Alighanem a mi légierőnk bombázza a német oszlopokat Tyernopol útjain. Délkelet felől erősödik a motorzúgás, Podkameny felől harckocsik közelednek.

18 óra 30 perc. Visszamentünk Guciszkóba a szállásokra. Éjszakára mindegyik osztag faluban szállásol el, a partizánok megvacsoráznak, teát isznak és élelmet készítenek másnapra. De talán az a legfontosabb, hogy melegben, fedél alatt alszunk...

Ám ez az éjszaka nem sok nyugalmat ígér: a „Vörös" osztag törzse jelenti, hogy Monasztirkán és Toporovon át német gyalogság oszlopa vonul. Találgatom, hogy mi lehet ez: visszavonulás a frontról, vagy pedig összpontosítás ellenünk? Pontos választ kellene kapnunk erre Brodiban, a „Népi Gárda" ottani csoportjától. Szólok Gavriljuknak, hogy intézkedjen Kurilovics révén. Gavriljuk rengeteget foglalkozik a „Népi Gárda" ügyeivel. Ezeket az ügyeket mind átadtam neki, úgyhogy „minden kártya a kezében van". Fölöttébb érdekes híreket várok.

Március 20.
Ugyanott

Az élet megköveteli a magáét!... Veszedelmes, helyhez kötött életünk is megszokottá válik. Az emberek megtalálják a kikapcsolódást, szórakoznak, tréfálkoznak, nevetnek. Egyébként néha nekem is nevethetnékem támad, amikor Galinka naplóját olvasom, és értesülök csínyjeiről.

„Ma összevesztem Sztyepanov századossal – olvasom. – Igaz is, talán én tehetek róla, hogy erdőben nyomtatjuk a röplapokat? Két szedés készült, a segítőtársaim nyomták, én meg raktam. És amikor már jó sok röplap elkészült, fogtam magam, és egy pillanatra elfordultam. Hirtelen szél támadt – s már hordta is a röplapokat szét az erdőben. És éppen ekkor, a lehető legrosszabb időben repülőgépek jöttek – minket keresnek. A százados odaszaladt, kiabált, ordított, azt mondta, jelenteni fogja a tábornoknak. Csak áll és mondja a szövegét, az idegeimre megy. Azt mondtam neki, hogy úgy nyikorog, mint egy kenetlen kerék.

Erre aztán majd megpukkadt mérgében! Persze, én vagyok a hibás, de az eset megtörtént. A százados dühös rám, alighanem sokáig emlékezni fog rá! De annyi baj legyen!

Most meg itt ülök egy fenyő tövében, és tapintatlan viselkedésemen gondolkozom. Hiszen mégiscsak ő az osztagparancsnok, én meg egy szemtelen lány vagyok, és csúnyán viselkedtem vele szemben..."

1944. március 14.
Ugyanott, Guciszko mellett

Reggel elkezdődött a harc a németekkel. Ellenséges bombázók jelentek meg a levegőben. Először Turzét bombázták, a faluban az örmény és a konotopi osztag szállásolt el. Azután két oldalról páncélosok támadtak a falura, a tankokat a levegőből 47 repülőgép támogatta. Tüzet nyitottak az ellenség hatcsövű aknavetői is. Csak nem egy nagyobb hadművelet kezdete ez?

Osztagaink kénytelenek voltak visszahúzódni az erdőbe.

Lassanként kiderült: még napkelte előtt 15 páncélos és mintegy ezer katona tört be Turzéba bombázók támogatása mellett. A bombázókat most Messerschmittek váltották fel. Csapkodnak, mint a kányák viharban: hol magasba röppennek, hol zuhannak lefelé, és szórják az erdőre gyilkos terhüket, ontják a robbanógolyókat.

A bombázás abbamaradt, a vadászgépek még a levegőben köröznek, a tankok és a páncélautók pedig nehézgéppuskával lövik az égő falut. Már teljesen egybeolvadnak a golyószóró- és géppisztolysorozatok. Gyilkos tűzzel fogadtuk a fasisztákat. Elkezdődött...

Megkérem Kaszatkin századost, hogy örökítsen meg felvevőgépével minél több harci epizódot.

A sűrű fenyvesben egy mély bombatölcsérben hasalok, gallyakkal álcáztuk a tölcsért. Előttem fekszik a géppisztoly, amelynek agya egyben íróasztalul szolgál, s ekkor zuhanóbombázók vijjogása hallatszik, az erdőben elszabadul a pokol: bombák robbannak, ugatnak a hatcsövű aknavetők, ijesztően recsegnek a kidőlő fák, szilánkok sivítanak.

Az ellenséges bombázók a felderítő gépek adatait figyelembe véve szórják a bombákat. Magunk „segítünk" nekik, hogy megkereshessék a célokat – az erdei tisztáson jól látható helyen kiállítunk egy fölösleges szekeret, még tüzet is gyújtunk... Hadd dühöngjenek.

11 órakor csend támad. A fejem ólomnehéz, a fülem cseng. Mellettem egy szekéren a sebesült Pása Akatkin, a repülőtéri szolgálat főnöke, Kláva Malaskina rádiós, a menyasszonya hajol föléje. A szekéren még egy sebesült van, Misa Petrov.

Az erdő fölött újból repülőgépek jelennek meg, alacsonyan szállnak, szárnyuk alatt ott csillognak a bombák.

– Kláva, eredj innen fedezékbe! – kérleli a lányt Akatkin. – Neked életben kell maradnod... Eredj innen.

Ám Kláva még szorosabban öleli Akatkint, a testével oltalmazza.

– Ha legalább esni vagy havazni kezdene hamar – suttogja a lány, s félve néz fel a kék égre.

És mintha megrendelésre érkezett volna, elkezdődött a havazás. Sötét lett, mint alkonyatkor. Az osztagok elindultak szálláshelyeikre. S hamarosan kiderült, hogy Turzén át Brodi felé friss fasiszta hadosztály vonult a frontra. Ezt a hadosztályt védte tőlünk a bombázókötelék.

Újból „a sebeket számolom" – sok veszteségünk volt ezen a napon. Az örményeknek kilenc, a konotopiaknak egy halottjuk van. Más osztagokban is vannak halottak...

Galinka olyan szomorú, amilyennek még sohasem láttam. A kijevi osztagnak a „leggyászosabb napja" van: Ribalko és Denisz elesett. Elviselhetetlenül súlyos ez a veszteség. Galinka így írt erről naplójában:

„Az egész portya idején velük voltam, és úgy tűnt, nem fog rajtuk a halál. Egyszer elindultam velük, hogy röpcédulákat szórjunk a falvakban. Beleszaladtunk egy lesállásba. A nacionalisták tüzet nyitottak ránk, egy eltévedt golyó horzsolta Ribalkót, ő meg nevetve azt mondta: »Ha engem akarnak leteríteni, ahhoz tonnák kellenek, grammokkal nem mennek semmire sem!«

És a százszorosan átkozott nacionalisták átkozott grammjai most megöltek két derék fiút, Ribalkót és Deniszt.

Örökké éljen emléketek, drága, forrón szeretett fiúk!"

A „leggyászosabb nap". Haj, Galinka, Galinka! Te nem ismered a múltat. A mi életünkben a valóban gyászos nap 1943. március 14-e volt, az odesszai területen, ugyancsak Sztanyiszlavcsikban. Örökre ott hagytunk akkor a közös sírban 63 elvtársat, akik elestek az egyenlőtlen harcban. Az „Adolf Hitler" hadosztályt küldték ki ellenünk a Führer vinnyicai főhadiszállásáról.

Milyen végzetes egyezés: éppen egy éve történt.

Időben is, sőt még a falu nevében is – mindenben!

1944. március 15.
Sztanyiszlavcsik, Lvovtól északkeletre 70 kilométerre

A front hullámzik, de nem közeledik. Saját repülőgépeink nem érkeznek. Sztrokacs tábornoktól rádiótáviratot kaptam: „teljesítették kérésemet, Gavriljukot rehabilitálták, fenyítését törölték, s visszakapta korábbi beosztását mint a magasabbegység parancsnokának helyettese. Ebben nyilván szerepe volt annak is, hogy sikeresen foglalkozott a »Népi Gárdával«."

Úgy látszik, a németek talpa alatt ég a föld, egy időre békén hagytak bennünket. A szélcsendet kihasználva élelmet és takarmányt kell készleteznünk, bakokat kell készítenünk, amelyek segítségünkre lesznek, amikor majd átkelünk a mocsarakon. Meg kell mondanom, hogy ez egyáltalán nem egyszerű dolog. Tegnap Szvincickij lova odaveszett egy gázlónál, a ló annyira belesüppedt egy hínáros gödörbe, hogy agyon kellett lőni.

Bandera martalócai egyre pimaszabbak. A fiúk elfogtak néhányat közülük. Mint kiszedtük belőlük, a banderisták katonai kérdésekben egyetértenek a németekkel. Hitler megadja nekik az „Önálló Ukrajnát" Galícia területén. Ezt már rég tudjuk. És ezért fokozni kell a felderítést, az éberséget. Sok a veszteségünk könnyelműsködésünk miatt. Ma megölték Vászja Trofimovot, a konotopi osztag felderítő főnökét; nyomtalanul eltűnt Lojko felderítő a potyijevkai osztagból; belehalt sebeibe Mihail Hoptyuk, a „Csapajev" osztag robbantó csoportjának parancsnoka, megölték a korosztisevi osztag két felderítőjét, Kaznolt és Lukjanyenkót.

Jellemző, hogy a front közeledte nem téríti észre a fanatikus

nacionalistákat. Georgijevszkij hadnagy beszámolójából idézem az alábbi epizódot:

„...Esteledett. Örmény osztagunk készülődött, hogy sötétedés után elfoglalja a falut és elhelyezkedjen a »régi szállásokon«.

Az őrség ekkor közeledő szekereket és egy fegyveres csoportot vett észre.

– Állj!

A szekér mögött haladó emberek szétugrottak. Tűzharc kezdődött, de aki a leghátul futott, a többiek után kiáltott:

– Hé, fiúk! Hiszen ezek a mieink! Az erdeiek!

A mieink rögtön tudták, hogy banderistákkal van dolguk, és úgy gondolták, hogy elfogják őket élve. Beszüntették a tüzelést. Az egyik banderista megállt, elfogták és hátrakísérték. Amikor odamentem a harcosokhoz, akik a foglyot kihallgatták, suttogva fogadtak: »A csillagot, a csillagot dugd el!«

– Nincs is csillagom – nyugtattam meg őket.

A kör közepén óriás termetű legény állt német egyenruhában. Egész arcán forradás húzódott végig. A sapkáján és a derékszíján kifényesített réz háromágú szigony csillogott, ugyanolyan, amilyen az 1918-as Petljura-pénzeken volt látható.

A banderista zsebre dugott kézzel, büszkén felszegett fejjel állt ott, gőgösen nézte a partizánokat, akiken minden ruhadarab német volt.

Oszipjan faggatta:

– No és már régóta vagy banderista?

– Persze, én már a lengyelek alatt is dolgoztam, utána meg a szovjetek alatt. Biztosak lehettek benne, lesz még dolgunk elég. Csak jöjjenek ide a szovjetek – hencegett.

– Aztán mit csinálunk velük?

A banderista göcögve nevetett, de válaszából kiderült, hogy ez a nyakigláb, aki a németek szolgálatába állt, vagy egyik szervezője a banderista bandáknak, vagy banderista ügynök:

– Hát csak gondolkodjatok, fiúk – mondta. – Ukrajna nagy. Több tucat millió ember. A front elvonul, és itt marad a a nyakunkon egymillió NKVD-s* meg bolsevista. Mi kiirtjuk őket, és önálló Ukrajna lesz. És amíg a Vörös Hadsereg elvonul, pusztítjuk a parancsnokokat meg a harcosokat, és fegyvereket szerzünk. Nézzétek a derékszíjamat – mutatott rá –, ez is egy hadnagyé volt... Csak a csillagot cseréltem ki rajta.

* NKVD – Belügyi Népbiztosság.

Kedvem lett volna a pofájába vágni a rohadtnak, megverni úgy, ahogy valamikor a banderisták a felismerhetetlenségig összeverték a mi partizánunkat, Morozt; de amíg Oszipjan kérdezgette, színészkedni kellett, és türtőztettem magam.

– Mit csináltál eddig? – kérdezte Oszipjan.

– Hogy mit? A vörös bandákkal harcoltam. A németekkel meg a policájokkal együtt szétvertük Kovpakot a Kárpátokban. Megöltem Kovpak lányát.

– Hazudsz – vágott a szavába valaki. – Nem is volt lánya Kovpaknak.

– De volt. Kérdezzétek meg a fiúkat.

A nép árulója megkapta azt, amit megérdemelt gaztetteiért."

...Ki kellett szorítanunk a banderista bandát az erdőkből. Ennek érdekében szektorokra osztom az erdőséget, s kijelölöm az értük felelős osztagokat: a „Vörös" osztag kapja az északi részt, Beresztyecskáig; a kijevi osztag a Brodi felé húzódó részt, a Monasztirkától délre elterülő szektort kapja az örmény és a konotopi osztag; Turzében és Toporovban a felderítés és a megfigyelés a korosztisevi osztag és a „Csapajev" osztag feladata.

Az osztagoknak megparancsolom: fogják el és irtsák ki az erdőkben kószáló banderista kémeket.

1944. március 16.
Monasztirka

Mint derült égből a villám, előkerült a jemilcsinói Kuzma Primak. Egyedül ő maradt meg a rava-russzkajai osztagból.

Elmondta, hogy Zavonban töltötték az éjszakát, amikor élő falként vették körül őket a banderisták és a német csendőrök.

Elkezdődött az egyenlőtlen harc. Krisztyinopolból német páncélvonat érkezett, s a falut eltörölték a föld színéről. A romok alatt maradtak vagy a tűz martalékai lettek a lakosok, a partizánok, a szökött foglyok, akik a faluban, a lengyeleknél kerestek menedéket. A tábor nem volt messze, Szelec-Zavono állomásnál.

A gazda Morozovot, az osztag parancsnokát, Murakin komisszárt, Kuzma Primakot, a küldöncét és Mihail Ragyint, a „Csapajev" osztag rádiósát elrejtette egy pajtában, de a fasiszták ott is felfedezték őket. A partizánok addig tüzeltek, amíg szitává nem lőtték őket.

Primaknak sikerült kimenekülnie az égő pajtából. Átrohant a lángokon, s meghúzta magát egy vizes gödörben. Körös-körül

égett minden, ő meg derékig vízben ücsörgött éjfélig, aztán kimászott, átgázolt a Bugon, a banderista őrségnek azt mondta, hogy Rovnóból jön, behívták. Kelet-ukrajnai tájszólása elárulta, de erre kitalálta, hogy anyja ukrán, apja meg orosz volt. És még az volt a szerencséje, hogy háziszőttes alsónemű volt rajta. A nacionalisták a fejükbe vették ugyanis, hogy akiken gyári alsónemű van, azok mind „szovjetek": katonák vagy vörös partizánok.

A rava-russzkajai osztag egy része mégis kitört az erdő felé, ám beleütközött egy ellenséges páncélvonatba. A fiúk beásták magukat, egy kis dombon felállították a géppuskákat, tüzeltek, amíg bírtak, de az egyenlőtlen harcban az utolsó emberig mind odavesztek.

Miközben Primakot hallgattam, az járt az eszemben, hogy a rava-russzkajai osztag vezetői rossz tanítványoknak bizonyultak, hiszen jól meg kellett volna jegyezniük, hogy nem szabad két nap egymás után ugyanazon a helyen maradni. És mégis elkövették ezt a végzetes hibát...

Hogyan tanítsuk meg az embereket? Murakin százados kijárta az élet iskoláját az ellenség hátában, egész portyánkon velünk volt Kijev, Zsitomir és Lvov környékén... Morozov főhadnagy Kovpak partizánjaként részt vett a kárpáti portyában, sebesülten maradt a hegyekben, az ukrán őslakók mentették meg. Más szóval, saját vérével fizetett a partizánharc tapasztalataiért. Jól vezette az osztagot. Szívvel, magabiztosan látott munkához. És egyáltalán, a háború első napjától a fronton volt, kitapasztalta a vereséget és a bekerítést... A drogobicsi területen csatlakozott hozzánk. Szinte nem is lehetett volna jobb jelöltet találni az osztagparancsnoki tisztre.

Mi történt ezekkel a tisztekkel, akik embereiket és a maguk vesztét okozták, s az ügynek is ártottak? Egy pillanatra megfeledkeztek az éberségről? Ez is lehetséges, de a legnagyobb baj az volt, hogy nem jól ítélték meg a helyzetet, nem ismerték fel a veszélyt, pedig a szemük láttára, az ő részvételükkel tört át az egész magasabbegység, s Gavriljuk is az osztagokkal. Látták, hogy ez a vidék üllő is, kalapács is...

Éjszaka, ugyanott

Lvovból még mindig nem érkezett összekötő, és nincs hírünk a „Népi Gárda" tanácsától. Mi történhetett?

Kétségek közt hányódik Kurilovics is, aki azt remélte, hogy

küldötteink már a harmadik napon visszatérnek, s velük jön valaki a „Népi Gárda" tanácsától is.

Vajon mi történik ott?

Magasabbegységünk újból kelepcében van, beszorultunk a front és a Bug közé. A németek megerősítették a Bug vonalát. Ha csak megpróbáljuk kidugni az orrunkat az átkelőhelynél, élve nem ússzuk meg.

Dél felé a hegyi utak német csapatoktól hemzsegnek.

A falvakban nyüzsögnek a nacionalisták, s itt van velük a keletről menekülő csőcselék is.

– A fiúk itt, Brodinál elkapták néhány földijüket – újságolja Szvincickij –, Csopovicsi polgármester-helyettesét és a sersini bírót. Ilyen messzire eljöttek az Irsa partjától!

A partizánok irtják az árulókat, meglesik őket minden ösvényen és mellékúton. De nekünk is vannak veszteségeink: a felderítők közül mindennap odavész néhány derék harcosunk, egyre növekszik a sebesültek száma. Egyetlen menekvés az, hogy átvágunk az arcvonalon; ahhoz, hogy eljussunk a mieinkhez, egyetlen éjszaka alatt meg kell tennünk negyven kilométert úttalan utakon, mocsarakon át. Lovak és szekerek nélkül kell mennünk, csak rudakat, bakokat és pallókat használhatunk. Milyen ütemben haladhatunk ilyen körülmények között? És az éjszakai menet után hogyan használhatjuk ki a váratlan megjelenés előnyeit az új helyen? És hová tegyük a sebesülteket meg a betegeket? Mi legyen a szállítóoszloppal?

Repülőgépnek pedig nyoma sincs. Úgy látszik, a Partizánmozgalom Ukrajnai Törzse kimerítette minden lehetőségét. Az egyetlen, ami tartja bennünk a reményt, a front felől hallatszó ágyúzás. A front legfeljebb 40 kilométerre van. Hej, ha a mieink előnyomulnának Beresztecskó felé!... Ha ideérnének, Brodihoz...

De Brodi közlekedési csomópont, itt megy át a Rovno–Tyernopol vasútvonal, a németek ezért nem adják fel egykönnyen. Minden eshetőségre számítva kidolgozom a menet három változatát:

1. Az erdőkben és a mocsarakban maradunk addig, amíg a front nem éri el a Bugot. Ekkor a sebesülteket és a betegeket elhelyezzük kórházban, mi pedig visszafordulunk nyugatra – Csehszlovákia és Magyarország határához.

2. Elvonulunk Poleszjébe, a Kovel–Luck vonal mögé, ami legalább 200 kilométer úttalan utakon. Dombokon, mély horhosokon, ingoványos réteken kell átvágni, ráadásul az arcvonal szeme

láttára. Gyakorlatilag az ellenség hadtápterületén kellene vonulnunk.

3. Áttörünk Beresztecskóba, ha a front vonala a Sztir lesz, amelynek forrásvidéke a kezünkben van. Ebben az esetben kapu nyílhat az arcvonal mögé, saját hadseregünk hátába, de oda csak a mocsarakon át juthatunk el.

A térképen körzővel méregetem a távolságot. Azt számolom, mennyi élelemre és takarmányra lesz szükségünk, ha búcsút kell vennünk az utolsó falutól is, és lakatlan erdőkben kell vonulnunk tovább... ki lehet ezt számítani egyáltalán? Hiszen ki tudja, hány napig, vagy hétig, esetleg hány hónapig kell az erdőben maradnunk, ki tudja, mikor mozdul el a front.

– Hát ez fából vaskarika – mondom Romannak. Ő sem alszik, nem eszik, s meredten nézi a térképet.

Azon törjük a fejünket, hogyan juthatunk ki a mocsarakból, amikor a vállunkon kell cipelni a rudakat és a pallókat; a lovak nem tudnak menni az ingoványban; a sebesülteket hordágyon, a fegyvert és a lőszert ölben kell vinni. Bizonyára itt kell hagynunk az aknavetőket, az ágyúkat! És legalább 800 ember kell csak a hordágyak, a saroglyák cipeléséhez...

Milyen ütemben haladhat így az oszlop? És ugyan mi vár ránk a „száraz parton", a mocsarakban elszenvedett pokoli gyötrelmek és megpróbáltatások után, ráadásul a banderisták szeme láttára? Ki fog harcolni, ha mindnyájan hordágyakat cipelünk?

Folyton e kérdések körül járnak gondolataink.

Roman keserűen emlegeti a múltat:

– Megesett, hogy negyven-ötven partizán lóra pattant, s rajtaütött az ellenségen amúgy huszárosan! Emlékszik, milyen derekas munkát végeztünk Pervomajszkojénál és az Umanynál? De itt mihez kezdjünk?

Emlegeti a pinszki vidéket is. Akkor nyár volt, meleg. Most pedig tél van, s ezek az átkozott mocsarak...

Nem, Beresztecsko rossz irány, arra nem mehetünk! És gondolni is rossz a második változatra, arra, hogy északnak vonuljunk, a front első és második vonala között. Erdő sincs arra sehol, kínlódva kecmeregehetünk egyik dombtól a másikig, egyik katlanból a másikba, egyik tanyától a másikig.

Egyetlen menekvés tehát csak az, ha a mieink Lvov irányában támadnak: ha mozdul a front, megmenekültünk, ha nem mozdul, itt rekedünk az erdei ingoványban.

Reggel végre megérkezett Beresztecskóból Vekljuk, a „Népi Gárda" embere. Sok viszontagságban volt része, de a feladatot

lelkiismeretesen teljesítette. Az út egy részét a Beresztecsko–Brodi műúton tette meg. Persze „megszűrték" az ellenőrző pontokon, de hasznát vette német nyelvtudásának meg az igazolásának, amely tanúsította, hogy a lvovi fűtőházban munkásként dolgozik.

– Minek kellett ilyen kockázatot vállalni: gyalogszerrel nekivágni a műútnak, amelyen csapatok vonulnak?

– Hát éppen ezért – mondja –, hogy saját szememmel lássam, hogy kivágták-e a fákat az út mentén, s meddig húzódnak a lövészárkaik, amelyeket megtűzdeltek álcázott páncélosokkal.

– Ezek már az arcvonal reteszállásai?

– Nem, ez a „Galícia"! – feleli Vekljuk. – A hadosztály már itt van, a harckocsi-akadályoknál. Bekerített bennünket, s ránk vár az úttól keletre elterülő tanyákon.

Látom, hogy a beresztecskói változattal kapcsolatos aggodalmaink nem alaptalanok. A „Galícia" most is szemmel tart bennünket, akárcsak a Bugnál. A hadosztály „bátor" harcosai akkor ott hagyták a géppuskáikat Kupicsvoljában, de ez nem jelenti azt, hogy a páncélosokat is ott hagyják, ha velünk találkoznak. Hiszen a tankokban németek ülnek. Nem, a beresztecskói irányban malomkövek vannak, amelyek felőrölhetnek bennünket, tehát óvakodni kell tőlük.

Eszembe jut, hogyan festett a Kijev–Zsitomir műút tavaly tavasszal... Fényszórók, harckocsik, páncélautók, beásva végig az út mentén, száz kilométer hosszú kordont csináltak nekünk, maga von Tschammer tábornok fél hónapig csücsült a lesállásban. Talán a „Galícia" is elüldögél ennyit a lesben?

1944. március 17.
Ugyanott, Monasztirkában

Egész nap bombázók szállnak kelet felé vadászgépek kíséretében. Erősödött az ágyúzás Beresztecsko irányában. Észak felé rőtvörös az ég, kelet felől sűrű robbanások hallatszanak, bombák robbannak.

Közben végezzük a munkánkat: az erdőben bujkáló kémeket fogdossuk össze. És várunk... Úgy látszik, ez lesz a megoldás: a sebesülteket elhelyezzük a frontkórházban, mi meg újból nekivágunk nyugatnak! Akkor aztán fellélegzünk – hiszen velünk lesznek a lvovi ellenállók!

A Partizánmozgalom Ukrajnai Törzsétől parancsot kaptunk: alakítsuk meg a lvovi különleges osztagot egy rádióval, s helyez-

zük Kurilovics parancsnoksága alá; a „Népi Gárda" irányítását Kijev veszi át, Kurilovics közvetlen kapcsolatban lesz az Ukrajnai Törzzsel és a párt Központi Bizottságával.

Az Ukrajnai Törzs feltehetően Kurilovics segítségére küldi Poleszje valamennyi partizánját. Magasra csap a partizánháború lángja egész Galíciában! A feladattal Kszenzovot és Velicskót bízom meg, őket nevezzük ki parancsnoknak, illetve komisszárnak.

A legjobb rádiósok, a legjobb felderítők, a legjobb lovak és természetesen a legjobb fegyverek mind nekik járnak, válasszanak, akiket akarnak. Ez az osztag gyakorlatilag Kurilovics mozgó csoportja lesz.

Sűrű pelyhekben hull a hó. Ez most nekünk kedvez: nem lesz bombázás.

Kszenzov és Velicsko szervezi az osztagot, még Vaszilek Vertyucsenkót is kinézték maguknak.

– Azt már nem! – tiltakozom. – Vigyetek, akit akartok, de Vaszileket nem adom! A gyerek tanuljon. A sztyeppi portyában elvesztette apját, több kormánykitüntetést kapott – ennyi elég egy partizántól, aki mindössze tizenhat éves...

Számunkra Vaszilek egymaga képviseli a magasabbegység egész történetét. Micsoda kalandokban volt része csak Vinnyicában, amikor az úgynevezett kijevi csendőrség századosának csicskásaként és unokaöccseként ügyeskedett ott a policájok körében, akiket lóvátett.

Az osztagok az erdőben állnak, berendezkedtek körkörös védelemre.

Monasztirkában, Sztanyiszlavcsikban, Rudna-Brodszkajában, Zbrojban 15–20 kilométer hosszan szálltuk meg az állásokat, emellett rejtett megfigyelést folytatunk minden irányban. Jól beástuk magunkat, és készen állunk arra, hogy bármely pillanatban fedezékbe húzódjunk. Megerősített felderítő csoportjaink messzebbre is eljutottak, Brodi és Toporov egész környékét bejárták. A „Csapajev" osztag felderítői eljutottak Brodi vasútállomásig, a „Népi Gárda" híradói fokozták tevékenységüket Krasznojéban és Brodiban.

Brodiról most mindent tudunk: a helyőrség föld alatti erődítményekben, bunkerekben és fa-föld erődökben húzza meg magát. Meggyőződésem, hogy Brodit kis erőkkel el lehetne foglalni.

Úgy látszik, közeledik felmentésünk ideje, már nincsenek messze a Vörös Hadsereg csapatai. Minden jel szerint támadás indul Brodi irányában. Megmenekültünk!

1944. március 18.
Ruda-Brodszakaja, Broditól nyugatra 15 kilométerre

Baj történt... Aknára léptem, és most egy elhagyott parasztházban fekszem. Járnom nem szabad, mintha eltört volna a lábam, rosszul hallok, de eszméletemnél vagyok. Rendkívül tisztán látom, mit kell tennie a magasabbegységnek.

Az osztagokhoz elküldtem az összekötőket.

– Fekve is el tudom látni a parancsnoki teendőket – mondom az egybegyűlt osztagparancsnokoknak. – A magasabbegységnek az erdőben kell maradnia. Stratégiánk változatlan: aktív felderítést folytatunk és türelmesen várunk.

Azt mondják, hogy a front már közel van, a mieink kelet felől támadnak. Ezt látom és magam is érzem. Repülőgépek húznak el fölöttünk, mind több szovjet bombázó, vadász és osztagrepülő. Brodi olyan, mint egy felajzott méhkas! Még itt, az erdőben, a fronttól néhány tucat kilométerre is, reng a föld. Harcok folynak Beresztecsko útjain is.

Tegnap az 1. Ukrán Front csapatai felszabadították Dubnót. A fasiszták tajtékzanak. Himics és Szvincickij felderítő vállalkozásból visszatérőben abban a kitüntetésben részesült, hogy kettejüket megtámadta zuhanórepülésben két Messerschmitt. A Messerschmittek üldözték a két lovast, géppuskával lőtték az erdő sűrűjét. Még veszettebbül üldözték Oszipjant. Egy szál magában! Oszipjan előbb lóháton nyargalt, aztán futott, szökellt és kúszott. Mindez egyetlen réten történt, Sztanyiszlavcsik és az erdő széle között...

A SZABADULÁS

1944. március 19.
Ruda-Brodszkaja

Szívderítő híreket kaptunk a frontról! Repülőgépeink Brodit bombázzák! A partizánok ujjonganak. A sebesültszállító oszlop gondja megoldódik. Egy zászlóaljnyi fasisztát a mieink tűz alá vettek az erdei ösvényeken. A fasisztákat belekergették az ingoványba, s aligha keverednek ki onnan.

A hitleristák fejvesztetten menekülnek. Zsákmányoltunk 300 szekeret lőszerrel és felszereléssel megrakva. Lesállásokat szer-

vezünk. Üldözzük a németeket, belekergetjük őket az ingoványba, megsemmisítjük őket. Megváltoztak az idők. Ma már nem ők vadásznak ránk, hanem mi rájuk.

A Tájékoztató Iroda jelenti, hogy tegnap felszabadult Zsmerinka, és gondolatban én már Mogiljev-Podolszkijban járok, a 24. határőrosztagnál, ahol a törzsben szolgáltam. Mit számítok én, hiszen Gavriljuknak Zsmerinka a szülőfaluja! Örülünk. Igaz, egyelőre megtiltják feletteseink, hogy egyesüljünk a Vörös Hadsereggel.

Csak az bosszantó, hogy kidőltem a sorból... A törzsből érdeklődnek, ki tud a helyembe lépni.

Elhatározom, hogy előbbre vonulunk, s megpróbáljuk elfoglalni Berlin falut, Broditól északra tizenkét kilométerre. A „Vörös" és a konotopi osztag már elindult oda. Egyelőre minden rendben van, csak a „Csapajev" osztagtól nem érkezett semmi hír.

1944. március 20.
Berlin falu, Broditól északra 6 kilométerre

A „Csapajev" osztag megkerült, ráadásul 300 szekérnyi zsákmánnyal. Az eszmanyiak és a konotopiak Berlinben állnak, érintkezésbe léptek a Vörös Hadsereg egységeivel. A németek lesállásaink, őrseink és kordonjaink katlanában vannak, megpróbálnak kitörni a gyűrűből.

Gruseckij százados kapcsolatot teremtett a 162. lövészhadosztály törzsével és a hadtest törzsével. Javasoltuk, hogy a mi erőink nyugat felől támadják Brodit, miközben a hadtest egységei kelet felől támadnak. Néhány osztag már érintkezésben van az ellenséggel.

Jobban érzem magam. Már jobban hallok, jobb a közérzetem is.

1944. március 21.
Ugyanott

Berlin lakossága lelkesen köszönt bennünket. A helybeliek tudják, mit köszönhetnek nekünk. Az életüket mentettük meg, a fasisztáknak nem volt rá idejük, hogy megöljék, elhurcolják őket. Ott hagyták otthonaikat Brodiban, hogy az erdőben keressenek

menedéket. Napközben a csendőrök és az SS-katonák gépkocsikon járták a várost, s hangosbeszélőn kihirdették a német parancsnokság rendeletét, hogy az egész város visszhangzott tőle:

– Achtung! Figyelem! Közöljük a német városparancsnok rendeletét!

„Elrendelem, hogy Brodi minden lakosa március 20-án 16 órakor jelenjen meg a vasútállomáson. Kiürítjük a támpontot, ahol a bolsevista csapatok ideérkezésével hosszas harcok kezdődnek. A lakosok csak értéktárgyaikat vihetik magukkal. Mindazokkal szemben, akik nem hajtják végre a rendeletet, életkorra és nemre való tekintet nélkül a legszigorúbb rendszabályokat fogom alkalmazni."

De az emberek sejtették, mi ez a „kiürítés", és miért csak az „értéktárgyakat" vihetik magukkal. S ezért a „legszigorúbb rendszabályok" ellenére az erdőbe menekültek, hogy ott várják meg a Vörös Hadsereget. Szívesen elmondják, milyen úton menjünk tovább. Egy idős férfi a vasútállomásról szökött meg, tőle tudjuk, hogy a pályákon öt szerelvény és egy páncélvonat vesztegel. Három tehervagonokból összeállított szerelvényt üresen toltak be, hogy elszállítsák a lakosokat, két másikat teleraktak és leplombáltak. Körülbelül egy tucat gépkocsi áll a Szmolnij felé vezető úton. A műút, amely Radzivillovóból Brodin át visz Lvovba, dugig van szekerekkel.

1944. március 22.
Szmolnij-tanya

Brodit körülzártuk, nyugat felől mi vágtuk el Lvovtól. Csapataink és a 162. lövészhadosztály egységei kelet felől támadnak. A hitleristák kétségbeesve menekülnek.

Kár, hogy mindezt nem látom saját szememmel, még most is fekszem. Csak Ivan Konovalov századparancsnok elbeszélése nyomán tudom elképzelni, milyen heves harcok folynak már második napja.

Konovalov arra készül, hogy átkísérje az arcvonalon kórházunkat.

Konovalov összeírja a betegeket, a sebesülteket és a szállítóoszlop állományát, én meg közben a naplóját lapozgatom. Nagy, szálkás betűk, olyanok, mint egész partizánéletünk.

„Támadást kezdtünk Berlin falu ellen. Azt hittük, németek vannak a faluban, de már csak hűlt helyüket találtuk. Viszont volt

mit bámulnunk: repülőgépek szállnak, ágyúk, katyusák tüzelnek, géppuskák kelepelnek. Egyszerre több falu is ég, az egész vidék nappali fényárban úszik. A fekete égboltot nyomjelzős lövedékek hálózzák be.

A világító rakéták fürtökben lebegnek a harcmező fölött. Arrafelé bizonyára arat a halál, de azok a falvak, amelyeket osztagaink elfoglaltak, nótaszótól és örömkiáltásoktól hangosak. Hozzászoktunk a veszélyhez, és nem csüggedünk, senki sem fél a harc előtt.

Így tartott ez március 20-án reggelig, amikor 4 órakor mozgást észlelünk a falunk határában. A Vörös Hadsereg felderítői.

Leírhatatlan az öröm! Egyesülünk a fronttal! Megmenekül minden sebesültünk!

Napközben parancsnokságunk megállapodott a Vörös Hadsereg illetékes parancsnokságával, hogy a partizánok a németek hátába kerülnek a Brodi–Lvov vasútvonalon át, és átvágják a műutat.

Alighogy kiértünk a vasúthoz, még aknák telepítésére sem volt időnk, amikor Brodi felől vonat közeledett. Lehasaltunk, s odapörköltünk neki a golyószórókkal! Több vagon kigyulladt. Látjuk ám, hogy utána meg egy páncélvonat jön. Álcáztuk magunkat, az meg mentében kétoldalt tüzelt az ágyúival. Igaz, bennünk nem tett kárt, de a civilek közül sokan meghaltak.

Mentünk még vagy három kilométert, elérkeztünk a lvovi műúthoz. Zsúfolva van szekerekkel, gépkocsikkal, harckocsikkal. Szétbontakoztunk, s már lőttük is őket minden fegyverrel! A műutat, amely itt egy mocsaras lapályon vezet át, elreteszelték a német vontatók, gépkocsik és szekerek. Égett, ropogott és robbant ott minden, ami összezsúfolódott Brodi felé haladtában, a város kijáratánál.

Március 21-én még ugyanott vagyunk. Beástuk magunkat és figyelünk. Csapatszállító gépkocsik tartanak Brodi felé és rengeteg harckocsi. Világos, hogy az ellenség nem adja fel a várost harc nélkül. Vissza kellett húzódnunk a fűtőházhoz, amely a várostól vagy hatszáz méterre nyugatra van, ott aztán elrejtőztünk. Ha a németek elindulnak a fűtőházból, alaposan befűtünk nekik!"

1944. március 23.
Ugyanott

Brodi tűzgyűrűben van. Lvovból ellenséges páncélosok vonulnak a városhoz. Nyomukban égnek a falvak, lángnyelvek csapnak az ég felé, s körös-körül messzire megvilágítják a lövészárkoktól szabdalt földet.

Valahol az erdőn túl tarka rakéták nyalábjai röppennek a magasba, s ha nem dörögnének az ágyúk, nem kelepelnének a géppuskák, azt hihetné az ember, hogy ez csak afféle ünnepi tűzijáték... De nem, ez kegyetlen háború. Mindenütt szembeötlenek a harc nyomai: gránátok tépte fák nyújtogatják csonka ágaikat. Az útszélen kilőtt páncélosok, eldobált fegyverek hevernek. A németek közül is jó néhányan itt találták meg „életterüket"...

Alig tudok uralkodni magamon, annyira szeretnék ott lenni Brodiban. Valahogy úgy érzem, hogy a törzs és az osztagparancsnokok nem tájékoztatnak eléggé. Magamhoz hívatom azokat, akik nem siettek oda, és mohón hallgatom a híreket.

Most érkezett meg Georgijevszkij hadnagy, most ő az örmény osztag törzsfőnökének helyettese.

– Ülj ide, mellém, Valentyin!

Tudom, hogy „fürge tolla" van, s nem feledkezik el naplójáról még a legmelegebb harc közepette sem. Izgatottan olvasom a sietősen papírra vetett sorokat:

„Goltunovka falu közelében három fiatal lengyel jött szembe velünk.

– Hé, hova? – kiáltott rájuk Oszipjan.

– Az erdőbe! – felelte egyikük hangosan.

– Nem, fiúk, ti nem mentek az erdőbe. Vigyük őket magunkkal kalauznak? – kérdeztem Oszipjantól.

S mivel igenlő választ kaptam, ezt mondtam nekik:

– Tudjátok, fiúk, szégyen az a ti korotokban, ha a fehérnéppel a bokrok alatt elbújtok. Inkább tartsatok velünk. Jól ismeritek a várost, azt is tudjátok, hol lehet biztonságosabban odajutni.

– Elvtársak! Hiszen én magukért mentem! – kiáltotta lelkesen a legfiatalabb.

– Derék fiú vagy! Sasfiók! – bátorítottam. – Most akkor együtt megyünk a vasúthoz, hogy aláaknázzuk. Érted?

– Értem, értem, elvtárs.

– Szerszámokat szerzel? – kérdeztem.

– Szerzünk, elvtárs!

Megálltunk az erdőben, hogy hátrahagyjuk a hátaslovakat, amelyekre nem volt szükségünk az akcióban. Oszipjan kihirdette a parancsot a személyi állománynak:

– Elvtársak – fordult a partizánokhoz. – A magasabbegység parancsnoksága úgy határozott, hogy segítünk a Vörös Hadseregnek a Brodit tartó fasiszták megsemmisítésében. A mi osztagunk és a »Vörös« osztag feladata az, hogy elvágja a németek visszavonulási útját nyugati és délnyugati irányban.

A »Csapajev« osztag birtokba vette a lvovi műutat, a konotopi osztag pedig tőlünk délnyugatra foglalt el lesállást. A második századnak az a feladata, hogy ne engedje át a németeket az országúton, amely Broditól Ohladuvon át vezet Szmolnijba. Az első század védelmet foglal a viadukton, a keskenyvágányú vasút mellett. Minél közelebb kell engedni a németeket, hogy minden golyó célba találjon... Világos?

– Világos! Értettük! – hallatszott a válasz mindenfelől.

Oszipjan vezényelt:

– Indulj!

A századok elindultak az Oszipjan által megadott körletek felé, igaz, ezek már nem a régi századok voltak. Megfogyatkoztak a harcokban, létszámuk 60 fő körül mozgott, fegyverük főleg puska volt, mindössze egy-két golyószóró és egy páncéltörő puska jutott nekik.

Mellettem a legfiatalabb lengyel iparkodott, aki az úton csatlakozott hozzánk. Egy uradalmat megkerülve kiértünk az országúthoz, amelyen a második századnak kellett elhelyezkednie.

– Parancsnoki harcálláspontom egyelőre ebben a házban lesz – közölte Oszipjan a parancsnokokkal. – Amikor elkezdődik a harc, annál a századnál leszek, amely először csap össze az ellenséggel.

– Oszipjan elvtárs – mondtam. – Ezzel a fiúval én kimegyek a vasútra, hátha sikerül elcsípnünk egy szerelvényt.

– Eredj – hagyta jóvá az indítványt Oszipjan.

– Hol van itt a bakterház? – kérdeztem a fiútól útközben.

– Innen vagy négy kilométerre.

– Nem jó, nincs annyi időnk. Nekünk most az a feladatunk, hogy ne engedjük át a vonatokat. A németek a tieidet elviszik velük Németországba kényszermunkára. Érted? – magyaráztam neki.

– Értem – felelte a fiú. – Amott lakik a kovács. Neki bizonyára vannak megfelelő kulcsai.

Már szaladtam is a házhoz, vittem magammal a fiút. Futás közben azt kérdezte tőlem: »Ad egy géppisztolyt nekem?«

– No, géppisztolyt talán nem, de puskát igen! – feleltem.

A házban csak a kovács anyját találtuk.

– Hol a gazda?

– A gazda nincs itthon. Amikor látták, hogy harcra készültök, mindenki az erdőbe menekült, hogy egy ostoba golyó el ne találja – válaszolta az öregasszony szívesen.

– Nyisd ki a kovácsműhelyt! Add elő a szerszámait! – parancsolt rá a fiú.

– Mindjárt, galambocskám! Rögtön, rögtön!

Az öregasszony besietett a házba, és hamarosan visszatért a műhely kulcsával.

– Tessék, vigyétek, amire szükségetek van – nyitotta ki a műhely ajtaját.

Magunkhoz vettünk néhány kulcsot, és a vasúthoz rohantunk. Útközben szemügyre vettem a kulcsokat, s rájöttem, hogy egyik sem használható.

– Siessünk az átjáróhoz – mondtam a fiúnak. – Hátha ott tudunk csinálni valamit.

Már itt is van a vasút. Kétvágányú pálya. A közelben nem látni sem tartalék talpfákat, sem kidöntött oszlopokat. Messze nyugat felé elkanyarodik, s a kanyarig nem látni egy lelket sem. Tehát ezt a szakaszt nem őrzik. Keleten viszont szerelvények látszanak, a mozdonyok kéményéből dől a füst.

Elöl, tőlünk vagy kétszáz méterre a vasút fölött boltíves vasbeton híd van, amelyen már elhelyezkedtek az első század harcosai. A híd közepén állították fel a páncéltörő puskát.

Fel kell tartóztatni a vonatot. De hogyan, ha nincs robbanóanyagunk és szerszámunk? Csak a négy kezünkre számíthatunk.

– Verj be egy éket a két sín közé, hátha sikerül.

Odadobtam a fiúnak egy éket, én meg a másikat próbáltam beverni. De nem mentünk semmire sem. Az éket nem lehetett elég mélyen beverni a résbe, a mozdonyvezető ráadásul kilométerekről észrevehette volna.

A fiú dühösen akkorát ütött a sínre, hogy csak úgy szikrázott.

– Gyere, próbáljunk meg köveket rakni a sínek mellé, hogy a kerék rájuk fusson!

Munkához láttunk. Ekkor Ljuba, az ápolónő jelent meg mellettünk.

– Hé, Ljuba! Gyere ide! Siess! – kiáltottam oda neki.

– Gyere, segíts! Dobálj ide köveket!

– Elvtársak, jön a vonat! – figyelmeztetett bennünket.

– Ott egye meg a fene, gyere ide! Segíts!

A hídról Szergej Szajjan parancsszavai hallatszanak.

– Figyelem! Felkészülni! Tüzelni csak a mozdonyra és a németeket szállító vagonokra szabad. A többi vagonban a mieink vannak.

Jól lehetett látni a vagonok ablakában a fehér ingeket, tarka kendőket, blúzokat. A mozdonyvezető nyilván észrevette a köveket és lassított.

– Tűz! – csattant a vezényszó, és a partizánok tüze egybeolvadt a szovjet tüzérség össztüzével. A mieink lövegei a város keleti peremét lőtték.

– Tűz! Tűz! Páncéltörő puska, tűz! – kiáltotta Szergej, ahogy rövid bekecsében a keskenyvágányú vasút töltésén futott. Közben a „Vörös" osztag is tüzelni kezdett lesállásából a műúton vonuló német oszlopra. A vonat annyira lelassult, hogy az aszszonyok, gyerekek, fiatalok közül sokan leugrottak róla. Hamarosan tömeg verődött össze az úton. Az emberek örültek szabadulásuknak, és nem akartak szétszaladni, noha a híd felől és az őrvagonból röpködő golyók a fejük fölött keresztezték egymást. A tömeg megkerülte a vonatot, s kendőket lobogtatva, sapkákkal integetve a partizánok felé szaladt.

– Gyorsabban! Gyorsabban, gyerekek! – siettettem Ljubát meg a lengyel fiút. – Meg kell állítani a vonatot!

De a mozdonyvezető megijedt a tüzünktől, s gyorsítani kezdett.

– Gyorsabban!

Már csak ötven méterre volt a mozdony. Gyorsan lehengergőztünk a töltés oldalán. A németek utánunk eresztettek néhány géppisztoly-sorozatot. Csattognak a robbanólövedékek. A harcosok a viaduktról kézigránátokat dobáltak a fasisztákra és közvetlen közelből lőtték őket. A mozdony hirtelen nagyot döccent és megállt. Alighanem teljesen behúzta a féket a mozdonyvezető. A mieink abbahagyták a tüzelést, csak a műúton tüzeltek tovább az eszmanyiak meg a »Csapajev« osztag, ezen kívül a Vörös Hadsereg tüzérei megszórták a német állásokat. A vagonokból kiugráltak az emberek, s boldogan kiabáltak:

– A mieink! A mieink! Partizánok! Gyertek, gyertek mind ide! – szólongatták azokat, akik a vagonokban maradtak.

Elküldtük őket, hogy menjenek a legközelebbi faluba, védővonalunk mögé, de sokan nem akartak elmenni.

– Köszönjük, elvtársak! – mondták oroszul, lengyelül, ukránul.

Egyszer csak valaki elkiáltotta magát:

– Páncélvonat, páncélvonat!

A páncélvonat a másik vágányon robogott, s az út mentét pásztázta végig nehéz géppuskákkal. Az első kocsija már a híd alatt van, ropognak rajta a felülről ledobált kézigránátok. Az ellenséges géppuskák elhallgattak. Golyók ezrei sziszegtek fölötünk is. A mi páncéltörő puskás partizánunk a nagy harci lázban elhasználta minden lőszerét, s hátrakiáltott, hogy vigyenek neki gránátokat. Ekkor Racsik Amirhanjan felkiáltott:

– Össztűz a mozdony kéményére!

Az össztűz egy szempillantás alatt levitte a mozdonykémény szikrafogóját. Tigran Naszhuljan átlépett a híd korlátján egy páncéltörő gránáttal a kezében. A páncélvonatról zuhogott az ólomeső, s a vonat eltűnt a híd alatt. Tigran fejjel lefelé függött a hídról, bevágta a gránátot a mozdony kéményébe, s már repült is a levegőben, akkorát taszított rajta a lökőhullám.

A mozdony hirtelen lassított, s eltűnt a kanyar mögött. Tigran lehuppant a földre, s lassan hempergett lefelé a töltés meredek oldalán...

– Vonat, még egy vonat! – kiabálták a viadukton.

Kiderült, hogy tehervonat robogott a páncélvonat után.

– Harchoz! – vezényelt újból Szajjan.

Megsebesült a páncéltörő puska kezelője, de betöltötte a fegyvert.

– Tűz!

Valakinek a hangja túlharsogta a harci zajt: »Csak a kazánt lődd a páncéltörő puskával! A vagonokat gyújtólövedékkel lőjétek!«

A szerelvény golyózáporban robogott át a híd alatt, de hamarosan sűrű fekete füst csapott ki belőle, a lángnyelvek átterjedtek az egész szerelvényre.

Lihegve megérkezett a pályaőr is, hozott egypár csavarkulcsot meg egy lapos feszítővasat. Mindkét vágányból kiemeltünk egy-egy sínt. Most már nem mennek itt át, az állomáson rekednek a vonatok!

A hitleristák látták a vágányokon égő szerelvényt, láttak bennünket is, akik a síneken dolgoztunk, s már nem is próbálkoztak azzal, hogy kifussanak a vonatokkal. Brodiban maradt három szerelvény. Szovjet emberek ezreit mentettük meg az elhurcolástól.

A parancsnoki harcállásponthoz mentem, amely 300 méterre volt a vasúttól. Oszipjan először leteremtett, de azután nevetett rajtunk, hogy puszta kézzel próbáltuk megállítani a vonatokat. Megbízott, hogy menjek a második század után, amely már úton volt Szmolnij felé. Velem tartott a lengyel fiú is, és egyre hajtogatta:

– Én tudom, hol vannak a géppuskáik. Odavezetem magát. Dugig tömött raktárak vannak ott, rengeteg zsákmányt szerzünk – vodkát, konzervet, cukorkát! Vagy ha nyereg kell, azt is tudom, hol vannak a nyergek...

Elsőnek értünk be a faluba. A helybeliek barátságosan fogadtak bennünket.

– Vannak németek a faluban? – kérdeztem az egyik ház tornácán ácsorgó lengyeltől.

– Nix, pán!

– Miféle pán vagyok én neked? – kérdeztem színlelt haraggal.

– Bocsánat, elvtárs. Nincsenek németek a faluban. Brodiban is kevesen vannak, csak ne menjetek a templomhoz vezető úton: a város szélén három géppuskát helyeztek el.

A többi házban is érdeklődtem, s ugyanazt mondták, tehát igazat beszélt a lengyel. Szmolnij harc nélkül került a kezünkre. Az osztag szétnyílt, s bementem az egyik házba megebédelni. A gazdaasszony kitett az asztalra mindent, amije volt: tejfölt, sajtot, sózott uborkát, káposztát és fekete kenyeret.

– Ejnye, asszony! Hát így fogadják a kedves vendégeket, akiket két és fél éve várnak? – csóválta a fejét mosolyogva a gazda, s már perdült is ki a házból. Hamarosan egy félliteres üveg moszkvai vodkával tért vissza, s gondosan letörölgette róla a sárt.

– Még a háború előtt szereztem. Így pihent a földben csaknem három évig!

Úgy, ahogy voltunk, felöltözve, álltunkban kapkodva ettünk.

– Üljetek hát le, fiúk! – kínált bennünket hellyel a gazda.

– Nincs időnk, tata, nincs időnk. Brodiba megyünk támadásra – mondtam.

– Ugyan már, mi van Brodiban? Csak policájok meg csendőrök vannak ott és néhány német.

Kiszaladtunk a házból és éppen az osztagparancsnokkal találkoztunk.

– Oszipjan elvtárs, azt mondják az emberek, hogy itt nincsenek németek, Brodiban is kevesen vannak.

A fűtőház felől egy asszony szaladt elénk, hogy figyelmeztessen bennünket.

– Fiúk! Ne menjetek a fűtőházig, aknák vannak ott!

Átvonultunk a falun, megálltunk a falu északkeleti szélén, védelmet foglaltunk, s vártuk a többi osztag megérkezését.

Hamarosan megjöttek a »Vörös« osztag partizánjai. Elmondták, hogy Lvov felől Ferdinandok és Tigrisek törnek előre, ágyútűzzel tisztítják meg az utat, mindent letipornak lánctalpukkal.

Osztagunk kedvező védelmet foglalt el: nyugat felé a falu terült el, balra 300 méterre egy fűrésztelep, valamivel messzebb az állomás, ahol egyelőre még németek voltak, előttünk pedig a Boldurka patak ágaitól szabdalt mocsaras terep húzódott."

– Egyébként betörtek a mieink az állomásra – egészíti ki Valentyin a jegyzeteit –, felszedték az aknákat a pályaudvaron és a fűtőházban, hazaengedték a már bevagonírozott embereket, másfél kilométer hosszan felszedték a síneket, felaprították a távírópóznákat, s elvágták a németek minden vezetékét.

Támadó egységeink visszahúzódtak megindulási állásaikba. Ezt kellett tenniük: Lvov és Zolocsev felől egyszerre vagy száz ellenséges páncélos tört előre. Rögtön beásták magukat, s ráadásul ott voltak még a kőépületek...

– Igen, ez bevehetetlen erőd, legalábbis számunkra, partizánok számára – mondom Georgijevszkijnek. – Most továbbítsd a parancsot: az osztagok mindkét útról vonuljanak el Szesztratyinba, s onnan tovább a lövészcsapatok hátába, Csesszkije Volkovije faluba...

Az eszmanyiak – Ivan Konovalov százada, amely ugyanolyan harcias, mint a magas termetéről és vakmerőségéről híres parancsnok – elsőnek indultak az új körletbe, s fedezték az egészségügyi oszlopot.

A kiszekerekről igyekszik lekászálódni mindenki, aki csak egy kicsit is áll a lábán: nem akarnak megválni bajtársaiktól, tőlem, nem akarnak kórházba menni, mert még nem ismerik a döntést: az egész magasabbegységnek a Vörös Hadsereg hadtápterületére kell vonulnia... Éppen őértük, a sebesültekért...

1944. március 24.
Volkovij, Lucktól délre 40 kilométerre

Egy takaros, tágas házba szállásolnak be. A házigazdák eloroszosodott csehek. A szobám fényárban úszik, ég a villany. Az udvaron és a házban minden tiszta, a háztartás gépesítve van.

A légnyomás következményei mintha szűnőben lennének,

csaknem normálisan hallok, nyilván összeforrad a dobhártyám. A mankót felcseréltem bottal. Rádiótávirat érkezett: engem és Taraszov komisszárt jelentéstételre hívnak a párt Központi Bizottságába.

Azon gondolkozom, vajon hogyan fogadnak majd a Központi Bizottságban, mit mondanak. Jól fel kell készülnünk: végig kell gondolnunk, mérlegelnünk kell, elemeznünk kell mindazt, amit végeztünk. Az asztalon a kiterített kimutatásokat rakosgatom. Először is azt kell tudnom, hogy hány harcképes partizán maradt.

Lassanként kirajzolódik a kép:

Elindult a portyára		1560 fő
Létszám a listák szerint	férfi –	2010
	nő –	65
	összesen:	2075
Meghalt		147
Nyomtalanul eltűnt		96
Kórházba szállítottak		299
Harcképes létszám		1533

A veszteség körülbelül 10 százalék, a magasabbegység létszáma pedig csaknem ugyanaz, mint a portya kezdetén volt. Kétségtelenül feltöltődtünk, még a harcok és a nehéz menetek idején is. A létszám 542 fővel csökkent, viszont gyarapodtunk is 515 harcossal! Újból másfélezren vagyunk, és micsoda másfélezer ember ez! Csupa harcedzett partizán!

Érdekes a magasabbegység nemzetiségi összetétele is. A zöm természetesen ukrán: 852 fő, oroszok is szép számmal vannak: 470-en, örmény 290, belorusz 180, lengyel 73, zsidó 51, grúz 30, tatár 22, kazah 18, egyéb 89, akik közt vannak mordvinok, udmurtok, csuvasok, üzbégek, tadzsikok, karélok, komik, osztékok, azerbajdzsánok, csehek, magyarok, horvátok, szerbek.

Több mint kétszáz kommunista és ötszáz komszomolista járt a harcosok élén.

Másfél ezer puska, mintegy 600 géppisztoly, több mint száz golyószóró és géppuska, együtegnyi ágyú, néhány tucat páncéltörő puska lőtte a fasisztákat 72 harcban, amely a fasisztáknak 18 páncélosba, egy repülőgépbe, körülbelül 200 gépkocsiba, 24 mozdonyba, 242 vagonba, s főleg ötezer katona és tiszt életébe került. Ezek egy részét a harcmezőn semmisítettük meg, másik részük a kisiklatott vonatok roncsai közt lelte halálát.

Ezenkívül hidakat röpítettünk a levegőbe, gyárakat, vasútállomásokat, raktárakat romboltunk le; az ellenségtől több ezer lovat, tehenek, juhot, több százezer tonna élelmet és takarmányt zsákmányoltunk, s ennek egy részét szétosztottuk a lakosságnak.

Nem lehet mindent felsorolni, amit tettünk, s a kimutatások sem lehetnek teljesek. Katonai szempontból portyánk fő eredménye még csak nem is ez, hanem az, hogy az ellenség útvonalaira mért csapásaink után Lvov, Szambor, Przemyśl és Rava-Russzkaja körzetében megszűnt a vasúton az éjszakai közlekedés, nappal pedig csökkent a vonatok sebessége és általában a pályák átbocsátó képessége; megszűnt az éjszakai közlekedés az autóutakon is.

Nyugati portyánknak még fontosabb eredménye volt a politikai visszhang. A tömegek körében végzett politikai munka jelentőségét nem lehet pontosan felmérni, mivel nemcsak a kommunisták és a komszomolisták, az egyszerű agitátorok és a politikai munkások, hanem a szó szoros értelmében minden egyes partizán is azt hirdette, hogy a Vörös Hadsereg hamarosan elhozza a felszabadulást, s gyújtó szavakkal agitált a szovjethatalom mellett.

A komisszár kimutatása szerint 1970 alkalommal folytatott beszélgetéseken mintegy 120 000-en vettek részt. S minden nehézség ellenére az osztagokban tartottunk két taggyűlést, egy propagandistaszemináriumot, két pártaktíva értekezletet, két komszomoltaggyűlést, ünnepi összejövetelt rendeztünk továbbá a március 8-i nemzetközi nőnap alkalmából harc után a partizán- és a civil nők számára. Ezen az összejövetelen Galina Volcsina, belaja-cerkovi illegális kommunista volt az előadó.

1944. március 26.
Lubno

Ma megyek a párt Központi Bizottságába, Kijevbe. Szaporán nyargalnak a szürkéim a műúton. Teherautók oszlopai vonulnak szemben velem, a háború szörnyű nyomai mindenhol.

A hidak mellett még nem szedték fel az aknákat, de a mezőt már táblákkal zárták le: az aknákat később szedik fel, most pedig előre gyorsan nyugat felé! Minden épkézláb ember arra siet most! A nacionalista és a banderista bandák pedig, mint a vöröskatonák elmondják a dubnói ezredparancsnoki harcálláspon-ton, tegnap egyszerre három várost akartak bevenni, Luckot,

Rovnót és Dubnót, Dubnót 800 emberrel támadták meg. A banditákat természetesen rögtön visszavetették – mindössze 30 géppisztolyos megfutamította a botcsinálta katonákat. Segítségükkel sikerült a németeknek lebombázniuk két kórházat. Úgy látszik, odaveszett sok sebesült partizánunk, akiket tegnap szállított ide Konovalov százada, akiket féltő aggodalommal hoztunk magunkkal a Kárpátoktól életek feláldozása árán.

Dubnóban a komisszárral gépkocsiba ültünk. Magasabbegységünk elhelyezkedett Csesszkije Volkoviiben, valamint a környező tanyákon, s rögtön elkezdődött a harckiképzés és a tervszerű harc a bandák ellen.

Útközben egyre azon járt az eszünk: vajon hová küldenek most bennünket? Hogyan fogadnak és mit mondanak a Központi Bizottságban?

Nem festünk valami fényesen. Mindkettőnkön zsákmányolt egyenruha van. Én mankóval járok. A zsebünkben nincs egy garas sem, még egy borbélynak sem tudunk fizetni!

1944. április 1.
Csesszkije Volkovii

Első ízben fordult elő, hogy magasabbegységünk nem mezőn, nem is erdőben gyűlt össze, hanem egy hatalmas faluban, Csesszkije Volkoviiban.

A szél még téliesen hordja a havat, de ez már április. A magasabbegységnek ünnepe van: a komisszárral visszatértünk Kijevből, magunkkal hoztuk a kormánybizottság és a Legfelsőbb Tanács Elnökségének rendeletét.

A párt Központi Bizottságában jelentéstételem után azt mondták: „Derekasan harcoltak, eleget tettek kötelességüknek! A magasabbegység feloszlik."

Megbíztak, hogy elnöke legyek a kormánybizottságnak, amely a köztársaság valamennyi minisztériumának képviselőiből állt. A feladat: megkérdezni minden partizánt, hogy olyan munkára küldjük, amilyenhez kedve van.

Az utcán táncolnak, mulatnak az emberek... Harcosaink sok nyelvű beszéde lengyel, magyar, szerb, horvát beszéddel olvad össze.

Aztán felhangzik a kiáltás: „Figyelem!", a komisszár megnyitja a gyűlést, én pedig minden egyes szót külön hangsúlyozva felolvasom a rendeletet: „Az ellenség hátában a harcfeladatok

mintaszerű teljesítéséért, a német fasiszta megszállók elleni hősi harcért, a szocialista haza és a szovjet nép önfeláldozó szolgálatáért a Legfelsőbb Tanács Elnöksége, a Népbiztosok Tanácsa és UK(b)P Központi Bizottsága a Dicsőség Vörös Zászlóját adományozza a magasabbegységnek."

Harsog, dörög a „hurrá!"... Ezt a magas kitüntetést becsülettel megszolgáltuk az ellenség hátában végrehajtott három portyában. Falvak, állomások, városok ezrei, harcok és diverzáns akciók elevenednek meg emlékezetünkben. A magasabbegység a három portya során összesen 336 nagyobb diverzáns akciót hajtott végre. Partizánjaink 43 alkalommal keltek át folyókon, 149 alkalommal vágtak át műúton és vasúton. A brjanszki erdőtől a Déli-Bugig, a Pripjaty partjától Kijevig és Przemyślig a magasabbegység 16 terület 174 járásának földjeit, erdeit és útjait járta, harcolt Szuminál és Harkovnál, küzdött Kirovográdért és Vinnyica közelében, Kijev és Lvov környékén.

A három portya során megsemmisítettünk 90 szerelvényt, mintegy tizenötezer ellenséges katonát és tisztet, több mint 300 gépkocsit, több tucat páncélost és repülőgépet; több ezer fegyvert zsákmányoltunk.

De ezzel még nem mondtunk el mindent a partizánportyák jelentőségéről.

Személyes példamutatásunkkal, önfeláldozó harcunkkal hitet és reményt öntöttünk a szovjet emberek szívébe, harcra mozgósítottuk őket a betolakodók ellen. Amerre csak elvonultunk, partizánosztagok alakultak.

Kovpak partizánjainak kárpáti portyája és a mi nyugati portyánk felrázta Galíciát és Volhíniát, aktivizálta a földalatti kommunista szervezeteket, a „Népi Gárda" harci és politikai tevékenységét.

Tapasztalataink bebizonyították, hogy partizánháborút lehet viselni a sztyeppen is, sűrűn lakott vidéken is, s még akkor is, ha a megszállók korszerű fegyverekkel rendelkeznek. Partizánháború lehetséges mindenütt, ahol a nép áhítja a felszabadulást, s ahol ezt a harcot a kommunisták vezetik.

Erről beszéltem a gyűlésen.

A parancsnokok, a harcosok, az egészségügyiek és a rádiósok, az egybegyűltek mind büszkék voltak arra, amit átéltek és megtettek. És természetesen várták a bejelentést, hogy mi lesz ezután. Most is készek végrehajtani bármely feladatot, amelyet a párt kijelölt számukra, hiszen a háború nem ért véget: még nem

szabadítottuk fel Ukrajna nyugati részét, még a fasizmus véres jármát nyögik Európa népei.

A harc folytatódik. A „Csapajev" osztagot újból átdobtuk a fronton túlra. Jugoszláviába készül horvátjaink és szerbjeink csoportja Misa Tomics vezetésével. Magyarjaink – Rákosi Éva, Fazekas József, Dékán István az elvtársakkal már vételezik az ejtőernyőket és a deszantfelszerelést. Az ő úticéljuk az erdélyi hegyvidék, hogy ott is felszítsák a partizánháború lángját. A jugoszláv és a magyar elvtársak magasabbegységünkben jó iskolát jártak ki, értékes tapasztalatokat szereztek, amelyeknek majd jó hasznát veszik hazájukban.

Deszantcsoportok készülnek fel, hogy a repülőgépek Csehszlovákiába, Romániába, Magyarországra vigyék őket. Partizánokra mindenütt szükség van. A kijevi és a zsitomiri területi pártbizottság rendelkezésére bocsátunk 200 főt; a Belügyi Népbiztosság szerveibe osztunk be, illetve az odesszai katakombák megtisztítására, s a nyugat-ukrajnai területek felszabadított kerületeibe vezénylünk mintegy 500 elvtársat. A rovnói területi pártbizottság kérésére az örmény osztagot kirendeljük a cukorgyárak és a szeszfőzdék védelmére.

A magasabbegység gerincére még más feladat vár.

„Íródeákjaink" egyelőre nekiülnek, hogy megírják a partizánháború krónikáját. A három portya veteránjai szabadságra mennek, a „zöldfülűek", serdülőink pedig tanulni fognak.

Általában sok a tennivaló, a gond, a kormánybizottság a legkülönbözőbb munkaterületekre küldi a többieket, összhangban kívánságaikkal.

Ejtőernyős partizáncsoportokat kell szervezni és kiképezni.

A PARTIZÁNNAPLÓ UTOLSÓ LAPJAI

1944. szeptember
Moszkva

Kijevben jártam pártalapszervezetemnél az átigazolásom végett. Egyidejűleg kezeltettem is magam, s beiratkoztam az akadémiára.

A vénasszonyok nyarának egyik verőfényes napján kerestem meg a Partizánmozgalom Ukrajnai Törzsének székházát a Bolsaja Podvalkaja utcán, és a híreket hallgatom. Elkezdődött csa-

pataink támadása Uzsgorod irányában; hírt adott a rádió a szófiai fegyveres felkelésről is; a 2. Ukrán Front csapatai tíz nappal ezelőtt bevonultak Bukarestbe, Románia fővárosába, tegnap pedig csapataink átlépték Bulgária határát, az 1. Ukrán Front a Keleti-Kárpátokban elindult a Szlovák Nemzeti Felkelés megsegítésére.

A párt Központi Bizottságában sok elismerő szót hallottam a mi fiainkról is, akik rendkívüli tetteket vittek véghez. Még július 26-án leszállt ejtőernyővel a Magas-Tátrán túl egy szervezőcsoport Velicsko és Ljah vezetésével; augusztus 8-án az általuk előkészített terepre ejtőernyővel leszállt J. F. Belik csoportja, augusztus 9-én A. Sz. Jegorov csoportja, 16-án J. P. Voljanszkij és F. M. Makarov csoportja.

Velicsko csoportjában egyébként a mi régi RP–2 típusú rádiónk működik, a rádiós Nyikolaj Agafonov, aki részt vett mind a három portyánkban. Éppen erre a rádióra várt az a feladat, hogy összekapcsolja Kijevet, tehát Moszkvát is Szlovákia Kommunista Pártjának illegális Központi Bizottságával.

A Szudéta-vidékre, közvetlenül a német határra dobták át Melnyik százados és N. I. Himics partizáncsoportját; Kelet-Szlovákiába került Paszjko osztaga, valamint több más partizán, köztük Sznyezsinszkij, Martinov, Ivanov csoportja, Karaszev dandára, Kvicinszkij és Berenstein osztaga, Sukajev és Prokopjuk magasabbegysége. Augusztusban Velicsko, Voljanszkij, Kosztya Popov és Jegorov területére további ejtőernyős csoportok érkeztek: Oszipov, Lucenko, Mogilnyik, P. Fjodorov, Kljukin, Zborovszkij, Morozov, Zsdanov, Kovalenko, Lavrik, A. Popov, Krasznoperov, Kalinov, Szvjatogorov, Beljavcev, Macnyev-Patyomkin. Köztük volt Nyikolaj Baraskov csoportja is a belaja-cerkovi osztagból, valamint a lvovi ellenállók egy osztaga.

Prága körzetében szállt le ejtőernyővel I. P. Kurilovics.

A Partizánmozgalom Ukrajnai Törzse segítséget nyújt a közép- és délkelet-európai partizánmozgalomnak. A Csehszlovák Kommunista Párt kérésére az UK(b)P Központi Bizottsága július 17-én határozatot hozott, miszerint segítséget nyújt a CSKP-nak a partizánmozgalom megszervezéséhez, s jóváhagyta azoknak az intézkedéseknek a tervét, amelyeknek a végrehajtásán az Ukrajnai Törzs most dolgozik. Andrej Ljah, ez a tizenkilenc éves komisszár, az imént érkezett Szlovákiából zsákmányolt német repülőgépen, s a felkelt Szlovákia küldöttségét hozta.

Csodálatos, nagyszerű finálé ez: partizánjaink harcolnak Lengyelországban, Csehszlovákiában, az erdélyi hegyekben, Romá-

niában és Magyarországon! Dékán István és Fazekas József működik az utóbbi helyeken osztagukkal, s természetesen ott van Éva, a rádiós is. Erről úgy győződtem meg, hogy telefonon felhívtam P. A. Macujt: ő ugyanis naponta jegyzi Éva rádiójának hívójeleit.

Siettem Sztrokacs tábornokhoz, hogy minél bővebb tájékoztatást szerezzek tőle, de a kapuban összetalálkoztam M. M. Taraszovval, magasabbegységünk orvosával és komisszárjával. Még mindig nem döntötte el, melyiket válassza: menjen-e a moszkvai Szklifoszovszkij Intézetbe, vagy pedig legyen titkár a kijevi területi pártbizottságon, ahová Demjan Korotcsenko ajánlja.

– Kszenzovot súlyos sebesülten most hozták meg repülőgépen Szlovákiából. Menthetetlen. Kérésemre maga Iscsenko vizsgálta meg – döbbentett meg Taraszov a hírrel.

– Maga Iscsenko... De neked mi a véleményed?

– Ugyan mi lehet az én véleményem, amikor a Vörös Hadsereg fősebésze nyilatkozik...

– Te is fősebész voltál a magasabbegységben. Te is sebész vagy, mégpedig partizánsebész, portyán edzett sebész – bugygyant ki belőlem újból a parancsnok, a doktornak meg mintha eszébe jutott volna, hogy valamikor valóban kiváló moszkvai sebész volt.

El is határoztuk, hogy rögtön meglátogatjuk Kszenzovot, aki egy csehszlovákiai partizándandár komisszárjaként sebesült meg.

– És ha nem tudom megmenteni? A nyakán sebesült meg, golyó roncsolta az ereket – habozott Taraszov doktor.

– Elvégre úgy is meghal, ha nem operálod meg! – győzködtem vele. – Tehát vállalni kell a halál kockázatát az élet megmentése érdekében...

A kórházban az alezredes osztályvezető főorvos asszony mindent megértett fél szóból is. Taraszovot még Moszkvából ismerte, és rögtön intézkedett, hogy készítsék elő a műtőt. Az orvos bemosakodott, én meg köpenybe bújva bementem a tágas közös kórterembe, ahol Kszenzov feküdt. Kszenzov egyébként nem is gyanította, hogy állapota reménytelen. Megismert. A lázlapja nem adott okot aggodalomra, de a sebesült gyenge és sápadt volt, alig forgott a nyelve. Mégis tudtunk szót váltani, s megtudtam tőle, hogy Velicsko után repült Szlovákiába Georgijevszkij hadnaggyal, Roman Asztahovval, Kopilovval, Kuznyecovval és más fiúkkal együtt, mégpedig ugyanazzal a feladattal, hogy kapcsolatot létesítsen az illegális pártszervezettel Közép-Szlovákiában. Kszenzov Zólyom körzetében ért földet, ha-

mar megszervezte a Jan Nalepka brigádot, és a Garam menti egyenlőtlen harcokban súlyosan megsebesült. A parancsnokságot Roman Asztahov vette át...

Taraszov megmentette Szergej Kszenzov életét. Négy óra hosszat tartott a szilánk roncsolta nyakerek összevarrása és kötözése, de erről már később értesültem, Moszkvában, ahová tucatszám érkeztek a levelek Kijevből, Odesszából, Sztanyiszlavból, Tyernopolból, Drogobicsból, Galícia és Volhínia más városaiból.

Galinka például Lengyelországból írt:

„Egy százados és egy harcos kíséretében Lvovba mentem, onnan pedig gyorsan eljutottam Rzeszówba, a front törzséhez. Felkészültem, hogy Csehszlovákiába repüljek, ezenkívül az 1. Ukrán Front partizánmozgalmat irányító törzsében dolgozom..."

Oszipjan Volhíniában adta fel a levelét:

„Én most egy lakáshelyreállító egységet vezetek. Békés alakulat. Micsoda pusztítás! Szinte teljesen tönkrement itt minden. Csak a laktanyák alapjai és a házak kéményei maradtak meg. A konyhák ócska pajtákban vannak. Akármerre megyünk – téglaért az erdőbe, szalmáért a szalmazsákokba –, mindenütt orvlövészekkel kell számolni. Ebben a békés, merőben gazdasági szolgálatban vesztettem el egyik legjobb katonámat, Artur Szárkiszjant, megölték a nacionalisták. Jómagam is többször csak nagy üggyel-bajjal szabadultam a kelepcéjükből.

Jelentem: levelezésben vagyok Versigora tábornokkal. Narol után tőlünk vagy harminc fiú csatlakozott hozzá. Kik lehetnek ezek? Gurgen Kagramanjan szakasza? Vagy talán Aszelbek Pogoszjané? Hogyan tudhatjuk meg ezt névjegyzék nélkül? Én már kihevertem a naroli sebeket. A fiúk dicső harci utat jártak be Kovpak magasabbegységében is! Eljutottak a Visztulától a Nyemanig! És életben maradtak!

Amikor levelet kaptam Marik Szephanjantól, sírtam örömömben! Igen, Marik... A végsőkig kitartott a szakaszával, amikor fedezte az osztag visszavonulását Narolból. És most hol van? Tanul a Belügyi Népbiztosság lvovi osztályának tanfolyamán. A hazának szüksége van harcedzett katonákra, köztük van Kolja Furlet, a törzsfőnökünk is, aki már felépült a sebesüléséből – harcol a bandák ellen.

A Belügyi Népbiztosság tanfolyamán van Erdzsanik Szárgoszjan és Bahim Begnazarjan is..."

Kitűntek partizánjaink a fronton is: Agvan Gaszparjant ki-

tüntették a „Bátorságért" érdeméremmel, Vaginak Grigorjant és Mnacakan Duruhjant a „Dicsőség" érdemrenddel...

Írogat Aljosa Vaszjanovics, az örmény osztag komisszárja is, aki most a zsitomiri területen az egyik járási szovjet végrehajtó bizottságának elnöke. Szuren Tunanov doktor Ashabadban van fontos közegészségügyi beosztásban; Mukucs Karapetjan, az örmény osztag felderítő főnöke a kórházi ápolás után Kalitában dolgozik, a Kijevi Katonai Körzet kisegítő gazdaságát vezeti. Vele van Szuren Arutjunjan, Maruszja Mihajlenko felderítőlány, Babken Parszamjan; Ivan Zarobjan a felgyógyult sebesültekből építőmunkásbrigádot szervezett, hogy részt vegyen Kijev újjáépítésében.

Lassanként kialakul a levelezésem az osztagok egész parancsnoki állományával. Anatolij Sziplivij a hotyini járási pártbizottság titkára, Petro Petrikej komisszár pedig a konotopi járási végrehajtó bizottság elnöke. Kalisztrat Sztyepanov, a kijevi osztag parancsnoka Drogobicsban a pénzügyi osztály vezetője, Afanaszkij Novik komisszár pedig a zsitomiri területi pártbizottság mezőgazdasági osztályának vezetője. Gavriljuk sikeresen irtja a banderistákat a kamenyec-podolszki területen – osztályvezető, alezredes.

Már nincs messze a fasiszta hadsereg teljes szétzúzása. Ukrajnában egyre inkább visszazökken a régi kerékvágásba az élet.

Híreket kaptam a leányainktól is.

Éva Martinyenko, a konotopi osztag felderítője a Komszomol járási bizottságának titkára Potyijevkában; ugyanott Olja Gyenyiszenko a bölcsőde újjáépítésén dolgozik; Olja Harcsenko és Zsenya Martinyenko ismét tanít; Vera Galinszkaja kiváló szülésznő Radomislben, sok társadalmi megbízatása van.

A helybeli partizánparancsnokok és komisszárok ugyancsak derekasan részt vesznek a népgazdaság helyreállításában. Petro Zsudra például egy gép- és traktorállomás pártszervezetének a titkára; Sztyepan Szajcsenko egy fafeldolgozó üzem igazgatója lett; Grigorij Belorusz Kijev bűnügyi rendőrségének főnöke, Borisz Mindics az egyik kijevi hőerőmű vezetőhelyettese, Nyikolaj Nyikolajenko bridágvezető szülőfaluja kolhozában...

Sokan tanulnak, hogy tanulmányaikat befejezve megszerezzék a diplomát. Mások, mint például Nágya Szologyuk, a disszertációjukat írják.

Pjotr Versigorával mi is megharcolunk az akadémiai tudományért, egy osztályban vagyunk. „Harcolunk", s tördeljük a színes ceruzák hegyét a hadműveleti térképeken. Gyűjtjük az erő-

ket, az eszközöket, áttörjük az ellenség megerődített védőöveit. A frontok nyomán „belerágjuk" magunkat a sandomierzi hídfőbe a Visztulánál, miközben minden számítást csakis saját hadseregünk támadó hadműveleteinek tapasztalatai alapján végzünk. Már tudjuk, hány száz tonna acéllal, robbanóanyaggal, gránáttal, aknával, rakétával és bombával kell elhallgattatni az ellenséges állásokat, hogy azután a résekbe be lehessen vetni a gyorsan mozgó csapatokat a siker továbbfejlesztése és az ellenség visszavonulási útjainak elvágása végett.

Támadunk, üldözünk, feltétlenül eljutunk oda, ahonnan Hitler a háborút elkezdte. Egyelőre azonban tanulunk és ábrándozunk.

– De jó lenne most ott lenni! Különösen ahol Velicsko van, Csehszlovákiában... – sóhajtozunk Versigorával. Még egy kicsit irigyeljük is az ottani fiúkat.

Kár, hogy nem tudtunk áttörni oda az osztagokkal...

TARTALOM

ÚJBÓL UKRAJNA! 5
A PINSZKI TERÜLETEN 9
A KIJEVI TERÜLETEN 41
A HÁROMSZÖG 57
A SZAKADÉKON ÁT 68
A TÖLGYESEKBEN KIJEV KÖZELÉBEN 98
A SZLUCS PARTJÁN 127
PORTYA NYUGAT FELÉ 138
ELŐRE, NYUGATRA! 153
GALÍCIA 176
LENGYEL FÖLDÖN 194
ÚJBÓL GALÍCIA! 221
A LVOVI ELLENÁLLÓK 242
A VÁLSÁGOS NAPOK 259
A SZABADULÁS 272
A PARTIZÁNNAPLÓ UTOLSÓ LAPJAI 287

ISBN 963 326 672 6

Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó
A kiadásért felel: Németh M. László igazgató
Alföldi Nyomda, 874.66-14-1
Felelős vezető: Benkő István igazgató
Debrecen, 1984
Felelős szerkesztő: Eszes Máté
Műszaki vezető: Jordán Gusztáv
Műszaki szerkesztő: Cimpián Péterné
Borító- és kötésterv: Kolosváry Bálint munkája
Terjedelem: 18,5 A/5 ív
80(717) Zi 846-i 8485